תלמוד בבלי · ראשונים · ראש · מפרשים · דברי חמודות · סדר זרעים

דברי חמודות על ברכות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברי חמודות על ברכות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברי-חמודות-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

א **שצריך** לברך כו' עיין לקמן בסעיף י"ג:

ב **וי"ל** דלענין תפלה הקלו עי' בסוף הסימן ובפ' תפלת השחר סי' ג' ומ"ש שם בס"ד:

ג **וסמכו** על הני תנאי כו' ומ"מ אין למהר לקרותה קודם צאת הכוכבים כי דבר מועט הוא בין תנאי דמתניתין ובין תנאי דברייתא טור סימן רל"ה וע"ל:

ד **בצאת** הכוכבים דוקא ג' כוכבים בינונים וכדאמרי' בס"פ במה מדליקין וכיון שאין הכל בקיאין בין בינונים לגדולים צריך ליזהר עד שיראו הקטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו כ"כ תלמידי הר"י ז"ל:

ה **עדיף** ממסמך גאולה וכתבו תלמידי הר"י שיקרא ק"ש עם הברכות בצבור ולא יתכוין בק"ש אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ויוצא ידי חובת הברכות וכתב הרשב"א טעם הדבר לפי שאין הברכות של ק"ש כברכות התורה וברכות המצות שא"כ ה"ל לברך לקרות את שמע אלא ברכות הן שנתקנו בפני עצמן אלא שתקנו לאמרן לפני ק"ש ולאחריה וכן הסכימו הגאונים (ולי הכרח מהמשנה כמו שכתבתי במעדני מלך ס"ס י') ואחר יציאת הכוכבים קורא אותה בלא ברכות ויתכוון לצאת י"ח ואם לא ירצה לקרות אלא השתי פרשיות סגי ליה בהכי דכיון שהזכיר יציאת מצרים כשקרא אותה בבהכ"נ לא מצרכינן ליה להזכיר פעם אחרת ע"כ ויראה לי שיתחיל לומר אל מלך נאמן שמע וגו' כדלקמן סעיף ע"ג:

ו **שפיר** דמי ואין לעשות כן אא"כ הורגל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מיחזי כיוהרא כ"כ המרדכי ריש ברכות ואע"פ שגם לענין ק"ש כתב כן יש לחלק בין ק"ש דמדאורייתא וכמה גדולי הפוסקים סברי דלא יצא י"ח בקריאה שבבהכ"נ לפיכך לא מחזי כיוהרא כך נ"ל לחלק ורמ"י כתב משום דנראה כקורא בתורה לא מחזי כיוהרא ע"כ ועוד נ"ל לתרץ דקי"ל דתפלה של ערבית אינה חובה אלא דמנהגא לשויא חובה וכיוצא בזה כתבתי בפ"ד סעיף ל"א ול"ב בשם ב"י:

ז **עם** הצבור ולפיכך הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה דכיון דתפלת ערבית רשות עדיף להתפלל עם הצבור ממסמך גאולה לתפלה ב"י סי' רל"ו ובס"ס קי"א בשם הרשב"א ועיין לקמן סעיף מ"ט:

ח **שלא** יתפלל כו' עיין מ"ש בס"ד בפ' תפלת השחר סוף סימן ג':

ט **ולשפוך** תחנונים וכו' אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו בתחנוניו כי טוב מעט בכוונה מהרבות בהם שלא בכוונה וגרסי' בפרק הרואה (דף ס"א) אמר רב הונא אמר רב משום ר"מ לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקב"ה שנא' אל תבהל

על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים ורבינו כתבו שם סי' כ"ה. וכתב הטור סי' א' וטוב לומר פ' העקידה ופ' המן ועשרת הדברות וכתב ב"י פ' העקידה כדי לזכור זכות אבות לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבודת הש"י כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה ועשרת הדברות כדתנן במס' תמיד שקראו עשרת הדברות ואע"ג דאמרינן בספ"ק דברכות שבטלום מפני תרעומת המינין פרש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני איכא למימר דהיינו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינין טוב לאמרם שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה ע"כ וראיתי בבהכ"נ א' שכתבו לי' הדברות על לוח שבו כתוב הברוך שאמר שמתוכו מזמרים אותו בצבור ואמרתי למחות בידם מהאי טעמא דבסוף פ"ק דברכות בטלוהו ועכ"פ אסורין בצבור:

י **כנגד** י"ח ברכות ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה רמ"י ז"ל סימן רל"ו:

יא **מ"מ** אין להפסיק ומיהו מה שמפסיק ש"ץ להכריז ר"ח בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק כיון שהוא צורך תפלה הוי כמו טול ברוך כ"כ ב"י סימן רל"ו בשם הרשב"א ובשלטי הגבורים כתב בשם הרשב"א דה"ה ושמרו שאומרים בשבת ופסוקים אלה מועדי ה' ביי"ט ושכן יכול לומר ברכו מי ששמע להוציא את מי שלא שמע כיון דתפלת ערבית רשות כ"כ ב"י בפי' ס"ט בשם המנהיג:

יב **וגם** מסיימין כו' עיין בדברי רבינו פ' אין עומדין פי' ו' ומ"ש שם בס"ד:

יג **על** מטתו ועי' בדברי רבינו פ' דלקמן סי' ד' ומ"ש שם בס"ד וכתבו התוס' פ' כל הבשר שאין לברך על ק"ש שעל מטתו ע"כ וברכת המפיל אומרים כדאיתא פרק הרואה סי' כ"ג:

יד **יושב** בסתר הר"ם היה נוהג כששכב לישן ביום לקרוא ויהי נועם ונ"ל דודאי עיקר דמלתא יושב בסתר אלא שנהגו במ"ש להתחיל בויהי נועם משום להזכיר שיכונן ידינו בימי המלאכה ואגב אומרים אותו בשאר ימים ג"כ:

טו **להני** קראי ור"ע כתב שאומרים ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וגו' ה' שומרך וגו' עד מו"ע בידך אפקיד וגו' יברכך ה' עד וישם לך שלום וא"א ז"ל היה אומר השכיבנו עד סמוך לחתימה טור סי' רל"ט:

טז **וגני** ונהגו כל ישראל שאין אוכלים ושותים ואין מדברים אחר ק"ש שאומרים על מטתן וסמכו אהאי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם זו ק"ש ודומו סלה ב"י בשם

כלבו ורוקח וכתב בשם הג"מ פ"ז דבירושלמי רבי זעירא הוה קרי ק"ש והדר קרי כמה פעמים עד שהיה משתקע בשינה מכאן משמע שק"ש צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה וכן הוכיח ר"ן גאון ע"כ ובסי' ס"א כ' בשם הסמ"ק דלא הוי כקורא שמע שמע דמשתקין אותו דהכפל כל הפרשה לא אמרו אבל מהר"י אבוהב ז"ל כתב שצריך לחוש אפי' בהכפל כל הפרשה שמי יאמר לנו שמה שהיה כופל כל הפרשה ר"ל אפי' פסוק ראשון שמא מה שהיה חוזר וקורא הוא מפסוק ראשון ואילך ע"כ וראוי לחוש לדבריו עכ"ל הב"י וקשה לי על מהרמא"י (ורמ"י שנמשך אחריו) שבהגהו' לסי' רל"ט סתם וכתב שחוזר וקורא וה"ל לפרש די"א חוץ מפסוק ראשון שהרי בסי' ס"א לא הגיה עליו שאין כן הלכה:

יז **דלמא** מטרד בגרסתיה וכתב הר"ר יונה דאפילו לדברי רש"י מי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשע' עוברת דזכות רבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ שכן מצינו ברבינו הקדוש שהי' מלמד לתלמידיו וכשהי' זמן קריאת שמע הי' מעביר ידיו על גבי עיניו וקורא ק"ש וחוזר ללמודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישינן שמא ישכח ויעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן לבו לדבר ויזכור ויתפלל ועיין בדברי רבינו פ"ק דשבת סי' י"ח ולקמן פ"ב סוף סי' ג' ועיין מה שכתבתי בפ' הזרוע:

יח **כל** הנותן מטתו כו'. ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והוי הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחי קראי כ"כ התוס' ולפי מה שכתבתי במי"ט נראה שתהא ראש המטה לצפון וכתב הב"י סי' ג' שנכון ליזהר אף כשאין אשתו עמו כמו שנראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה כי הוא עמוד ההוראה:

יט **שנים** שנכנסו לבית הכנסת כו'. ה"ה אם הרבה נכנסו אע"פ שלא נכנסו ביחד אותם הנשארים אחרונים יש לאחד להמתין לחבירו. הר"ר יונה:

כ **ולא** המתין לחבירו. פי' הטור סי' צ' דהיינו בלילה ור"י הי' ממתין אף בשלנו ביום וכתב הר"ר יונה דכי אמרינן שחבירו חייב להמתינו דוקא כשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו אבל אם הוא מאריך בדברים אחרים ובבקשות אין חבירו חייב להמתינו בשום ענין וכתב עוד שאם נכנס בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו אין חבירו חייב להמתינו דכיון שרואה שאינו יכול לסיים עמהם ונכנס אגלאי מלתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי והמרדכי כ' דר"י היה מחמיר אף בזה:

כא **אלא** בבהכ"נ. עיין לקמן סעי' כ"ה:

כב **כל** הקובע מקום לתפלתו. כו'. ל' הטור ולא ישנהו אלא לצורך גדול:

כג **כל** המתפלל אחורי בהכ"נ פירש"י הצד שהפתח פתוח בו וכו' ור"י מפרש בהיפך דאחורי בהכ"נ הוא הכותל שאין בו פתח ויש בו ההיכל וכי מהדר אפיה לית לן בה ואע"פ שמתפלל בהפך הצד שהצבור מתפללין אבל מ"מ שניהם מתכונים אל קיר אחת והוי כי הא דתניא בפ' תפלת השחר היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאלו עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת ויראה בלבו כאלו היה עומד בפנים עם ישראל ועומד לפני הכפורת עצמו וכתבו הג"מ שיש להחמיר כדברי שניהם ואם כן העומדים חוץ לבהכ"נ למזרח או למערב אל יהפוך פניו למזרח או למערב דא"כ הוי כדו בר לא' מן הפירושים אלא או יהפוך פניו לצפון או לדרום ע"כ ודבריהן תמוהין בעיני דאם עומד למזרח והופך פניו למערב אין כאן איסור לא לרש"י דהא היינו דמהדר אפיה דאמרן דלית לן בה ולר"י לא הוי צד מזרחי בכלל המימרא דמתפלל אחורי בהכ"נ וא"כ כי מהדר אפיה נמי פשיטא דלר"י משרא שרי והב"י כתב שהארחות חיים כתב בשם רבינו האי בהדיא שבעזרות שבמזרח הוא אסור להתפלל אלא לצד צפון או לצד דרום דממ"נ או אחוריו לבהכ"נ או אחוריו לא"י ע"כ משמע דבעזרות שבמערב ופניו למזרח יכול להתפלל לכ"ע כדפרי' משא"כ בעזרות שבמזרח דלרש"י אחוריו לא"י אסור ולר"י אחוריו לבהכ"נ הוי ותמיהני שהב"י לא הקשה על הגהות המיימוני וראיתי לרמ"י שכתב דבמערב והופך פניו למזרח מותר להתפלל בשעת הדחק שלעולם הוא טוב שיכנס לבהכ"נ ע"כ דבריו נכונים וכדלקמן סעיף כ"ז אבל דברי הג"מ אין ליישבם בכך שהרי כתבו שהוי כדו בר וכתב הר"ר יונה דלדברי הכל אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום נקרא ג"כ רשע מפני שכולם בפנים והוא בחוץ ומחזיר אחוריו לבהכ"נ מיהו אם פניו לבהכ"נ לד"ה לא איקרי רשע כיון שאין אחוריו לבהכ"נ וגם אינו מתפלל בהיפך הצד שמתפללין הקהל ע"כ וכתב רמ"י דנ"ל שה"ה אם הופך פניו למזרח כיון שעומד בצדדי הבהכ"נ דשרי ובכותל מזרח ומערב בכה"ג נסתפק בו ומסיק דיש להחמיר ולא ידעתי למה לא יסמוך על דברי רבינו האי דלעיל שהתיר בהדיא וכל זה שאסרו לא אמרו אלא בבית הכנסת העומד ברחבה פנוי מכל סביבו מה שאין כן בבית הכנסת שבחצר או בית העומד אצל בהכ"נ מותר להתפלל כשפניו כנגד א"י אע"פ שאחוריו לכותל ההיכל כך השיב הרמב"ם והביא ראיה מהך עובדא דההוא טייעא דודאי דבדרך שברחוב היה:

כד **אסור** לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ. אף לדברי ר"י דלעיל הכא מיירי בצד שיש בו פתחים כדאמר אביי ודליכא שני פתחים דמשמע שהאיסור הוא שיחשדוהו לפורק עול כיון שעובר לפני הפתח ואינו נכנס לשם:

כה **אבל** איכא כו'. ובפרק הרואה בקצת נוסחאות בגמרא גריס כי רכיב חמרא לית לן בה ורמ"א ורמ"י כתבוהו להלכה:

כו **אלא** בבהכ"נ. פי' הטור עם הצבור וטעמו כתבתי במי"ט וכתב הר"י בשם הגאונים שאפילו כשאין הצבור מחפללין יש לו לאדם להתפלל בבהכ"נ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור:

כז **בשעה** שהצבור מתפללין שאם הוא אנוס שאינו יכול לילך לבהכ"נ יכוין השעה ההיא כ"כ הטור וברור הוא דודאי בלא אנוס יתחייב שיכנס לבהכ"נ ולא תסגי ליה בכונת אותה השעה והסמ"ג כתב דאף הדרים ביישוב כלומר במקום שאין צבור כלל יתכוונו ג"כ שיתפללו באותה שעה שהצבור מתפללין במקום שיש צבור:

כח **צריך** ליכנס לפנים משני דלתות. שהם ח' טפחים דשיעור פתח אחד ד' טפחים ב"י בשם ארחות חיים ופרש"י דטעמא דלא יהא נראה עליו כמשוי עיכוב בהכ"נ ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת וכתב הר"י דזה דוקא בימיהם שלא היה להם מקום מיוחד לכל אחד ואחד אבל עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות ולפי דרך זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם ע"כ והר"מ מרוטנבורק פי' הטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ומש"ה כ' דזה דוקא כשבהכ"נ פתוח לרה"ר מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין וכ' הב"י שיש לחוש לכל הפירושים ובכללם נמי הך י"מ שכתב רבינו שפירשו שישהה שיעור כו':

כט **לא** מצלינא אלא היכא דגריסנא וכתב הרמב"ם שם בפ"ח מה"ת והוא שיתפלל שם תפלת הצבור כלומר בעשרה ופי' הר"ר יונה דרבותא הוי שאע"פ שבבהכ"נ יש רוב עם וברוב עם הדרת מלך אבל רבני צרפת פירשו דאפילו בלא עשרה עדיף להתפלל בבית המדרש הקבוע לו וכתב הטור בשם רבינו שכתב בתשובת שאלה וז"ל וטוב להתפלל עם הצבור בעשרה כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כל כך אומנתנו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלין נבטל תורתנו בשעת תפלה ונשלם אותה בשעות אחרות ונצא ידי חובותינו בתורה ובתפלה וגם אם אין ת"ח מתפלל עם הצבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בהכ"נ בטילות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל לימודו ע"כ וכתבו הגהות אלפסי החדשות שכ"ש שלא יעסוק בתורה בבהכ"נ בזמן שהצבור אומרים סליחות ותחנונים ע"כ שאע"פ שיראוהו עוסק בתורה לא ידונו אותו דתורה עדיפא אלא יאמרו שאין לחוש על התפלה ועיין לקמן סעיף ל"ז ומלשון רמ"א נר' מבואר דאף מי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל בלאו הכי

אפילו הכי לא ירגיל עצמו להתפלל בביתו יחידי כו' ולדבריו יבוארו דברי התשו' הנ"ל דמ"ש וגם אם אין ת"ח כו' מלתא באפי נפשיה לומר ואפי' אי הוה תורתו אומנותו ואין נראה שבא לחלק בין זמנם לזמנינו אלא בזה שאין אנו תורתנו אומנתנו וכמו דגם אין כו' אינו ענין בפני עצמו דודאי הא דכתב זמן תורה כו' לחודיה אינו מספיק כלל לחלק על זמנם והלכך כל התשובה אמורה על שאין אנו תורתנו אומנתנו והקדים כי זמן כו' ומסיים עוד בטעמא דאם אין כו' לעשות סניף לשלא נבטל אבל מטעם זה בעצמו ודאי דליתא דבזמנם נמי הוי להו למיחש להא:

ל **תיקו**. כתבו תלמידי הר"י ז"ל דה"ל תיקו דאורייתא ולתומרא ע"כ וגם הטור בסימן קמ"ו כתב שאסור לצאת בין פסוק לפסוק ותמיה לי טובא דהא קריאת התורה אינה מצוה מן הכתוב כלל אלא מתקנות של משה ועזרא היא וכדאיתא בפרק מרובה ובפרק הקורא עומד מלבד פ' זכור שכתב רבינו לקמן פ' שלשה שאכלו סימן כ' והתוספות ר"פ דלקמן כתבו ג"כ פ' פרה אבל לא פירשו מנא להו ונראה לומר דתקנות נביאים יש להחמיר בספקן כמו בספק דאורייתא ועוד נראה לי דודאי האידנא אסור שאין אנו מתרגמין ולא קמבעיא ליה לרב פפא אלא במקום שמתרגמין:

לא **כיון** שנפתח ס"ת. כ' ב"י סי' קמ"ו נראה דלא מתסר לדבר מעת שנפתח ממש אלא מעת שיתחיל הקורא לקרות וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ע"כ ולא ידעתי מה ראה רמ"י לחלוק על הב"י כיון שכן ל' הרמב"ם בפ' י"ב מהלכות תפלה כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר כו' ואע"פ שדקדק מדכתיב ובפתחו משמע מיד שנפתח יש לתרץ שלא היה הפסק בין פתיחה לקריאה אבל אם יש הפסק למה נחלוק על סברת הרמב"ם ואולי שסובר רמ"י דדברי הר"י דלקמן סעיף ל"ד דאסרי בין גברא לגברא ה"ה מעת שנפתח ומהטעם שדקדק הוא מהכתוב ודלא כהרמב"ם ועיין לקמן שם שאפרש דאף הר"י אינו חולק:

לב **ס"ת**. וכתב רבינו ירוחם דכמו כן המפטיר בנביא שאין המצוה תלויה בקורין לבד אלא בכל המצויין שם כ"כ הר"מ בתשובה:

לג **אסור** לדבר. כתב הרשב"א בתשובה שאפילו השלים הפ' שנים מקרא וא' תרגום וכתב הר"י דאפילו בין גברא לגברא אסור ואע"פ שסוגרים הספר בנתיים שלא אמרו כל זמן שיהיה פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע שמשעה שנפתח הפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיים כל הפרשה ע"כ וכתב ב"י דטעמ' משום דאיכא למיחש שמא ימשך הדבור אף בשעה שקורין ע"כ וזה דוקא בין גברא לגברא שאם בין כל גברא לגברא יהא רשאי לדבר יהיה להרגל שלטון להמשיך הדבור אף בשעה שקורין משא"כ קודם

שהתחיל לקרוא הראשון מכיון שיודע שכשיתחיל לקרוא שאסור לדבר עוד אין שלטון להמשיך הדבור וישתוק מיד ועיין לעיל סעיף ל"ב:

לד **ואפילו** בדבר הלכה. וכתב הא"ז דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי ושכן ראה שעשה הר"י החסיד ע"כ ולמאי דמסקינן לקמן שהפירוש כמו התרגום א"כ ה"ה להפירוש ועיין לקמן סעיף ל"ז:

לה **שנאמר** ובפתחו עמדו כל העם. ואין עמידה אלא שתיקה שנ' והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד ומפני כן חולק הטור והמרדכי בהלכות קטנות על המחייבין לעמוד בשעת הקריאה אבל המרדכי בפ' ר"א דמילה כתב שמהר"ם היה עומד בשעת הקריאה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים ע"כ וא"א לחשוב על מהר"ם שיהא טועה בדבר משנה זו דבפי' אמרו בגמרא אין עמידה אלא שתיקה כו' לפיכך נ"ל דטעמו מדאמרינן עלה התם בסוטה ר' זירא אמר רב חסדא מהכא ואזני כל העם אל הס"ת ש"מ דלדידיה ליכא למילף מועמדו וא"כ פי' ועמדו עמידה ממש כמו בכל מקום ויותר נכון וקרוב לשמוע הוא דלא נצטרך להוציאו ממשמעותו שבכל מקום דאף למ"ד אין עמידה אלא שתיקה ה"ק אין עמידה דהכא והא דכתב המרדכי בהלכות קטנות דמירושלמי דאמרי' ההוא גברא דהוה קרי וסמיך א"ל עמוד מה נתינה בעמידה ובאימה כו' משמע דוקא לחזן יש לו לעמוד ע"כ גם מזה אין להביא ראיה דלא עדיף ההוא ירושל' ממ"ד בגמ' דידן דאין עמידה אלא שתיקה ודחינן לה מקמיה דר' זירא מהטעם שכתבתי:

לו **אבל** בלחש ש"ד. ובעל ה"ג כתב דבדאיכא עשרה דצייתי שרי וכתבו רבינו בפ' הקורא עומד וכתב ב"י בשם מהרי"א דלא התיר אלא בד"ת אבל במילי דעלמא לא אפי' איכא י' דצייתי ועיין עוד בסמוך לקמן:

לז **אבל** להורות כו'. כבר פרשתי במי"ט דכלומר כולי עלמא שאין תורתו אומנתו אסור ואפי' להורות כו' וכ"ש ללמוד לעצמו כו' מיהו כתב הר"ר יונה שאם קודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע מס"ת אלא לקרוא ומתחיל לקרות מותר לקרות ואפי' לכל אדם דכיון שכבר התחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרוא אינו פוסק בעבור ס"ת ע"כ והרואים נמי שעוסק בתורה לא מפני זה יבטלו גם כן משמוע התורה דלא דמי לדסעיף ל' לעוסקים בסליחות ותחנונים והוא עוסק בתורה שהוא ענין אחר דתורה לחוד ותפלה לחוד וכתב הב"י דכל מיני התירים הללו אינם ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם מדאורייתא ועיין מה שאכתוב פ' שלשה שאכלו בסי' כ' סעיף נ"ב ובש"ע שלו כתב שהנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשמעם מפי הקורא ע"כ ואולי שזה היה טעם מהר"ם שכתבו הג"מ בשמו שכשחזר הפרשה בעת

ההיא היה שותק בזמן שש"צ קורא עד בין גברא לגברא ע"כ ומ"מ מי שירצה לדקדק ולכוין דעתו להקורא אף בזה יתבלבל שא"א שיכוין להשלים הפסוק בכל פעם שיתחיל הקורא וגם שמיעת הקריאה יבלבלהו שלא ידע בכל פעם באיזה מקום שסיים:

לח **לעולם** ישלים אדם פרשיותיו כו'. ואע"פ ששומע כל התורה כולה בכל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותו שבת שנים מקרא וא' תרגום ל' הרמב"ם בפי"ג מה' תפלה ורמ"י כתב שנ"ל שאם אדם קורא א' מקרא ואחד תרגום לבדו ואח"כ כשקורין הפרשה בבה"כ קורא עם החזן הפרשה מלה במלה שפיר דמי אך מדברי ר"י קארו משמע שאעפ"י ששומעה מן הש"צ חייב להשלים אותה שנים מקרא וא' תרגום יתר על שמיעתו מהש"צ והם דברי הרמב"ם ואיני יודע מהיכא נפקא עכ"ל ואעפ"י שהרמב"ם לא כתב אלא שמיעה מ"מ הא קי"ל דשומע כעונה ואיהו נמי המ"ל ושומע מלה במלה אלא שר"ל לפי מנהג העולם שנוהגין לקרות עם הש"ץ ולא סמכי אשמיעה פן לא יכוונו לבם לכל מלה ומלה וכמ"ש הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' י"ט וכתבה קצתה טור סי' נ"ט וטעמא דקורא יוצא אעפ"י שלא יוכל לכוין כדאמרינן לקמן פ"ב ע"כ מצות כונה מכאן ואילך קריאה בלא כונה ובירושל' מחזיקנא טיבותא לרישאי דכי מטי למודים כרע נפשיה וגם בלאו הכי עניה חשיב' טפי כדמסיק רבינו סי' י"ח ול"נ דאף הרמב"ם ור"י קארו לא אמרו אלא שחייב לכתחלה לקרות ולא יספיק לו מה ששמע כי אולי לא כוון דעתו יפה והרי לא כתב ר"י קארו לדברי הרמב"ם אלא לדחות דברי הראב"ן שסובר דשנים מקרא וא' תרגום לא נתחייב אלא למי שאינו שומע כלל בצבור דניתקן כנגד שנים הקוראים וא' המתרגם ועוד תדע דהקורא מלה במלה פשיטא דס"ל לר"י קארו דיצא דהא פסק דרשאי לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה ועיין עוד לקמן סעיף מ"א ועיין לעיל סעיף ל"ו:

לט **פרשיותיו**. וכתב בת"ה סי' כ"ג דדוקא בפרשת השבת מיירי ולא פ' י"ט וכן לשון המדרש דלקמן אל תאכלו בשבת והמרדכי בהלכות קטנות כתב שא"צ לקרות הפטרות ע"כ ומ"מ נהגו לקרות ההפטרה ובשבת של חתונה יקרא ההפטרה של שבת ולא שוש אשיש פסקי מהרא"י סי' ק"א:

מ **שנים** מקרא וא' תרגום. בספר אבן העזר להראב"ן כתב שהוא כנגד שנים הקוראים ואחד המתרגם ופירשתי במי"ט שנראה לי כוונתו הקורא והש"צ והג' שהוא המתורגמן ומכאן נ"ל שכוונת חכמינו במה שאמרו שיקרא שנים מקרא שרוצים בזה שיקרא ב"פ פסוק אחד לבד כמו שהיו עושין הצבור כשמתרגמין כדתנן במגילה התם דלא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד וכמו שהטעם התם שאין הצבור מבינים ביותר כן גם ליחיד

שייך זה הטעם וא"ש דקאמר שנים בלשון זכר דאי קאי אפרשה לאמרה ב"פ הל"ל שתים ואחת ושמעתי בשם מוהר"ר שלמה לוריא זצ"ל שמפרש לקרות כל הפרשה ופרשה ב"פ ואח"כ התרגום על כל הפרשה ודלא קאמר שתים ואחת דלא תימא שתים מן הפרשיות יקרא מקרא ואח"כ השלישית יקרא תרגום מש"ה קאמר שנים מקרא כלומר שיקרא כל המקרא שבפרשה ב"פ והתרגום שעליו פעם אחד ול"נ דאי משום הא לא אריא דאף אי קאמר שתים כו' הוא דבר רחוק שיטעה שום טועה לומר דשתי פרשיות יקרא מקרא ואח"כ שלישית תרגום דמה טעם יהיה בקריאה כזו ואדרבה לפי דבריו השתא דקתני שנים הא יש מקום לטעות לפרש ב"פ מקרא היינו הפסוק ולא הפרשה אלא דאה"נ שהפי' כך הוא ועוד מהא דכתבתי שכן בצבור לא קראו אלא פסוק א' מקרא וכן ראוי לעשות ג"כ היחיד וכ"ש למה שפי' הראב"ן דטעם דשנים מקרא כנגד שבצבור הוא לכן נ"ל כמו שכתבתי: @44ואחד

מא **ונראה** שהקורא בפי' התורה יוצא כו'. והסמ"ג כתב שהפי' מועיל יותר מהתרגום ורבים חולקים שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני וכתב הב"י שירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום ופירש"י:

מב **נראה** דכל השבוע מיקרי עם הצבור. ולכך מלמדי תינוקות אין צריכים לחזור ולקרות הפרשה בשבת שהרי השלימו בשעה שראויה להשלמה הגה"ה בשם א"ז דמסתמא למדו בפירוש המקרא ומיירי שלמדו ג"כ התרגום:

מג **משלים** לאחר אכילה. קודם המנחה אבל משם ואילך כיון שמתחילין פ' אחרת עבר זמנה של זאת כ"כ הטור ס"ס רפ"ה והג"מ פי"ג מהל' תפלה כתבו בשם הר"ח דבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת כדאמרי' בהבדלה וכתבו עוד בשם רבינו שמחה דעד שמיני עצרת דהיינו בשמחת תורה שאז משלימין הצבור את התורה אלא שבא"י משלימין בש"ע שאין עושין שני י"ט וא"נ משום דרגילים להתחיל בש"ע שלא יוכל להשלים ביום א' בש"ת כ"ש שצריך ודאי שישלים קודם שיתחילו הצבור בסדר בראשית וכתבו עוד שהעושין כן צריכין לחזור שנים מקרא ואחד תרגום לאפוקי ממנהג העולם שקורין בש"ע רק פ"א מקרא בלבד:

מד **וא"צ** להחמיר ולהרחיק עד חצות כו'. אבל הרמב"ם והסמ"ג כתבו דמצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצות וכתב הב"י שהם מפרשים הא דאפסיק הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר"א דאמר עד אשמורה ראשונה אבל במאי דאמרי חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה הלכתא כותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים וכן משמע בגמרא דמפרשינן דר"ג השיב לבניו רבנן כוותי ס"ל וחייבים אתם והאי דקאמרי עד

חצות כדי להרחיק כו' משמע בהדיא דר"ג גופיה לא אמר דחייבים נינהו אלא משום דחכמים לא פליגי עליה הלכך אית לן למימר דכי פסק גמרא הלכה כר"ג דוקא לגבי ר"א ולא לגבי חכמים והר"ר יונה כתב בריש מכילתין דאף ר"ג מודה דלכתחלה צריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים תדע דהא אמרינן לקמן כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' ור"ל שאפי' כשיבא מן השדה קודם זמנה (שכן האדם בא מן השדה קודם צאת הכוכבים) אין לו לומר כיון שלא הגיע עדיין זמן ק"ש אוכל ואשתה תחלה וכו' וכיון שכן שמעינן דלד"ה צריך לכתחלה לקרותה מיד ביציאת הכוכבים ע"כ וכן מסקי האחרונים ז"ל ונ"ל דאם מלמד לאחרים באותה שעה דיכול לסמוך על דברי רבינו וסייעתו שא"צ להחמיר אפילו לכתחלה ולקרות אפילו פסוק ראשון כמו בק"ש דשחרית דלקמן סעיף מ"ח ולעיל סעיף י"ז אלא יקרא הכל לאחר שפוסק תלמודו:

מה **מ"מ** אין לו לאכול. כהא דתניא לעיל אדם בא מן השדה בערב וכ' הב"י דמכלל דברי הר"ר יונה שכתבתי לעיל אתה למד דקודם זמנה נמי אסור להתחיל לאכול מיהו משמע דהיינו דוקא כחצי שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה וכ"כ הרשב"א דסמוך לו קצת לא יסב עד שיקרא וכתב עוד דה"ה לכל השנוים במשנה דפ"ק דשבת למרחץ וישיבה לפני הספר כו' ועיין שם בדין אם התחילו היאך מפסיקין:

מו **למי** שצריך להחזיק בדרך. ודקדק מהר"י אבוהב ז"ל דלישנא דלהחזיק משמע שהוא נחפז ללכת במרוצה בענין שאין לו מקום לקרות ק"ש כתקנה כלומר שהוא בדרך שהוא בענין שלא יוכל לכוין דעתו ע"כ ובכלל זה היוצא במקום גדודי חיה ולסטים ובהכי מתרץ הרשב"א הא דתניא בס"פ תפלת השחר השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע כו' וכשיגיע זמן ק"ש קורא ומדתוקע ודאי דלאחר שעלה ע"ה הוא אלא התם ביוצא למקום שאין גדודי חיה ולסטים א"נ ביוצא בשיירא שלא אמרו דקורא משעלה ע"ה אלא דוקא כשהוא בענין שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפי' עד על לבבך ע"כ ומיהו כתב רב אלפס דבדיעבד אפילו שלא בשעת הדחק יצא וכתב הרשב"א דמצי שפיר לברך יוצר אור דאנשי משמר כך היו עושים לכתחלה וכבר כתבתי לעיל סעיף ב' דברכות ק"ש ניתקנו בפני עצמן ולפיכך אם קרא כך בלא הברכות אומר אח"כ הברכות ויקרא ק"ש ג"כ שלא לשנות הסדר ב"י סי' מ"ו ונ"ח ועיין עוד לקמן סעיף מ"ח:

מז **ובניו** של ר"ג לא היו אנוסים כו'. עיין בארוכה בזה פ' אין עומדין סימן ט':

מח **ובלבד** שלא יאמר השכיבנו. אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום מרדכי. והגה"ה מיי':

מט **צריך** להחמיר לאכול מצה של אפיקומן קודם חצות. וכן בהלל שבלילי פסחים החמירו בתוספות שלא לקרותו אחר חצות והר"ן בפ' ע"פ:

נ **אפ"ה** מצוה למקרי קודם הנץ כו' וכתב הר"ר יונה שאם לא קרא קודם הנץ יש לו להקדים במהרה כל מה שיוכל והכי משמע הא דפ' א"ל הממונה (שכתב רבינו לעיל) דלשאר עמא דבירושלים היה זה לסימן שלא היה קמין כל כך בהשכמה והיו קורין אחר הנץ אלא שהיו מקדימים לקרותה מיד ע"כ ומשום כך נהגו עכשיו העולם לומר פסוק ראשון של ק"ש כר' יהודה הנשיא בר"פ דלקמן וגם אומרים אחר כך בשכמל"ו כרבינו יהודה החסיד שכתב הטור סימן מ"ו בשמו שהיה מתכוין לצאת בו י"ח ק"ש משום כשפעמים אומרים קרוב"ץ מתעכבין מק"ש עד אחר זמנה וכתב הב"י שאם לא היה אומר בשכמל"ו היה נראה שאינו אלא סיפור דברים שאומרים ישראל כשמיחדים אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין עכשיו ליחד ומש"ה אומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד דאל"כ למה לו לומר בשכמל"ו ע"כ וזה דוחק גדול בעיני דאם הוא מכוין לצאת למה יהיה נראה שאינו אלא סיפור אלא נ"ל דכיון דיעקב אמרו על דברי בניו שאמרו שמע ישראל וגו' ומש"ה אנן אומרים אותו בלחש הוי ענין לפסוק של שמע משא"כ ואהבת ודבתריה ועמ"ש בשם רמ"י ז"ל בפ"ב סעיף ה' ובשם ב"י שם סעיף י"ט ואולי שאף ר"י הנשיא היה אומר ג"כ בשכמל"ו ולא הוצרכו לפר' וא"נ לא אמרו שאני איהו דמדוחק גירסתו לא היה אומר אלא פסוק שמע בלבד משא"כ אנו שאין עושין מפני הדוחק הזה אלא כדי שאם יעבור הזמן של הנץ שיהא יוצא בקריאה זו לפיכך יש לנו ג"כ לומר בשכמל"ו מהטעם שכתבתי ועוד בסמוך אכתוב טעם אחר ונראה שיהא כונתו על הספק שאם יאחר הזמן שיהא יוצא בזו ושאם לא יאחר שתהא קריאה זו כקורא פסוק בתורה בלבד ואפשר נמי דאולי טעמו של ר"י החסיד שאמר בשכמל"ו ג"כ מפני זה הטעם בעצמו שהיה מתכוין שאם יקרא אח"כ עם הברכות בזמנה שיהא זה רק כקורא בתורה והוסיף עוד לומר גם כן בשכמל"ו כההוא ירושלמי שכתבו רבינו בפ' כיצד מברכין סי' כ' שאם בירך ברכה בטעות שיאמר אח"כ בשכמל"ו וה"נ מפני כן אמר בשכמל"ו באם שיצא אח"כ בקריאה בזמנה נמצא שלא היה צריך לקריאה זו ואע"פ דבכונה שיהא כקורא בתורה סגי מדת חסידותו הכריעתו לומר ג"כ בשכמל"ו וא"ת אם יאחר אח"כ לקרא שלא בזמנה היאך אומר הברכות לא קשיא שהרי כתבתי בסעיף ה' דברכות הללו בפני עצמן נתקנו ולא על ק"ש ורמ"י ז"ל כתב דאין בו משום ברכה לבטלה הואיל וקורא עם הצבור ע"כ ובין שאמר זה על הברכות ובין שאמר על הפרשיות לא כוון יפה בזה כלל:

נא **כל** הסומך גאולה לתפלה כו'. פי' כעין ותיקין והיינו לענין שאינו נזוק כמ"ש במי"ט אבל לעולם יראה לסמוך דהא בערבית אמרי' בסי' ה' דהוא בן עוה"ב וגם פירש"י דכ"ש דשחרית ואיכא בינייהו דשחרית וערבית לענין מצא צבור שכבר קראו שמע ועומדין להתפלל וכמ"ש סעיף ז' וכתב הרוקח סי' שכ"א מי שהוא אנוס ודחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש יקרא ק"ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל שאז יאמר אמת ויציב ונכון וכו' ויתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ובירושלמי כתבו הטור סי' קי"א תכף לגאולה תפלה שנא' יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפלה. וכתבו הגהות בשם א"ז דמש"ה בשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה דשבת לא יום צרה היא ע"כ ומשמע די"ט אינה דומה לשבת לענין זה ועיין מה שאכתוב בס"ד בפ' כל כתבי סי' ה' וכ' רמ"א שטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך ע"כ ונ"ל דהיינו בכגון הא דמצא צבור שקראו ק"ש ועמדו להתפלל:

נב **בתחלה** אומר ה' שפתי תפתח. וכיון דתקינו ליה רבנן כתפלה אריכתא דמיא ולא הוי הפסק בין גאולה לתפלה כדאיתא לעיל סי' ה' וכתב הטור דפסוקים אחרים אין לומר כלל אבל במוסף ומנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר וכתב ב"י דבערבית נמי לא דגם בערבית מצוה לסמוך כדלעיל שם. וכתב מהרר"י בכתביו סי' ק"י דהחזן כשמתחיל בקול רם יש לו לחזור ולומר ה' שפתי אבל מה שרגיל לומר פסוקים אחרים קודם מנחה ומוסף אין לו לחזור ולומר הואיל וכבר אמרם קודם תפלתו וה"ה שחרית וערבית שלא אמרם תחלה קודם תפלת עצמו אפילו הכי לא יאמרם דלא מפלגין ע"כ. ולהפסיק בעניית אמן אחר גאל ישראל יש מחלוקת ונהגו כהטור דעונין אבל בין אדני שפתי לברוך אתה לא שמענו שיפסיק כלל ולא דמי ליהיו לרצון דלקמן כמו שבברכות עצמן רשאי לומר בסוף כל ברכה כו' אבל לא בתחלתה ומטעם זה נ"ל ג"כ שאפי' במנחה ומוסף לא יהא רשאי לומר הפסוקים כי אם קודם ה' שפתי שהרי אמרו דה' שפתי כתפלה אריכתא דמיא:

נג **ולבסוף** הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי. כמו שאמרו דוד אחר י"ח מזמורים ולפיכך צריך לאומרו מיד אחר י"ח ברכות בלי הפסק תחנונים כן כתב הרשב"א בשם הראב"ד וכ"כ הר"ר יונה בפ' תפלת השחר וכתב עוד שאם ירצה לאמרו פעם אחרת הרשות בידו ונראה שאפי' אם יאמר אדם יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור ואין חוששין לזה שהרי אנו רואין שאפי' בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ובודאי לא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן וכיון

דבאמצע הברכות אומר תחנונים כ"ש שיכול לאומרם קודם יהיו לרצון ע"כ וכך אכתוב בשם הטור בפ' אין עומדין סי' כ"א סעיף ס' וכן מנהג ארצות הללו לומר אלהי נצור קודם יהיו לרצון וכתב רמ"א דמש"ה רשאין ג"כ לענות קדיש וקדושה וברכו קודם יהיו לרצון כיון שנוהגים להפסיק ולומר תחנונים ע"כ ואני חוכך בדבר דלפי הטעם שכתב הר"ר יונה שאני תחנונים מעניית קדיש וקדושה שהרי תחנונים מעין כל ברכה וברכה אומר בסוף כל ברכה וברכה ולא מצינו שמפני כן יהא רשאי להפסיק בשום ברכה מהי"ח ברכות בעניית קדיש וקדושה אפי' אם יאמר בה תחנונים וכיון שאין לנו ראיה על שיכול להפסיק בעניית קדיש וקדושה בברכות עצמן כשאומר בה תחנונים כמו כן אין לנו לומר כך בתחנונים שלפני יהיו לרצון והואיל וכן נ"ל שטוב יותר לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה שעכשיו יכול אח"כ לענות קדיש וקדושה לכ"ע ואפילו בתוך התחנונים כיון שכבר אמר יהיו לרצון כתב הרשב"א שיכול להפסיק בהן כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש אפילו באמצע ויותר טוב לו לקצר כדי לענות שאין חובה לומר בכל פעם וכתב הטור סימן קכ"ב ע"ש אגדה אמר שמואל כל הזריז לומר ד' דברים הללו זוכה ומקבל פני שכינה עשה למען שמך ע"ל ימינך ע"ל תורתך ע"ל קדושתך וכתב הב"י ס"ס קכ"ג דלדברי מהרא"י שכתבתי לעיל בשמו שהש"ץ כשחוזר התפלה בקול רם צריך שיתחיל ה' שפתי ה"נ אפשר לומר שישלים יהיו לרצון אחר התפלה ודלא כדברי אהל מועד שכתב שאינו מתחיל בה' שפתי וכן אינו מסיים ביהיו לרצון עכ"ד הב"י אבל רמ"א ז"ל הגיה בס"ס קכ"ג שלא יאמר יהיו לרצון אע"פ שבסימן קי"א לא הגיה:

נד **המתפלל** לא יעמוד ע"ג כסא כו'. ובתוספתא ספ"ג אם היה זקן או חולה מותר וכתב ב"י בשם כמה רבוותא שכן אם כונתו להשמיע לצבור נמי שרי:

נה **לא** יעמוד ע"ג כו' ולא ע"ג מקום גבוה. כתב ב"י בשם מהררי"א מדלא כללם בחדא מחת' בשיאמר לא ע"ג מקום גבוה יראה שבא להודיענו שע"ג מטה או ע"ג ספסל או ע"ג כלי אפילו שלא יהיה גבוה ג' טפחים לא יתפלל עליהם לפי שיש לחוש לטרדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפלתו ואח"כ אמר ולא ע"ג מקום גבוה ואפילו שלא יהיה כלי אלא קרקע עולם ע"כ ולדבריו הא דמסיק בברייתא טעמא לפי שאין גבהות כו' לא קאי אלא לדסמיך ליה ע"ג מקום גבוה ונ"ל דה"פ לא מיבעיא דלא יעמוד ע"ג כסא דהא איכא חששא שירא שמא יפול כו' ואפילו אין לו שיעור גבהות דהיינו ג"ט כדלקמן אלא אפילו לעמוד במקום שאין ירא שמא יפול כשהוא מקום גבוה דהיינו ג"ט נמי לא יעמוד לפי שאין גבהות כו':

נו **ולא** ע"ג מקום גבוה. לשון הרמב"ם שיעור מקום גבוה ג' טפחים היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחיצות אף על פי שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות לעצמו ועיין בפרק דלקמן סי' י"ג:

נז **המתפלל** צריך שיכוין כו'. וקודם כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קירוב והגשה שצריך לעשות שכתוב ג' הגשות לתפלה ויגש אברהם ויגש יהודה ויגש אליהו ועוד כתיב ורגליהם ב' רגל א' ואחר כך ישרה מישר רגליו יחדו ישר"ה שיר"ה תפל"ה (כלומר חושבנא דדין כחושבנא דדין) כ"כ הרוקח סימן שכ"ב:

נח **צריך** שיכוין את רגליו כו' שנא' ורגליהם וכו'. ולפיכך ישוה אותם יחד כדמות המלאכים ודלא כמ"ד בירושלמי ככהנים עקב בצד גודל ולפיכך כתב בתרומת הדשן דשפיר דמי ליחיד לכוין את רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ דכיון דאמרינן נקדש את שמך כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ובשמים מקדשים ברגל ישרה יש לנו להתדמות להם בכל היכולת ואין בזה משום יוהרא והדיוטות אלא מדה ישרה ועיין בפ"ק דשבת סימן י"ט:

נט **כיון** שעלה ע"ה פוסק. והרשב"א כתב שאינו צריך להפסיק ושכן כתבו בתוספות:

ס **דמותר** לשתות מים בבקר בין בחול בין בשבת ויום טוב שאין הקידוש אוסר כיון שעדיין לא הגיע זמנו והעיד הטור שכן עשה אביו רבינו ז"ל:

סא **דלא** שייך במים גאוה. וכתב מהרי"ח שכן מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה דכיון דלרפואה הוא דאכיל ושתי להו ליכא משום גאוה וכתב הרמב"ם פרק ה' מהלכות תפלה הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואה לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה ע"כ ורמ"י ז"ל הוסיף בלשונו הצמא והרעב הרבה וללא צורך הוא שכבר נכלל באם יש יכולת כו' ועיין בפרק קמא דשבת לענין איסור מלאכות:

סב **לא** הפסיד הברכות כו'. ואפילו איחר במזיד או בפשיעה ב"י סימן נ"ח:

סג **אבל** מכאן ואילך הפסיד הברכות וקוראה בלא ברכותיה כל היום וכ"כ הש"ע וכתב הכלבו טעה בק"ש של שחרית י"א שאין לה תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית ורבינו חיים כתב דקריאת שמע שוה לתפלה עכ"ל כתב רמ"י ז"ל סימן נ"ח סעיף ב' דטועים המאחרים קריאת שמע מפני ציצית ותפילין שאין להם שאינן מעכבות זו את זו אע"פ שאמרו כל הקורא ק"ש בלא תפילין הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר בעצמו אסמכתא הוא ושלא יעשה כן במזיד אלא יקרא ק"ש בזמנה בברכותיה וכשיהיו לו ציצית ותפילין יניחם ויחזור ויקרא בהן ק"ש בלא ברכות או יקרא בהן פרשה אחרת או מזמור

א' מתהלים ויצא י"ח בהנחתם ע"כ ולא ידעתי מה הכריחו להצריך לקרות בהן פרשה או מזמור ועל מה שהצריך לקרות בהן ק"ש החרשתי הואיל וכתוב בהן מצות תפילין וציצית אע"פ שגם זה אינו מוכרח שכבר קיים מצות ציצית ותפילין בהנחתן בלבד:

סד **יושבין** וקורין וכתב ר"ע מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרות מעומד לא יאות עביד ונקרא עבריינא וצריך לגעור בו שמצותה מיושב כלומר שהרי מצותה היא מיושב כמו מעומד ומאן דעבר אדרבנן שרי למקרי עבריינא כדאמרינן בפ' כירה ב"י וכ"כ רבינו פ' דלקמן סי' ג' בשם ירושלמי וע"ש ופי' מטין וקורין עיין בפ' דלקמן סעיף י"ג:

סה **עוסקים** במלאכתן וקורין. הרמב"ם כתב רוכב ע"ג בהמה במקום עוסקים במלאכת':

סו **אבל** בפרשה ראשונה אין עוסק במלאכה וכתב הטור ר"ס ס"א שיקרא ק"ש ביראה ובכונה וכתב ב"י שכן דרשו חז"ל על אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים כלומר ולא כמו שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו ע"כ ולכתחלה יזהר בכל הפרשיות כשיכול לעשות כן:

סז **בשחר** מברך כו' ואם הש"ץ מוציאו והיאך יעשה כשקורא בצבור כתבתי בפ"ב סעיף ל"ב ובפרק בתרא דר"ה והברכות עצמן מפורשות לקמן:

סח **ובערב** מברך שתים כו' הראשונה אשר בדברו וכו' וחותם תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד אנו מתפללים שיקוים הפסוק והיה לעת ערב יהיה אור ויאיר לנו ויחשיך לשונאינו והוי קצת מעין חתימה סמוך לחתימה כ"כ הטור סי' תל"ו בשם אביו רבינו ז"ל שניה אהבת עולם כדלקמן ואינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה:

סט **ושתים** לאחריה. ראשונה אמת ואמונה כדלקמן סימן ט"ו ואינה פותחת בברוך דהויא סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק וחותם בא"י גאל ישראל ולא גואל ישראל שנתקנה על הגאולה שעברה. שניה השכיבנו וחותם שומר עמו ישראל לעד מפני שלילה צריכה שימור מן המזיקין טור סי' ט"ו:

ע **מקום** שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר כו'. כבר כתבתי במ"מ שיש לפרש דלא בא למענו שאין להאריך יותר בברכות ארוכות כי אם בברכות הקצרות לגמרי כמו ברכות הפירות והמצות ולפיכך נהגו לומר בהן קרובץ וכמו שכתב רבינו בפ' אין עומדין סי' כ"א לענין תפלה וכתב רמ"א שאין לאדם לפרוש עצמו מן הצבור במקום שנהגו לאמרם ויאמר אותם עמהם ע"כ ולמדנו מזה שהיחיד שלא בצבור לא יאמרם בתוך הברכות כלל כי רבו החולקים:

עא **יוצר** אור וכו'. ותחלתה בא"י אמ"ה שכל ברכה שאין בה שם ומלכות וכו' כדלקמן פ' כיצד מברכין ואומר יוצר משרתים ואשר משרתיו משום הא דאיתא פ' אין דורשין כל יומא איברו מלאכי השרת מנהר דינור שנאמר חדשים לבקרים וה"פ יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כולם עומדים לפניו טור סי' ר"ט ובפ' מי שמתו סי' י"ח דין הקדושה שביוצר אם יחיד אומרה וחותם אור חדש על ציון תאיר כו' ופי' רבינו בתשובה כלל ד' דשפיר הוי מעין החתימה ופתיחה דיוצר אור היינו אור שברא הקב"ה בו' ימי בראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש בו וגנזו לצדיקים לע"ל ועל אור זה נאמר והלכו גוים לאורך והיינו נמי אור חדש שחידש בו' ימי בראשית שעתיד הקב"ה לחדשו לנו:

עב **אהבה** רבה. ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור וחותם בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה טור סי' ס' שלישית אמת ויציב כדלקמן סימן ט"ו וכתב טור סי' ס"ו דאיתא בירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורות וצור ישראל וגואלו ויש בהם ט"ו ווי"ן והיחיד שאינו שומע מש"צ שחוזר ה' אלהיכם אמת להשלים רמ"ח תיבות כמו שאכתוב בפ' דלקמן פעיף ל"ב יכוין בט"ו ווי"ן הללו ועם כל דא הוא בכלל וחסרון לא יוכל להמנות כדאיתא במדרש הנעלם ומנהג קדמונים היה לומר בין ברכת אהבה לשמע אל מלך נאמן להשלים הג' תיבות ובתיקונים תיקון י"א אמרו רבנין דלא עבדון הפסקה תיקנו לאחזרא שלוחא דצבורא ה' אלהיכם אמת ומהר"י קולן בשורש נ"א כתב שהוא היה נוהג לומר אל מלך נאמן וכ"כ האגור בשם רש"י ור"י החסיד וכתב רמ"א לנהוג כן ביחיד ולא בצבור ואכתוב בזה בס"ד בפ"ב סעיף ל"ב ומשמע דאף בערבית לא והרמ"ה כתב הטור בשמו דתלת עביד מפסיק ומפיק שם שמים לבטלה ומוסיף מאי דלא אמר יעקב ובניו ולא משה והכונה שבט"ו ווי"ן כתב הב"י מפי השמועה שט"ו פעמים וי"ו עולה צ' ושם הוי"ה עם ד' אותיות עולה שלשים וג"פ ל' הוא צ' נמצא שמכוין בזה לג' שמות ורמ"א כתב שיוכל ג"כ לכוין דט"ו ווי"ן עולין צ' והקריאה נחשבת א' הרי צ"א כמנין אמן והוא כמנין השם בקריאתו וכתיבתו והוי כאלו אמר ה' אדני אמת:

עג **והוא** ששונה על אתר. וכתב רמ"י דצ"ל שאף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא הפסק אם לומד מיד אחר התפלה ע"כ ובמ"מ כתבתי בשם הב"י שני תירוצים לתרץ דהא קורא את שמע על אתר ולתירוץ הא' אה"נ דמיירי דוקא שלא קרא שמע על אתר וכ' עוד הב"י בשם הראב"ד דיש גירסאות דגרסי' והוא שקרא על אתר ולאותה גירס' כל

שקורא שמע סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום ולכך מסיק הש"ע שיש ליזהר לברך ברכת התורה קודם אהבה וע"ל סעיף ע"ד:

עד **וכן** המברך על התורה ולמד בין על אתר בין שלא על אתר כמ"ש במ"מ בשם הב"י וכתבתי עוד דמדברי הרמב"ם נראה דבברכת התורה נמי צריך ללמוד מיד כעין שאר מצות שאינו מפסיק בין ברכתן לעשייתן וכמנהג הצרפתים שכתבו התוס' וכן נוהגים לומר בסמוך פ' ברכת כהנים ומסיק בש"ע שכן נכון לנהוג ונראה לי שאפילו כשלומד קודם שיאור היום דהא דאומר ברכת כהנים לאו משום שיהא במקום נשיאת כפים והוא לא היה אלא ביום כשאר העבודות דאם כן בלאו הכי אפילו כשמברך ביום אין מקומו אלא אחר התמיד ולמה סמכוהו לברכת התורה אלא טעם דסמכו אלו פסוקים לפי שרצו לסדר ג' פסוקים כדרך הקורא בתורה דתנן במגילה שלא יפחות מג' פסוקים ולכך התקינו אלו שיש בהם ברכה ומהר"ש לוריא ז"ל בתשובה סי' ס"ד כתב שנהג בפסוקים אחרים ולי נראה שיש למנהג זה הטעם הזה ושהוא נכון:

עה **ואפי'** כשיוצאים לעסקיהם כו'. לא חשיב הפסק כתבו הגהת מיי' פ"ז מהל' תפלה בשם הר"פ שלא היה רגיל לחזור ולברך אפילו בהפסק מרחץ ובית הכסא לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד והאגור כתב טעם אחר לפי שאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כמו בגילוי טפח וכיצד יקנח וכה"ג בדיני מרחץ כמו שאלת שלום והנחת תפילין:

עו **לכך** מי שרגיל לישן ביום שינת קבע כו' אבל אם רגיל להתנמנם מיושב על אצילי ידיו שינת עראי היא ולא הוי הפסק ואפי' שכב על מטתו ולא ישן לא הוי הפסק דבעודו נעור דעתו על לימודו טור בשם אביו רבינו ז"ל כתב ב"י שהאגור כתב בשם אביו ז"ל שהנהיג שלא לברך ביום אחר שינת קבע וכן ראוי לעשות כי המיקל בברכות במקום שיש מחלוקת לא הפסיד כי הברכות אינן מעכבות ונדחק הב"י למצוא מחלוקת ולא מצא כלל אלא ר"ת שסובר דאף שינת לילה לא הוי הפסק ואע"פ שאין הלכה כמותו מפני שכל הפוסקים חולקים עליו היינו בשינת לילה אבל בשינת יום מיהו יש לחוש לדבריו וכן נוהגים העולם שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע ע"כ ולי נראה שהמברך תע"ב וכן נהג מורי מוהר"ר יעקב גינצבורג זלה"ה:

עז **למקרא** צריך לברך. כתב האגור בשם מהר"ם דדוקא כשלומד אבל אם מתפלל תחנונים א"צ לברך והראב"ד כתב צריך לברך ומסיק הש"ע דנכון לחוש שלא לומר קודם שיברך ורמ"א כתב דהמנהג שלא לחוש כדחזינן בימי הסליחות וכתב הטור שהוא נהג מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה וכתב רמ"א שאין לשנות. והכותב בדברי תורה כתב הר"ר אבודרהם שצריך לברך. וכתב האגור דמהרהר בד"ת א"צ לברך

דהרהור לאו כדבור דמי לקמן בפ"ג סימן י"ד וכתב הר"ן בפ' כל הצלמים דיכול לפסוק דין כל שאינו אומר עיקר טעם של דבר דלא הוי אלא כהרהור כדמוכח במרחץ של אפרודיטי וכתב האגור בשם מהר"י מולין דנשים נמי מברכות ברכת התורה ואף ע"פ שאינן חייבות שלא אמרו המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפלות אלא על התורה שבע"פ ואע"פ שלשון ברכת לעסוק בד"ת משמע תורה שבע"פ מ"מ אין לשנות מטבע הברכות ועוד כי הן מברכות על קריאת הקרבנות דתפלה כנגד קרבנות תקנום והן חייבות בתפלה וא"כ חייבים ג"כ בקריאת העולה והקרבנות וכ"ש לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכים להם ע"כ:

עח **צריך** לברך. ומאד צריך ליזהר בה כדאיתא בפרק אלו נדרים מפני מה ת"ח אין מצוין לצאת מבניהם ת"ח רבינא אמר מפני שלא ברכו בתורה תחלה וכו' ונ"ל לדקדק מדקאמר לשון תחלה ולא סגי במאי דקאמר שאין מברכין בתורה דש"מ שהיו מברכין אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שעל זה אבדה הארץ:

עט **ומשי** ידיה. ומיהו אם לא היה לו מים יכול ללמוד ולברך בלא נטילה כדלק' בברכות השחר דפ' הרואה ס"ס כ"ג וכתב הטור ס"ס מ"ז בשם אביו רבינו ז"ל וז"ל המשכים ללמוד קודם עלות השחר יברך ענ"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות וברכת התורה ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום שהיא במקום הקרבת התמיד שאין זמנו אלא ביום וכן ברכת הנותן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום ע"כ ובסי' ו' סעיף ב' הגיה רמ"א בשם מהרי"ל דיש נוהגים אפי' בכה"ג לסדר כל הברכות בבהכ"נ אבל בסימן מ"ז סעיף י"ג לא הגיה:

פ **וי"א** לעסוק בדברי תורה וכתב הטור שכן היא נוסחא האשכנזית ותמהני על רמ"א שלא הגיה בש"ע לברך לעסוק בדברי תורה:

פא **ולומדי** תורתך כן הגירסא בגמרא אבל ברי"ף גרס ולומדי תורתך לשמה וכן נ"ל עיקר דלשאול על ד"ת ישאל כל תאותו כדאיתא בגמרא בפרק שלשה שאכלו (דף נ') אדאמרי' האומר מטובו הרי זה בור א"ל אבי' והכתיב ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם בשאלה שאני בשאלה נמי הכתיב הרחב פיך ואמלאהו ההוא בדברי תורה כתיב ופי' לשמה כתב האבודרהם לאפוקי לקרותו רב או דיין כו' אלא עשה דברים לשמן וסוף הכבוד לבא. ספרי:

פב **והיה** אומר והערב נא רש"י מסיים בה והערב נא אבל הרמב"ם כתב בלא וי"ו וכן דעת בעל המאור וכתב הב"י דלענין מעשה נראה לומר והערב עם וי"ו שהרי לדברי

האומרים שהיא ברכה אחת אם חיסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה ולדברי האומרים שהיא ברכה מפני עצמה אע"פ שאמרו עם וי"ו אין בכך כלום ע"כ וא"כ לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה נמי ספיקא הוא:

פג **הלכך** נראה כגי' רב אלפס ז"ל אבל הרמב"ם והרשב"א מפרשים כפירש"י והלכך לא מהדרינן ליה אי עביד בכה"ג דפירש"י וכתב עוד הרמב"ם בפ"ח מהלכות ברכות לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה ע"מ שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה ע"מ לומר בפה"א וטעה ואמר בפה"ע אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח ע"מ לומר במ"מ וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין הואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אף ע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו:

פד **אלא** היכא דנקט כסא דשכרא בידיה וסבר דחמרא הוא וכתב בתשובת מהרי"ל סי' צ"ב שאם היו אחרים שותים ג"כ ויין לפניהם ודעתו גם כן על אותו יין והיה סבור שבכוסו גם כן יין ובירך בפה"ג ונמצא אח"כ שבכוסו מים או שכר כשחוזר ושותה אח"כ יין אין צריך לחזור ולברך ויוצא בברכה שבירך על כוסו ואע"פ שהיתה בטעות דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין גם הוציא האחרים ששותין שם ולכך ברכתו ברכה:

פה **אזלינן** לקולא ולא מהדרינן ליה עיין פרק מי שמתו סי' ט"ז ומה שכתבתי שם בס"ד:

פו **כשהוא** כורע שיש ברכות שאדם שוחה בהן וכו' כדתניא בס"פ אין עומדין ושם יתבארו דיני כריעה יותר ובהג"ה בשם א"ז מי שמתפלל ובא עכו"ם כנגדו ובידו דמות ע"א אל ישתחוה במודים אף על פי שלבו לשמים ע"כ ופשיטא מלתא דלאו דוקא נקט מודים דמידי הוא טעמא אלא שלא יהא נראה כמשתחוה לע"ז וכהנהו גווני דפ"ק דעבודת כוכבים ישב לו קוץ כו' נתפזרו לו מעותיו כו' ובש"ע סי' קי"ג כתב והגיע למקום ששוחין בו:

פז **וכשכורע** לא יכרע מאמצע מתניו כו' ורש"י פירש כחיזרא כשבט וכו' כך יכרע במהירות וכו' הלכך נעביד כתרווייהו.

פח **ששחה** יותר מדאי ובב"י סימן קי"ג כתב בשם הגה' אשר"י בפ' תפלת השחר דאין לשוח כל כך עד שיהא פיו כנגד חגור של מכנסיים:

פט **חוץ** מי' ימים כו' שהוא מתפלל המלך הקדוש וכתב הב"י בשם הר"ר מנוח דבשבת בנתיים ערבית י"ל בברכה אחת מעין ז' המלך הקדוש ע"כ וה"ה אם חל ר"ה ויוה"כ בשבת מהרי"ל:

צ **והלכתא** כרבה וכו' ואם לא אמר מחזירין אותו דכי נמי אמר מלך אוהב כו' שהזכיר שם מלכות מחזירין אותו לפי שמלך אוהב משמע שאוהב שיעשו בריותיו משפט וצדקה בארץ וכמו שכתבתי במעדני י"ט וע"ש אבל תלמידי הר"י ז"ל כתבו דנראין הדברים שאם אמר מלך אוהב כו' א"צ לחזור הואיל ומזכיר מלכות אבל אם אינו מזכיר לשון מלכות צריך לחזור משא"כ בשאר ימות השנה ע"כ והיינו שגירסתם היא כגירסת הרי"ף שכתבתי במי"ט דגרס כל ימות השנה כו' האל אוהב כו' ולפי מ"ש בטור בסי' קי"ח הסכים רבינו הרא"ש לסברא זו שאם אמר מלך אוהב כו' אינו חוזר וכן פסק רמ"א שם אבל רמ"י פסק שם ובסי' תקפ"ב דאפילו אומר מלך אוהב כו' שצריך לחזור וראיתי בב"י סי' תקפ"ב שכ' בשם הראב"ד שאפילו אמר מלך המשפט חוזר ונ"ל דטעמו שמפרש המלך המשפט שהוא תואר כפי' השני של הר"ר מנוח שכתבתי במעי"ט:

צא **ואם** לא אמר מחזירין אותו אבל אם תוך כדי דבור נזכר ואמר המלך הקדוש המלך המשפנו אינו צריך לחזור כי הא דלעיל נקט כסא דשכרא בידיה כו' לפי פירוש הרי"ף וכ"כ הרשב"א: 0הדרן עלך מאימתי @00פרק שני

צב **אם** כוון לבו. יצא פי' בפסוק ראשון כדלקמן סי' ג' ואם לא כוון לבו בפסוק ראשון לא יצא וחוזר וקורא ועיין מה שכתבתי במעדני י"ט בשם הרשב"א וכתב הרמב"ם בריש פ"ב מה' ק"ש דהשאר אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות האלו בעונת ק"ש יצא והוא שכיון לבו בפשוק ראשון ע"כ וכתב הכ"מ דאין להקשות הא אפילו למאי דס"ד למ"ד א"צ כונה כלל קורא להגיה לא יצא כ"ש לדידן דמצרכינן כוונה דהיא הנותנת דלמאי דהוה ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קראן להגיה לית לן בה:

צג **ואע"פ** שלא קרא בברכותיה ואפי' בצבור ודלא כרב האי דלקמן והכי קי"ל וכתב הרשב"א שאעפ"כ חייב לקרות הברכות אחר כך לבדן דלאו ברכות דק"ש הן וכמו שכתבתי כבר בשמו בפ"ק סעיף ה' וכתב הש"ע דנ"ל שטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות וכבר כתבתי כיוצא בזה בשמו בפ"ק סעיף מ"ה ומ"ח וטעמו כדי שלא לשנות הסדר:

צד **ורב** האי כתב דסדרן אינו מעכב והכי קי"ל אע"ג דבמאי דכתב דאם לא קראו כלל מעכבות לא קי"ל כותיה כמ"ש לעיל בסמוך:

צה **וקיימא** לן כרבנן וכתב הרמב"ם ז"ל הקורא בכל לשון צריך ליזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק באותו לשון כמו בלשון הקודש:

צו **לא** היה להן להתפלל אלא בלשון הקודש. ועיין פ' שלשה שאכלו סי' ו':

צז **דדוקא** בלשון זה קאמר כו'. ומ"מ אפשר לומר שכשהוא בצבור לא קאמר רב יהודה דהן אל כביר לא ימאס בתפלתן ואפי' אין מלאכי השרת נזקקים ומשום כך הבקשה דיקום פורקן בלשון ארמי אומר אותו בצבור וניתקן בלשון שהיו אז מבינים אותו כל העם וכמ"ש התוס' בטעם יתגדל כו' שהוא בלשון ארמי בפ"ק דף ג' [ד"ה ועונין] וכן נמצא בספר הזוהר פ' ויקהל נוסחא בקשה לאמרה כשמוציאין ס"ת מן ההיכל לקרות בה בצבור והוא בלשון ארמי שמכיון שבצבור אומרים אותו אל כביר לא ימאס וכ"ש כשמוציאים הס"ת שכתב שם ששערי הרחמים נפתחים והתפלה נשמעת כך נ"ל והזוהר עצמו כתב טעם אחר בתיקון יתגדל בלשון ארמי כדי לשבר כחות החיצונים ולכך אומרים אותו בלישנא דסיטרא אחרא בגין דיתבר חילא ולהתעלות כבודו יתברך על הכל כ"כ בפ' תרומה והביאו הב"י סימן נ"ו וזה הטעם שייך ג"כ בענין הנוסח דבשעת הוצאת הס"ת ודו"ק ועוד יש לי לתרץ הא דהזוהר דבשעת הוצאת התורה דמש"ה יכול לאומרה בלשון ארמי משום הטעם הראשון שכתבתי שנפתחו שערי הרחמים והנני יוסיף מהא דאמרינן בפ"ק דשבת גבי חולה [יב:] דה' יסעדנו על ערש דוי ומש"ה רשאי להתפלל עליו בלשון ארמי:

צח **עד** כאן צריכה כונת הלב. כתב רמ"י סימן ס"ג דצ"ל דבשכמל"ו יש לו ג"כ דין פסוק שמע ע"כ וכיוצא בזה אכתוב בשם הב"י לקמן סעיף י"ז ועיין מה שכתבתי בפ"ק סעיף (מ"ח) [נ"א] וז"ל הטור סימן ס"א נוהגים בספרד לקרות פסוק הראשון בקול רם ומנהג טוב הוא לעורר הכונה בפסוק הראשון שהוא עיקר מקום כונת הקריאה אבל בשכמל"ו לא יאמר אלא בחשאי כדלקמן סי' י"ב וכ' ב"י בשם הרשב"א [סי' סא] דיש מקומות שנוהגים לקרות כל הק"ש בקול רם שלא הקפידו בגמ' אלא על בשכמל"ו לאמרו בלחש מפני שמשה לא אמרו ויש מקומות שקורין בלחש ע"כ ומנהג מקומות אלו לקרות בלחש אבל פסוק ראשון אומרים בקול רם וכתב הב"י ס"ס ס"ב בשם הכלבו שיש במדרש שצריך הש"ץ להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד ואם אמרו יחיד כבר. צריך לחזור ולאמרו עם ש"ץ וכן אם לא אמרו עדיין ע"כ ועי' פ"ג סי' (ד') [יח]:

צט **ובדלי"ת**. כ' הטור [שם] ירושלמי אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שידגיש בדלי"ת שלא תהא כרי"ש ונמצא מחרף וכתב הב"י נראה שע"פ הירושל' נוהגים העולם להדגיש בדלי"ת יותר מדאי ואין צריך אלא כל שמדגיש בה קצת סגי דתו לא דמיא לרי"ש ע"כ ורמ"י ז"ל הוסיף ואמר שאם ידגיש יותר מדאי שלא תהא נשמעת כטי"ת והוי אחט כמו

אחטא ע"כ ועוד משתבשין הרבה שע"י שמדגישין בה יותר מדאי מוסיפין בה תנועת השוא ובלי ספק שאין זה נכון כלל שמשבש הקריאה שלא כלשונה:

ק **א"ל** כדי שתמליכהו כו'. וכ' הטור [שם] די"מ מדקאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת אלמא שצריך להאריך כשיעור שיחשוב בלבו שהוא יחיד בשמים ובארץ ובדלי"ת יחשוב שהוא יחיד בד' הרוחות וראייתם ממנחות [כט:] דקאמר התם חטריה לגגיה דחי"ת להודיע שהוא חי וברומו של עולם ובדלי"ת להמליכו בד' הרוחות כנגד הדלי"ת ע"כ ולשון הסמ"ק צריך לכוין באל"ף שהוא אחד ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ הרי ח' ובהדלי"ת רמז לד' רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא אחד ע"כ:

קא **כדי** שיוכל לכוין. וכן נוהגים ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין וגם יש שעושים רמיזות וכבר פירש' במע"מ שזהו ע"י הטיית הראש בפתיחת העינים לכל צד שממליכים:

קב **אם** היה מהלך עומד. עיין מ"ש פ"א סעיף (ס"א) [סה] וכתב מהר"י בפרק תפלת השחר ממתני' דהיה רוכב כו' דכ"ש אם היה יושב שהוא יותר טוב וכן נראה בהדיא בס"פ שלשה שאכלו:

קג **ונאנס** בשינה כ' הכ"מ בפ"ב מהל' ק"ש [ה"ג] שכ' הר"ר מנוח דאיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דה"ה לאונס אחר:

קד **אבל** מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק. בקיצור השמיטו וגם בטור לא כתבו וכתב הב"י סימן ע' דאפשר דס"ל להטור דע"כ לא קאמר שאינו מפסיק אלא שאם הוא בענין שע"י שיקרא את שמע יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ וכמ"ש הר"ר יונה בפ"ק (וכתבתיו שם סעיף י"ז) ועכשיו אינו מצוי שיתבטלו מללמוד בסבת הפסק ק"ש לא חשש לכתבו:

קה **פרקדן**. הרמב"ם [ופ"ב ה"ב] מפ' בין שפניו למעלה בין שפניו למטה וטוחות בקרקע וכשפניו למעלה טעם האיסור כפרש"י וכשפניו טוחות בקרקע נ"ל שני טעמים לאיסור שהוא מתגנה שנראה שוכב כדרך משמש מטתו ועוד שמא יבוא לידי חמום ויוציא זרע לבטלה:

קו **אע"ג** דמצלי נמי אסור. כבר כתבתי במ"מ דברי הר"ר יונה די"א דמוטה מעט דוקא אסור וכי מוטה על צדו לגמרי מותר ושיותר נכון דלא שרי כלל אלא בשוכב על מטתו ופשט בגדיו דאיכא טירחא לחזור וללבוש וכ' ב"י [סי' סג] דמדברי הרמב"ם נראה שסובר כי"א ושכך נראה דברי רש"י והטור ובש"ע [סג] העתיק לשון הרמב"ם אבל קורא והוא שוכב על צדו וסתמו כפירושו בב"י דר"ל שמוטה על צדו לגמרי וכסברת הי"א אבל רמ"א

הגיה עליו מאחר שכבר שוכב ואיכא טירחא לעמוד ע"כ ופשט לשונו נראה כהסכמת דברי הר"ר יונה ואם כן ר"ל ששוכב בפשיטות בגדיו ובאמת שאם זהו כונת הרמב"ם דבריו סתומין ביותר דפשיטות בגדים מאן דכר שמיה שכך לשונו ואסור לקרות ק"ש והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך ע"ג ופניו למעלה אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ע"כ וגם דברי רמ"א סתומין קצת שאעפ"י שכתב ואיכא טירחא איכא למימר דר"ל דלהפך מצדו ה"ל טירחא ואין לומר שכך דעתו כיון שלא מצאנו זה בשום מפורש וגם בדרכי משה שלו כתב זה ע"ש הר"ר יונה שהזכרתי והרי מבואר דהרר"י תרתי קאמר או ששוכב על צדו לגמרי מותר והוי טעמא משום דאינו דרך גנאי אלא כששוכב ואינו מוטה על צדו אלא מעט או דכל מוטה על צדו נמי אסור ואפילו מוטל לגמרי וכששוכב בפשיטות בגדים הוא דשרי והוי טעמא משום טירחא וא"כ רמ"א שכתב טעמא דאיכא טירחא ודאי דר"ל ששוכב בפשיטות בגדים וסמך על המבין אעפ"י שה"ל לפרש בהדיא ולכתוב מאחר ששוכב בפשיטות בגדים. ומשום כך אני אומר דלא כוון יפה מהר"מ יפה ז"ל שכתב אבל אם הוא שוכב על צדו אינו נקרא דרך גאוה כו' שכיון שהוא שוכב כבר ואיכא טירחא כו' הנה שהרכיב שני הטעמים ואין הרכבתו עולה כלל דטעמא דאינו דרך גאוה קאי אשריותא דמוטה על צדו לגמרי וטעמא דאיכא טירחא קאי אשריותא דע"י פשיטות בגדים ובודאי דלשון הסתום שבדברי רמ"א הביאו לכך דכיון דלא פירש דמיירי בפשיטות בגדים סבור הוא דלא מיירי בהכי אלא דרוצה להתיר במוטה על צדו לגמרי בלא פשיטות בגדים וידע וראה הטעם דבכה"ג לא מקרי דרך גאוה וכתבו לטעם זה ולא היה יכול להשמיט טעם שכתב דמ"א ג"כ משום דאיכא טירחא וכבר ביארתי שאין זה כונת רמ"א ז"ל שדבריו לקוחין מדברי הר"ר יונה ז"ל ושצריכין אנו לפרש על כרחנו דמיירי בשוכב בפשיטות בגדים וא"צ לטעמא דאינו דרך גאוה:

קז **שאני** רבי יוחנן דבעל בשר הוה. ואינו יכול להתהפך על צדו וכן החולה נוטה מעט על צדו וקורא. הרמב"ם:

קח **רבי** יונה משתעי באמצע הפסוק וכתב הב"י דמצא כתוב דבאמצע פסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ע"כ ונ"ל דה"ה לבשכמל"ו שגם הוא בכלל היחוד ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לבשכמל"ו עכ"ל הב"י ובש"ע מסיים אם לא מפני שירא שיהרגנו ופשוט הוא כמ"ש רבינו שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ורמ"י כתב בטעם הדבר דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם ולא כוון יפה בזה דל' זה רבי ישמעאל אמרו וס"ל דאפילו בג' החמורים ע"ז ג"ע וש"ד דינא הכי ואנן לא קי"ל כותיה כמ"ש רבינו בפרק אין מעמידין ומשום כך נקט רבינו בלישני'

שאין לך דבר שעומד כו' שאותה הלכה סיימו בו חוץ מאלו הג' והכי קי"ל ובמסכת עדיות תנן שחייב אדם לומר בלשון רבו ולכך ה"ל לרמ"י ג"כ לומר כל' הרא"ש שממנו נלקחים אלו הדברים ולא היה פקפוק בדבריו:

קט **ונראה** דאביו ואמו ורבו כו'. וכן פי' הרשב"א וכתב עוד דמי שגדול ממנו בחכמה אף על פי שאינו רבו הוי בכלל מפני היראה:

קי **ימים** שהיחיד גומר כו'. דיני הלל הלא הם כתובים בפ' לולב הגזול ובפ' ערבי פסחים:

קיא **הא** לאו הכי אין לו לפסוק וא"כ אף במגילה כן דהא ג"כ נהגו לברך עליה תחלה וסוף דמה"ט מסיק רבינו בשם ר"ת דמשום כך הוא דאין מפסיקין בהלל וכ"כ השלטי גבורים בשם הא"ז שכדין הלל בימים שיחיד גומרה כך דין המגילה וכ' עליו הש"ג שצ"ע מה נקרא בין פרק לפרק גבי מגילה מאחר שצריך לקרות כולה ביחד כאגרת ע"כ ואין אני רואה מקום עיון כלל דאף דקריאתה ביחד איכא סתומות בין הפרשיות שיש בה ואע"פ שהן פרשיות סתומות פרקים נקראו שפיר אבל בטור סימן תרצ"ב הביא דעת ב"ה שסובר דכיון שברכה אחרונה במנהג תליא מלתא אין לגעור במי ששח בקריאתה דלאו הפסקה היא אבל הוא השיב עליו שאינה נראה דכיון שהוא מברך צריך שלא להפסיק דמאי נ"מ דתליא במנהגא סוף סוף הוא מברך עכ"ל ואין לחלק ולומר דברכה אחרונה דמגילה אפילו בצבור תליא במנהג דאף ברכה אחרונה דהלל שבצבור גם כן במנהגא תליא כדתנן בפרק לולב הגזול מקום שנהגו לברך אחריו יברך ולכך מ"ש הב"י לדחות דברי הטור משום דכיון שאינו מחויב לברך לבסוף נמצא שברכה זו לא שייכא אמגילה אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס וכמ"ש הר"ן הלכך אינו ענין למגילה לומר שלא יפסיק בקריאת' ע"כ ודאי דליתא שהרי אף ברכה אחרונה דהלל במנהגא תליא מלתא ואפ"ה מפני שמברך אחריו אמרו שלא להפסיק ולא נחלק הב"י בהלל וגם הר"ן שכ' שלא נתקנה על המגילה לא מטעם שאינו אלא מנהג כתב כן אלא מטעם שמתחלת בברוך ואי איתא דנתקנה למגילה הא הוי ברכה הסמוכה לחברתה דמגילה לא מפסיק בינה לברכה הראשונה כמו שמצינו בברכות ק"ש דק"ש אינו מפסיק ונמ"מ אפשר לדחות דברי הטור מזה הטעם דהואיל ועל כרחנו צריכין לומר שלא נתקנה על המגילה א"כ שתי הברכות הללו ראשונה ואחרונה אינם ענין זה לזה ולפיכך לא שייך ביניהם הפסקה דמיד שהתחיל לקרות אחר שבירך שוב אין איסור בהפסקה כמו בכל המצות ומ"מ השומע לא ישוח שכשישוח לא יוכל לשמוע וכמ"ש שם הב"י ומעכשיו הא דאמרי' לעיל בהלל ובמגילה פוסק ואין בכך כלום לא שדין שניהם שוין אלא הא

כדאיתא והא כדאיתא דבמגילה פוסק בכל דבר ואין בכך כלום אבל בהלל אינו פוסק אלא מפני הכבוד וכדמסיק רבינו ומעתה יתורץ מה שהקשו תלמידי הר"י ז"ל על לשון ואין בכך כלום שהרי אינו פוסק לכל דבר ותירץ דאדאמרת משום פרסומי ניסא אין בכך כלום ולדידי משום מגילה הוא שאמר כך:

קיב **ומה** שנהגו לשנות כו' וכתב המרדכי דאם כשה"ל לברך לקרות בירך לגמור א"צ לחזור ורמ"א ז"ל בהל' פסח ריש סי' תפ"ח גבי הלל דיום א' של פסח דגומרין אותו כתב דמברכין לקרות וזה מטעם מהר"ם מרוטנבור"ג שסובר דלעולם אין לברך אלא לקרות וכתבתי דבריו במ"מ פ"ק סי' י' וע"ש ורמ"י כתב דלשנות בברכה ולברך לגמור דוקא כשגומרין וכשאין גומרין מברך לקרות בהא איכא למיחש שאם ידלג אות או תיבה דהוי ברכה לבטלה כיון שמדקדק בלשון ואומר לגמור דוקא כשגומר משמע שמברך לפי שגומרה עד גמירא וא"כ אם יחסור הוי ברכה לבטלה אבל אם לעולם רוצה לברך בלגמור אפי' כשקורא בדילוג אין כאן חששא דלגמור נמי פירושו לקרות והרי מברך כן כשקורא בדילוג:

קיג **וכבר** נהגו לברך עליו וכתב הכלבו בשם הר"פ שטוב לאמרו עם הצבור אף קודם תפלה והמרדכי כתב בפרק במה מדליקין דכשהיחיד קורא אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פרקים דאז הוי כרבים ע"כ ונהגו כן בהודו ולא באנא אבל נהגו לעשות כן בכל הלל ואפילו בימים שגומרין אותו וזה ודאי מנהג של טעות אם לא שנאמר שנהגו כן כדי שיהיו רגילים בכך ולא יבואו לעשות כן אף בימים שאין גומרים אבל מדינא אינו מחויב אלא כשמדלגין והיינו בר"ח וחוה"מ דפסח אלא שהמגיד בסוף הל' חנוכה כתב בשם הרמב"ן דבחוה"מ דפסח דמועד הוא אע"פ שמדלגים תקנת חכמים מתחלה כך היה שהרי ימי מועד הן וחייבים בהלל ואין הקריאה בדילוג משום דאינו אלא מנהג אלא שכך תיקנו מתחלה וכ"כ הר"ן בשמו בפ' ב"מ ומש"ה חייבין לברך עליו ולפי זה אף בחוה"מ דפסח א"צ לשנים אלא שא"כ להראב"ד שכתב בסוף הלכות ברכות דבחה"מ אין חייבים לברך אבל בר"ח תיקנו לברך לפרסומי דר"ח הוא א"כ לדבריו בר"ח לא היה צריך לשנים לכך הנכון בעיני להצריך שנים בין בר"ח בין בחה"מ דפסח כדי לצאת ידי שניהם ועוד שהרמב"ם סובר דבר"ח וחוה"מ אין מברכין הואיל וקורים בדילוג ודין ברכות הלל בלילי פסחים יתבאר בפ' ע"פ בס"ד:

קיד **הלכך** לקדיש וכו' מפסיק. וכתבו תלמידי הר"י דלמודים נמי מפסיק ודי בשישאה בלבד שאם אמר יוצרנו יוצר בראשית וכו' ה"ל הפסקה גדולה ומסיק הב"י דלא שישחה ולא יאמר אפילו תיבת מודים דא"כ מאי מפסיק דקאמר הא שחיה לחוד לא מקרי הפסק

ואע"פ שסיים הב"י וכ"כ בש"ע שלא יאמר אלא תיבת מודים בלבד כתב רמ"י דנ"ל שר"ל שיאמר מודים אנחנו לך אלא שלא יאמר כל מודים דרבנן ע"כ וכן נראה דתיבת מודים בלבד הוא כתפל בלא מלח וגם תלמידי הר"י מיעטו מיוצר בראשית ואילך ומ"מ ה' אלהינו וכו' ג"כ לא יאמר ותלמידי הר"י חדא נקטו מהני לישני דתקנו בהו רבנן כדמייתי ליה רבינו פ' דלעיל סימן כ' אבל יותר מן ג' תיבות ודאי לא יאמר לדבריהם ובברכו נמי אע"פ שכתב הב"י שלא יאמר אלא ברוך לא אתא אלא למעוטי יתברך וישתבח כו' שלא יאמר אבל בתיבת ברוך בלחוד לא סגי אלא יאמר ברוך ה' המבורך לעולם ועד וללשון תלמידי הר"י ז"ל שכתבתי במ"מ לא יאמר רק ברוך ה' המבורך לא יותר אף ע"פ שמלשון האבודרהם שכתב רמ"א נראה דלא מיעט אלא שלא יאמר יתברך וישתבח כו' ובקדיש בפ' מי שמתו לא נקטי' אלא יהא שמו הגדול מבורך ולא נקטינן גם לעלם עלמי עלמיא מ"מ הרי הוא יותר מג' תיבות הלכך אפשר דרישא דמילתא נקיט וה"ה לכל הנוסח דהיינו ג"כ לעלם עלמי עלמיא אבל יתברך נ"ל שלא לענות כיון שיש מחלוקת אם חייבים לומר כלל וכמ"ש מהרי"א בב"י סימן נ"ו אע"פ שבש"ע לא חילק וישתוק דשומע כעונה ואמן שאחר יתברך יענה ג"כ לפי שיש שעונים איש"ר וכל נוסח יתברך וכ"כ ב"י בשם מהרי"א שיענה זה האמן ונ"ל שלא להפסיק על אמן דתתקבל ויהא ועושה שמן תתקבל ואילך אינו אלא מנהג כמ"ש הרמב"ם בסוף ס' אהבה ועיין פרק דלקמן סי' י"ח אבל נ"ל דבקדושה מה שמוסיפין בשבתות וי"ט אז בקול כו' כבודו מלא כו' פשיטא שאין לאמרה דמידי הוא טעמא במודים דרבנן ויתברך וישתבח כו' אלא כדכתבו תלמידי הר"י דהוי הפסקה גדולה ה"נ אלו הדברים וכ"ש דבלאו הכי בחול א"א אותן ודעתי נוטה עוד שאין להפסיק יותר אלא לקדוש קדוש וגו' ולברוך כבוד ה' ממקומו שאלו שני הפסוקים הם שאמרו ישעיה ויחזקאל ששמעום מפי המלאכים ושייכים לענין הקדושה וכ' הסמ"ק לאמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה מפסיקים גם כן וכההיא דירוש' דמייתי רבינו בפ' דלקמן סי"ח וע"ש סעיף נ"ו וכ' הרשב"א דלכל (ה"מ) [הני] פוסקים מכ"ש באומר תחנונים ועמ"ש בפ"ק סעיף נ"א ובהפסקת הפיוטים שבברכות ק"ש ע' בפ' אין עומדין סעיף ס"א וכהן שקראוהו לקרות בתורה כ' הרשב"א שאינו מפסיק שכיון שקורא ק"ש ואינו יכול להפסיק אין זה קולא בכבוד כהונתו והטור סי' ס"ו כ' בשם המנהיג דכל מי שקוראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד לכבוד התורה מק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם ע"כ וכ' רמ"י ז"ל שכן נוהגים ונ"ל דכיון דהרשב"א חולק וגם הב"י הסכים ופסק את דבריו להלכה ורמ"א גם הוא לא הגיה עליו אע"פ שאין לשנות המנהג מפני המחלוקת מ"מ נראה בעיני שלא יקרא עם החזן כלל ויסמוך על פשט דברי הזוהר

שאכתוב בס"ד בפ' הקורא עומד ונ"ל מילתא דפשיטא דלענות מפסיקין דלא סגי שלא יענה כמו שהוא עונה על שאר דבר שבקדושה שהרי גם אלו הברכות בעשרה דוקא ואעפ"י שכתבתי במי"ט פ"א סי' י"ג דברכות שבקריאת התורה בצבור מדרבנן הן הרי גם לשמוע קדושה וברכו כתב רבינו בפ' שלשה שאכלו סי' כ' שלא מצינו להם עיקר מן התורה ואפ"ה מקרי דבר שבקדושה ולענין הפסק בהנחת תפילין וציצית יתבאר לקמן סימן ח':

קטו **אפילו** באמצע הפרק. והש"ע כתב באמצע הפסוק והדין עמו מהירושל' דלעיל סימן ד' ועיין סעיף י"ז לענין פסוק שמע ומיהו בין גאולה לתפלה פסקו האחרונים שאין לענות קדיש וקדושה ויעשה כדברי ר"ת שהמתין בשירה חדשה כדי לענות אבל בעניית אמן אחר שסיים הש"ץ גאל ישראל כתב רמ"א שנהגו כי"א דלא הוי הפסק:

קטז **א"ל** טועם ואין בכך כלום. ובפרק קמא דתענית סימן ט"ו כתב רבינו בשם הר"י ברצלוני דבלבד מיו"כ וט' באב והב"י כתב דמלשון תרומת הדשן נראה דבכל תענית צבור לא יטעום כלל שלא אמרו אלא בתענית יחיד ונ"ל דדייק לשון קביל עליה ואע"ג דצבור נמי בעי קבלה מכל מקום מדלא אמר קבילו עלייהו דהוה משמע אף דתענית צבור ש"מ דלא איבעיא ליה אלא תענית שקיבל עליו היחיד בלבד אבל בתענית צבור לא איבעיא ליה ואסור וכתב רמ"א שכן נוהגים:

קיז **כגון** שחוזר ופולטו. כתב הג"ה מיימו' וכן הרוקח דלא יטעום רביעית בחיך בפעם א' אלא מעט מעט ורוקקו והרשב"א כ' דאפילו בפ"א לטעום עד כדי רביעית שרי אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום ורמ"י סתם וכ' דברי הרשב"א בלבד:

קיח **וגם** א"צ ברכה. כיון שפלט אבל אם בלע אפי' כ"ש צריך לברך כך פי' הטור סי' ר"י אבל הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות סתם וכ' מטעמת אינה צריכה ברכה ואלו בפ"א מהל' תענית כתב והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ש"מ דלענין ברכה אינו מצריך שיפלוט ובכ"מ כ' דאפשר לתת סמך לדבר דטעמא משום דכתיב ואכלת ושבעת וברכת שיהא לו כוונת האכילה משמע ורביעית אע"פ שהיא מטעמת כוונת אכילה (אין) לה וכן פירש הר"ר מנוח ואע"ג דהאי קרא לענין ברכה אחרונה מיירי מ"מ יש לסמוך למקרא זה ברכה ראשונה ע"כ אבל מ"ש הב"י שיש לדקדק מדברי הרי"ף שמ"ש בפ"ק דתענית דלזדהר שלא לבלוע לא קאי אלא לשרוי בתענית דוקא לא ראיתי לו הכרע כלל ואי משום שלא כתב לבעיא זו ודאתמר עלה הכא במקומה שהיה קבוע בגמ' ולפרש עלה דלזדהר כו' ונשמע מינה שכן הדין לענין ברכה כמו לענין תענית אי משום הא לא אריא דעיקר דמלתא היא האיבעיא ודקבעי ליה לענין תענית קבעי לה אלא דבברייתא דמייתי קתני

נמי דין הברכה והואיל ועיקר דמלתא לענין תענית אתמר קבעה הרי"ף במס' תענית וה"נ בעל הגמ' לא קבעה בכאן אלא להסמיך מאי דבעי תנא דר' אמי לדלעיל דבעי תנא דבי ר' חייא והלכך ליכא למשמע מהרי"ף כלום ומ"מ יש לעשות כדברי האחרונים ז"ל שכתבו שלא לברך אפילו כי בלע ככל ספק ברכות דלהקל:

קיט **אבל** טפי מרביעית חשיב הנאה וכו'. ואע"ג דפולט הואיל ומתכוין לטעום מתהני מיניה אבל מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית יכול לרחוץ פיו במים אפילו ביותר מרביעית דלא חשיבי מתהני כיון דפלט דלא דמי לטעימת תבשיל ושאר משקים ומיהו דוקא בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא כשר למעבד הכי כ"כ בתרומת הדשן וכ' הטור בשם הראבי"ה שיכול ללעוס עצי קנמון עיין בהגהת מיימוני פ"ח מהל' תענית ורמ"א הוסיף ושאר בשמים ועץ המתוק ללחלח גרונו ולפלוט ומיהו אע"פ דמסיק בשמו דאפי' ביוה"כ מותר מל' המרדכי שהביא הב"י שכ' לל' הראבי"ה והוא כמסתפק ביה"כ דהוי דאורייתא וטובא הנאות נאסרות בו אי שרי ובסי' תרי"ב הביא ב"י לשון הרמב"ם שנראה מדבריו שאסור ולכך כתבו האחרונים ז"ל דביוה"כ אסור:

קכ **כל** הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל וכו' ודוקא במשכים לפתחו כו'. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל בשם רבני פרובינציא דדוקא לומר שלום משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לשון שלום ונראה למורי הרב נר"ו שאפי' זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות עסק מעסקיו או לשום ענין אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפי' זה הלשון אסור ע"כ ורמ"י ז"ל נתחכם לכתוב בזה הלשון כשהוצרך בלא"ה לעבור דרך שם ולא רצה למנקט ללכת לעסק כו' משום הא דלקמן דאסור לאדם כו' ובאינשי דעבדי איסורא לא רצה לפרט ורבינו ירוחם כתב דפי' נותן שלום כלו' שכורע אליו וראיתי בש"ע שכתב וז"ל וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו וי"א דכריעה זו אסורה אפילו בלא משכים לפתחו עכ"ל ולפום ריהטא לא מצאתי סברא האחרונה הזאת בב"י עד שדקדקתי ועלה בידי שבב"י יש חסרון וצריך הג"ה שכ' בשם ארחות חיים בזה הלשון ובתשובות קמאי לא חשו חכמים אלא בענין כריעה אבל בלא כריעה לא חשו ונותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך בין בב"ה ואין בכך כלום והכריעה איסור גמור אפי' בלא נתינת שלום קודם שיתפלל עכ"ל והנה לפי הנראה מזה הלשון לא אמר שתהא הכריעה אסורה אפי' באינו משכים לפתחו דאדרבה כיון דאמר דבלא כריעה לא חשו ונותן שלום כו' א"כ על כרחינו גמ' דאמרה דדוקא כשמשכים לפתחו וחשו לכך מיירי בכריעה דוקא ובאינו משכים לפתחו הא אמרי' בגמרא דשרי אבל כי דייקי' בלישני' אשכחנ' דהא דקאמר

דלא חשו בלא כריעה כו' מסיים בה הכין ונותן שלום כו' בין בדרך בין בב"ה וכלו' כשימצא אותו בבהכ"נ כלישנא דרבינו ירוחם שם בב"י הא קמן דלא אמר שלא חשו בלא כריעה ושיהא רשאי להשכים לפתחו דהא ליתא אלא דנתינת שלום בלא כריעה היינו המימרא דבגמרא דאמרי' בה דאסור במשכים לפתחו ומהשתא הא דקאמר בתר הכין והכריעה וכו' צריך תיקון וכצ"ל והכריעה איסור גמור אפי' אינו משכים לפתחו ואפי' בלא נתינת שלום קודם שיתפלל כן נ"ל ומעתה מבואר מהיכן יצאו אלו הדברים שכ' הש"ע די"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו וכ' עוד ואם התחיל לברך הברכות (אח"כ) אין לחוש כל כך וגם זה מל' הארחות חיים דלעיל אבל נ"ל שלא כתב כן אלא בענין הכריעה דבאינו משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בהא לא קאמר כלל דמהני להו הברכות דכמו שבלהתעסק בצרכיו דלקמן אמרו דעל תפלת י"ח אמרו דוקא וכן פסק הש"ע בהדיא ה"נ דכותיה דמ"ש לישנא דקודם שיתפלל דהכא מלישנא דקודם שיתפלל דלקמן אלא תרוייהו בתפלת י"ח מיירי ומה שאסרו בין בעסקיו בין בהשכמת פתח לא הותר קודם לכן ולא התירו תשוב' קמאי אחר הברכות אלא מה שאסרו מסברת עצמם דהיינו הכריעה בלא השכמת פתח אבל לא מה שנאסר בגמ' דהיינו בהשכמת פתח ומעתה לא כוון יפה מהר"ם יפה ז"ל שכתב ואם התחיל לברך כו' ואין לחוש אח"כ ללכת לפתח חבירו ולתת לו שלום אם הוא במקום שיכול להפסיק ע"כ שלא הותר אחר הברכות אלא לכרוע ובלא השכמת פתח והרי הוא פסק לקמן גבי עסקיו דלא הותר עד אחר תפלת י"ח והשמיט היש מקילין אחר הברכות שכתב רמ"א והלכך גם בכאן אין לפרש להתיר להשכים לפתחו ולתת שלום אלא הכריעה בלא השכמת פתח בלחוד היא שאין לחוש עליה אחר הברכות כל כך ומה שהתנה עוד אם הוא במקום שיכול להפסיק דברים פשוטים הם אבל אלו הברכות דאמרן בברכות השחר שקודם ברוך שאמר הן דלא שייך בהו שלא להפסיק ביניהם וכ"ש למאי דכתבתי שאין כאן היתר אלא כריעה בלבד שאין צורך להזכיר זה:

קכא **אבל** שאינו משכים לפתחו שרי. ומכל מקום מכיון שאסור לעשות חפציו ג"כ קודם שיתפלל כדלקמן נהגו שלא לומר אלא צפרא דמרי טב כדי שיתן לבו שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל ומפני שהוא משנה בלשון יזכור. הראב"ד:

קכב **לצאת** לדרך. כבר כתבתי במעדני י"ט דהגי' בגמרא לעשות חפציו וכתב עלה הרשב"א דאפי' במוצא חבירו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל ועיין לקמן פרק תפלת השחר סי' כ':

קכג **קודם** שיתפלל. בתפלת י"ח איירינן כדמשמע פשטא דגמרא ולכך בעל תרומת הדשן קרא תגר על הנכנסים בבהכ"נ ואומרים שירות ותשבחות ואח"כ הולכים לעשות חפציהם קודם שיתפללו תפלת י"ח:

קכד **בין** שניה לשמע. אבל באמן אחר שסיים ש"צ יענה וכמ"ש בפ"ק סעיף נ' לענין אמן אחר שסיים הש"ץ גאל ישראל והרא"ש כתב בתשובה הביאה הטור בסימן נ"ט שנהג לומר הברכות של קריאת שמע עם הש"ץ בנחת וכשהגיע לסוף הברכה מיהר לסיים קודם לש"ץ לענות אמן ועיין בפ"ז סעיף קי"ב וביש מקומות מפסיקים באל מלך נאמן וכתב רמ"א שיש לעשות כן כשקורא ביחיד ומהטעם שאכתוב בסעיף דלקמן וכתב עוד הטור סי' פ' והיא תשובת רבינו הרא"ש למי שברי לו שלא יוכל להעמיד עצמו בלא הפחה עד שיקרא ק"ש ויתפלל [וכו'] אבל נ"ל שאם יוכל להעמיד עצמו בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש ויברך עליהם כיון דאנוס הוא יכול להפסיק ולהניח:

קכה **והלכתא** כרבא שאינו חוזר. דוקא לומר אמת אמת בזה אחר זה בלא הפסק בנתיים דהא אמרו בתיקונים תיקון י"א ובמדרש הנעלם שיש בק"ש רמ"ה תיבות עם בשכמל"ו ובאדם יש רמ"ח אברים ונאמר רפאות תהי לשרך לומר שכשקורא ק"ש כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ולהשלים מנין הרמ"ח תקנו שיהא ש"ץ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת וכתוב בארחות חיים שאין היחיד חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת אלא שומע מהש"ץ ושומע כעונה וכתב רמ"י דטעם הדבר דאם היחיד כופל ואומר ה' אלהיכם אמת הוי ככופל שמע שכתבו בפ"ק סעיף ט"ו דבכפל הפסוק נמי אסור אבל הש"ץ דרכו בכמה ענינים לקרות בחשאי להוציא את עצמו ולחזור להשמיע לעם אבל רמ"א כתב שאם היחיד רוצה ג"כ לאומרם עם הש"צ אין איסור בדבר ע"כ ואלא מיהת דוקא עם הש"ץ אבל אם אינו קורא אלא ביחיד לא יחזור ויקרא כמו שכבר כתבתי בפ"ק סעיף ע' ושם כתבתי שהיחיד משלים אותו בט"ו ויו"ן והטור סי' ס"א כתב שי"א שמוסיפים אל מלך נאמן בין שניה לשמע להשלים הג' תיבות ומנהג קדמון היה אלא שאח"כ בטלוהו דלא למעבד הפסקה ותיקנו לש"ץ לחזור ה' אלהיכם אמת כדאיתא בתיקונים דלעיל והיה נראה בעיניהם יותר נכון להפסיק אחר אמת מלהפסיק בין ברכת אהבה לק"ש ואי לא מסתפינא אנא אמינא דבהא פליגי הקדמונים וספרי הזוהר דהקדמונים סברי דברכות דק"ש אינן כשאר ברכות המתוקנים על המצות וכמ"ש בשם הגאונים בפ"ק סעיף ה' ולכך ראוי יותר להשלים הג' תיבות באמ"נ בין שניה לשמע ממה שיפסיק אח"כ באמצע הברכה דאמת ויציב וספרי הזוהר סברי דאין בין ברכות הללו לברכות שאר המצות ומשום כך אין להפסיק בין שניה לשמע ומעתה הואיל ואנו לענין כמה

דבריה סבירא לן שאין אלו הברכות כמו ברכות דשאר המצות כמו שנתבאר בפ"ק בכמה דוכתי לא היה לנו לחוש כלל לדברי הזוהר והיה לנו להשלים הרמ"ח תיבות באמ"נ ולא בחזרת הש"ץ הא"א שהוא הפסק בין אמצע הפרק ולפיכך נראה לי ודאי שבמקום שנוהגין לומר אמ"נ ושלא יחזור הש"ץ הא"א שאין לבטל אותו המנהג כלל לפי שיש לו על מה שיסמוך ואע"פ שהרמ"ה כתב הטור בשמו שאמר לבטלו בשביל ג' דברים דמפסיק בין ברכה לקריאה ועוד דמפיק ש"ש לבטלה וכו' ועוד דה"ל תוספת בק"ש דלא אמרו יעקב ולא בניו ולא משה כו' איהו לא קאמר לתקנו כלל בחזרת דהא"א ובודאי שכל ג' טענותיו שייכים ג"כ באותה חזרה ואדרבה לדידן דס"ל דברכות ק"ש אינן כשאר ברכות של המצות אם כן טענתו הראשונה בטלה לגבי דידן וקיימת לגבי החוזרים הא"א דמפסיק באמצע הפרק ומ"מ באלו הארצות שנוהגים על פי הזוהר לחזור הש"ץ הא"א גם כן אין לבטלו הואיל ויש לו על מי שיסמוך ואף על פי שגם נוהגין באלו הארצות ע"פ הסברא דברכות אלו אינן כמו ברכות (דק"ש) [דשאר מצות] אפ"ה לא הוה כתרין דסתרין אהדדי דאע"פ שסבירא לן דאין הברכות הללו כברכות דשאר המצות משום כך אין זו סתירה שלא להפסיק באמצע הפרק להשלים הרמ"ח אברים ולכך יש להניח כל מקום ומקום על פי מנהגו שכל אחד מנהג ותיקין הוא ובאלו הארצות גם כן היחיד שאינו שומע חזרת הש"צ יאמר אמ"נ וכתב רמ"א שכך נוהגין:

קכו **ומניח** תפילין וקורא ק"ש ומתפלל ואע"פ שלא אמרו להתעטף ג"כ בציצית כתב הטור סימן כ"ד שצריך ליזהר בו בשעת תפלה ע"כ ומלתא דפשיטא הוא שר"ל בשעה שעוסק בעניני התפלה וק"ש הוא בכלל ועיין בפ' הרואה סעיף ע"ו שם תמצא סדר עטיפת ציצית והנחת תפילין:

קכז **והפסיק** והניח תפילין מסיק הב"י שלא יברך אלא יניחם ואחר שהתפלל ימשמש ויברך עליהם ורמ"א מסיק דקודם גאל ישראל יברך עליהם וכתב דהכי נהוג:

קכח **ואין** להפסיק כו'. בשביל עטיפת ציצית אם יברך עליהם אלא יעטוף בלא ברכה אם הוא קודם גאל ישראל ולאחר גאל ישראל עטיפה חשיבא הפסק כך מסיק הב"י ול"נ שאפשר דלדעת הסוברים לומר אמן אחר גאל ישראל כמ"ש בפ"ק סעיף נ"ג ה"נ עטיפה לא הוי הפסק:

קכט **כל** מידי דמנקי עיין בפרק הרואה סי' כ"ג וכן מי שעומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די לו בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל ואינו צריך לברך וכל שנגע שלא במקום הטנופת א"צ כלום ואיזהו מקום הטנופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטנופת ממש קאמר אלא אפי' שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש שם

מלמולי זיעה וכן מחכך בראש אבל מקומות מגולים בפניו (וכתב הכל בו ובצוארו עד החזה) ומקומות מגולים שבזרועותיו (עד הפרק העליון הנקרא קובדו עלבוגין בל"א כ"כ הכל בו) אין זה מקום הטנופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה. תשובה להרמב"ן סימן קצ"ה. ומהרי"ל קחשיב נמי צואת האוזן והאף והואיל ונוגע במקומות אלו המטונפים שזכרנו צריך לנקות לכך אסור לנגוע בהם בשעה שעומדים בתפלה כ"כ הכל בו וכ' עוד שכן דין העוסק בתורה. ובצואת האוזן והאף אסור לנגוע כ"א ע"י בגד:

קל **ה"ה** לענין תפלה ומסקנת האחרונים כגיר' הרי"ף הילכך צריך לחזור אחר המים עד ד' מילין ואיתא תו בגמרא וכתבו הרי"ף וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפי' מיל אינו חוזר וש"מ מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ובש"ע סי' צ"ב כתוב עד מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר וטעמו כדכתב בב"י שכך נראית גיר' הרמב"ם ותמהני עליו דשבק גיר' גמ' שלנו וגי' הרי"ף גם גי' הרשב"א בשם רבינו האי שכתב הוא ונקט מה שנראה לו מן הרמב"ם בלבד וגם אינו מוכרח ממש בהרמב"ם אלא שנראה כן כמו שדקדק בעצמו לומר שנראה שהיה גורס כן ובכסף משנה פ"ד מהלכות תפלה כתב בפי' שגיר' הרמב"ם מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר וז"ש אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל כלומר עד ולא עד בכלל אבל אם עבר מן המים יותר כלומר יותר מפחות ממיל אינו חייב לחזור עכ"ל ואם מעכב שלא יוכל לבוא למחוז חפצו או שהמתלוים עמו לא ילכו גם המה ויצטרך לילך יחידי אכתוב בסעיף דלקמן בס"ד ואם מתיירא שיעבור זמן התפלה מסיק הש"ע דינקה במידי דמנקה וליכא בינייהו דהרי"ף ורבינו אלא לענין חזרת ד' מילין לפניו ומיל לאחריו דכל כך לא הצריכו לרבינו ואף ע"פ שלא יעבור הזמן ומיהו ודאי שטוב לחזור אחר המים כשיוכל בלא עיכוב כולי האי וכן מבואר מלשון הטור ואם אין שהות ויעבור הזמן אף להרי"ף וסיעתו לא יעבור זמן התפלה מפני המים דהרי יכול לנקות עצמו במידי דמנקי ואי לאו דכך מסיק הש"ע הייתי יכול לומר דאף כשיעבור הזמן ס"ל להרי"ף וסיעתו שצריך שיחזור אחר המים וכן מבואר מלשון רבינו שכך הוא דעת הרי"ף ויראה לי שדעתם שאם יעבור הזמן שיתפלל מנחה שתים וכמ"ש במי"ט מתוך לשון רש"י לכך נ"ל שגם דעת הש"ע כן בפי' דברי הרי"ף וסיעתו אלא שלא רצה לפסוק כדבריהם באם אין שהות ועוד פסק שאם רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו צריכים נטילה לתפלה אם יש לו מים אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך ולא יברך ואם אין לו מים מזומנים אינו צריך לחזור וליטול ע"כ וגם מזה נראה בעיני שהוא שלא על דעת הרי"ף וסיעתו שהרי כתב בב"י שהרמב"ם (שהוא על דעת הרי"ף) סובר דידים של היסח הדעת צריכים נטילה לתפלה ומבואר מדברי הרמב"ם שהביאם לראיה

לזה שבתוך אותם הדברים כתב להצריך לו חזרת ד' מילין וכו' אלא נראה ודאי דכעין פשרה הוא עושה והיינו שבאם אין שהות או שכבר רחץ שחרית אלא שהסיח הדעת לא ראה להתחיר בחזרה כהרי"ף והרמב"ם ומשום כך בס"ס רל"ג לענין תפלת מנחה לא כתב אלא יש לו מים וכו' כהלשון שכתבתי בסמוך משום דפשיטא דנטל כבר ביומו ולכך לא החמיר כהרי"ף והרמב"ם ואלא מיהת דבריו סתומים ביש עליהם לכלוך ואע"פ שכבר נטל אי מצריך להם מים ושיחזור אחריו באם יש שהות ונראה דכיון דלאבי העזרי שכתב הטור היסח הדעת חמירא מלכלוך ואע"פ שללשון הש"ע לכלוך חמירא וכסברת הי"א שבטור מ"מ הרי השוה אותם הטור בשם אביו רבינו ז"ל וגם לענין הברכה שוים הם שאין מברך ענ"י אפילו נוטלן במים לתפלה כשהיו מלוכלכים כמ"ש בס"פ הרואה ולפיכך נשווה אותם להקל בלכלוך כמו בהיסח הדעת ושאם אין לו מים מזומנים די לו בכל מידי דמנקה וכך נראה שיש לפרש דעת הש"ע בעצמו דמאי דדייק למימר דינו כהיסח הדעת לרבותא הוא דאם אין לו לכלוך רק שהסיח דעתו א"צ לכלום ואפילו למידי דמנקה דמאי נקיות שייך כיון שאינו רואה שום לכלוך אלא שהטור כתב בהדי' בשם רבינו ז"ל דצריכים ג"כ נקיות במידי דמנקה והטעם מבואר דמשום היסח הדעת חיישי' שנגע במקום מטונף דידים עסקניות הן וכתב רמ"א בשם המנהגים דאפי' עומד מלמודו יטול ידיו לתפלה ע"כ ואע"פ שכתבתי בסעיף דלעיל בשם הכלבו דאף בלמוד אסור ליגע במקומות המטונפות מ"מ לא יסמוך על זה לתפלה שהתפלה היא כעומד ממש לפני הקב"ה:

קלא **אלא** כדי להתפלל בעשרה. ונקטינן נמי כפירושו וכתב הב"י סי' צ' שמצא כתוב בשם ס' האגודה דכ"ש שלא ישכים אדם לילך מן העיר שמתפללין שם בעשרה אם יכול לבוא למתוז תפצו בעוד היום ושלא יהיה צריך לילך יחידי אחר התפלה ע"כ ויראה לי שכן גם ההולך בדרך לא החמירו בחזרתו אלא אם אין מעכבו בכה"ג דכיון דלא ישכים אתיא ליה במכ"ש ואפ"ה דוקא אם יכול וכו' א"כ ה"ה דנלמוד במכ"ש למי שהוא בדרך דלא אמרו החזרות אלא באם יכול וכו' והקרוב אלי דלספר האגודה גם לפי' הרי"ף דמפרש אנטילה נמי דוקא באם יכול כו' דמאי אמרת נטילה חמורה מלהתפלל בי' דנטילה דבר שבגופו יש להשיב והרי רש"י וסיעתו אדרבה יותר נראה להם לפרש אתפלה בי' מלפרש אנטילה:

קלב **ולא** דקדק באותיותי'. פירש"י לפרשן יפה בשפתים וז"ל הרמב"ם שלא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנח ופי' הב"י כגון ב' שניה של על לבבך שמשפטה להיות נחטפת אין לשנות מקריאתה ממה שקבלנו ומה שהשיג עליו הראב"ד

דאדרבה שיניד הב' השניה כדי להטעימה שלא תראה וי"ו זה יכול לעשות גם כשחוטפה ולכך אין לשנות קריאת שום אות מכמות שהוא נקוד:

קלג **הלכה** כדברי שניהם להקל עיין בפרק דלקמן סימן י"ד:

קלד **ולמדתם** שיהא למודך תמה. ולא בק"ש בלבד אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפלה כ"כ הר"י בספר היראה והרד"ק כתב שבכל עת שיקרא אדם בתורה נביאים וכתובים צריך ליזהר כק"ש אבל הזהירו בקריאת שמע והוא הדין לכל קריאה אלא שבק"ש יש בה יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים ועוד מפני עם הארץ שמחוייבים פעמיים בכל יום ואינם בקיאים בקריאה:

קלה **כמו** על לבבך כו'. וכתב הטור שצריך ליזהר בכל אל"ף שאחר המ"ם להפסיק כגון ולמדתם אותם שאם אינו מפסיק נראה כקורא מותם ושמתם את וראיתם אותם וקשרתם אותם:

קלו **צריך** להתיז זיי"ן כו'. והראב"ד הוסיף זיי"ן דוזכרתם דלא לשתמע כסמ"ך כ"כ הטור ויראה לי דאי הוה משתמע כסמ"ך יהיה משמעו שיסגירו ויחתימו המצות לבלתי ישמעו ולא יהיו נעשין כלשון ויסכרו מעינות תהום יסכר פי דוברי שקר ואי שמיע ליה לרמ"י ז"ל זה הפי' לא היה נוטה מלשון הטור ולכתו' פי' אחר שכ' דלא לשתמע כשי"ן ל' שכירות ושכרתם ע"כ. עוד כ' הטור בשם הראב"ד שידגיש יו"ד דשמע ישראל שלא תבלע ושלא תראה אל"ף וכן היו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו:

קלז **ופירש"י** לא היו מפסיקין בין אחד כו'. כבר כתבתי במי"ט שהר"ר יונה פי' שלא קראו אותה בטעמים שצריך לקרותה עם הטעמים שלה ומפ' הטור לדבריו שר"ל הטעמים שבתורה היינו בנגון הטעמים וכתב רמ"א שכן נוהגים המדקדקים וכתב הטור בשם רב עמרם שמפרש בשם ירושל' שלא היו מפסיקים בין תיבה לתיבה וכתב ב"י בשם מהרי"א דבגמ' שלנו לא אמרו אלא שיתן ריוח בין הדבקים כמו על לבבך כו' אלא שי"ל שהוא יותר הפסק ממה שאומר בכאן שמפסיק בין תיבה לתיבה ע"כ ושותיה דמהרי"א לא ידענא דהא ר"י לא אמר בכל ק"ש דעלה תניא שיתן ריוח כו' אלא בפסוק ראשון בלבד קאמר שעליו אמרו בגמ' דידן כורכים כו' ואין הירושלמי אלא פי' למה שנאמר ג"כ בגמ' שלנו וא"ת ולמה יפסיק בין תיבה לתיבה בפסוק ראשון נ"ל שזהו ג"כ מ"ש רמ"א בהגהותיו שיפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' מפני שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד ובין תיבה לתיבה לאו דוקא:

קלח **דצריך** להאריך באחד ולהפסיק כו' כ' הטור שצריך להפסיק מעט בין עולם ועד לואהבת והיינו לדידן שאומרים בשכמל"ו דבשכמל"ו ג"כ מכלל קבלת עול מלכות שמים

הוא והרוקח כתב שצריך להפסיק בין ה' אחד לבשכמל"ו וכ' ב"י שסובר דבשכמל"ו אינו כל כך קבלת עול מלכות שמים כמו פסוק ראשון ופי' רמ"י שהוא כתוב בפי' בפרש' ע"כ ול"נ דלשון הפסוק משמעו לשון קיבול המלכות אבל בשכמל"ו אינו לשון קיבול אלא לשון ברכה ועיין עוד בסעיף דלעיל:

קלט **דמשמע** היום על לבבך כו'. ומה"ט נמי צריך להפסיק בין אשר אנכי מצוה אתכם היום ובין לאהבה טור. כלומר דלא לשתמע היום לאהבה ולא למחר לאהבה ב"י וכתב עוד הטור בשם ירושלמי שצריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העי"ן שלא יהא נראה כה"א כלומר דלא לשתמע בלשון שביה ח"ו:

קמ **התקינו** שיהו אומרים אותו בחשאי. עיין לעיל סעיף ז':

קמא **יחזור** לראש הפרק. כתב רמ"י ובפרשה ראשונה חוזר לואהבת דפסוק ראשון מוקמינן לי' אחזקתי' דודאי קראו בכוונה כהלכתו ע"כ ולא ידעתי זו מנין לו ואילו מסברת עצמו היא היה כותב עלה נ"ל כדרכו בשאר מקומות וגם עליו להביא ראיה לדבריו שאומרים העמידנו על חזקתו והקרוב אלי דנתכוין בדברים הללו לדברי הרמב"ם שכתב נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע איזה פרשה השלים ואיזו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהיא ואהבת ע"כ ואגב ריהטיה לא דק שהרמב"ם לא אמר אלא במסופק בין פרשה לפרשה וסובר שבספק הזה יפול ג"כ שמא לא קרא אלא עד הפסק הראשון שהוא קודם ואהבת ששם צריך להפסיק מעט כדלעיל סעיף מ"ו אבל בטעה בפ' עצמה דהיינו הך רישא דברייתא שם סתם וכתב שחוזר לראש הפרק ומעתה אע"פ שלדברי הרמב"ם קורא לואהבת הפסק ראשון מ"מ טעמו לא הוה משום חזקה כלל אלא שזהו הפסק ופרק ראשון ור"מ שאם לא נסכים לדברי הרמב"ם בפירושו שבין פרק לפרק ושא"צ להתחיל אלא בוהיה אם שמוע וכדברי שאר המפרשים וכמו שפסק רמ"י ז"ל בעצמו א"כ אין לנו על מי להשען ולומר שאם טעה בפרשה ראשונה שלא יתחיל אלא מן ואהבת ולבדות מלבנו לאוקמי' אחזקה שקרא הפסוק הראשון כהלכתו:

קמב **א"צ** להתחיל אלא מאותו פסוק. וכן ל' התוספות ומשמע שאפי' אם לא דילג אלא תיבה א' שמתחיל מתחלת הפסוק ההוא אבל רמ"י כתב שחוזר לאותה תיבה ומשמע קצת כדבריו בכ"מ פ"ב מהל' ק"ש שכתב בשם הר"ר מנוח וז"ל אם טעה בתיבות או באותיות שדילג אחת או שתי' ואצ"ל אם טעה בדילוג פסוקים שחוזר למקום שטעה וקורא על הסדר שאל"כ ה"ל קורא למפרע ע"כ ועוד להלן כתב הכ"נו דילג פסוק אחד או תיבה אחת א"צ להתחיל אלא מהמקום שטעה או שדילג בלבד:

קמג **האומנין** קורין כו'. פסק הטור סי' ס"ג שכן בעה"ב וטעמו פי' הב"י מדמפליג בין בעה"ב לאומני' בתפלה ולא הפליג בק"ש ש"מ דלק"ש דינם שוה ע"כ והיינו כברייתא דלקמן ומתני' י"ל דנקט אומני' משום רבותא דאפי' האומני' אין רשאין לעשות כן בתפלה להתפלל בכל אילנות וכתב עוד הטור בשם ירושלמי הכתף אע"פ שמשאו על כתפו קורא את שמע אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב:

קמד **ומתפללין** בכל יום ג"פ י"ח. אבל אין יורדים לפני התיבה ואין נושאין כפיהם ואפילו עושין בסעודה בלבד הכי תניא בגמרא וכבר כתבתי במי"ט דלגי' דידן והרמב"ם כשעושין בשכרן דבהכי איירינן כדמסיק בד"א וכו' הא דאמרן דמתפללים לאו כל י"ח כדכתב רבינו אלא מעין י"ח בלבד שהוא הביננו וכתב הגהות מיימוני בפ"א מהלכות ברכות דהאידנא אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיהו קורין ומתפללין כשאר כל אדם ויראה לי דאף לילך לבהכ"נ להתפלל בעשרה שכן לשונם להתפלל כשאר כל אדם:

קמה **ומברכין** לפניה. כבר כתבתי במי"ט דליתא לגי' דידן:

קמו **ומברכין** לאחריה שתי ברכות. אפילו אם ירצו לעסוק במלאכה ולברך גם הב' ברכות האחרונות אסורים לברך כמ"ש בשם הירושלמי במי"ט:

קמז **וכולל** בונה ירושלים בברכת הארץ. שאומר שהנחלת לאבותינו כו' כמ"ש במי"ט וכתב הרי"ף שחותם בברכת הארץ וכתב הטור דברכת הטוב והמטיב אינו אומר כלל והטעם שאינה אלא מדרבנן כדלקמן פ' שלשה שאכלו סי' כ"ב:

קמח **או** שהיה בעה"ב מיסב כו'. והגה' מיימו' כתבו דהאידנא לעולם מברכין כל הד' ברכות שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ד' ברכות כתקנן:

קמט **חתן** פטור מק"ש. עיין פסק ההלכה דהאידנא בסוף פירקין:

קנ **פרט** לעוסק במצוה. והעוסק בתורה ולומד לרבים עיין בדברי רבינו סוף סי' ג' ובירושלמי ר"פ אין עומדין העוסק בצרכי צבור כאלו עוסק בד"ת וז"ל הרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות ע"כ וכתב רמ"י דעכ"פ יעשה מה שיכול ויקרא לפחות פסוק ראשון עד בשכמל"ו בזמנה כי זה דבר קצר הוא ואפשר לו לקרות אפי' בשעה שעוסק בצרכי צבור ע"כ ונראה לי ראיה לדבריו מהא דסוף סי' ג' דלעיל דרבי שלמד לרבים קרא פסוק הראשון ומ"ש עד בשכמל"ו נ"ל דעד בכלל וכמו שכתבתי בפ"ק סעיף מ"ח ומ"מ אם הוא מתעסק בצרכי צבור שעומד לפני המושל וא"א לו אפילו לקרות פסוק ראשון פטור ולא יקרא והוי בכלל הפטור מן המצוה ועושהו נקרא הדיוט וכן כשפטור מפני צרכי צבור מלקרות כולה

וכ"ש שפטור מהתפלה וכמו שיתבאר ג"כ בפ"ה סעיף ו' בירושלמי שכתב רבינו בפ' דלקמן סי' ב' לא יקרא ולא יתפלל ואינו אלא ענין הדיוטות המחמירים עליהם וראוי להודיע דבר זה לרבים הטועים שלא יתבטלו מצרכי צבור כשצריכים להתעסק בהם בשעת זמן ק"ש ותפלה:

קנא **דאבילות** יום ראשון הוי דאורייתא. אם הוא יום מיתה וקבורה הכי מפרש לה רבינו בפ' אלו מגלחין לתרץ הא דפ"ק דכתובות שהקשו ממנה התוס' להרי"ף כדלק' וכתב הטור י"ד סי' תצ"ח בשם הרמב"ן דלא אמרו אלא בז' מתים המפורשים בתורה שהכהן מטמא להם ולא במה שהוסיפו עליהם כדתניא בפ' אלו מגלחין סי' פ"ב:

קנב **אבל** התוס' כתבו וכו'. ואע"פ שרבינו ז"ל בפ' ואלו מגלחין סי' (ע"ד) [סי' ו' וסי' כ"ז] כתב שאין לזוז מדברי האחרונים ז"ל בכאן לא הכריע:

קנג **ולא** כל דאמר וכו' עד שיאמרו בקיאים. גם בזה נחלקו על ר"ח כמ"ש במי"ט אלא מכיון שהוא ידוע שהוא איסטניס ומתנהג בנקיות ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבא לידי מיחוש:

קנד **והלכתא** כותיה. ומיהו אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לו לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה. תוס': 0הדרן עלך היה קורא @00פרק ג

קנה **עושה** מחיצה. איזו מחיצה שתהיה ואפי' סדין שכל שיש מחיצה הרי הוא כבית אחר כל שתוקע שולי הסדין בארץ או שיעשה בענין שלא יהא ניטל ברוח וא"צ מחיצות אבנים ולא אפי' מחיצת עצים וקנים דוילון מחיצה הוא לכל דבר שכיוצא בזה וסימן לדבר והבדילה הפרוכת לכם תשובת הרא"ש בב"י י"ד סי' שמ"א:

קנו **מכלל** שאינו יכול לברך. וביי"ד סי' שמ"א כתב הש"ע לזו הדעה בשם י"א ולא כתב דעת החולקים כלל ובא"ח סי' ע"א כתב וז"ל מי שמת לו מת כו' אפי' אינו מוטל עליו לקוברו ואפי' אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו אין מוחין בידו עכ"ל דבריו סותרין זה את זה שמכיון שפסק שאינו רשאי להחמיר עליו וקאי אירישא דאפי' אינו מוטל עליו לקוברו וא"כ היאך כ' אח"כ שאם יש מי שישתדל כו' שאין מוחין בידו מלהחמיר על עצמו ומבואר ג"כ בספרו הב"י שמי שאמר זה לא אמר זה דדעת האומר אינו רשאי הוא דברי רבינו וסיעתו שאין חוששין על דלא איפשטא הבעי' בירושלמי ודעת האומר אין מוחין בידו הוא על דעת רש"י וסיעתו ומסיק שהירושלמי מבעיא ליה ולא איפשטא ולכן הקרוב אלי שטעות סופר נפל בלשון הש"ע וצ"ל וי"א שאם יש לו כו' ורמ"י ז"ל

תמה ג"כ על דברי הש"ע ומ"מ לא דק יפה שהוא הניח למאמר רז"ל מ"ש שאינו רשאי והקשה דא"כ אם ארז"ל על שאפי' אינו מוטל עליו לקוברו שאינו רשאי א"כ ק"ו מי שמוטל כו' ולא ה"ל להקשות כך לפי שאין מאמר האומר אינו רשאי יותר מונח קיים ממאמר האומר שאם יש לו כו' אבל הקושי' היא שאין שני המאמרים קיימים כאחד ולכך הנכון כמו שהגהתי ומעתה גם דבריו שבא"ח אינם סותרים כ"כ לדבריו שבי"ד כיון שבי"ד כתב לדעה הראשונה בלשון י"א ואע"פ שלא כתב לדעה שניה בפי' כמו שעשה בא"ח ואפשר ג"כ דבא"ח דמיירי בק"ש כתב דוקא לדעת האומר שאין מוחין בו כיון שק"ש דאורייתא וכן באותה הדעה לא נקט אלא לקרות אע"ג דברישא כתב ק"ש ותפלה ובסתירה זו שמן א"ח לי"ד לא הרגיש רמ"י כלל:

קנז **אינו** אוכל כל צרכו. כתב ב"י בי"ד הפוסקים השמיטו זה משום דכיון דלא אידכר בברייתא דגמ' דידן משמע דלא קי"ל הכי:

קנח **דיכול** להחשיך כו'. כבר כתבתי במי"ט דרבינו מסיק בפ' ואלו מגלחין דדוקא בשעה שהוא מחשיך ופי' הב"י משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך כו' ע"כ ומסיק נמי התם דבי"ט א' כשרוצה לקוברו ע"י נכרי חשוב כמוטל לפניו ואסור בכולן וי"ט שני כחול שוינהו רבנן לגבי מת:

קנט **נפטר** לגמרי ותו לא מחייב. וכתב הב"י דהמרדכי והגהות מיימו' כתבו לדברי הר"מ וכן הלכה דלמחר אחר שנקבר המת מבדיל אבל לענין תפלה מסיק בש"ע כדכתב הטור שראה לאביו רבינו ז"ל שאחר שנקבר המת התפלל תפלת שחרית שעדיין לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא שכבר עבר זמנה ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ע"כ כלומר שזה המתפלל שחרית שתים תשלומי החוב הוא ואם לא היה חייב א"כ אין עליו תשלומין והבדלה לא דמי לתפלה שהבדלה נמשך זמן חיובה למחר או ג' ימים או כל השבת כמו שזמן חיוב תפלת הערב נמשך כל הלילה וכמ"ש במעדני י"ט:

קס **ובשבת** מיסב ואוכל בשר כו'. עיין לעיל סעיף ד' וכתבו תלמידי הר"י ז"ל לא קאמר וחייב לאכול בשר ולשתות יין דכיון שהוא מתכוין למצוה אם ירצה יאכל ואם ירצה לא יאכל שאינו חובה על האדם שיאכל בשבת בשר וישתה יין שהרי אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הלכך בכל דבר שהוא מצוה חייב לעשותו בשבת אבל זה רשות הוא אם ירצה יאכל בשר וישתה יין ואם ירצה יניח ע"כ ואין להקשות מתשמיש המטה דאסר ת"ק י"ל לפי זה שגם תשמיש אינו חובה עליו בשבת אע"פ שנתחייב לאשתו בעונה אין

לה זמן קבוע אלא שמפני עונג שבת קבעוה לת"ח בלילי שבת וכמו שכבר כתבתי בזה בס"ד בתוס' י"ט במסכת כתובות פרק אע"פ:

קסא **וחייב** בק"ש ובתפלה. ויכול לילך לבהכ"נ בשבת ואף בחול אין בו איסור רק מאחר שאסור להתפלל מה יעשה שם כך נראה מדברי הכל בו:

קסב **ומת** בתוך התפיסה. וכן מי שנהרג בדרך או גררתו חיה או שטפו נהר כדכתב רבינו בפ' ואלו מגלחין בעובדא דבמגענצא ויתר פרטי דינים יתבארו שם במקומם העיקרית:

קסג **דמשנמסר** המת לרבים אוכל בשר כו'. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל שכן כשנושאים המת מעיר לעיר אם המקום קרוב דייניו ליה כמי שמתו מוטל לפניו (דכיון) שחייב בקבורתו אסור לאכול בשר ולשתות יין שטרודים הם בענין קבורתו והספדו אבל כשנושאין אותו לעיר אחרת רחוקה כגון מהלך שני ימים מותר עד שיביאו אותו לעיר קבורתו:

קסד **אלא** כל המתאבל כו'. כתבו הגה' אשיר"י פ' ואלו מגלחין סי' ק"ו בשם א"ז דמשמע בירושלמי שהתלמידים מטמאין לרבם ונכון להם שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אפי' לאחר קבורה מיהו לעיל פירש דלאחר הקבורה שרי לאכול בשר ולשתות יין ע"כ עי' מ"ש במי"ט סימן ב' וכתב רמ"א שזהו ברבו מובהק:

קסה **המשמר** את המת. ואפילו באין בספינה לא יניחו בזוית זו ויתפלל בזוית אחרת דחיישינן לעכברים כת"ק דבן עזאי ובפ' היה קורא (דף י"ד) תניא החופר כוך למת פטור מק"ש וכו' ואע"פ שדרכן של חופרין דבתר דמחו בה טובא מפשי פורתא ואע"ג דבעידנא דמפשי אפשר לקיים המצות פטור מטעמא דאמרן גבי משמר הר"ן בפ' הישן ועיין שם בדברי רבינו סי' מ"ו שאם יכול לקיים שתי המצות שלא יתבטל משום אחת כלל צריך לקיים שתיהם:

קסו **היו** שנים זה משמר כו'. וגם בחופר כוך מסקינן בגמרא שאם היו שנים זה חופר וזה קורא וכתב טור י"ד סי' שס"ה בשם הרמב"ן דדוקא כוך (שהוא חופר בכותל הסלע שהחופר הוא בעצמו מוציא העפר ב"י א"ח סי' ע"א) אבל אם היה מקום ששנים מתעסקים בו כאחד פטורין וכתב הב"י א"ח שכל הצריכים לעשות ביחד פטורים ואפי' יותר משנים ואם יש נוספים נשמטים וקורין וחוזרים אלו ומתעסקין והאחרים נשמטים וקורין עד שנמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל:

קסז **ויקרא** בו. או יתפלל כ"כ הטור וגי' הרי"ף ויתפלל ועיין עוד בסימן דלקמן:

קסח **נראה** דהוי כמו תפילין ואית ביה כו'. וכתב ב"י א"ח סי' כ"ג דה"נ כמו שלא אמרו אלא תפילין בראשו ולא קתני ותפילין בזרועו אלמא דתפילין בזרועו כיון דמיכסו

לית בהו משום לועג לרש ה"נ בציצית לא אמרו אלא כשהציצית מגולים אבל אם הם מכוסים מותר וכתב עוד דיש נוהגים לקשור שני ציצית שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות ולא הועילו כלום בתקנתם שהרי אם קשר הקרן של הכנף אמרינן דלא עביד כלום לפטרה מציצית כ"ש כשאינו קושר אלא הציצית וכי היכי דלא בטל שם ד' כנפות ה"נ לא בטל שם ד' ציצית ולא דמי לתלאן ולא פסק ראשי חוטין דהוה תעשה ולא מן העשוי דהתם מעולם לא נפסקו ועוד דהתם אפי' יפסקו אחר כך מפסלי ואלו מכשירים אותו אח"כ ועוד לדבריהם מלובשים בטלית של ד' כנפות בלא ציצית ע"כ ורמ"י כשהעתיק דבריו השמיט הקושיא האחרונה דלדבריהם מלובשים כו' והשיב עליהם מסוכה שאע"פ שאם עשאה מתחלה תחת הגג פסולה ואינו מתכשרה בהסרת הגג משום תעשה כו' ואפ"ה אם נעשית מתחלה בהכשר שלא תחת הגג אע"פ שחזר ונתן הגג עליה לא נפסלת אלא בעוד הגג עליה וה"נ אין הציצית נפסלים אלא בעודן קשורין והניחו בצ"ע אבל מכיון שיש להב"י עוד טעם אחר משום דמלובשים בטלית כו' וזה גם כן בסוכה עצמו בעוד הגג עליה פסולה ואינו אוכל בה א"כ לא היה לו להניח דינו בצ"ע וה"ל לכתוב הטעם ההוא שבו מתקיים הדין וגם באותו הטעם עצמו שהעתיק אין כאן מקום עיון אלא מה שהוסיף הב"י לומר שאפי' אם יפסקו אח"כ וכו' אבל בלאו הכי כבר נתן טעם לשבח דלא דמי לתלאן כו' משום דהתם מעולם לא נפסקו כלום ואלו שכבר נפסקו לא נחזרו ונתבטלו ע"י קשירה כמו הקרנות שאינן בטלות ע"י קשירה ועל זה הטעם אין ענין להקשות עליו מסוכה הרי שלא דקדק יפה בדברי עצמו שהעתיק שהרי היה בדברים הללו בעצמם טעם מספיק שאין מקום עיון על הדין וכ"ש שלא דקדק יפה בדברי הב"י להעתיק גם סוף דבריו של אותן הדברים אפי' נדמה ציצית לסוכה ובעודם קשורים פסולים ואח"כ חוזרים להכשירן הרי הם עושין שלא כהוגן שמלובשים בטלית בת ד' כנפות בלא ציצית ובסוכה נמי דינא הכי שכל זמן שהגג עליה היא פסולה הרי שגם בזה נתקיים דינו של הר"י שלא לעשות כן ורמ"י ז"ל לא דק יפה עוד כת' הב"י שבזמן הזה שמסירים הציצית מטלית המת בבית נראה דאיכא למיחש בכתפים אם לובשים טלית שיש בה ציצית משום לועג לרש שהרי כתב הרא"ש בה' ציצית סי' ט' שי"מ ההיא שעתא כשמוליכים לקבר רמינן ליה משום דאיכא לועג לרש שהמכתפים אותו יש להם ציצית והוא אין לו:

קסט **מת** תופס ד"א לק"ש. ואם קרא נראה מדברי הרמב"ם שלא יצא דכללינהו בהדי קורא בבית המרחץ ובית הכסא דתני' לקמן בפי' סי' כ"ב דהמתפלל ומצא צואה תפלתו תועבה ע"ש וכתב הרמב"ם גבייהו להא דאסור לקרות בצד המת ומסיים בהו וכל מי

שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא ע"כ והשיג עליו הראב"ד שאם אמר על מי שקרא בצד המת לא אמר כלום ע"כ והב"י סי' ע"א כתב דאנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם וכ"פ בש"ע ובכ"מ כתב דהרמ"ך כתב כהראב"ד ואפשר דאף הרמב"ם לא אמרה אלא באינך ולא אמת א"נ דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי' אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת עכ"ל לפי שמן הדין אין הקריאה שבצד המת דומה לקריאה שבבית הכסא דשם אסרו שאין המקום ראוי לכך משא"כ בצד המת שלא אמרו אלא משום כבודו של מת ואם עבר על כבודו של מת מש"ה אין ראוי לומר שלא יצא ידי חובתו בקריאתו אלא שצ"ל שהוא קנסא והוא דוחק לומר דהרמב"ם פסק מדנפשיה לקונסו לכך נראה בעיני דהברכות לא יחזור כלל ואפשר דגם הרמב"ם יודה בזה אלא שא"כ ה"ל לפרש דהא בבה"כ ובית המרחץ ודאי דחוזר בכל מידי דהוי י"ח ברכות דתפלה:

קע **אבל** חוץ לד"א שרי. וכתב ב"י ס"ס שס"ז בשם הרשב"א דאפי' רואה את הקבר (ר"ל המת) שבתוך ד"א הוי כמקומו של מת ואיכא משום לועג לרש אבל חוץ לד"א אינו מקומו ומותר וכן בבית הקברות ואם יש שם מחיצה (עיין בר"פ) אפי' מיד אחורי המחיצה מותר שהמחיצה מפסקת ואפי' תוך ד"א דכבית אחר דמי ואפי' הקבר (ר"ל המת) בבית ועשו מחיצות בגדים בינו לשאר הבית:

קעא **וחוץ** לד"א אייריי. אבל בתוך ד"א ד"ה אפי' דבריו של מת וא"נ מילי דעלמא אסור כמ"ש במי"ט וכתב נימוקי יוסף בספ"ק דב"ק בשם הרמ"ה גבי וכבוד עשו לו במותו שהושיבו ישיבה על קברו דכיון דלכבוד שכבא הוא דעבוד שרי ואפי' בתוך ד"א וכתב מהרי"א שעל זה סמכו לומר פסוקים בבית הקברות ודרשה למתים עכ"ל ומסיים רמ"י שאין זה לועג לרש לכל המתים כיון שעושים לכבוד זה המת ניחא לכולהו:

קעב **משמע** דקאי דוקא אסיפא. כבר הוכחתי בס"ד במי"ט שאין כן דעת הרי"ף ז"ל כדמשמע ליה לרבינו דלא בא הרי"ף למעט אלא לדיוקא דרישא דלא קאי עלה אלא אפי' בסיפא גופא ס"ל להרי"ף דאיכא בינייהו שאע"פ שהתירו בעצמות בסיפא שהוא מפני הסכנה אפי' לרכוב על העצמות. בס"ת אין הדין כן ולא התירו לו מפני הסכנה אלא להניחן על החמור ולרכוב על החמור וכשאין סכנה מניחו בחיקו כנגד לבו ורוכב על החמור וז"ל הרמב"ם בסוף הלכות ס"ת היה מהלך ממקום למקום וס"ת עמו לא יניח ס"ת בתוך השק ויניחנו ע"ג החמור וירכב עליו ואם היה מתפחד מפני הגניבה מותר ואם אין שם פחד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך ע"כ והטור כשהעתיק דבריו הכניס בלשונו אדכתב מותר והוסיף ואפי' לרכוב עליו אולי כך גירסתו בדברי הרמב"ם ואולי לתוספת ביאור כתב כן לומר דההיתר היתר גמור הוא ואפי' לרכוב עליו

על הס"ת ממש ואפי' אין גירסתו כך ודאי שדעתו של הטור שכן דעת הרמב"ם שלא כתב שיש חולק אלא בהפשלת אחוריו שלא בשעת הסכנה ואף בלשון הרמב"ם עצמו יש להוכיח כן דלרכוב דקאמר קאי אכנוי דיניחנו דהיינו הס"ת מדבסוף לשונו כתב והוא רוכב על הבהמה אבל אין זה הכרח כלל וכלל דבסוף דבריו שלא הוזכר חמור כלל אילו כתב וירכב עליו ודאי דהוה קאי אכנוי דמניחו דהיינו הס"ת משא"כ ברישא שכתב ויניחנו ע"ג החמור וירכב עליו לא הוצרך לפרש שהרי הזכיר החמור וסמך על המבין שיבין דאדסמיך ליה קאי ועכשיו גם דברי הרמב"ם כדברי הרי"ף כפי סברת תלמידי הר"י ז"ל בדבריו וכמו שהוכחתי שכדבריהם כן הוא ועוד יכולני לפרש דאי נמי ירכוב עליו דקאמר הרמב"ם קאי אס"ת לאו למימרא דירכב עליו ממש על הס"ת אלא כל שמניחו לס"ת על החמור ואינו בחיקו הרי הוא כאלו רוכב עליו אבל לרכוב עליו ממש לא קאמר וכך יכולין לפרש דברי הרי"ף שיסבור כן גם בעצמות עצמן דירכב עליהם דקתני ברישא לאו עליהם ממש אלא כל שמונחי' על החמור ולא בחיקו כשרוכב על החמור נראה כרוכב עליהם שא"א שלא יסמוך עליהם ונראה הוא כאלו רוכב עליהם והשתא הברייתא דקתני כדרך שאמרו כו' יכולין לפרש דממש השוה דינם ואף ברישא דינם שוה דהשתא ליכא דיוקא כלל ברישא דלא אמרו שלא לרכוב עליהם כשאין סכנה אלא בדרך הפשלה לאחוריו ונוקמי לירושלמי שהתיר דוקא בשעת הסכנה אלא שלא נראה כן מהסוגיא דירושלמי ומסתייעי לי לזה הפי' שלא הזכיר הרי"ף הא דירושלמי גם הרמב"ם לא בהלכות ס"ת ולא בהלכות אבל פי"ד אלא דס"ל דהפשלה היינו רכיבה עליו דקאמר בין בס"ת בין בעצמות ובשעת הסכנה וגם ניחא לפי' זה דלא קתני סיפא לצדדין ואע"פ דלפי' שכתבתי במי"ט הבאתי ראיה ממה שהאריך הרי"ף לפרשו י"ל דאף לזה הפי' האריך משום כן להודיע שהרכיבה לעולם אינה אלא ע"ג החמור ולא על הס"ת ממש כלל ולפי' הזה אף בעצמות כן הדין כמו שכתבתי. הכלל העולה דלעולם להרי"ף והרמב"ם בס"ת לא הותר רכיבה עליה כלל אף בשעת הסכנה אבל בעצמות לפי' הראשון בשעת הסכנה אפי' לרכוב עליהם ממש הותר ולפי' השני אין חילוק בין ס"ת לעצמות כלל ובשניהם לא הותר אלא הפשלה לאחוריו ובלא רכיבה עליהם ממש ובש"ע סתם הדברים והעתיק ללשון הרמב"ם בלבד וגם בב"י שלו לא כתב אלא לדברי הרא"ש נראה מזה שכונתו שכן דברי הרמב"ם ג"כ להתיר אף לרכוב על הס"ת עצמה בשעת פחד הגנבים וכן רמ"י נמשך אחריו והעתיק ג"כ מה שהוסיף הטור וגם פי' הטעם דמוטב שתתבזה כו' משמע בהדיא דלא חש לבזיון וא"כ כל הבזיונות שוים ודלא כתלמידי הר"י

ז"ל ול"נ כדבריהם וכפי' הראשון שכתבתי שלפי פי' האחרון צריך לעשות מחלוקת בין הפוסקים אפי' בעצמות:

קעג **כל** הרואה את המת. וכן ארון העובר ממקום למקום ושלדו קיימת דבפ' אלו מגלחין סי' ק"ט וכבר כתבתי במי"ט דהכא בשלא בשעת הוצאת קבורה לדברי תלמידי הר"י ז"ל אבל הטור סי' שס"א מפרשו בשעת הוצאתו לקבורה ובר נדוי נמי הוא ורמ"י ז"ל מזכה שטרא אבי תרי שכתב הרואה את המת אפי' שלא בשעת הוצאתו לקבורה עובר כו' ובר נדוי הוא והא ליתא דאי שלא בשעת הוצאה לקבורה לא מצינו שיהא בר נדוי והטור שכתב שהוא בר נדוי ג"כ היינו טעמו שהוא מפרש להך דהכא דמיירי נמי בשעת הוצאה לקבורה וכן מפרש בב"י ולכך מבואר דלא דק יפה בזה:

קעד **ואינו** מלוהו. עיין בפ"ב דכתובות סי' ה' לשון הטור ירושלמי א"ר יוסי אילין דקיימי מקמי מיתא לא קיימי אלא מקמי אילין דגמלין ליה חסד וכתב הרי"ץ גיאות ש"מ עומדין מלפני המת וכן ראינו חסידים ואנשי מעשה עושין ר"ל אפי' במקום שאין צריכין ללוותו צריכין לעמוד מפניו:

קעה **נופל** בגיהנם. ובגמ' תו אמרי' דמנדין אותו וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהלכות ת"ת מנדין אותו ב"ד והם מתירין אותו כשיחזור בתשובה והוסיף רמ"י לכתוב בתשובה גלויה ולא ידענא מאי קאמר דודאי שאין הב"ד מתירין לו אא"כ שיודעים שחזר בתשובה הראוי' לפי חטאו. וכתב הריב"ש בתשובה דמ"מ אין קונסין אותו ליטרא דדהבא משום דליטרא זהב הוא דמי בושתו ולא מצינו בושת למת דהא בביישו ישן ומת איבעי' לן בפ' החובל (בבא קמא דף פ"ו) משום דמבייש את (הישן) חייב מכלל דמת אין לו בושת ע"כ ואע"ג דהאידנא אין דין ת"ח לענין ליטרא דדהבא כמ"ש במקומו בפרק החובל מ"מ למדנו מזה דאפי' לפי המבייש והמתבייש שאין קונסין אותו ומשום דדין ת"ח בליטרא זהב לכך כתב הריב"ש לענין ליטרא דדהבא:

קעו **את** שהמטה צורך בהן. לפי פירש"י היינו אותן שלפני המטה שהמטה תגיע אליהם וישאו אותה אבל הרמב"ם מפרש דגם אותם שלאחר המטה בכלל שהמטה צורך בהן הן ורמ"י ראה לפניו לשון הש"ע שכתב מאחר שלמטה צורך בהן ויחסו ללשון הרמב"ם והוציא מזה הלשון פי' דדוקא בסמוכים למטה קאמר דמאחר שודאי יש למטה צורך בהם שהרי הם סמוכים לה כו' ואין לזה הכרח כלל בל' הרמב"ם ולא הי' ליחס זה הלשון להרמב"ם כלל אחרי שאין הכרח בדברי הרמב"ם עצמו וכן אין נראה להכריח מדברי הש"ע ג"כ הואיל ואין בספרו ב"י כלום מזה ואילו אחר חבורו הב"י בא לו זה הדעת לפרש כן ה"ל לבאר יותר וגם א"צ לפירושו כלל דהענין הוא שהי' בזמנים ההם

ואפשר עדיין במקצת מקומות ומדינות שיש חבורות מזומנים לכך וא"כ בין סמוכים בין אינם סמוכים:

קעז **ואלו** ואלו פטורין מן התפלה. אע"פ שלפי' רש"י לא איירי מתני' אלא בנושאי המטה ובין שעדיין לא הגיע המטה אליהם וראוים עוד שישאו ובין אותם שכבר נשאו ויצאו ידי חובתן אבל במלוים את המת לא איירי מתני' והטור בסי' ק"ו דקדק לכתוב נושאי המטה שאין למטה צורך בהן אע"פ שחייבין בק"ש פטורין מהתפלה אין זה מוכרח שמכיון שאותם שכבר נשאו ויצאו י"ח במת פטורין מהתפלה א"כ אין לחלק בינם להמלוים כלל דמאי בינייהו שדוחק גדול לומר שמכיון שנתעסקו במת עצמו הם טרודים יותר בלבם ולא יוכלו לכוין בתפלה דמכיון שאינם מחויבים להתאבל אין עוד עליהם טרדה יותר משאר המלוים והרמב"ם מפרש למשנתנו דהא דקתני את שלמטה צורך בהם קאי אבין שלפני המטה ובין שלאחר המטה ודקתני שאין למטה צורך בהם היינו אותם שלא באו אלא ללוות בלבד והשתא קאי אלו ואלו פטורים מן התפלה בהדיא על המלוים והב"י סי' ק"ו בא לעזור להטור כנגד הרמב"ם ואמר דפשטא דמתני' מוכח כותיה דהטור דאלו ואלו לא קאי אלא אנושאי המטה שהוזכר בראש המשנה ולא אשאר מלוים שלא נזכרו ושהרמב"ם מסברא בעלמא ס"ל דאין לחלק בין שכבר נשאו ויצאו י"ח במת לשאר המלוים ואשתמיטתי' להב"י לדברי עצמו שבסי' ע"ב כתב שנ"ל מדברי הרמב"ם שהוא מפרש המשנה דמאי דקתני בסיפא ואת שאין למטה צורך בהן חייבין ה"ק ושאר המלוים את המת שאין למטה צורך בהן חייבים ע"כ ובודאי שכן דבריו בפי' המשנה:

קעח **אין** מוציאין את המת סמוך לק"ש. וכתבו תלמידי הר"י ז"ל דלכאורה נראה דה"ה לק"ש של ערבית אין מוציאין את המת סמוך לה אבל אפשר שאין להחמיר בק"ש של ערבית כיון שזמנה כל הלילה:

קעט **בענין** שלא יוכלו כו'. ויש להמתין מלקברו עד שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל בבהכ"נ או בביתם ואח"כ יוציאוהו כ"כ תלמידי הר"י ז"ל:

קפ **נשמטין** אחד אחד וקורין. כתבו תלמידי הר"י ז"ל אית דאמרי דדוקא קורין משום דק"ש דאורייתא אבל תפלה שהיא מדרבנן א"צ ואמר מורי הרב נר"ו דה"ה לתפלה נמי נשמטין א' א' ומתפללין והביא ראיה מן התוספת' העם העסוקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו בין לק"ש בין לתפלה וכיון דחזינא לרבוותא דעבדו עובדא לתפלה שמעינן דהלכתא הכי דמעשה רב דמסתמא הגמ' שלנו כמו מעשה שעשו רבותינו סובר ואע"פ שלא הזכירו ברישא אלא קורין בלבד ובסיפא

בשאין המת מוטל לפניהם אמרו קורין ומתפללין הכל דין אחד יש לו אלא דבסיפא בא להשמיענו הענין היאך הוא שהם יושבים וקורים והוא צריך להיות יושב ודומם ובשעה שמתפללין שצריך שיצדיק עליו את הדין כדמפרש ואזיל ע"כ וכתב הב"י שאע"פ שהרמב"ן כתב שאין מתפללין כיון דהר"ר יונה מביא ראיה מהתוספתא כותיה נקטינן וכן פסק בש"ע ולי נראה שהרמב"ן סומך על הירושלמי דמוקי להתוספתא ביום שני וכיון שרבינו הביא להירושלמי א"כ ודאי דביום ראשון אינו כן אלא כפשטא דברייתא דקורין ואין מתפללין וכרישא דתוספתא דסברי הכי אפי' ביום שני דאי לא תימא הכי אלא דברייתא דידן ודתוספתא שוין הם א"כ אין בין יום ראשון ליום שני דודאי דברייתא דידן ביום ראשון דבזמן שהמת אינו נקבר עדיין מיירי כך נ"ל פשוט לדעת רבינו דברישא דברייתא דידן קורין דוקא ואין מתפללין ושאין ראיה להר"י מהתוספתא כלל לפי הירושלמי ומ"מ בזה אין להכריע כנגד הב"י שפסק כדברי הר"י לפי שהב"י אינו סובר ג"כ להירושל' הזה שכ"כ בב"י שהרמב"ם לא הזכיר דברי הירושלמי כלל וגם בש"ע א"ח סי' ע"ב וי"ד סי' שד"ם בשניהם השמיט לכל לשון הטור שמן הירושלמי הזה וגם הקשה עליו הרבה קושיות בב"י א"ח אלא שכבר הראיתי לדעת במי"ט שהגיר' נשתבשה לפניו ואעפ"כ לפי רוב דרכו ושטתו של הב"י ודאי אפשר שאפי' נזדמנה לו הגי' דידן אפ"ה שמכיון שהרמב"ם לא כתב להירושלמי גם הוא לא היה כותבו וא"כ יש להר"ר יונה ראיה מהתוספת' ולכן לפי שטתו זה פסק לדבריו של הר"י אלא שאני רואה שאע"פ שלא כתב לדברי הטור שמן הירושלמי מ"מ כתב לדברי הרמב"ן בטור י"ד סימן שד"ם שלאחר הקבורה מפסיקים להההספד בין לקריאת שמע בין לתפלה ובעיני נראה שלא יצאו להרמב"ן אלו הדברים אלא מן הירושלמי הזה שסובר דהא דמשני מתני' ביום הראשון הא דתני תנא ביום שני כלו' דמתניתין מיירי כשהולכין מהקבר לשורה לנחם והתנא דברייתא מיירי בהספד שלאחר הקבורה ודקאמר ביום שני משום דסתמא דמלתא ביום הראשון אין הספד לאחר קבורה כך נ"ל שזהו פירוש הרמב"ן בהירושלמי ופשוט לי גם כן שלרבינו קורין ואין מתפללין ושוב בא לידי ספר תורת האדם וראיתי כדברי שכתב שם ת"ר העם העוסקים בהספד כו' ירושלמי תני ההספד וכל העוסקים כו' עד מאן דתני תנא ביום השני שמעינן השתא דקודם קבורה (כשההספד) בפני המת נשמטים כל א' וא' וקורין ק"ש בזמן שאין ההספד בפני המת קורין ומתפללין לאחר הקבורה אין מפסיקים השורה לא לק"ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה:

קפא **ואם** לאו לא יתחילו. אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות ל' הרמב"ם וכתב ב"י נראה מדבריו דביש שהות ביום לקרות אחר שינחמו את האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גונא יתחילו:

קפב **ירושלמי** כל העוסקים בהספד כו'. כבר כתבתי לעיל סעיף כ"ו שהש"ע לא כתב להירושלמי הזה ולא חילק בין יום ראשון ליום שני אבל חילק בין קודם קבורה לאחר קבורה בענין ההספד מדברי הרמב"ן ושנראה לי שכן יש לפרש הירושלמי:

קפג **אפי'** פרק א' או פסוק א' יתחילו. וכתב מהרי"א שנראה מפירש"י דה"ק יתחילו ויגמרו כולה ובאמת לישנא דיתחילו הכי משמע. ב"י:

קפד **המוצא** כלאים בבגדו. עיקרן של הלכות כלאי בגדים כתב רבינו במסכת נדה פ' האשה ושם אפרש בס"ד:

קפה **אין** מדקדקים במת כו' בבה"מ. כתבו ג"כ רביע בפ"ב דכתובות ושם אפרש בס"ד וכן עיין בהל' כלאי בגדים דבפי האשה שבמסכת נדה:

קפו **נשים** ועבדים כו' פטורים מק"ש. וכתב ב"י סי' ע' בשם אהל מועד דנראה דעבד ואשה חייבים הם בקבלת הייחוד דהיינו פסוק ראשון והוסיף רמ"י עם בשכמל"ו וטעמו כמ"ש בפ"ק סעיף מ"ט ויראה לפ' דהא דכתב באהל מועד חייבים לאו מדאורייתא קאמר דא"כ לדידן דקי"ל שהק"ש דמדאורייתא אינו אלא פסוק ראשון מאי פטורות הנשים יותר מהאנשים מטעם שהיא מ"ע שהזמן גרמא הרי מה שאנשים חייבים גם הנשים חייבות אלא לחייבינהו מדרבנן בעלמא ולכך כ' הש"ע בזה הלשון ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהם עול מלכות שמים:

קפז **ומן** התפילין. עיין בהל' תפילין סי' כ"ט:

קפח **וס"ל** לר"ת דבלא הגיע לחנוך איירי. כתב בש"ע סי' ע' שראוי לנהוג כר"ת:

קפט **ונשים** חייבות בקידוש היום ד"ת. וכתוב בכל בו שמוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם ע"כ ונ"ל ודאי דבכלל שאמרו חכמים תבא מארה כו' איתא נמי להא דקידוש:

קצ **בעל** קרי מהרהר כו'. עי' בסי' כ"א ומה שאכתוב שם בס"ד:

קצא **ואם** בירך יצא היינו במוציאו בשפתיו כו'. וכתב הכלבו שבעל הבית עם בניו ואשתו הוי כסופר מברך ובור יוצא ולפיכך צריך לברך בעה"ב בקול רם כדי שישמעו בניו ואשתו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש שם אשה ובנים ב"י סי' קפ"ה ופשוט הוא דלא מיירי אלא באשתו ובניו אינם בקיאים לברך בה"מ כדמייתי ראיה מבור

יוצא דודאי אם הם בקיאים ומברכים לעצמן דשפיר דמי טפי ועי' בפ' שלשה שאכלו סי' ז' דצ"ע:

קצב **הלכתא** כרב חסדא. כתב בא"ח לפי דעת הירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא שנא' אמרו בלבבכם וגו' ע"כ ב"י סי' ס"ב וכתב הב"י בסי' פ"ה מדברי הר"ר יונה אהך ברייתא דלא יברך אדם בה"מ כו' בפ' היה קורא שמי שנתחייב בברכה ואיע יכול לאומרה שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי ומ"מ טינוף אין בהם דודאי שהי' אסור כדלקמן בפירקין אלא שאינם נקיות ואילו לא היה אנוס היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו והשתא שהוא אנוס וא"א לנקות' אינו רשאי להוציא בשפתיו ומ"מ יכול להרהר בהם כיון שאין שם טינוף גמור הלכך יש לו להרהר הברכה או התפלה שנתחייב ואע"פ שאינו יוצא י"ח אלא באמירה ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה ע"כ וכתב רמ"א לדברים הללו לענין ק"ש בס"ס ס"ב:

קצג **קורא** פסוק ראשון עמהם. וגם בשכמל"ו כמ"ש בפ"ק סעיף מ"ט וכתב הרוקח בסי' ש"ב שיקרא כל ק"ש עם הצבור ויקבל שכר כקורא בתורה ופי' הב"י סי' ס"ה דנראה דהיינו דרך עצה טובה אבל לענין שלא יהא נראה כאלו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו בפסוק ראשון סגי ובתרומות הדשן סי' ג' כתוב שאם הוא עומד בברכות של ק"ש כשהצבור קורין את שמע אין לו להפסיק כלל דמשמע דלא הוי קפידא אלא שלא יהא יושב ובטל ומי שעוסק בברכות ק"ש עצמה פשיטא דלאו בטל הוא אלא אפילו אם עוסק בשאר דברי שיר ושבח לא מקרי בטל וכדכתבו הגאונים אהא דאסור לישב בתוך ד"א של תפלה כמ"ש רבינו בשמם (פ' אין עומדין סי' ח') ולכך היה נראה דאפי' בין ברוך שאמר לישתבח אין לו להפסיק כדי לקרות פסוק ראשון עם הצבור משום דכיון דאינו יושב ובטל אינו חייב לקרות וא"כ למה יפסיק דהא אסור לאשתעויי בין ברוך שאמר לישתבח אמנם נראה דאין ראיה דכיון שאינו פוסק אלא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים עם הצבור שפיר דמי מ"מ ראיתי בני אדם מן המדקדקין כשהיו עומדים בק"ש ובברכותיה שהיו עוצמים עיניהם והיו מנגנים בתיבה א' או שתים שהיו אומרים בלאו הכי באותו פעם בניגון הצבור בפסוק ראשון כדי שיהא נראה כאלו קורא עמהם ע"כ ובש"ע פסק שכל שאומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק צריך שיפסוק אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק אלא יאמר התיבות וכו' ובעיני אין דבריו של תרומת הדשן מטין כך אלא שבמקום שרשאי להפסיק יכול להפסיק ולא שיהא צריך להפסיק ומברוך שאמר עד ישתבח אם

ירצה רשאי להפסיק ולא עביד איסורא ובק"ש וברכותיה לא יפסיק אלא יאמר התיבות כו' ומ"מ ודאי דכ"ש מב"ש עד ישתבח ובדברי תחנונים או פסוקים אם לא ירצה לפסוק שיאמר התיבות כו':

קצד **דקי"ל** ק"ש דאורייתא. וכתב הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש שכשהוא מסופק אם קרא אם לאו שהוא צריך לחזור ולקרות צריך לברך לפניה ולאחריה וכ"כ הר"ר יונה והביא ראיה לדבר מדאמר בשבת פ' במה מדליקין דאין מברכין על הדמאי בשעה שמפרישין ממנו המעשר ואמרי' התם טעמא מפני שהוא ספק של דבריהם דמשמע דדוקא מפני שהוא ספק של דבריהם אין מברכין עליו הא אם היה ספק של תורה צריך לברך וכתבו תהר"י אדאמר ספק אמר אמת ויציב שצריך לחזור שכן ג"כ צ"ל כתקנה ולחתום בברוך מהך טעמא ונ"ל דנ"מ נמי לדידן דאע"ג דקי"ל ק"ש דאורייתא היינו פסוק הראשון בלבד כדמוכח בפ"ב סי' ג' והלכך אם היה ספק אם קרא שאר הפרשיות א"נ שאין לו ספק אלא בפ' ציצית אם קראה אם לא דהשתא נמי הוה דינא שיאמר אמת ויציב וכדכתבתי במי"ט דהא דאמר שמואל ספק אמר אמת ויציב שהוא כשהספק ג"כ אם לא אמר פרשת ציצית וכשנדחו דברי שמואל לא נדחו אלא בדין ק"ש ולא בדין קריאת יציאת מצרים ובזה נתקיימו דברי הרשב"א שכתב ב"י בשמו שאם נסתפק לו אם אמר אמת ויציב אפי' יודע שקרא ק"ש חוזר וקורא אמת ויציב לפי שהוא מן התורה ע"כ והב"י כתב עליו שאין כן דעת הפוסקים ולפי מ"ש יכולני לפרש דברי הרשב"א דביודע שקרא ק"ש היינו מה שמחויב בה מן התורה ולא ידע אם אמר אמת ויציב ופ' ציצית שהוא בכלל הא דספק אמר אמת ויציב כמ"ש במי"ט בס"ד ובקצור כתב בהדיא ספק קרא ק"ש חוזר וקורא וכן באמת ויציב ונראה ודאי כמ"ש וא"ת אכתי למאי דפרישית ולמימרא דשמואל למה יאמר אמת ויציב ויצטרך לסיים בברוך יאמר פ' ציצית דהא יוצא בה לא קשיא כלל שהרי בק"ש עצמה אם נסתפק בה אמרנו שיאמר ג"כ הברכות וכן גם ביציאת מצרים למה לא יאמר הברכה שנתקן עליה:

קצה **היינו** דוקא ע"י חידוש. וז"ל הרמב"ם פ"א מהל' תפלה צריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן הברכות האמצעיות מעין הברכה ואם חידש אפי' בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה וכתב הטור שרבינו הרא"ש ז"ל כתב דלא ברירא שפיר פירושא דהאי מילתא כי מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמודו ונ"ל אם יכול לחדש פי' אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם ע"כ והב"י כתב דקושיתו לאו קושיא דיש כמה בני אדם שאינם יודעים לומר אלא התפלה השגורה בפי כל אדם ואני אומר במחילה מכבודו שמי שהוא יודע

דיני התפלה ויודע שצריך לחדש לא יהיה חסר ידיעה זו לחדש בה אם לרפואה כו' כמ"ש רבינו ז"ל וכתב עוד הרמב"ם דג' ראשונות וג' אחרונות אין מוסיפים בהן ולא פוחתין מהן ולא משנין בהן דבר עיין בפ' אין עומדין סי' כ"א:

קצו **אבל** בלא חידוש אסור. ל' הטור סי' ק"ז ולזה הסכים א"א ז"ל שכתב בתשובת שאלה וז"ל הלכך אני אומר שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל נדבה בלא חידוש וגם צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף אז קרינן ביה נדיב לב עולות אבל אם אין יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיכול לכוין יפה בשלש תפלות הקבועים ליום ע"כ:

קצז **דכיון** דחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה. וכתב הרשב"א בתשובה ומיהו מתפלל ומתנה אם לא התפלל תהא לחובתו ואם התפלל תהא לנדבתו וכתב רמ"י שאם אח"כ נזכר בתוך התפלה שהתפלל גומר לשם נדבה ומחדש בה דבר משם והלאה והוי כולה נדבה ע"כ ואין זה מוכרח מדברי הפוסקים ולדבריו מי שלא נתחדש לו דבר יפסיק לדעת רבינו בפי' חידוש שכתבתי וא"כ לא ה"ל לרבינו לסתום דכיון שמתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה אלא נראה מלשונו זה שהספק שהיה לו שע"י כך הוצרך להתפלל הוי ליה במקום חידוש שרשאי להתפלל בנדבה ואטו מי שנתחדשה לו להתפלל על רפואה ובתוך תפלתו נתרפא החולה כאשר יארע בחלאים הפתאומים או שהחולה מת שצריך שיפסיק תפלתו ודאי דלא וה"נ דכותיה דכיון שהתחיל להתפלל בתורת נדבה ולא בחובה מפני הספק שהיה לו אע"פ שנזכר בתוך תפלתו שכבר התפלל הרי הוא גומר תפלתו וא"צ לחדש בה דבר:

קצח **לפי** תירוץ זה אפי' תפלת יוצר כו'. וגם הרמב"ם בפ"א מהל' תפלה כתב דיש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וי"ט לפי שאין מקריבים בהם נדבה אלא חובת היום בלבד וכתב ב"י דהכי נקטינן דלמעט מלהתפלל נדבה במקום ספק עדיף טפי וגם כתב דנקטינן נמי שאין צבור מתפלל תפלת נדבה והיחיד אינו מתפלל תפלת המוספים נדבה:

קצט **ומצא** צבור וכו' אם יכול לחדש כו'. אין לחדש בזה דבר כי כבר נכלל הכל במה שקדם:

ר **דטעו** ומתחילין בתפלת חול בשבת כו'. וכתב בתרומת הדשן סי' י"ד שאם התחיל לומר אתה חונן ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר חונן אם סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול אפי' אי קאי באתה קדשת או באתה אחד נראה דמקרי התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה אבל אם לא בכונה התחיל תיבת אתה דידע שהוא שבת

ולישניה דאתקיל ליה לפי הרגלו כה"ג לא מקרי כונה לדבר טעות וא"כ אפילו בישמח משה שאינה פותחת באתה מ"מ חשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו דתיבת אתה נמי התחלת תפלת שבת היא ואע"ג דהרגל של חול גורם הטעות מ"מ לא מקרי בשביל כך התחלת תפלת חול כיון דידע דשבת הוא ע"כ ועיין לקמן ונראה דמ"מ אינו גומר לא אתה קדשת ולא אתה אחד דבהי מנייהו יגמור אלא יאמר ישמח משה ושפיר קאמר אתה כלו' אתה הקב"ה ישמח משה במתנת חלקך וכו' וקצת לא משמע כן מדברי רמ"א ז"ל מ"מ נ"ל מה שכתבתי:

ראבתפלת חול בשבת. ואם טעה בתפלת שבת ערבית שחרית ומנחה והחליף של זו בזו כתוב בשבולי הלקט שא"צ לחזור ולהתפלל לפי שעיקר ברכה רביעית היא רצה במנוחתנו אבל בתפלת מוסף אינו נראה לומר כן שאין דרך למוסף בשאר תפלות ולא לשאר תפלות במוסף ועיין סעיף דלעיל:

רבמהו שיגמרו. ואם לא נזכרו וסיימו כל התפלה יתבאר בפ' במה מדליקין סימן ט"ו:

רגאפילו אמר ונעשה לפניך כו'. וכתב הב"י דבשאר תפלות דשבת נמי אם הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה בפני עצמה לשבת יצא ומיהו כתב רמ"י ז"ל דבמוסף לסברא דלעיל דס"ל דפוסק ואפילו באמצע הברכה דה"נ דס"ל דלא יצא:

רדואם התחיל גומר. והב"י כתב שהרמב"ם בפ"י מהל' תפלה כתב דבמוסף פוסק באמצע ברכה וכסברא דלעיל וכן פסק סמ"ג סי' י"ט והכי נקטינן אבל בספרו הש"ע לא כתב לסברת הרמב"ם וסיעתו אלא בלשון י"א ולא להכריע כן להלכה:

רהשפיר דמי כיון שהוא משתחוה כו'. והוא שלא יאמר שום דבר אלא שישחה בלבד תהר"י:

רואם לא שיצטרך כו' ולסמוך גאולה לתפלה. ועיין בפ"ב סעיף כ"ג וכתבו סמ"ג והגה' מיי' שכן אם שעה עוברת:

רזכשאומר נקדישך יאמר כו'. ולא מבעיא אם התפלות שוות אלא שאפילו תפלת היחיד יוצר ותפלת צבור מוסף ב"י מצא כתוב כן בשם הגאונים וכתוב בתשובת הרשב"א דקדושה דסדרא אינו אומר עמהם שלא אמרו שיאמר עם הש"ץ מלה במלה אלא כשעומד במקום אחד עם ש"ץ אבל כשזה עומד בתפלתו וש"ץ בסדרא דקדושה לא וכ"ש שאין סדר הקדושות אחת:

רחמיהו נוכל לומר דענייה חשיבא טפי. ונהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג תוס' וגם הר"ן בסוף פרק לולב הגזול כ' שדברי רש"י עיקר וכן הלכה לשון ב"י:

רט **ואם** לאו אל יתפלל. ואם התחיל כדלעיל שאומר נקדישך כו' עם הש"ץ כתב בתרומת הדשן סי' י"א שיכוין ג"כ לומר לדור ודור עם הש"ץ וכן בשומע תפלה ותו לא בעי לענות אמן כמו הש"ץ עצמו דהא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה והביא ראיה לדבר ורמ"י כתב שמכיון ששומע האמן מפי העונים הרי הוא כעונה ולי נראה שאינו מוכרח לכך ואם ירצה שלא לשתוק ולהתפלל כדרכו רשאי:

רי **וחד** אמר באמן של ש"ת. כבר כתבתי במי"ט בשם מהרי"א דטעמא משום דזו היא סיום האמצעיות ושבסוף התפלה כולה מסיים אחר ברכת עצמו ולפי זה לדידן דאין עונין אחר שום ברכת עצמו חוץ מברכת המזון אחר בונה ירושלים כמו שיתבאר בפ' שלשה שאכלו סי' י' א"כ בברכת שים שלום ליהוי דינא הכי כמו בשומע תפלה ורמ"י ז"ל בסי' ס"ו כתב דמ"מ הואיל ונאסרה שלא להפסיק לא נתירנו אנחנו וי"א לדידן אה"נ דמפסיקין ע"כ ואלו הי"א לא ידענא מאן נינהו אבל נ"ל שאע"פ שאין אנחנו עונין אמן אחר הברכה של שים שלום מ"מ אחר שחוזר לאחוריו ונותן שלום לימינו וכו' הוא מסיים באמן ולפיכך מסתיים ביה ולא נפסיק בתפלה ואע"פ שאומרים תחנונים בין שים שלום קודם שחוזר לאחוריו ואין להם דין תפלה כמ"ש בפרק קמא סעיף נ"א מ"מ לענין שנסמוך על האמן הזה כדי שלא להפסיק בתפלה בענייתו ש"ד כך נ"ל:

ריא **וריב"ל** סבר אין היחיד אומר קדושה. פליג אדרב הונא ומצינא למימר דלא פליג עמו במודים ומש"ה אע"ג דודאי הלכה כריב"ל לגבי רב הונא שהרי הלכה כמותו לגבי ר' יוחנן שהלכה כמותו נגד רב רבו של רב הונא מ"מ גם במודים הלכה כר"ה דל"פ ריב"ל והיינו דרבינו מפרש לדרב הונא:

ריב **אבל** קדוש של סדר קדושה יחיד אומרה כו' ומתרגמו. וכתב ב"י בסי' נ"ט בשם הזוהר דפ' תרומה דהתרגום יחיד אומרה ולא שנים וסי' שנים מקרא ואחד תרגום ומשום כך המנהג לומר התרגום בלחש והמקרא בקול רם וכן הוא בהגה' מיימו' בנוסח התפלות שכשעונים קדושה זאת אומרים אותה בקול רם והרשב"א כתב שיש ליחיד לומר המקרא בניגון ובטעמים וכ"כ בתרומת הדשן סי' ח' וכתב רמ"א המנהג נתפשט שהיחיד אומר אותה כולה בלא ניגון:

ריג **וכן** יראה כי אינו אלא סיפור דברים כו'. עיין מה שכתבתי בסעיף דלעיל ה"נ דכותיה:

ריד **וכ"ע** מיהא מיפסק לא פסיק. ואם קראוהו בתורה נמי לא יפסוק תשו' הרשב"א סי' קס"ה ועל זה אין חולק כמו בק"ש שכתבתי בפ"ב סעיף כ"ב ואחר שסיים י"ח ברכות כתבתי דינו בפ"ק סעיף נ"א:

רטו **כל** העונה איש"ר מברך. כבר כתבתי שני פירושים במי"ט ואיכא בינייהו דלפי' קמא שמפרש שמיה רבא שם י"ה יגדל ויושלם כתבו הגה' אשר"י בשם הא"ז שלא יפסיק בין תיבת שמיה לתיבת רבא אבל בין רבא למברך לית לן בה דמברך כו' הוי תפלה אחרת כלומר ומבורך לעולם הבא ולפירוש השני שמפרש שמיה רבה שמו הגדול אין להפסיק בין רבא למברך ג"כ לפי שהכל תפלה אחת היא שאינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך ורמ"י ז"ל לא כתב אלא הפי' הראשון ולא פי' השני ולו השכיל בלשון רבו רמ"א ז"ל שכתב ולא יפסיק בין יהא שמיה רבא למברך היה כותב לפי' השני שדבריו הללו בנויין על הפי' השני דאין להפסיק בין אלו התיבות שהכל תפלה אחת אבל לפי' קמא אין להקפיד מלהפסיק בין רבא למברך ואדרבה י"ל לפי הפי' ההוא שנכון יותר שיפסיק להורות שזו תפלה אחרת היא וגם ממה שלא כתב רמ"י רק לפי' קמא לכך השמיט ג"כ כל דברי רמ"א בזה כי לא יתכנו לפי' קמא אבל מ"מ ה"ל לכתבה בסגנון אחר והיינו שלא להפסיק בין שמיה לרבא כדברי הא"ז וכתב הב"י ע"פ המדרש שאין להפסיק בין עלמיא ליתברך שגדל עונשו ועיין מה שכתבתי בפ"ב בסעיף כ"ב:

רטז **בכל** כחו. פירש"י בכל כונתו והתוספות כתבו דיש בפסיקתא במעשה דר"י בן אלישע כשישראל נכנסים לבהכ"נ ואומרים אישר"מ בקול רם מבטלין גזרות קשות נראה שצריך לענות בקול רם והכי איתא בספר הזוהר פ' תרומה ותלמידי הר"י ז"ל כתבו בכל כחו כלומר בכל כונתו מפני שיש בני אדם שאין הכונה שלהם מתעוררת אלא ע"י הכח אומר בכל כחו אבל א"צ לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם ע"כ וגם לא יגביה קולו יותר מהמברך כדאיתא פ' שלשה שאכלו סי' ב' ופסקו הב"י ס"ס נ"ד אע"פ שהטור השמיטו. וישתדל לרוץ לשמוע הקדיש כדאשכחן בזוהר שם בא' דדלג מאגרא למשמע קדיש בהדי צבורא ויש לעמוד כשעונה לקדיש וכן לכל דבר שבקדושה כדאיתא בירושלמי ועיין בפ' שלשה שאכלו סי' י"ז:

ריז **מודים** אנחנו לך. וצריך שישחה כמ"ש רבינו בריש סי' י"ח ועי' בסעיף דלקמן:

ריח **בירושלמי** מסיים בה בא"י כו'. ובפ' כיצד מברכין סי' ח' בברכת בורא נפשות כתב ג"כ רבינו להירוש' דחותם בה בשם וכתבו שם תלמידי הר"י ז"ל שכיון שלא הוזכר בגמרא שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם כו' וכתב ב"י סי' קכ"ז שיש ללמוד מדבריו דה"ה למודים הזה שאין חותמין בו בשם אלא אומר חתימת הברכה בלא שם ויחתום כן ברוך אל ההודאות וכן ראוי לעשות ע"כ ובענין השחייה בסוף כתב ב"י שיש לחוש לדברי הראב"ד ז"ל דפי' דהא דאמרינן בס"פ אין עומדין רבא

כרע בהודאה תחלה וסוף לא בכריעות דש"ץ והיחיד היא דפשיטא דכרע תחלה וסוף אלא בכריעות דמודים דרבנן היא והביא ראיה מן הירושלמי וכתב עוד הב"י דראה כתוב על שם א' מגדולי המפרשים שצריך לשחות בעוד שאומר כל מודים דרבנן וכתב רמ"א שכן המנהג ובפסקי מהר"י ריי ק' כתב שאע"פ שיש בו הזכרת השם אין להקפיד על זוקף כפופים דלא הקפידו חכמים על זה אלא בסוף ברכה בפ' אין עומדין וע"ש כדמוכח מדברי רבינו לעיל סי' י"ח:

ריט **אלא** רחיצה בט' קבין. ובחמין כדא"ל רב הונא לרבנן מפני מה אתם מזלזלים בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות כלומר במים חמין ובעינן שיפלו עליו דוקא בנתינה ולא בטבילה כדאי' בגמרא ומשנים ושלשה כלים מצטרפים ומד' לא כדתנן בספ"ג דמקואות ולא דקדקו תלמידי הר"י ז"ל כשכתבו צריך להטילם בכלי שיוכל להריק ממנו בלא הפסק דמשמע דוקא מכלי א' וליתא אבל מה שאמרו שיטילם בלא הפסק הכי תנן התם בד"א בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון וכתבתי כל זה להורות למי שירצה לנהוג עצמו בטהרה וגם למה שנוהגים כל העולם לטהר עצמן בעי"כ כמו שאכתוב בסעיף דלקמן והואיל וכן אמינא תו דאמרינן בגמ' אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום ותו בגמרא דה"מ לעצמו אבל לאחרים פירש"י ללמד לאחרים אף לחולה לאונסו ט' קבין ואיכא מ"ד דכל לאחרים עד דאיכא מ' סאה ור"י אומר מ' סאה מכל מקום ואיפלגו בגמרא אליביה איכא מ"ד מכל מקום לאתויי שאובין ואיכא מ"ד דאפי' בכלים ולכ"ע מים שאובין כשרין והכי תנן ברפ"ח דמקואות ומשמע דהלכה כר"י כיון דאיפלגו אמוראי אליביה ובפ"ב דגיטין דף ט"ז בעי בעל קרי חולה שנפלו עליו ט' קבין חציו בטבילה וחציו בנתינה מאי פירש"י נכנס חציו למקוה ועל חציו נתן ט' קבין ע"כ וקאי בתיקו וכתב ב"י סי' פ"ח כיון דמידי דתקנתא דרבנן הוא נקטינן לקולא ע"כ וכן י"ל בהך דר' יודא:

ריכ **נקוט** מנהגא דכל ישראל כו' אין מתפללין כו'. והאידנא לא נהוג בטבילותא ולא ברחיצה לא לד"ת ולא לק"ש ולא לתפלה וכ"כ הראב"ד וכ"כ הטור סי' פ"ח ובס"ס רמ"א כתב דהמחמיר תע"ב ובס"ס תר"ו כתב שנהגו העולם לטהר עצמם מקרי ביוה"כ וסמכו על מדרש של פרקי ר' אליעזר שנקיים כמלאכי השרת ביוה"כ וכיון שאין בעלי קריין טובלין כל השנה אין חובה לטבילה זו ואין לברך כ"כ בשם אביו רבינו ז"ל ויש לדון שמי שרוצה לקבל עליו לחובה לטבול כל השנה לקריו מכח תקנת עזרא שמחויב לברך ככל הברכות שמברכים על תקנותיהם עי' בפ"ב סי' ה' ואולי מכיון שנתבטנה התקנה

אף על פי שהיחיד ירצה להחמיר על עצמו לא שייך לברך וצונו שאין זה בכלל לא תסור כיון שהתקנה בטלה וספק ברכות דמדרבנן להקל כדלעיל סי' ט"ו. והמנהג בקצת מקומות שהנשים בימי נדותן קודם שלבשו לבנים אין נכנסין לבהכ"נ ולא מתפללין ולא מזכירין השם ואין נוגעות בספר וכל זה פרישות בעלמא דהא בסוף פירקא אמרינן בהדיא דכל הטמאים מותרין בכל ולא תיקן עזרא אלא לבעלי קריין שלא יהו ת"ח מצוין אצל נשותיהם כתרנגולים כדאמרי' בגמרא דהכא ולא דק יפה רמ"י במה שכתב ויפה הן עושין כי כבר אמרו רז"ל על זה וכל המחמיר מאריכין לו ימיו ושנותיו ע"כ דלא על זה אמרו אלא על טבילות בעלי קריין אמרו כך בגמ' דהכא וההגה' מיימו' לראיה כתבו שממנו נלמד על השאר ומ"מ תמה אני לשמוע לבטל התפלות במקום שלא מצינו לו עיקר בגמרא דהא כל הטמאים מותרים וכתב מהרא"י בפסקיו סי' קצ"ב דאפי' במקום שנהגו להחמיר מ"מ בימים נוראים וכה"ג שרבים מתאספים לילך לבהכ"נ מותרים לילך לבהכ"נ כשאר נשים כי הוא להם לעצבון גדול שהכל מתאספים והם יעמדו בחוץ:

רכא **היה** עומד בתפלה. או בק"ש טור ס"ס פ"א:

רכב **כדי** שיזרקנה לאחריו ד"א. ונ"ל דבהך נמי שייכא פלוגתא דרב הונא ורב חסדא סי' מ"ו אע"פ שהפוסקים לא זכרו נ"ל משום דדבר פשוט הוא:

רכג **פי'** שיש נהר לפניו. או דבר המעכבו טור שם:

רכד **המתפלל** ומצא כו'. וכן הדין אם קרא ק"ש ומצא כו' טור ס"ס ע"ו:

רכה **ומצא** צואה כו'. אבל מצא מי רגלים כתב ב"י שם בשם התו' דפ' הדר דפשיטא שא"צ לחזור דצואה תניא ומי רגלים לא חמירי כמו צואה דלקמן אמרינן לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד כו' ורבנן הוא דגזרי בהו כו' עיין בריש סימן דלקמן:

רכו **כי** באותו מקום לא היה ראוי להסתפק כו'. אבל להרשב"א שאני הך דלעיל דראה כנגדו שאין בו אלא משום ולא יראה בך ערות דבר דלא פשע שלא הטריחוהו לבדוק מלא עיניו וכשרואה הוא פוסק ולפיכך אפילו הוא מקום שראוי להסתפק אינו חוזר לראש אלא למקום שפסק משא"כ במצא צואה במקומו דאית ביה משום והיה מחניך קדוש היה לו לבדוק וכתב ב"י סי' פ"א דנראה לענין הלכה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא ומ"מ בספרו הש"ע כתב גם לסברת הר"ר יונה ז"ל ועיין בסעיף ע"ד:

רכז **בתפלה**. מסיק רבינו בס"ס מ"ב דה"ה ק"ש ולא חמירא תפלה בזה ועיין בסמוך:

רכח **ממתין** עד שיכלו המים וחוזר. ואינו צריך להרחיק ואפילו נפלו בארץ דהא לא קתני הכא ומרחיק עד שיזרוק לאחריו ד"א כדקתני לעיל בראה צואה כנגדו וטעמא כדמסיק רבינו דמי רגלים מדאורייתא אינו אסור כו' ועוד נראה שאפי' אם בא לפסוק

ולהרחיק אסור כ"כ ב"י סי' ע"א בשם הרשב"א וכתב הב"י דדבר פשוט הוא דזה דוקא לתפלה אבל לק"ש ודאי שמרחיק (אם לא שנבלעו כי הא דלקמן סי' מ"ט) שהרי יכול לקרות כשהוא מהלך ע"כ ומיהו דוקא מאחר חיוב העמידה דאיתא בפ"ב סי' ג' וכתב עוד הב"י דהגה' מיי' פ"ד מהל' תפלה כתבו שכשחוזר להתפלל צריך להתרחק מן המי רגלים ד"א כו' ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א דרב מובהק הוא ובס"ס צ' כתב לדברי הרוקח דתינוק השתין בבהכ"נ ויצא רש"י מבהכ"נ (עיין לקמן סי' מ"ו) ולא רצה להמתין עד שיביאו מים להטיל עליו דשמא ישהה כדי לגמור כו' ויצטרך לחזור לראש ובש"ע שלו כתב לדברים הללו ויראה לי דרש"י והגה' מיי' בחדא שיטה והרשב"א חולק עליהם ושאע"פ שבסי' ע"ח כתב ב"י לגבי הג"מ דהרשב"א רב מובהק הוא וכותיה נקטינן אפשר שכשחיבר הש"ע חזר בו מפני שראה לדברי הרוקח ומעשה רב דרש"י והרי כיוצא בזה כתבתי ג"כ לעיל סעיף ע"ב דבש"ע חזר בו ממה שהכריע כהרשב"א בספרו הב"י אבל רמ"י ז"ל בסי' ע"ח הוסיף על דברי הש"ע שלא כתב אלא לדין ק"ש דמהלך והוסיף הוא דלתפלה אינו רשאי להלך וכדברי הרשב"א וגם כתב בס"ס צ' כדברי הרוקח ונשאל על זה שהרי הדברים סתורים והשיב דדבריו דברי רבינו יוסף קארו הם ושנראה בעיניו לחלק בין דהכא דמ"מ מי רגלים על ברכיו ובגדיו ולא תועיל לו הרחקתו משא"כ כשאחר השתין היינו דסי' צ' ע': ואף לדבריו בשל עצמו ג"כ דוקא כשברכיו או בגדיו מלוכלכים הוא דאינו הולך לו וכך צריך לפרש הלשון שבסי' ע"ח ואם נפלו מי רגליו בארץ דלענין תפלה דוקא כשגם בארץ נפלו ולא בארץ בלבד:

רכט **ונראה** דאפי' יש בהן כו'. וצריך לכסות אותן בבגדים אשר לא נתזו המים עליהם הגה' מיימ':

רל **דהלכתא** כמ"ד שחוזר למקום שפסק. ודינו כמו שיתבאר בדברי רבינו בפרק אין עומדין סי' י"ג דחוזר לראש הברכה שפוסק בה ע"ש וכתב ב"י סי' ק"ד דלא דמי לפוסק בק"ש באמצע הברכה ומשיב מפני היראה וכו' דבהא ודאי תפלה חמירא וכתב עוד שם די"א שאם הפסיק בשיחה דחוזר לראש הי"ח ברכות ואין דעת הפוסקים כן וכ"כ בסימן ס"ה שהגה' מיימ' כתבו בשם הראבי"ה דאין לחלק בין הפסק שתיקה להפסק דבור ע"כ וגם רבינו בפ' כיסוי הדם סי' ו' כ' דשיחה אחר שהתחיל לקרות מגילה והלל כו' לא הוי הפסק לחזור ולברך:

רלא **ואם** שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. כבר כתבתי במי"ט דלרבינו דוקא בשהה מחמת אונס ולדבריו אין חילוק בין ק"ש לתפלה ובק"ש כתב רמ"א בסי' ס"ה וע"ח שכן עיקר והכי נהוג וה"ל להגיה גם כן בסי' ק"ד סעיף ה' על מ"ש שם בתפלה

בסתם אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש שזה דוקא אם שהה ע"י אונס כיון שהוא פוסק כשיטה זו דבאונס תליא מילתא ואם כן אין לנו לחלק בין ק"ש לתפלה כלל ועוד צ"ע עליו בהלל ומגילה ואכתוב בזה בס"ד לקמן ס"ס מ"ב:

רלב **כדי** לגמור את כולה. וכתב בב"י סי' ק"ד בשם הרשב"א דאתמר בירושלמי בקורא משערינן או בכל אדם משערינן ואסיקו דבקורא משערינן וכתבתי כבר במי"ט משמא דגמ' דידן דמשערין מרישא לסיפא ולא מהיכא דקאי לסיפא דא"כ נתת דבריך לשיעורין:

רלג **היה** צריך לנקביו כו'. ופרש"י באידך ברייתא שישמור עצמו שלא יפיח וכתב הטור סי' פ' שמי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה כתב א"א ז"ל (בתשובה ריש כלל ד') מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ודינו כשכח ולא התפלל שחרית שמתפלל מנחה שתים ובק"ש יש מחלוקת בשכח כמ"ש בפ"ק סעיף ס"א ועוד עיין אם יכול לעמוד על עצמו בק"ש שכתבתיו בפ"ב סעיף ל"ב:

רלד **לא** יתפלל. ודוקא כשהיה צריך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל אבל אם לא היה צריך לנקביו כלל כשהתחיל להתפלל ושמר נקביו קודם לכן ובאמצע תפלתו נתעורר לו תאוה לא יפסיק ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים ויכול להעמיד על עצמו קורא כדרכו ואם רצה להרחיק להטיל את המים אפשר לו לעשות כן כ"כ הרשב"א בתשובה הביאה ב"י סימן צ"ב ורמ"א דקדק מדברי בעל ת"ה סי' ט"ז דלא אמרן שלא להפסיק אלא כשאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו אבל בלא"ה יותר טוב להפסיק וכתבו הגה' מיימ' פ"ד מהל' תפלה שכתב רבינו שמחה שאסור להוציא אפילו שאר דברי תורה מפיו כל זמן שגופו משוקץ מחמת שהוי נקביו:

רלה **תפלתו** תועבה. וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו הרמב"ם שם:

רלו **אינו** מותר לכתחלה. עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויבדוק נקביו ויסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו ואח"כ יתפלל הרמב"ם שם:

רלז **המשהה** נקביו קעבר כו'. עיין בסעיף קכ"ח דלא אמרו כשמשהה הפחה אלא דוקא כשמשהה גדולים או קטנים:

רלח **האי** מאן דשתי בקרנא דאומנא כו'. וכתב הרמב"ם בסוף הל' מאכלות אסורות שהוא בכלל משקץ נפשו יתר על חלאים רעים שיביא על עצמו ויתחייב בנפשו אלא ראוי לו להרגיל עצמו בעתים מזומנים כדי שלא יתרחק בפני בני אדם ולא ישקץ נפשו ודברים הללו שכתב שירגיל עצמו כו' לקמן בסוף פ' הרואה אמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהוג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק ותניא כותיה ומפרשיו הראו

מקומו וכתב עוד הרמב"ם אסרו חכמים מאכלים ומשקים שנתערב בהן קיא או צואה וליחה סרוחה וכיוצא בהן וכן אסרו חכמים לאכול ולשתות בכלים הצואים שנפשו של אדם מתאוננה מהם כגון כלים של בית הכסא וכלי זכוכית של ספרים שגורעין בהן את הדם וכיוצא בהן וכן אסרו לאכול בידים מסואבות ומזוהמות וע"ג כלים מלוכלכים שכל דברים אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם והאוכל מאכלות אלו מכין אותו מכת מרדות וכל הנזהר בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ע"כ ועל מ"ש דמכין אותו מכת מרדות פירש הב"י י"ד סי' קט"ז דס"ל דאסמכתא הוא דקרא על הכתובים בפרשה קאי ואע"פ שכתב עוד ליישב דאפילו הן מדאורייתא אין מלקות אין נ"ל כן מלשון הרמב"ם שהרי כתב אסרו חכמים משמע שהאיסור הוא מדברי חכמים ואי מדאורייתא אלא שהחכמים פירשו הדבר הל"ל אמרו חכמים שהאוכל כו' וז"ש מכת מרדות קאי גם אקרנא דאומנא ואשהיית נקבים כדמוכח בלשונו: גרסי' בפ' ר"ע רב כהנא הוה קאי קמיה דרב והוה קמעבר שושיבא אפומי' א"ל שקליה דלא לימרו מיכל קאכל ליה וקעבר משום בל תשקצו את נפשותיכם ופי' שושיבא מין חגב טהור והטעם שכיון שאין טעונים שחיטה אין בהם משום אמ"ה ולפיכך כתב הרמב"ם בפ"א מהל' שחיטה דדגים וחגבים אם מתו מאליהן בתוך המים מותרים ומותר לאוכלן מחיים כלומר ואין בהם משום אבר מן החי אבל משום בל תשקצו לא קמיירי וכ"ש למאי דפרישית דהא דבל תשקצו דאמרי' באלו הדברים שאינו אלא בדרך אסמכתא ועיין עוד בפרק אלו טריפות במי"ט סי' ס"ט גם עיין עוד בפרק השוחט בד"ח סעיף ל"ה: כ' המרדכי בפ' שמונה שרצים דמי רגלי אדם מותר לשתותן משום רפואה ואפילו אין בו סכנה וכן אם השתין תינוק בקדירה אינו אוסרו ועיין עוד מדין מי רגלים בפ"ק דבכורות סי' ז':

רלט **מהו** שיכנס אדם בתפילין. כשהן בראשו כמו שפירש"י ועיין בסימן דלקמן ודבתרי' גם עיין בסעיף פ"ז דעת הרמב"ם בזה וכבר כתבתי במי"ט שרבינו כתב בהל' תפילין שהר"י מאורליינ"ש נסתפק אי דוקא בשל ראש היא ומשום שי"ן שבה או אף בשל יד:

רמ **לבה"כ** קבוע. כתב רש"י שכל בתי כסאות שבגמרא על פני השדה הם בלא חפירה כלומר דאילו בתי כסאות שבבית פשיטא שלא יכניסם כלל וכלל כיון שיכול להניחן במקום המשתמר וכ"כ רבינו בהל' תפילין וכך מסיק הטור סי' מ"ג דכל הסוגי' הזו דבדיני תפילין לבה"כ ליתא אלא בשל שדות:

רמא **אבל** בה"כ עראי פשיטא שמותר. דלא יאחז בידו וישתין תניא לקמן סי' כ"ח וטעמא דאיכא ניצוצות כדמפ' התם וזה הטעם לא שייך כשהן בראשו ומשום כך התיר

הרשב"א בתשובה לרופאים ליקח העביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו דהא ודאי דקול טפי ממשתין עצמו ומ"מ כתב דבעל נפש לא יסמוך על זה אבל הרמב"ם סובר דהך בעי' נמי לא מיירי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו פשיטא דאסור ואפי' בבית הכסא עראי דכל שמשפשף הוי גנאי וכדי בזיון לקדושת התפילין שעליו ואפי' אינם ביד שמשפשף בה וכתב הב"י שנכון לחוש ולזהר כדבריו:

רמב **ולאו** קושיא היא. ורמ"א כתב דטוב להחמיר כדברי רבינו האי:

רמג **חולץ** תפליו ברחוק ד"א ונכנס וכשהוא יוצא וכו' דברי ב"ש. אין בין ב"ש לב"ה אלא בכניסה בלבד אבל כ"ע ס"ל להא דמרחיק ד"א בין בחליצה בין בהנחה וכן הוא בטור ובקיצור:

רמד **ובלילה** כו'. רש"י פי' כשהוא חולצן בביתו כו' ורבינו האי פי' כשנכנס לבה"כ וא"צ עוד להניחם כו' כמו שכתבו תהר"י בשמו:

רמה **לא** הוה יהיב לן. כתב המרדכי דמכאן למד בה"ג שאין לאדם ליתן תפילין לחבירו כשהולך לבה"כ וכו' וכ"כ סמ"ג וכתב בב"י דמשום כך ג"כ הטור אע"פ שאצל בה"כ עראי כתב שנותנן לחבירו לא כתב כן בבה"כ קבוע משום דס"ל דאסור ולפרש"י על ננטרן שפי' מהמזיקים ודאי ניחא (ונ"ל דלא מיבעי בעראי שפירש"י שעושהו עכשיו בה"כ פשיטא שא"צ לשימור מזיקים אלא אף בקבוע ומשתין מעומד וכדלקמן נמי לא התירו לו משום שמירה וחשו טפי לבזיון התפילין) ולהר"ר יונה שפי' אשמרם בעצמי נמי כ"כ דדוקא הוא ישמרם ולאית דגרסי שכתב רש"י לא נטרח כלומר לתלמידים יש ג"כ לתת טעם שלא יטריח חבירו כיון שיכול בעצמו לשמרם:

רמו **לא** יאחז כו' וס"ת בזרועו ויתפלל. וכתב בתרומת הדשן וה"ה לכל כתבי הקודש ואפי' מחזורים ותפלות ואם אוחזם בידו כדי להתפלל בהם שרי דדמי ללולב דבפ' לולב הגזול (סי' ל"ב) דמתפלל ולולבו בידו משום דמתוך שחביב עליו אין משאם ושמירתם כבד עליו ולא טריד והני נמי הואיל ותופסם לשם תפלה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיוק יפה ולא לשמירתם אין שמירתם כבד עליו ולא טריד ועיין לקמן סימן ל"ט:

רמז **אבל** כשהן בראשו מותר כו'. עיין מה שכתבתי לעיל סעיף פ"ז בשם הרמב"ם:

רמח **וגם** מותר לישן כו'. כדאמר בסוכה הרוצה לישן ביום כו' וכל ביום הוי שינת עראי שאין דרכו לישן בקבע וכל בלילה כיון שדרכו לישן בקבע חולץ אפי' לשינת עראי כך פי' הב"י סי' מ"ד אבל הרמב"ם מפ' דעראי הוא שמניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן ור' יוחנן אמרה התם בסוכה ועוד התנה הרמב"ם שגם שינת עראי לא תהא ג"כ אשה עמו וטעמו כתב הכ"מ דסיפא דברייתא דסוכה ר' יוסי אומר הילדים לעולם חולצין

ואינם מניחין מפני שרגילין בטומאה וס"ל להרמב"ם דלאו דוקא ילדים אלא אורחא דמלתא נקט דסתם בחורים נשותיהם עמהם והתנה עוד הרמב"ם שצריך שיניח סודר על התפילין וכתב עוד שאם היו התפילין כרוכים בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע וכל זה תלוי בסוגי' דהתם שבסוכה דתלתי ברייתות מתניין במלתא. חדא תני ישן עראי ולא קבע וחדא תני ישן בין קבע בין עראי וחדא תני לא קבע ולא עראי ולא קשיין הא דנקט ליה בידיה והא דמנחי ברישיה והא דפריס סודרא עלויה והא קמן דמפרש להך דישן בין קבע בין עראי היינו דנקיט בידיה ופרש"י בכרוכים ביד ולאפוקי אחוזים בידו בלבד דבברייתא דפירקין שהיא אחיזה בעלמא בלא כריכה והיא ג"כ אסורה אפי' בעראי והך דעראי ולא קבע היינו דפריס סודרא עלוי' נשאר א"כ אותה ששנאה דבין קבע ובין עראי לא ישן שהיא היינו דמנחי ברישיה נמצא שלשיטת הרמב"ם כל זמן שהן בראשו (והש"ע כתב ג"כ או בזרועו) אסור אף בשינת עראי אא"כ שהניח סודר עליהן ולא היתה עמו אשה דאז יישן עראי והוא שמניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן ואם התפילין כרוכים בידו (או שהם בנרתקן ב"י בשם העיטור) מותר אפי' לישן שינת קבע ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו אסור אף בשינת עראי כך הם דברי הב"י וכן פסק בש"ע דלא כרבינו שלא חילק בהני חלוקים וגם דלא כותיה בפי' שינת עראי והרב רמ"י ז"ל שינה סדרי הש"ע בלשונו בזה ונפל בטעות גדול שהתיר לישן כשיושב וראשו בין ברכיו אפי' כשהם בראשו ובזרועו ומשמע ג"כ לדבריו שאין זה שינת עראי ולא פי' מה היא ובטעם שאין אשה עמו ג"כ לא הזכיר טעמא דבגמרא וכמו שהארכתי יותר בס"ד בס' מלבושי י"ט:

רמט **ולפיכך** אסור אפי' לאוחזן בבגדו. כלו' ובידו דבגדו לחוד לאו רבותא היא דאדרבה זימנין דמשתלי כדלעיל סי' כ"ז ובהל' תפילין כתב גבי עראי כשהן בידו ומה שחסר בזה גילה בזה וכן מבואר בטור כמ"ש לשונו בסמוך והב"י כתב בשם ס"ה וז"ל כשהן בידו דוקא הוא דאסרו להשתין משום ניצוצות אבל בחיקו אם חגור חגורה או בבגדו בידו פשיטא דשרי בין להשתין בין לפנות דהא ליכא למיחש משום ניצוצות ע"כ והעתיק לדברים הללו בש"ע וכבר העתיק גם שם לעיל מיניה ללשון הטור שהם כדברי רבינו שאם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם הוא תופס אותם בבגדו מפני שצריך לשפשף כו' ורמ"י ז"ל הרגיש בזה ומפני כן בהעתקת לשון ס"ה מסיים בהו דמיירי בבה"כ קבוע וא"א לומר כן כמו שעינינו הרואות מל' הס"ה וגם אילו נתכוין הש"ע כהבנתו של רמ"י ודאי שהיה לו לפרש ולא לסתום אחרי שיש לטעות הרואה את גוף דבריו בספרו הב"י וגם אילו לא בא לומר הש"ע אלא בבה"כ קבוע לא חידש כלום

במה שכתב שבבגדו בידו מותר דזה הוא מה שכבר כתב בראש הסימן ולא עוד אלא דשם לא הזכיר שיהא צריך לתפסם בבגדו ג"כ אלא כשאוחזן בידו מותר לכן יותר נראה בעיני דהש"ע לפום ריהטא לא דק שזש"כ בשם ס"ה שהוא חולק עם מ"ש כבר בשם הטור ושטעם הס"ה שסובר כפירש"י גבי אוחזן בידו דלעיל שכתב שלא בבגדו ודכותיה א"כ בשל עראי לא מיתסר אלא בידו לבד אמנם מה שדקדק רמ"י ז"ל לכתוב בידו בימינו ודאי שכן צריך לפרש דאל"כ ניחוש שיקנח דבשמאל מקנחין וכמ"ש במי"ט על ומצוה לשפשף דלקמן:

רנ **דבבה"כ** קבוע כו'. כך דרכו של בה"כ קבוע ואם בבה"כ עראי היינו שמעולם לא היה בית הכסא והוא רוצה לעשות צרכיו ג"כ דינו כן וכן נמי אם אינו אלא משתין מעומד אף בבה"כ קבוע דינו כבשל עראי וכולה מילתא תליא במיושב ומעומד אלא שחכמים דברו בהווה ורגיל להיות כך כתב רמ"א ודברים ברורים הם בטעמם:

רנא **וכלים** מי רגלים. ואם הוא עפר תיחוח כלים אפילו בעמידה וכן כשמשתין למקום מדרון אפילו כשהמקום קשה. הרמב"ם והוא בפרק כיצד מברכין בגמ' דף מ' וגם בר"פ כל היד ושם כתבה רבינו:

רנב **אבל** דבר שדרכו כו' מותר. וכבר כתבתי במי"ט דרמ"א ז"ל כתב שעל דבר שדרכו כו' הוא דאמרי דבי רבי ינאי שאם הוא משאוי ד' קבין ותפילין רוצצות אסור וצריך להסיר התפילין עד שיסיר המשאוי:

רנג **הנכנס** לסעודת קבע. משמע דלאכילת קבע דוקא צריך לחלצן אבל לא לאכילת עראי והכי איתא בהדיא בירושלמי פרק שני דברכות וכ"כ המרדכי וכ"כ הרמב"ם. ב"י ס"ס מ':

רנד **אזמניה** ולא צר ביה כו'. כתב הר"ן בס"פ נגמר הדין דדוקא בהזמנה דמשמשין הוא דאמרינן דלא מהניא אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהניא כגון עבוד עור הקציצה של תפילין ועבוד הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידתא ורמ"י ז"ל כתב שצ"ע אם התנה עליה' מתחלת עיבודן אי מהני ול"נ בעניי איני יודע מהיכי תיתי ליה דלא ליהני תנאה:

רנה **וכן** הלכתא. וכתב המרדכי בפרק בני העיר דאזמניה פירוש לעולם ולא לפי שעה אז כי צר ביה חדא זימנא קדיש וכתב הב"י סימן מ"ב דמשמע דאי צר ביה חד זימנא אדעתא למיצר ביה לעולם היינו אזמניה וצר ביה וכן נראה מדברי הרמב"ן בתורת האדם לגבי קבר ע"כ ורמ"י נשתבש בכאן שהצריך הזמנה לעולם וצר ביה חד זימנא אדעתא

דהכי וכמ"ש בס"ד בס' מלבושי י"ט כתב עוד הב"י בשם מהרי"א דאם התנה על הסודר בתחלה כשהזמין מהני:

רנו **תחת** מרגלותיו כו'. ולהניחן במטה כנגד צדו נראה דאזלינן לחומרא ודייקינן ליה כתחת מרגלותיו מפני שפעמים מתהפך במטה וישכב עליהן תהר"י וכך כתבו בקיצור:

רנז **ואפי'** אשתו עמו. ומשמש מטתו כדפירש"י לקמן גבי יום טבילה הואי ומיירי כשנתנן בכלי תוך כלי דבלאו הכי אסור לשמש כדלקמן סי' נ"ה אבל אם אינו רוצה לשמש מניחם בין כר לכסת ולא בעינן כלי בתוך כלי ואפילו אשתו עמו במטה דאם לא כן כי קתני לקמן אסור לשמש עד שיניחם בכלי תוך כלי ה"ל לאסור להיות אשתו עמו במטה עד שיניחם כו' אלא דוקא כשרוצה לשמש אסרו אבל כשאינו רוצה לא ולא חיישינן לשמא ימלך לשמש וישכח התפילין וכך דקדק הב"י סימן מ' וכתב דאף הרמב"ם ס"ל כך דבאין אשתו עמו אין צריך כלי תוך כלי אף על פי שתהר"י כתבו שאין נראה כן מדבריו:

רנח **מניחן** בין כר לכסת. ובאשתו עמו בכלי בתוך כלי כדפרישית לעיל ולשון הקיצור מותר להניתן בתיק שלהן בין כר לכסת וכן כתבו תהר"י דהתיק כלי אחד והכר הוא כלי שני אבל הב"י כתב דמדברי הרמב"ם פ"ד מהלכות תפילין נראה שצריך להניחם כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת וכן הלכה ע"כ:

רנט **שלא** כנגד ראשו. אבל כנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו בכלי תוך כלי ואפילו אין אשתו עמו כ"כ תהר"י ודקדקו כן מסוגית הגמרא:

רס **שנים** שהיו ישנים בטלית אחד. ובשר שניהם נוגעים זה בזה ש"ע סימן ע"ג:

רסא **אא"כ** היתה טלית מפסקת ביניהם. עד שלא יגע בשר זה בבשר זה ממתניו ולמטה כ"כ הרמב"ם פ"ג מהלכות ק"ש ופירש הב"י לפי שממתניו ולמעלה אף על פי שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתי לידי הרהור:

רסב **ואם** היו כו'. מותר בחזרת פנים בלא טלית טור וכדלקמן גבי אשה בפסק הרי"ף ז"ל:

רסג **ור"י** ז"ל כתב כו' עבדינן לחומרא. ונכון לחוש לדבריו ש"ע:

רסד **אבל** כשהגיע תינוק לי"ג כו'. כבר כתבתי במי"ט של' הרמב"ם ויום א' ואף על פי שאין כן לשון הטור וגם הש"ע נמשך כן אחריו ואף בב"י לא העיר בזה נ"ל דסמכו על המפורסם שבכל מקום שאמרו לענין גדלות י"ג או י"ב שצריך ג"כ שיהא עוד יום א' ותדע שכן שהרי אף בבת י"א ובן י"ב לא הזכירו הטור והש"ע יום אחד ורבינו הרי כתב יום א' ובפ' שלשה שאכלו סעיף נ"ה אוכיח דבעינן יום א' שלם:

רסה **והלכתא** לבו רואה את הערוה אסור. כל ערוה במשמע ואפילו אינה שלו אלא שהיא ערוה כדלקמן סי' נ"ב ועיין סי' מ"ג וסי' נ' ומה שאכתוב שם בס"ד וכן דין כל מברך שום ברכה כדפסק בטור סי' ר"ו וכתב ב"י שם בשם רבינו ירוחם שאסור לברך בגלוי הראש ועיין בפ' שלשה שאכלו במי"ט סימן ל"ה דמדברי רבינו עצמו נראה כן:

רסו **במים** צלולים. והיה נשמר להביט חוצה שלא יסתכל לתוך המים ולכן כל שלבו חוץ מן המים לא צריך לחציצה אחרת וכמו שכתבתי במי"ט:

רסז **היה** מתכסה בבגד. וכתב בת"ה סימן י' בשם הא"ז דדוקא בבגד אבל בידים לא הוי כסוי והר"ר יונה כתב בשם רבני צרפת שאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דייניגן ליה כהפסקה מבגד ומותר ופירש הב"י סימן ע"ד דשאני הפסקה מכסוי דכסוי לא מהני ביד שאין הגוף מכסה את עצמו אבל לענין הפסק אפשר דמפסיק אע"ג דחד גופא איגון ע"כ וצריך טעם לדבר ולכן נ"ל דלכך מקרי הפסקה לפי שהוא עושה מעשה שלא כדרכו שאין דרך האדם לחבק עצמו כך משא"כ כסוי בעלמא בידו על לבו הוא דבר רגיל ושכיח תמיד ולפיכך אין כסויו כסוי וכתב עוד הב"י בשם א"ח שהנשים יכולות לברך ולהתפלל (עיין לקמן סימן מ"ג) כשהן לבושות החלוק אע"פ שאין מפסיקות למטה מן החזה לפי שערותן למטה מאד ואין לבן רואה את הערוה ולא בעינן טוחות בקרקע (או שיושבת על שאר דבר. רמ"א) אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערותן ע"כ פירש שכיון שהיא ערומה גנאי הדבר אף לגבי עצמה אם לא תהיה ערותה מכוסה והוא בכלל לא יראה בך וגו' אבל משום לבה לא שאין לבה רואה ערותה כלל דאל"כ מאי מהניא לבושות חלוק בלא הפסק למטה מהחזה כך נ"ל לפרש ורמ"א כתב דאז אין לבן רואות את ערוה שלהן ואין נ"ל דא"כ בחלוק נמי אלא דכל שהיא ערומה מקרי לא יראה בך ערות דבר אא"כ שהערוה מכוסה כך ר"ל ומכל מקום יש לי ליישב ג"כ דברי רמ"א דס"ל דמ"מ כיון דערותה למטה מאד מש"ה הויא חשיבא לבישת החלוק כהפסקה ועיין בפ' שלשה שאכלו סעי' ק':

רסח **ממטה** ללבו. דהיינו חציצה כדכתבתי בעל לבו במי"ט ומ"מ אם מכסה את לבו בבגד עצמו נמי סגי אבל בטלית שעליו בלבד ואין לו בגד אחר א"א דתסגי בכסוי שהרי עדיין לבו וערוה כהדדי הן ואין דבר ביניהן ודמיא להא דאשה לבושה חלוק כו' דלעיל דבכה"ג באיש ודאי דאסור ולא דק יפה רמ"י בלשונו ריש סימן ע"ד כמ"ש בס"ד במלבושי י"ט:

רסט **והא** באשתו ולק"ש. וכתב הג"מ פ"ב מהק"ש בשם בה"ג דלק"ש נמי דוקא באשתו אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה וכבר כתבתי במי"ט דלרבינו אינו כן

מדכתב לקמן ודוקא באחרת אבל בעצמה כו' ש"מ דלכל אשה אמרו לענין ק"ש דלא הוי גילוי ערוה בפחות מטפח וכתבתי טעם לדבר ורמ"י שינה הלשון וכתב ודוקא לאיש אבל היא בעצמה כו' ואם נתכוין בזה להשמר ממאי דמשמע מל' רבינו דכל אשה שוה לאשתו לענין ק"ש לא נשמר מזה בריש הסימן שכתב טפח מגולה וכו' ואפי' היא אשתו וה"ל לבאר ולפרש דאלו באשה אחרת אפילו בכאצבע קטנה ועוד הארכתי בס' מלבושי י"ט בס"ד:

רע **ודבר** שרגיל להיות מכוסה באשה. ובל' הרשב"א שכתב הב"י לא נתמעט אלא פניה ידיה ורגליה וצריך לפרש דשוקה אינה בכלל רגליה מדכתב על שוק דלקמן דצריכה לאשמעי' אע"פ שבאיש מגולה כמ"ש במי"ט וא"כ גם זרועותיה אינן בכלל ידיה ומסתבר דכל מקום ומקום לפי מנהגו דמידי הוא טעמא אלא דדברים שרגילה שלא לכסותם לא מקרי ערוה משום דלא אתי בהו לידי וכו' כיון דרגיל בהו וכדלקמן גבי קול ושער:

רעא **קול** באשה כו' ולא לענין ק"ש. אבל המרדכי כתב בשם רבינו האי דכל הני לענין ק"ש וכ"כ באהל מועד דקול זמר אפילו באשתו ערוה וכתב הש"ע דיש ליזהר בק"ש ודוקא קול זמר אבל קול דבורה שאינו זמר שמדברת כדרכה מותר כמו שכתבו תהר"י וכתבו הגה' מיימון דה"ה לכל קול הרגיל בו לא חיישינן:

רעב **שער** באשה. אפי' אשתו. רמ"א:

רעג **בנשים** שדרכן לכסות שערן. ודוקא שער שלהן אבל פאה נכרית אפי' דרכה לכסות אינה ערוה אפילו בגלוי. הגהת אלפסי:

רעד **אבל** בתולות שדרכן כו'. ווה"ה לשערות שמחוץ לצמתן שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. ב"י בשם הרשב"א:

רעה **וממשמש** בבגדו. פירש רש"י להעביר הכנה כו' כדי שלא. תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו טור סימן צ"ז וכתב רמ"א בשם הא"ז דוקא בשעת התפלה אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כנה ולזורקה בבה"כ ועיין בפרק הרואה סימן כ"ג:

רעו **ורב** אלפס גורס לא היה מניח ידו על סנטרו כו'. וכי נמי גרסינן הכי דינא דאליבא דגירסת רש"י נמי הלכה היא מהירושלמי דלקמן אני ראיתי את ר' כו' ולגי' הרי"ף נמי יש שני פירושים בפירש סנטרו האחד כפירוש רש"י סנטרו מנטון בלע"ז והוא הלחיים כלומר שלא יסמוך ידיו על לחיו וכן נראה דעת רבינו שהרי לא כתב פי' אחר מבואר שסמך על מה שמפרש רש"י לגירסתו אבל הערוך מפרש סנטרו כמו סוטרו והנו"ן יתירה כמו קינסא שהוא קיסא חינגא חג ור"ל על כסליו ול' הרמב"ם בפ"ה מהלכות תפלה ואל יניח ידו על חלציו ע"כ וכל שנראה שיש בו גסות הרוח יש להזהר ממנו בעמדו

בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומה שהחזנים בארצות האלו כשמגביהים קולם כשמנגנים בזמר מניחים ידיהם על הלחי אין בכך כלום כיון שאינם עושים ליוהרא ולגסות הרוח כ"א לבעבור נשאות ולהרים קול בשיר אבל שלא בשעת הזמר ודאי שיש למחות בידם וגם אם ינעמו ויבסמו קולם בענין שלא יריעו ייטיבו בשתים הא' שלא יצטרכו כלל להניח היד על הסנטר והשנית שלא יתגנו בפתיחת פיהם והנעת ראש וגנאי הוא זה כמו שמצינו לר' בפהקו לפירש"י ולהירושלמי וכבר שמענו שבארצות אחרות אינם מתנהגים החזנים בזמירתן כ"א בנעימת קול בלבד ולא בתרועה וצעקה:

רעז **לשמאלו** מותר. ומשמע לכאורה דלאחוריו ולשמאלו שוים הם וכן נראה מדברי הקיצור והטור שכתב זרקו לאחריו או לשמאלו אבל תהר"י ז"ל כתבו דהיכא דא"א ליה לאחוריו אף לשמאלו מותר ודבריהם כתב רמ"א ז"ל:

רעח **המתפלל** אל ירוק עד שילך כו'. עד שישהה קאמר כמ"ש במי"ט ולכאורה נראה לי דהכא כיון שכבר השלים תפלתו שאע"פ שהרוק בא לו לאונסו אל ירוק שא"צ בכאן שיהיה פיהו נקי כדלעיל בשעת התפלה אבל מה אעשה שתלמידי הר"י ז"ל כתבו דדוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר כ"כ לעיל גבי דמרחיק ד"א ומשתין:

רעט **המשמיע** קולו בתפלתו כו'. פי' שמשמיע לאחרים אבל לא שיתפלל בלבו אלא מחתך הדברים ומשמיע לאזניו בלחש הרמב"ם וכ"כ הרשב"א מהירושלמי שאכתוב בסמוך ומסתמא נמי כל היכא דאפשר להשוות י"ח ברכות לשאר ברכות משוינן ותניא בפ"ב ד' ט"ו ורבינו הביאו לעיל בפירקין סימן י"ד לא יברך אדם בה"מ בלבו וכי היכי דהתם קתני ואם בירך יצא ה"נ איתא בירושלמי פרק היה קורא תני התפלל ולא השמיע לאזניו יצא וכתב בא"ח בשם פסיקתא אם אין אתה יכול התפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחמת חולי או מדבר אחר אמור בלבך שנאמר אמרו בלבבכם:

רפ **פי'** כל כך היה מתפלל בקול להעיר רוח הכוונה עד כו'. כלומר שהוא היה מתפלל בקול כדי לכוין והיה כל כך מגביה קולו עד שנמשך מזה שבני ביתו כו' אבל הוא לא לכך נתכוין אלא דממילא הוה והטור כתב שרשאי לעשות כן כדי שילמדו ממנו בני ביתו ולדבריו צריכין לדחוק לפרש בירושלמי עד דילפון כדי דילפון וגי' המרדכי דמס' יומא כי היכי דילפון כו':

רפא **דילמא** אתי למטרד צבורא. מיהו בר"ה וי"כ אומרים בקול רם כדי שילמדו זה את זה (וגם מתכוונים יותר ע"י שמשמיעים קול ב"י) ולהטעות לא חיישינן כיון שמצוים בידם מחזורים ותפלות ואע"ג דאמרינן בפרק אלו נאמרין שמתודה בלחש שלא לבייש

עוברי עבירה אנו בזמן הזה כולנו ויידוי א' מתודים ואין כאן בושת מרדכי דמס' יומא וכתב רמ"א בשם דרשות מהרי"ו דמ"מ יזהרו שלא יגביהו קולם יותר מדאי:

רפב **בקש** להתעטש. ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו ל' הרמב"ם פ"ד מה"ת וא' מהגדולים אמר שכשהוצרך לכך היה מאנס את עצמו שלא להוציא רוח עד גמר התפלה ואפשר שהטעם משום דלא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהה לגדולים או לקטנים אבל להפחה בעלמא לא. תרומת הדשן:

רפג **מהלך** לאחריו. ולפי הטעם שכתבתי במי"ט בשם הר"ר יונה שהוא מפני שאם היה מהלך לפניו דומה כמי שפוסק כו' ה"נ אלו היה מהלך לצדדין ולפיכך אינו מהלך אלא לאחריו בלבד ובתה"ד כתב דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור דה"ל ביוש גדול א"צ להרחיק כלל לאחריו וגם לא יאמר הרבון רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח ואף על פי שפקפק בדבר גדול המנהג שכן היו נוהגין:

רפד **אומר** רבון כו' ומתפלל. והרמב"ם כתב שאחר שאמר רבון כו' חוזר למקומו ואח"כ מתפלל וטעמו פירש הב"י דאפילו למ"ד שא"צ אלא קביעות בהכ"נ כמ"ש בפ"ק סימן ז' אפ"ה הכא שכבר התחיל להתפלל וכבר קבעה השכינה מקום שם צריך לחזור למקום שקבע לשכינה ולסיים שם תפלתו:

רפה **חוץ** מבית המרחץ כו'. ואפי' הלכותיה אסור ללמוד בהם דלא שרי אלא לאפרושי מאסורא כדאיתא בפרק כירה כ"כ ב"י בשם הרמב"ן ועיין בפ"ק דשבת סימן כ"א ובפרק כירה סימן י"ב וכתב בת"ה סימן מ"ה דמ"מ מותר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה ולא חיישינן שמא יהרהר דבמרחץ שומר עצמו מהרהור תורה:

רפו **ויקרא** ק"ש. ולא ק"ש בלבד אלא אפילו להרהר בלבו בד"ת אסור. הרמב"ם פ"ג מהק"ש:

רפז **ולמעלה** כתבתי אף בתפלה נמי כו'. בסי' כ"ג והיינו כדעת הר"ש מקוצי ושם נתבארו שתי הסברות יפות ושאר דינים השייכים בהו גם כתבתי שם דהעיקר כסברת רבינו ושלדבריו אין חילוק בין ק"ש לתפלה אלא כל ששהה בלא אונס אפי' שהה לגמור כולה אינו חוזר לראש ושהה ע"י אונס אם היתה כדי לגמור כולה חוזר לראש והא דמשוה הרי"ף תקיעות והלל ומגילה לק"ש לרבינו לא צריכה דהכל שוה גם תפלה ואלא מיהת בהלל דר"ח כתב ב"י ס"ס תכ"ב דלד"ה אפי' לרבינו כיון דאין קורין אותו אלא בדילוג אפי' שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ע"כ ולא פירש מאי דינא דהלל חוה"מ דפסח ויראה דתליא במאי דכתבתי לענין הברכה בפ"ב סעיף כ"א ובהלל שגומרין אותו וכן במגילה תמה הב"י בס"ס תכ"ב על הטור שסתם כהרי"ף וכן

יש לתמוה על רמ"א ורמ"י שפסקו כהרא"ש גבי ק"ש שיש חילוק בין אונס ללא אונס ולאותה שיטה ה"ל לחלק ג"כ גבי הלל ומגילה ועוד תימה עליהם דגבי תפלה ג"כ לא חילקו וה"ל לחלק כפי שיטת הרא"ש:

רפח **עד** שיגמור עמוד הראשון. ויוצא וחולצן וחוזר ונכנס טור ס"ס מ"ג:

רפט **צואה** על בשרו. וה"ה בש"ז שעל בשרו כ"כ מהרי"ל הלכות י"כ:

רצ **וכן** מסתבר וי"א דהא דשרי כו'. והרמב"ם אחר שכתב לפסוק כהרי"ף חזר וכתב וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות וכן בש"ע אחר שכתב לכל הדעות השלשה כתב ונכון לעשות כדברי המחמירים ולא ידעתי למה השמיטו רמ"י:

רצא **ולא** כנגד אשפה שריחה רע. ל' רמ"י ז"ל זה הכלל כל ריח רע הבא מדבר המסריח וכיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקים ממנה כדין צואת אדם:

רצב **ור"מ** ז"ל כתב כיון שהריח מגיע אליו כו'. ובקצור לא כתב אלא סברא זו וכן בטור אבל בש"ע כתב ב' הסברות ורמ"י כתב שיש להחמיר ועיין לקמן סעי' קס"ח וקס"ט:

רצג **אמר** לון מכיון דאילו הוה יומא כו'. ולמדו מכאן הר"ר יונה והרשב"א דה"ה לסומא שאף על פי שאינו רואה אם הוא במקום שאלו לא היה סומא היה רואה אותה אסור ב"י סימן ע"ט וכתב רמ"א בשם הגה' מרדכי פ' תפלת השחר דש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ או בבית שמתפללים שם אפילו היא לאחריו בכל הבית צריך לשתוק עד שיוציאוה מאחר שמוציא רבים י"ח וא"א שלא יהא א' מן הקהל בתוך ד"א של הצואה:

רצד **אפי'** רואה אותה. אבל להרשב"א דוקא בשאינו רואה אותה דאלו ברואה אותה לעולם אסור דבעי כיסוי וצ"ע מהראיה שכתבתי במי"ט לרבינו בפ' כל גגות:

רצה **אע"פ** שאין מריח בעינן ד"א לאחריו. ממקום שיכלה הריח למי שמריח ש"ע וכן הוא בקיצור וכך צריך לפ' לשון הטור וכמו שפירשו הב"י גבי צואת כלב וחזיר דלקמן וכ' הרמב"ם דמצדו דינו כמלאחריו וכ"כ סמ"ג:

רצו **בזמן** שיש בהם עורות. ואם אין בהם עורות הוי כצואת שאר בהמה חיה ועוף שמותר לקרות אצלם מיד בין אם היא לפניו או לאחריו אם אין בה ריח ואם יש בה ריח מרחיק עד מקום שיכלה הריח וכתב הב"י נראה שהוא נלמד מדין נבלה המסרחת שיתב' בסמוך ולפי זה עד מקום שיכלה לאו דוקא הוא דהא צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ע"כ ומלשון הקיצור דלעיל ראיה לכאן שכן יתפרש לשון הטור ומה ששאר בהמות אין צואה שלהם אוסרת כתב הר"ר יונה שאע"פ שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כל כך:

רצז **אבל** הגדלים בבית כו' אין לאסור. ומיהו כתב הר"ר יונה דהא דשרי כשאינן בלול שלהן דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו ומשמע הא אם היה ריח רע מגיע אליו אסור וכן בדין דהא לא גרע מאשפה שריחה רע ומנבלה שמסרחת. ב"י:

רצח **אלא** בחמור כשבא מן הדרך. וברכה. טור וכתבו תהר"י שלמדנו מזה שהאדם יכול להתפלל כשהולך בדרך ואע"פ שרואה צואה בשעת התפלה לא ניחוש כיון שלא אסרו אלא של חמור הבא מן הדרך בלבד ואינו מצוי ולמיעוטא לא חיישינן מיהו כשהוא סמוך לכפר שרוב הבהמות הם חמורים ומצוים שם יש לחוש מלהתפלל באותה שעה ע"כ וכתב ב"י שהראב"ד כתב דבירושלמי אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך ע"כ ואני לא ראיתי זה בירושלמי שלפנינו:

רצט **אבל** בק"ש לא עד שיכלה הריח. בקיצור ובטור ס"ס ע"ט ולקמן נמי העתיק עד שיכלה הריח:

ש **רבא** אמר אסור. כאלו עומדת במקומה וצריך הרחקה כמפורש בסימן מ"ו הכי מסיק הב"י בסי' ע"ו מלשון הטור דסתמא כתב אסור כנגדה ודלא כהרמב"ם שמשמע מלשונו דבהעברת ד"א מלפניו סגי שלא מצינו לזה גילוי בגמרא:

שא **והכי** קים לן. וכי נמי נפרכת בגלילה שלא ע"י זריקה לא הותרה אלא כשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא ריח רע שיש לו עיקר הוא בב"י ס"ס פ"ב בשם הר"ר מנוח:

שב **היינו** טופח להטפיח כת"ק דר"י. כדפירש"י אבל הרמב"ם בפ"ג מהק"ש פסק דאם היו מרטיבין היד אסור וכתב הב"י דהכי משמע פשטא דלישנא דרבא ות"ק דר"י מצי סבר הכי דדוקא נבלעו אף על פי שרשומן ניכר מותר אבל כי לא נבלעו דהיינו שמטפיחין אסור ואתא ר"י למימר דבעינן שיהא טופח ע"מ להטפיח ואע"ג דר"י לא קאמר אלא שמטפיחין וכן נמי לישני' דרבא אפ"ה כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי למילתי' דע"מ להטפיח קאמר ועוד כתב הב"י לפ' הסוגיא ע"פ הרמב"ם בענין אחר ומסיק דנקטינן כהרמב"ם וכן פסק בש"ע וגם רמ"א לא הגיה עליו ובספר הש"ע שנדפס בקראקא בשנת שס"ז לפ"ק הודפס בש"ע מלשון המחבר וי"א דאינו אסור רק בטופח להטפיח ויש לסמוך על זה ע"כ ואין מן התימה שחזר ממ"ש בספרו הב"י בזה לפי שלהרמב"ם הסוגיא מפורשת בדוחק וגם איסורא דמי רגלים שבארץ אינו אלא מדרבנן יש לסמוך על המיקל וכל שכן דרבינו ורש"י וגאון הוו רבים לגבי הרמב"ם וסמ"ג:

שג **משום** דלבו רואה את הערוה. וכן אם לבו רואה את ערות חבירו. טור סימן ע"ד וכבר כתבתי כן בסעיף קי"א ועיין סימן מ"ג:

שד **והלכתא** נוגע אסור. בין לקרות בין להתפלל כ"כ ב"י בשם רבינו ירוחם וכתב הטור דנגיעה שבערות חבירו נמי אסור כמו בשלו וכתב הב"י דנלמד כן במכ"ש מדין שנים שהיו ישנים בטלית א' לא יחזיר פניו לכאן ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם. לעיל סימן ל"ה:

שה **וה"ה** לכל האברים. אפילו ירכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיקן בבגד או להרחיבן שלא יגעו בערוה. הראב"ד וכתב הב"י דמשמע ליה דלא מקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי נגע בידיו אתי לידי הרהור אבל בנגיעה דכיס לית לן בה דאפילו אי הוה נגע בידיו לא אתי לידי הרהור:

שו **צואה** בעששית מותר כו'. ונראה דאם מגיע לו ריח רע לכאורה תליא בפלוגתא דריש סימן מ"ו ויותר נ"ל דאפילו למ"ד התם הפסקה מועלת מודה הכא דאסור דשאני הפסקת רשות אחרת מכסוי בעלמא ועיין בסמוך לקמן סעיף קנ"ה:

שז **ערוה** בעששית אסור כו'. עד שיחזיר פניו כך ל' הרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש וכתב הב"י משמע דבחזרת פנים סגי אע"פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראיה ומהאי טעמא נראה שבלילה או אם הוא סומא או אם עוצם עיניו אפי' ביום שרי ולא דמי לצואה דאפילו סומא ובלילה אסור לפניו כמלא עין הרואה ביום (כדלעיל סעי' קל"ט) דשאני ערוה דלא תליא רחמנא אלא בראייה וכן נראה ממ"ש גבי רוחץ במים צלולים (בסעי' קי"ב) ואע"פ שהרוקח לא כתב כן כדאי הם הני רבוותא לסמוך עליהם:

שח **אלא** לשעה מועטת. אבל אם לא יקרא מיד הרוק נימוח כו' טור סימן ע"ז נשמע מזה דשיעור הרוק מועלת לכשיקרא מיד בקריאת בינוני ואולי אף לתפלה מועיל שיעור הזה כיון שהוא עכ"פ רוק עבה:

שט **מניח** סנדלו עליה וקורא. כיון שאין ריח רע מגיע לו תהר"י:

שי **וא"צ** לכסותו בשעת הברכה. אך כשהוא מטונף בצואה יש להקפיד אפילו בן ח' ימים ומיהו הא אמרי' (בס"פ לולב הגזול) אין מרחיקין מצואת קטן עד שיאכל כזית דגן אעפ"כ טוב לנקותו קודם הברכה ב"י י"ד סימן רס"ה בשם הרי"ף וכל בו:

שיא **וגם** נראה כיון דלתקוני המילה קאתי וכו'. ולכאורה יש בטעם הזה להקל ולהחמיר להקל י"ל דאף בגר גדול א"צ לכסות כיון דלתקוני המילה קאתי וכו' ולהחמיר ג"כ יש לומר דאף בקטן לא התירו אלא בברכת המילה אבל בק"ש לא והא דלהחמיר דקדק ג"כ הב"י וכתב דמשום כך יש ליזהר לכתחלה. אבל בטור סימן רס"ה כתב וז"ל וי"א שצריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה ובעל העיטור כתב שא"צ דלא הוי ערוה כל זמן שאינו ראויה לביאה ע"כ וכתב הכלבו בשם הרי"ף ולפי זה אין בין קריאת שמע לברכת המילה

ואין בין ישראל הנימול לגר הנימול או לעכו"ם דעלמא ובכולם עד בן ט' שהוא ראוי לביאה א"צ כסוי:

שיב **ולא** שנא בכלי. ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם כמ"ש רבינו בסימן דלקמן:

שיג **אסור** לקרות ק"ש כנגדן. ואם כפאו על פיו כתב אבי העזרי דמותר הואיל ומכוסה דלא גרע מעששית ונ"ל כיון שהוא בלוע בתוכו שכוא אסור דברו כתוכו כ"כ הטור סימן פ"ז וכתב הב"י דהלכה כדבריו דמסתבר טעמיה וכתב עוד דבאהל מועד כתב שאם הגרף או העביט בתוך כלי אחר מותר וכ"כ הרי"ץ גיאות וטעמא דמסתבר הוא ע"כ ובש"ע העתיק ללשון הרמב"ם אם כפה עליהם כלי כו' ועיין בסימן קס"ב ורמ"י הוסיף או העמידן בתוך כלי אחר שמחיצותיו גבוהין יותר מגרף ועביט עד שאין נראין הוו נמי כמכוסין וצריך לומר דלא דמי למטה סתומה דבעי רב יוסף דשאני הכא כיון שהכלי בתוך כלי דמי לקבור וסתום טפי ממחיצה מפסקת אבל יש לפרש דגם דברי אהל מועד במה שכתב בתוך כלי אחר שהוא היינו ע"י שכפה עליהם כלי אחר ולכך לא העתיקם בש"ע לפי שהם הם דברי הרמב"ם אלא שא"כ לא הוה ליה לכתוב דבריהם בב"י ותסגי ליה במה שבסוף הסימן כתב לדברי הרמב"ם ועוד שה"ל להסמיך דבריהם ביחד בב"י לכתוב על דברי אהל מועד שכן כתב ג"כ הרמב"ם אלא ודאי דהני לחוד והני לחוד וכמו שהבין רמ"י ז"ל ומ"מ יש לבעל הדין לחלוק ולומר דכי אין הכלי כפוי עליהם לא דמי לעששית שמקצתו עכ"פ מכוסה למעלה והוי בכלל וכסית ומשום כך לא כתבו בש"ע וגם עוד בב"י סוף סימן פ"ג דאפשר במחיצות פחות מי' סגי ולא מלאו לבו לפסוק כן שם בש"ע ועיין לקמן בסעיף קס"ח וקס"ט:

שיד **אבל** בשל זכוכית. או בשל חרס מצופין כ"כ הטור והב"י כתב עוד בשם אהל מועד שכן של מתכת ושכתב עוד שצריך שיהיו רחוצים במים יפים:

שטו **אבל** מרחיק ד"א. אתאן אף לת"ק ופירש הטור דהיינו לאחוריו (וכן מן הצדדים כדלעיל סעיף קמ"א) ממקום שכלה הריח אם יש בהן ריח אבל מלפניו צריך שירחיק כמלא עיניו:

שטז **ואיהו** סבר דהלכתא כת"ק. ומיהת בתחת המטה שאינו גבוה ג' שרי אף לת"ק דחשיב כמכוסה דהא אפילו רשב"א המחמיר מודה בהא וכן מסיק הטור בשם הראב"ד ותמיהני על האחרונים שהשמיטו לזה שאע"פ שכתב הש"ע ללשון הרמב"ם אם יכפה עליהם כלי כו' כבר כתב הב"י בשם הר"ר מנוח דבכלי בכל גוונא שרי ולא מפלגינן בכלי כמו במטה בין גבוה ג' או פחות ואולי מכיון שאין לתחת המטה שריותא אלא בפחות

מג' וזה פשוט דבכל פחות מג' כלבוד הוא לכך לא הוצרכו לפרש וממילא דלא הותר ביותר מכן כיון דלא פירשו ועיין במי"ט:

שיז **גלימא** אקמטרא. פרש"י ארגז של ספרים ובמגילה קמטרי דספרי כו' ולשון הראב"ד בספר בעלי הנפש כתבו הב"י א"ת סימן ר"מ עד שיתנם בכלי בתוך כלי ויהיה העליון כלי שאינו כליין כגון גלימא עלוי קמטרא ע"כ ובסימן מ' כתב הב"י דנראה דל"ש לן בין עליון כליין ותחתון אינו כליין להיכא דהוו איפכא בכל גוונא שרי ע"כ ומכל הלין נראה שמ"ש רמ"א שם בהג"ה שלו אם שניהם אינם מיוחדים להם או שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם מותר לא לאפוקי איפכא כשהחיצון אינו מיוחד והפנימי מיוחד דהא היינו גלימא אקמטרא שבגמרא אלא לרבותא נקט שאע"פ שהמיוחד להם הוא מבחוץ מותר וכ"ש כשהמיוחד מבפנים ושאינו מיוחד מבחוץ וכדברי הב"י שבכל גוונא שרי:

שיח **לא** קאי אס"ת. והש"ע בטי"ד סימן רפ"ב כתב דלהרמב"ם מותר אף בס"ת ושם בב"י פי' טעמו שסובר דריב"ל לא הצריך מחיצה אלא לכתחלה ואם אין לו מחיצה יתנם כלי בתוך כלי אבל (הטור) [בש"ע] א"ח סימן ר"מ לא הזכירו כלל נמשך בכל זה אחר דברי הטור שבא"ח לא הזכירו ובטוי"ד הזכירו ומ"מ בספרו הב"י שם בי"ד כתב דלא נקטינן כהרמב"ם:

שיט **אבל** שאר ספרי הקודש כו'. ועכשיו שניתנה תורה שבע"פ ליכתב משום עת לעשות לה' וכו' אף ספרי הגמרא כמו כן ב"י א"ח סימן ר"מ בשם הראב"ד ולענין מזוזה עיין בהל' מזוזה סעיף מ"ו:

שכ **כיון** שאינם עשוים בגלילה. ובש"ע א"ח סימן ר"מ כתב שהחומשים העשוים בגלילה דינם כספר תורה שכן תירץ בב"י דלא תקשה מדברי התוס' אדברי רבינו אף על פי שבטור יו"ד לא נחת לחילוק זה:

שכא **כמה** ירחיק מהם ממים הרעים שהם מים סרוחים וממי המשרה ששורין בהן פשתן או קנבוס כ"כ הטור סימן פ"ו ודלא כנראה מפי' הרמב"ם ומחיבורו דלא קאי אלא אמי רגלים בלבד דמחסרינן להו במתני':

שכב **לא** יעמוד אדם כנגד בית הכסא כו'. וכשאין לו מחיצות כמו שהיו בזמן חכמי הגמרא אבל אם יש לו מחיצות כמו בתי כסאות דידן אף על פי שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו תושש דכיון דמחיצה מפסקת הוי רשות בפני עצמו וראיה מדאקשי' עליה דרבא דמרחיק מצואה שלפניו מלא עיניו מדאמר רב חסדא עומד אדם כנגד בה"כ ומתפלל ואי בבה"כ שיש לו מחיצות מאי קושיא שאני התם שיש לו מחיצות אלא ודאי

סתם בה"כ דידהו הוו בלא מחיצות ומש"ה מקשה שפיר כ"כ ב"י סימן פ"ג ובש"ע כתב דהא דמתיר בשיש לו מחיצות דוקא כשאין מגיע לו ריח רע ועיין לעיל סעיף קל"ת ואולי מחיצות בית הכסא עצמן סובר הש"ע דלכ"ע לא הוי הפסקה ועיין בסעיף דלקמן ומ"ש עוד בב"י דאפשר דאפילו במחיצות שאין גבוהות י' שרי דדמי לכפה כלי כו' שכתבתי בסעיף קנ"ט יראה לי דלא דמי ואי דמי לתוך כלי שכתבתי שם בשם אהל מועד דמי ובש"ע לא פירש דהכא אף במחיצות שאינן י' שרי וגם שם לא כתב בש"ע להא דתוך כלי כמו שכתבתי בסעיף הנזכר ועוד עיין מה שאכתוב בסעיף דלקמן בס"ד:

שכג **הני** בתי כסאות דפרסאי. פי' רש"י בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והטור כתב בשמו ברחוק ד"א וכתב ב"י בשם המרדכי דבני אדם שיש להס ספסל נקוב בחדרם ונפנים עליו מותר לקרות ק"ש דכיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף ע"כ וכתב ב"י דנראה מדבריו דספסל נקוב זה דין בהכ"ס יש לו ולפי זה צריך להרחיק ממנו ד"א ע"כ ומ"מ אין להוכיח מכאן דמחיצה פחותה מי' לא מהני דהכא שאני שהספסל הזה הוא הכסא שעליו נפנה ולא לחוץ עביד ועיין בסעיף דלעיל ואם קרא במקום שלא ה"ל לקרות כתבתי בסימן כ"ב:

שכד **ואין** ראוי לקרות כנגדן. אע"פ שאין בהן ריח רע דאם יש בהן ריח רע איסורא נמי איכא ב"י וכתב עוד בשם הר"ר יונה שכתב בשם רבני צרפת שאם מי רגלים מצוים שם תמיד אסור וכ"כ רבינו האי וכתב עוד בשם הגהות מיימו' דאפי' להרהר בהם בד"ת אסור:

שכה **אבל** מרחץ ישן. אף על פי שאין בו אדם כדאיתא בגמרא דהתם ודפירקין:

שכו **יש** שם שאלת שלום. והרהור ד"ת נמי שרי וכן אם נשאל על דבר הלכה אומר אסור או מותר אבל אסור לומר עיקר הטעם והכי מוכח בפרק כל הצלמים בעובדא דמרחץ של אפרודיטי כ"כ הר"ן בפ"ק דשבת וכבר כתבתי דבריו בפרק קמא דמכילתין סעיף ע"ה:

שכז **אין** שם שאלת שלום. ולא הרהור ד"ת וכתב הר"ן בפרק כירה בשם ירושלמי דאסור לענות אמן ועיין עוד מדינים אלו שאכתוב שם:

שכח **שרי** למימר הימנותא כו'. ל' הרמב"ם פרק ג' מהלכות ק"ש הכינוים כגון רחום ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרם בבית הכסא אבל שמות המיוחדים והם שמות שאינם נמחקים אסור להזכיר בבית הכסא ובית המרחץ ישן ע"כ ואפילו שלום שהוא שם שאינו נמחק נתבאר לעיל דאסור וא"כ צריך לחלק בין שלום לשאר כינוים וגם קשה למה לא הזכירו שוב מצאתי בכסף משנה שהקשה קושיא זו האחרונה ולא תירצה עוד שם השגה להראב"ד על רחום שמאחר שהוא כינוי לבורא ית' לבדו ולא נמצא לזולתו

אסור לאמרו בבית הכסא ולדבריו שלום וכל דכוותיה אסור ונאמן מותר שאינו ככינוי השם אלא דמהימן ותהר"י תירצו בשם הר"י שנמצא זרח בחושך וגו' חנון ורחום וצדיק וקאי אדלעיל הון ועושר בביתו וגו' דהיינו הצדיק וזורח במעלתו וצדקתו אור לישרים שמתפארים בו מפני שהוא רחום וחנון וצדיק:

שכט **משמע** דבתוכו אסור. וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש והכי נקטינן ב"י ובפ"ק דנדרים דף ז' בעי רבינא אי יש יד לבה"כ ואי אמר הדין ביתא להוי בה"כ והדין נמי בה"כ הוי אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי דדילמא והדין לתשמישא בעלמא בעי למימר ואע"פ שספק דרבנן לקולא פסק הרמב"ם לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא בו (לא) יצא ומזה יצא לו לרמ"י ז"ל דאבה"כ שהוזמן כתב דאפילו בדיעבד אם קרא או התפלל בתוכו לא יצא:

של **וכן** הלכה. זהו מעיקר הדין אבל כבר בטלוה לטבילותא ונהוג עלמא כר"י בן בתירא כדלעיל סימן כ"א ועיין שם: 0הדרן עלך מי שמתו @00פרק ד

שלא **מ"מ** אם התפלל בזו השעה יצא. וכך סתמו הטור והש"ע אבל רמ"י הוסיף וכתב יצא בשעת הדחק והוא מדברי הרמב"ם וכתב הכ"מ שלמדו מהא דלקמן סימן ב' אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי כו' וא"כ יצא דקאמר הרמב"ם אפילו לכתחלה קאמר דיוצא ידי חובתו כשהוא בשעת הדחק כההיא עובדא דלכתחלה עשו כך ורבינו שסתם ולא פירש דמיירי בשעת הדחק היינו לפי דבדיעבד קאמר ואפילו שלא בשעת הדחק וטעמא רבה איכא כדקאמר מידי דהוה אתמיד השחר וכן מבואר בלשון הטור והרמב"ם לא יחלוק על זה כלל והש"ע בטוב טעם השמיט לשון הרמב"ם בזה לפי שעיקר הדין דבשעת הדחק שהוא הך עובדא דאבוה דשמואל כתבו הש"ע בסוף הסימן ופירשו בלכתחלה וא"כ מינה דהך דהכא בדיעבד ואף שלא בשעת הדחק וכן לא היה יכול בעל הש"ע להעתיק בכאן בשעת הדחק כלשון הרמב"ם דהא הרמב"ם כשאמר כן בלכתחלה קאמר וכדמסיים נמי להא דצלי של שבת בע"ש ולכתחלה היא וכמו שלמד שם הכ"מ בשם הר"ר מנוח מרישיה לסיפיה דבשעת הדחק הוא כך נלמד מסיפיה לרישיה דלכתחלה הוא ועוד דהרמב"ם לא כתב בשום מקום להא דאבוה דשמואל הוכתה גמורה הוא דבהך דהכא לימדנו להההוא דאבוה דשמואל דבלכתחלה הוא וכדפרישית ולא הוצרך הרמב"ם לפרש דשלא בשעת הדחק יוצא בדיעבד דממילא משמע דכיון דזמן תפלה לשעת הדחק היא בלכתחלה אף כל שהתפלל כן בדיעבד יצא וא"נ לא ס"ל להרמב"ם להא מ"מ דעת רבינו כך היא והוא דעת הש"ע ומוכרח בדבריו כמ"ש מדכתב להההוא עובדא בסוף הסימן נמצא דהכא ברישא לא מיירי בכה"ג הרי

דבמה שהוסיף רמ"י ז"ל וכתב בשעת הדחק גרע דאנן בדיעבד עסקינן ואפילו שלא בשעת הדחק דאי אמרת דאף לכתחלה קאמר וכל' הרמב"ם א"כ נכפל הדין בסוף הסימן ולכן העיקר כמובן מדברי רבינו ופשט לשון הש"ע דבדיעבד אף שלא בשעת הדחק יצא:

שלב **לבתר** ד' שעות. שהוא שליש היום כדכתב הרמב"ם וטעמא דכל השעות שנזכרו בדברי חז"ל בכיוצא בזה הם שעות זמניות וכמ"ש דבריו בפ"ק ריש סימן י' במי"ט וגם כתבתי במי"ט אדהכא דלא אמרו דשכר תפלה אית ליה אלא עד חצות ואח"כ אסור לו להתפלל עד המנחה דמשלים כדלקמן לפי שאף רבי יהודה דהלכה כמותו אינו חולק על חכמים אלא על שאין שכר תפלה בזמנה כ"א עד ד' שעות אבל שכר תפלה אית ליה עד חצות אף לרבי יהודה ולפיכך הא דכתב רבינו וכן הוא לשון הרי"ף היכא דטעי כו' לאו דוקא אלא כי עבר במזיד נמי וז"ל הרמב"ם ואם עבר או טעה כו' והטור סימן פ"ט לא הזכיר אלא אם עבר כו':

שלג **טעה** ולא התפלל כו'. וכל שלא הזיד בשאט נפשו אפי' בלא שום טירדא אבל היה סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה או שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד וע"י כן הפסיד מלהתפלל כולם חשובים אנוסים ויש להם תשלומים כ"כ ב"י בשם ת"ה ועוד כתב בת"ה דמיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום ממון ודין שיכור אכתוב בפ' הדר סימן ה':

שלד **ולא** התפלל. אבל בק"ש כתבתי מחלוקת בפ"ק סעיף ס"א ורמ"י שסתם בסימן ק"ח דאין לק"ש תשלומין לא יפה עשה שראה כך לשון הסמ"ק בב"י סימן זה ואשתמיטתיה שכבר כתב הוא עצמו המחלוקת בס"ס נ"ח:

שלה **מתפלל** שחרית שתים. ובסוף הסימן יתבאר דשניה היא התשלומין ולשון הש"ע לאחר שיאמר יוצר וי"ח ברכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומין ערבית והוא לשון הסמ"ק ורמ"י כתב ואח"כ יאמר התחנון שאומרים וסדר קדושה שכל מה שיוכל להקדים ולסמוך תפלת התשלומין לתפלת החובה יעשה ואין דבריו מוכרחים שאע"פ שהסמ"ק והש"ע לא הזכירו לתחנון אפשר משום דלא פסיקא ליה תחנון שהרבה ימים הם שא"א בהם תחנון וקרוב יותר להסמיך התחנון להתפלה שבזמנה והרי אמרו הפוסקים שלא להפסיק בין תפלה לתחנה כמו שכתב הב"י בר"ס קל"א וכתב הרשב"א דתשלומין דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאל"כ לימא טעה שחרית כו' חוזר ומתפלל לאחר חצות או טעה במנחה כו' חוזר ומשלימה כל הלילה הל"ל ע"כ

רצונו לומר שאם הניח עסק התפלה והלך לו שוב אין לו ענין להשלים ולא דק יפה רמ"י ז"ל בזה כמ"ש בספר מלבושי יו"ט בס"ד:

שלו **מתפלל** מנחה שתים. גם בכאן כתב רמ"י ז"ל דמפסיק באשרי ולמד כן מדין שמשלימה בערבית שכתב ב"י בס"ס רל"ד בשם הריב"ש שמפסיק באשרי כדי שיהא בזה היכר שהתפלה היא תשלום המנחה. ואף לשחרית מקדימים פסוקי דזמרה שהעיקר שבהן תהלה לדוד משום דר"א דפ"ק סימן ו':

שלז **דלא** תקנו חכמים כו'. ומיהו כתב הר"ר יונה דאם ירצה להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בה שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן ע"כ:

שלח **דמילתא** דפשיטא היא דאינו חוזר כו'. כבר כתבתי במי"ט בשם הב"י דכל שעדיין לא חשכה הוי זמן מוסף ואין כאן מקום לתשלומין אלא זמנה היא כל היום ואפילו התפלל מנחה עדיין מתפלל מוסף בזמנו:

שלט **רשאי** ושכר תפלת רחמי אית ליה. ונראה שאע"פ שאינו מחדש בה כלום חוזר ומתפלל אם רצה מאחר שאלו טעה ולא התפלל תפלה זו בשוגג היה חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה כשהזיד ולא התפלל אותה נהי דאינו חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה מ"מ אם רצה להתפלל אותה שכר תפלה דרחמי אית ליה ואין כאן מקום לחדש כלל ב"י ועיין פ' דלעיל סימן ט"ו:

שמ **יתפלל** ערבית שתים של שבת. וה"ה אם לא התפלל מנחה בער"ח מתפלל של ר"ח שתים כ"כ רמ"י ז"ל בסימן ק"ח ואע"פ שבב"י סימן תכ"ב כתב לשון הכלבו שמזכיר בראשונה ולא בשניה נראה לרמ"א ז"ל דטפי איכא לדמויי לרישא דהכא מלסיפא דבמוצאי שבת וכן נראה בעיני דשאני הבדלה שלא נתקנה אלא כדי להבדיל בה בין קודש לחול ומכיון שהבדיל הוי חול ואין לו להתפלל עוד אלא של חול אבל בר"ח שכל היום עודו ר"ח הוא הוי כמו בשבת שמזכירין בו של שבת גם בתשלומין ורמ"י ז"ל כתב שהמנהג שלא להזכיר בשניה יעלה ויבא דאין קדושת ר"ח חמורה כשל שבת לומר כיון שעשינו שבת בתפלה ראשונה היאך נעשה חול בתפלה שניה ולא אוכל לדעת מי הגיד לו מנהג כל הקהלות אחר שגם רבו מזכיר בכל מקום המנהגים ואלו ידע מנהג היה כותבו וכ"ש שכן דעת הכלבו:

שמא **וצריך** להתפלל אותה של תשלומים. פעם שניה אם לא הבדיל כו' וכן הדין באם טעה בער"ח שמתפלל בר"ח שתים שאם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל ואם לא הזכיר בשתיהן יצא. כלבו בב"י סימן תכ"ב ועיין בסעיף דלעיל ואצ"ל בטעה בע"ש ומתפלל בשבת שתים דנמי דינא הכי:

שמב **או** שהבדיל בשניהן אין מחזירין אותו. כתוב בא"ח שמכאן דקדק הר"ר יונה דכל הטועה ומזכיר מאורעות שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה ע"כ וכתב רמ"א בשם הא"ז דאם נזכר שטעה פוסק אפילו באמצע הברכה:

שמג **איזהו** מנחה גדולה כו'. וכתב הרמב"ם בפ"ג מה"ת נהגו אנשים הרבה להתפלל מנחה גדולה וקטנה והאחת רשות והורו קצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה כ"א רשות וכתב ב"י סימן רל"ג דטעמו שלכתחלה יתפלל הגדולה לנדבה לפי שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום ועיין לקמן בפי' הירושלמי שכתבתי במי"ט סימן ח' והטור סימן רל"ד כתב בשם רבינו שהשיב בתשובת שאלה שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל תפלת נדבה אם לא שיוכל לחדש בה דבר וגם צריך שיהא מכיר עצמו זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת אבל אם אינו מכוין בה יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות שתקנו חכמים:

שמד **אחד** עשר שעות פחות רביע. כבר כתבתי במי"ט פ"ק סימן י' שהם כפי שעות זמניות ושלדעת בעל ת"ה הוא א' שעה ורביע קודם צאת הכוכבים ושהרמ"י חולק עליו וסובר שהוא א' שעה ורביע קודם שקיעת החמה ושמצאתי לו און שכן סובר הרמב"ם ומשם תראה מה שנפלאתי על רמ"י בענין חשבון שיעור מיל ועיין לקמן סעיף כ"ה:

שמה **דמאן** דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי כו' וכן אי צלי כו'. וכתב הר"ר יונה דבדיעבד אם התפלל ערבית בכוונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבינן ליה לחזור ולהתפלל וכ"כ אהל מועד בשם ס' ההשלמה שעכשיו שנהגו על ידי הדחק שעושים פעמים כר' יהודה ופעמים כרבנן שפיר דמי דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמשכים וקורא ע"כ ואנו בכל יום כעל ידי הדחק הוא שאם ילכו להם הקהל אחר המנחה לא יתאספו אח"כ מיד כולם לערבית ומתוך כך תתבטל התפלה בצבור וגם הקדישים ואולי ע"י כך גם יחידים ישכחו ויתבטלו כך מסיק הב"י סימן רל"ג דהאידנא סמכו על ר"ת שכתב רבינו בפ"ק אע"פ שרבינו חולק עליו שם והיכא דדחיקא שעתא אית להו לצלויי בלחש והדר לנחותי לש"צ ואומר מגן ומחיה ועני קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות והכי נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא וכן ראוי לעשות כ"כ שבולי הלקט בשם רבינו האי כתבו ב"י סימן רל"ב אבל במדינות אלו עושים בהפך שהש"ץ מתחיל בקול רם ואומר עד האל הקדוש ומסיים כל הי"ח והצבור כשענו אמן דהאל הקדוש מתפללים אח"כ כל א' וא' בלחש ויראה לי שאם אין מי שיענה אמן על ברכות הש"ץ שלא יגמור תפלתו בקול רם אלא יגמור אותה בלחש

ושוב מצאתי שרמ"א כתב בסימן קכ"ד בשם מהרי"ל שבשעת הדחק שירא שיעבור זמן תפלה יוכל הש"ץ להתפלל מיד בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר הש"ץ ע"כ ובסימן רל"ג הפריז רמ"י שכתב שהתינוקות עונין אחריו אמן ואע"פ שבסימן קכ"ד סעיף ח' העתיק כלשון מהרי"ל מ"מ נ"ל מה שכתבתי דהצבור לא יתחילו עד אחר האל הקדוש ואולי שגם מהרי"ל לא אמר אלא כשהשעה דחוקה כ"כ שאם לא יתחילו מיד עם הש"ץ שלא יוכלו לגמור קודם שיעבור כל הזמן אבל בלאו הכי שפיר טפי שלא להתחיל עד אחר האל הקדוש שאע"פ שבפרק דלעיל סימן י"ח כתב רבינו שיאמר עם הש"ץ מלה במלה התם נמי דחיקא ליה שעתא להסמיך גאולה לתפלה ומקרוב נתחדש פה ק"ק פראג וק"ק ווינא שרבים מתאספים ערבית להתפלל בצבור בזמנה:

שמו **אסור** לעבור כנגד המתפללים. ודוקא כנגד פניהם אבל בצידם לא חיישינן להעברה בעלמא כ"כ הר"י וכתב ב"י ס"ס ק"ב שיש ללמוד כן מריש פ' אין עומדין דלא אסרו אלא לישב בצד המתפללין אבל לא לעמוד וכ"ש דלעבור שרי וכתב עוד שם הב"י בשם מהרי"א שבא"ח דקדק מעובדא דר' ירמיה בר אבא דלקמן שאם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו שאסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל ונראה שצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל עכ"ל:

שמז **לא** כנגד רבו. וכ"ש שלא יתפלל לפניו טור וברי"ף גר' כן בגמרא:

שמח **רבו**. פירש רבו מובהק כדתניא בספ"ב דב"מ שלמד רוב חכמתו ממנו ושם יתבאר בס"ד:

שמט **ולא** אחורי רבו. אבל תלמיד חבר משמע בעובדא דר"י בר עוקבא לקמן דשרי וכתב ב"י דמ"מ לפניו אסור דביזוי גדול הוא ובספר הפליאה כתב שצריך ליזהר מלהתפלל אחר שום אדם וכתב הב"י שאע"פ שאין נראה כן מהגמרא טוב לחוש לדבריו ובפ"ק דמכילתין ד' ה' אר"י אמר רב ואיתימא ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל וכתבו התו' דמילתא דקביע כגון ארון ותיבה אין זה הפסקה אבל מטה נראה שאין זה קבע וכתב הב"י דנראה דהיינו דוקא מטה שבזמן חכמי הגמרא שהיא לישיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הויא קבע וכתב הטור דבעלי חיים וכלים חוצצים וכתב האבודרהם וכ"כ א"ח בשם הראב"ד דלא חשיב חציצה רק בדבר חשוב שרחבה ד' וגבוה י' אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק שא"כ היאך מתפללים בבהכ"נ לפני הספסלים שיושבין בהן וכתב עוד האבודרהם בשם

הרמב"ם שהשיב דבגדים המצויירים אף על פי שאינן בולטות אין נכון להתפלל כנגדם כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפלתו ואנחנו רגילים להעצים עינינו בעת התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר ע"כ וכתב המרדכי ר"פ כל הצלמים שמטעם זה שלא יתבטל הכוונה אסור לצור ציורים בספרים שמתפללים מהם אבל בגדים שמצויר עליהם דברי תיפלות השיב רבינו בתשובה סימן ב' כלל ה' שאפילו לישב עליהם בבהכ"נ אסור:

שנ **אבל** חוץ לד"א שרי. מוכח בטור א"ח סימן צ' וי"ד סימן רמ"ב דאפילו לפניו נמי שרי ואע"פ שבטא"ח כתב רמ"י ז"ל הדבר במחלוקת בי"ד סתם וכתב דאפילו לפניו שרי וכתב מהרי"א בשם בעל המאורות דכל שהוא בצבור אם הוא כך סדר ישיבתן אין כאן חששא ושרי מאחוריו וב"י בי"ד סימן רמ"ב כתב בשם רב האי גאון שכן גם כנגדו וכתב ב"י דיש לחוש אפילו בצבור ודקדק רמ"י לכתוב שיזהר שירחיק מאחוריו בכדי שיוכל רבו לפסוע הג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק כמ"ש לעיל סעיף ט"ז ולדבריו יתרחק שיעור הג' פסיעות וגם ד"א:

שנא **והחולק** על ישיבתו של רבו. בפ' חלק (סנהדרין ד' ק"י) כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה' וכתבו הרמב"ם פ"ה מהל' ת"ת וכתב עלה איזהו חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ואע"פ שרבו במדינה אחרת ע"כ ונ"ל פשוט דמהך דהכא נפקא ליה להרמב"ם לפרש להא דחלק החולק על רבו שהוא בענין זה דהכא שחולק על ישיבתו ומפרש שזהו מקרי חולק כל שקובע לו לעצמו מדרש שהרי הוא זה כחולק על ישיבת רבו כיון שקובע לו מדרש לעצמו ואזלא לה בכך תמיהת הרמ"ך:

שנב **ואינו** אומר שלום עליך רבי. וז"ל הרמב"ם ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנים לריעים ומחזירים זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי ע"כ וכך העתיקו הטור י"ד סימן רמ"ב אבל הש"ע שנה בלשונו ובין בחזרה ובין בנתינה כתב רבי ומורי וכבר הזכרתי חלופי גרסאות שבגמרא דנזיר במי"ט פ"ק סימן ג':

שנג **מיהו** בגמרא דידן כו'. ורמ"א אע"פ שכתב שכן נוהגים כתב אח"כ לדירושלמי משמע דלענין הדין דעתו נוטה כהירושלמי וכבר כתבתי במי"ט דתהר"י מיישבים גמרא דידן דאינו חולק על הירושלמי וכבר כתבתי בסעיף י"ח דרבו שאמרו בענינים הללו רבו מובהק הוא:

שנד **ואומרו** מפי רבו. והרמב"ם כתב ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו וכ"כ הטור ופי' הב"י משום דסתם כל מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו ע"כ והטעם שאפשר שיש לפקפק על הדבר ההוא ונמצא שמתגנה ע"י ומפני כן הקפידו ואמרו בפ' ע"פ ד' קי"ב אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול:

שנה **ולא** נתברר יפה מה שיעור יש כו'. וז"ל המגיד בפ"ה מה"ש בשם הרמב"ן תוספת זה א"א שיהא בעוד השמש זורחת על הארץ דהא תנן וכולן ב"ה מתירין עם השמש וא"א שיהא ג"כ בין השמשות שהרי תוספת זה אינו אלא עשה ובין השמשות ספק כרת הוא אלא ודאי זמנה של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש ע"כ ובסוף במה מדליקין מסיק רבינו כמ"ד דשיעור בין השמשות תלתא רבעי מיל נמצא שמשתשקע התמה עד צאת הכוכבים ד' מילין וכר"י בפ' מי שהיה טמא ורבינו כתב לעיל דמפלג המנחה יכול לקבל שבת ומאי דאיכא ביניהו בשיעור שמפלג המנחה לשיעור שמשתשקע החמה תליא בחושבנא די"ב שעות היום מאימתי מחשבי' להו דלבעל ת"ה שמחשבים אותם מע"ה עד צאת הכוכבים ליכא ביניהו אלא תלק מעשרים משעה לפי שלחשבונו עולה לכל מיל רביע משעה וחלק העשרים שהם שעה (וח') [וד'] חלקי עשרים כמ"ש במי"ט פ"ק סימן י' ופלג המנחה היא שעה ורביע ומבואר הוא שהרביע הוא חמש חלקי עשרים נמצא שאין בין אלו הב' שיעורים כ"א חלק עשרים שהוא רק נ"ד חלקים מתתר"ף לשעה וזה נראה לרמ"י ז"ל דוחק מאד שלא יהיה הפרש בין רבנן לר' יהודה בקבלת שבת או בטעות שביום המעונן כ"א שיעור מועט כזה ואף על פי שאין קושיתו זו קושיא אחרי שפלוגתת רבנן ור"י לא איתשל בבי מדרשא לענין זה כלל אלא בזמן תפלת מנחה וערבית ויש ביניהם כל שיעור פלג המנחה מ"מ מה שהעלה לפרש דפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם שקיעת החמה מטעם שנראה בעיניו שאלו הי"ב שעות מתחשבים מהנץ החמה עד השקיעה כבר כתבתי במי"ט פ"ק שם שכן דעת הרמב"ם באלו הי"ב שעות אבל מה שהעלה רמ"י בסימן רם"ז שעכשיו לפי חשבונו שמפלג המנחה עד צאת הכוכבים יהיה ב' שעות ומחצה פחות חלק עשרים מן השעה הוא מן התימה כי הניח שיעורי המילין כבראשונה לדעת המחשבים י"ב שעות מע"ה עד צאת הכוכבים ולדעתו שמחשבין לי"ב שעות אלו מהנץ עד השקיעה ושמן השקיעה ד' מילין עד צאת הכוכבים יעלה לכל מיל רביע וחצי רביע כמו שכתבתי

במי"ט וא"כ יהיה מן הפלג עד צאת הכוכבים שלש שעות פחות רביע וזה צ"ע עליו גם במקומות אחרים וגם כתבתי שם במי"ט דלהרמב"ם יש ה' מילין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ולדידיה יש לכל מיל ב' חומשי שעה אם כן השיעור שמפלג המנחה עד צאת הכוכבים ארבע שעות פחות רביע משעה וכבר כתבתי בכמה מקומות שכל השעות הללו הם שעות זמניות:

שנו **שאין** לאכול מצה כו'. וגם קידוש לא יקדש קודם שתחשך כמו שאכתוב בפ' ע"פ בס"ד:

שנז **שאני** צבור דלא מטרחינן להו. ופירש הב"י סימן רס"ג דנראה דהיינו דוקא כשהתפללו מפלג המנחה ואילך וביחיד אפילו התפלל מפלג המנחה ולמעלה כיון דבטעות הוה שהיה סבור שכבר חשכה לא עלתה תפלה אבל קודם פלג המנחה אפילו צבור נמי מחזירין כיון דלאו זמן תפלת ערבית הוא כלל וכן נראה מדברי ר' יונה ע"כ:

שנח **אלו** ואלו מותרין. דקבלה בטעות אינה קבלה והמרדכי כתב בס"פ ב"מ בשם הגאונים שפעם אחד היה יום המעונן וסבורין העם שחשכה והדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנתפזרו העבים וזרחה החמה והתחילו הנרות לכבות והורו חכמי הדור שאותם שהדליקו אסורים להדליק ולעשות מלאכה שכבר קבלו שבת ושאר אנשי הבית מותרין ומשמע דס"ל דעדיפא קבלת שבת ע"י הדלקת הנר שהוא מעשה מקבלה בתפלה ובשבולי הלקט כתוב במעשה הזה דאותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן ואפי' אם כבה אסור לטלטלו עד מ"ש ואיני יודע טעם למה המותרין במלאכה לא יהיו מותרין ליגע בנר שהודלק לשם שבת עכ"ל הב"י ואע"פ שבש"ע כתב לדשבולי הלקט רמ"י ז"ל השמיט לדבריו ויפה עשה ויתר דיני קבלת שבת יתבארו בס"ד בס"פ ב"מ:

שנט **ואומר** קדושה על הכוס. ובר"פ ע"פ כתב רבינו שיכול לאכול ג"כ קודם שתחשך אחר שקיבל עליו השבת וכתב הב"י סימן רס"ז דהיאך אוכל קודם ק"ש דהא תניא לא יאמר אלך לביתי ואוכל קימעא כו' (וכ' רבינו בפ"ק סימן ט' דאזלא ככ"ע) וי"ל דמכיון דלר"י מפלג מנחה ואילך הוי זמן ק"ש אע"ג דלמאן דס"ל דלא הוי זמן ק"ש עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך מ"מ לא מקרי אוכל קודם זמן ק"ש ע"כ ולי הוא דוחק גדול כ"ש למאי דכתב רבינו לעיל שלאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה ולא היה סומך גאולה לתפלה ש"מ שעם הברכות אמר בלילה ולא קרא קריאת שמע כלל קודם לכן לכן נ"ל דאה"נ דאף בשבתות וי"ט איכא איסורא דשלא לאכול קודם ק"ש ומיהא האיסור דמשום ק"ש כבר כתבתי בפ"ק בסעיף מ"ד בשם הב"י

עצמו שהוא דוקא בכחצי שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה וא"כ כל שהוא קבל עליו השבת קודם החצי שעה זו שמותר לאכול ואע"פ שהוא זהיר וקורא ק"ש עם צאת הכוכבים לצאת י"ח ק"ש בזמנה וכלפי זה הוא שכתב רבינו בפ' ע"פ דמותר ולאפוקי מצה שבלילי פסחים הוא דאתא לאורויי ולא נחית התם בענין איסור דזמן ק"ש אלא מכיון שיכול להיות שיאכל בשבתות וימים טובים אף קודם שתחשך שפיר קתני התם בע"פ עד שתחשך מה שאין כן בשבתות וימים טובים דהא משכחת לה דאוכל אף קודם שתחשך והיינו כשקיבל השבת ומתחיל לאכול קודם חצי שעה לפני צאת הכוכבים:

שס **ואומר** הבדלה על הכוס. ומיהו לא יברך על הנר וגם אסור בעשיית מלאכה עד הלילה טור סימן רצ"ג והכי מוכח מדברי רבינו לעיל שכתב דמש"ה צלי של מ"ש בשבת שצריך להחשיך על התחום שמע מינה דאסור בכל מלאכה עד שתחשך ואחר כך הולך מחוץ לתחום:

שסא **שמחזירין** אותו. ואם שמע מש"ץ מגן אבות בדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע מראש ועד סוף כתב רב עמרם בשם ר' משה גאון דיצא י"ח ור' נטרונאי גאון כתב שיוצא בו אפילו לא התפלל כלל ואע"פ שהטור ס"ס רס"ח תמה עליהם דהא קי"ל כר"ג דאמר בסוף מסכת ר"ה שאין ש"ץ פוטר היחיד אלא בראש השנה ויום כפור אבל בשאר ימות השנה לא תירץ הב"י דכיון דתפלת ערבית רשות לא חמירא כשאר תפלות לרב משה כדאית ליה ולרב נטרונאי כדאית ליה וכן נראה מדברי סמ"ג שהביא דברי הגאונים האלו שטעמם משום דתפלת ערבית רשות ע"כ ויראה לי דאם הוא בקי בה בברכת מגן אבות או שיש לו סידור שכתוב בו ויוכל לאומרה בעצמו דשפיר דמי טפי דלא תהא שמיעה גדולה מאמירה עצמה ואף על פי שכשנתקנה לש"ץ נתקנה ולשון הטור שם בשם אבי העזרי ומשום כך אין ליחיד לאומרה שאני כשלא התפלל ורוצה לצאת בה דודאי דלא הויא ברכה לבטלה והרי הגהת מרדכי כתבו בשם הגאונים דאף היחיד אומרה ואף על גב דלא קי"ל כוותייהו מ"מ בנדון דידן שפיר דמי וכ"ש שהכלבו והאבודרהם כתבו דכל יחיד אומר עם הש"ץ בלא פתיחה וחתימה שאם התפלל וטעה או לא התפלל כלל שאם יאמרה עם הש"ץ בפתיחה וחתימה שפיר דמי טפי ממה שיצא בשמיעה בלבד ולרבותא הוא דנקטי הגאונים דיוצא בששומע ומיהת ודאי בהא מודינא דדוקא בשעה שהש"ץ אומרה אם שמע או אמרה עמו דשפיר עביד אבל אם כבר הש"ץ אמרה תו לא שפיר דמי לצאת בתחלה בברכת מגן אבות אלא יתפלל כל השבע וכסברת הטור ומיהו אי עבר ולא התפלל אלא אותה הברכה שמעין שבע אפילו שלא בשעה שאמרה הש"ץ ודאי דאין מחזירין אותו:

שסב **והאידנא** נהוג עלמא לשווייי חובה. ואין לבטלה כלל טור סימן רל"ז ועמ"ש בפ"ק סעיף ו' וכתב הטור סימן רל"ז שאין הש"ץ מחזיר התפלה של ערבית וכתב הרמב"ם הטעם לפי שאינה חובה ופי' הב"י בשם הרשב"א דאפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם המתפלל בקי הוא אין ש"ץ מוציאו ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא ע"כ ומהאידנא דשווייה חובה ליכא קושיא אע"פ שפירש דשווייה חובה ואפילו לא התפלל כלל וכמ"ש במי"ט דמ"מ לא אלים מנהגא לשווייה חובה כדי לאטרוחי צבורא להחזיר הש"ץ התפלה ועוד כי היכי דמנהגא לשווייה חובה ה"נ מנהגא שאין הש"ץ מחזירה ואי אתה יכול לשנות המנהג מפני מנהג כך נ"ל:

שסג **דהלכה** כרבנן דהכא. וכתב הרשב"א ומסתברא שאם עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפילו במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה יצא וא"צ לחזור ולהתפלל של המוספים שנייה משום דמוספים כל שעתא זמניה הוא דהא תפלת המוספים כל היום אלא דלכתחלה צריך להקדים תפלת המנחה:

שסד **אבל** אם אינו צריך וכו'. ומיהו לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה נראה שיש לו להקדים לעולם תפלת מנחה לתפלת מוסף כ"כ תהר"י לזה הפי' ואע"פ שבפי' הירושלמי מסכימים כסברא קמא וכתב הרמב"ם בספ"ג מה"ת שיש מי שהורה שאין עושין בצבור כן כדי שלא יטעו ע"כ והש"ע אע"פ שכתב לכל זה בסימן רפ"ו מ"מ בהלכות יה"כ בסימן תר"כ סתם וכתב וז"ל טוב לקצר בפיוטים וסליחות שחרית כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות:

שסה **ובצבור** שנו. כלומר כשעומד בבהכ"נ אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הצבור מתפללין מתפלל הוא בפני עצמו תהר"י וכתב רמ"א אבל בלא שעה עוברת יתפלל הפיוטים והתחנות עם הצבור ולא יפרוש מן הצבור אפילו לעסוק בד"ת ועיין בפ' דלקמן סי' כ"א:

שסו **ולית** הלכתא כוותיה. אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספים ופי' הרשב"א אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב כי הא דרב אויא בגמרא דלא אתא לפירקא דרב יוסף משום דחליש ליביה וא"ל דה"ל לטעום מידי קודם תפלת מוספין ולמיתי אבל סעודה אסורה ודאי כדכתב רבינו בשם רבינו חננאל בריש פ"ד דתענית:

שסז **ולא** לאכול בסעודה גדולה ובמנחה גדולה. והר"ר זרחיה הלוי ז"ל מיקל יותר ואומר דכיון דאי לאו מדריב"ל הוה מוקמי' מתני' בסמוך למנחה קטנה ודריב"ל אידחיה ליה נקטינן מתני' כפשטה בסמוך למנחה קטנה דאין מתחיל אפי' סעודה קטנה ואם

התחילו אין מפסיקין הא במנחה גדולה אפי' סעודה גדולה שרי' ע"כ וכן נוהגין וכתוב באגודה פ"ק דשבת דאולי הטעם משום שעכשיו קורין לב"ה לא חיישינן דלמא יפשע ולא יתפלל וזה לא היה בימיהם וכתב רמ"א דיש להחמיר וכן נראה מלשון האגודה דמסיים אמנם יש פלוגתא דרבוותא ובפי' סעודה גדולה וסעודה קטנה כתב רבינו בפ"ק דשבת ע"ש:

שסח **וכן** נמי בסמוך למנחה קטנה כו'. אע"פ שבמי"ט כתבתי שנ"ל שאין זה מל' רבינו מ"מ הג"ה היא וכן כתובה בהגהות פ"ק דשבת וגם הטור כתב כן שהר"ר יהודה כתב כך בשם ר"י וכתוב באגודה שנהגו להקל כסברא זו ויתר דינים דשייכי להכא אכתוב בפ"ק דשבת כי שם מקומן:

שסט **טעה** בכל הברכות אין מעלין אותו. פי' כשיודע לחזור למקום שטעה הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב ש"ץ שטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה יעמוד אחר תחתיו ואם טעה בברכת הצדוקים אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו וכך הם דברי הטור ודברי הר"ר יונה כתבתי במי"ט:

שע **דה"מ** בשעת הדחק. וכתבו תהר"י ז"ל בפ"ק גבי א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך כו' בשעת הדחק כגון מי שהיה מהלך בדרך וכיוצא בו ונראה שאם עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה כ"כ שאפי' בעיר מתפלל הביננו בימות החמה מפי מורי הרב ז"ל עכ"ל ובמי"ט כתבתי לשון הקיצור ולשון הטור וכתבתי שלשון הטור הוא גי' הגמרא ועיין עוד מדין הביננו בסי' י"ח:

שעא **מחזירין** אותו. פירשו רבינו בריש תענית בשה ראבי"ה והוא חולק עליו ע"ש ובפ' דלקמן סי' י"ג:

שעב **או** כל דבר שצריך לחזור כו'. ואפי' ברכה שלימה דלא כמ"ש התו' בשם הר"ם דדוקא שכח של ר"ח אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו מש"ץ ועיין לקמן סעיף ע"ו:

שעג **יכוין** דעתו וישמע מפי ש"ץ וכו' מראש ועד סוף. כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיק ולא משיח ופוסע ג' פסיעות לאחוריו טור ר"ס קכ"ד בשם רב שרירא ורב האי:

שעד **הא** דאדכר מקמי שומע תפלה. ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו יאמר השאלה קודם עננו כי שאלת הגשמים היא יותר חובה מעננו שהרי אם שכח שאלת הגשמים והשלים כל תפלתו חוזר ומתפלל ואם שכח עננו והשלים כל תפלתו אינו חוזר ומתפלל

כ"כ האבודרהם ורמ"י לא ראהו שכתב טעם אחר לפי שהשאלה תדיר ואין זה נכון שהרי בימות החמה א"א השאלה כלל ויכול להיות שמתענה:

שעה **הא** דאדכר לבתר שומע תפלה. ונראה שאם נזכר לאחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה שאומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר רצה דכל שלא התחיל רצה כאלו לא סיים ש"ת חשבינן ליה כדמסיק רבינו בריש תענית וכתבתיו במי"ט סוף סימן י"ז כך כתב הב"י סוף סימן קי"ז:

שעו **והזכיר** גשם מחזירין אותו. וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה יחזור לראש התפלה כו' כ"כ רבינו בריש תענית ועיין בפ' דלקמן סי' י"ג וכתבו תהר"י שאפי' במקום שצריכים הגשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו שאם הם צריכין לגשמים ישאל אותם בשומע תפלה ולא ישנו ממטבע [שטבעו] חכמים וכדאמר בפ"ק דתענית גבי בני נינוה ע"כ וכתב הטור סימן קי"ד בשם הראבי"ה דבכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה בשוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש:

שעז **כלומר** שהזכיר גשמים שלא בעונתם. וכתב במי"ט בשם הר"ן דלפי זה קרוב הדבר כל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו מפני שקלל ואע"פ שכתבתי ג"כ בשמו דהרמב"ן חולק בדבר וס"ל דדוקא בשלא הזכיר טל כו' כבר כתב הב"י דמדברי הרמב"ם נראה כסברת האומר שאפי' הזכיר ג"כ טל מחזירין אותו ושכן הלכה וכך פסק רמ"א:

שעח **ואם** טעה ולא הזכיר הבדלה כו' אין מחזירין אותו. אלא משלים תפלתו ואפילו נזכר קודם שומע תפלה דדוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדהו מים דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ושאר שכחה אסור שאינו מעין שומע תפלה תוס':

שעט **אם** יודע שימצא כוס למחר כו'. ומסיים הטור סי' רצ"ד דלפי זה אף בט' באב שחל להיות באחד בשבת אם טעה ולא הבדיל בתפלה א"צ לחזור ולהתפלל כיון שמבדיל על כוס במוצאי ט' באב ע"כ ואני הפרזתי עוד במי"ט לפרש דהא דר' יונה שכתב למחר דאפשר לומר דטעמו שגורס כגי' הגאונים והרי"ף שכתב רבינו בסוף מס' תענית דגרסי מבדיל והולך כל היום כולו אבל לרבינו דגורס בפ' ע"פ סוף סי' י"ג כל השבת כולו ופי' עד יום ד' וכמ"ש בפ"ק סי' ח' אפשר שכן ג"כ אם יודע שיהיה לו כוס קודם יום ד' שאינו חוזר ומה שלא פירש והניח סתום כלשון הרר"י י"ל דסמך על המבין דממילא משמע דלדאית ליה דמבדילים עד יום ד' דאף אם יודע שיהיה לו קודם יום ד' וא"נ נקט מלתא בסתמא דמסתמא כשלא ידע שיהיה לו למחר לא ידע ג"כ שיהיה לו אח"כ והשתא אף

הר"ר יונה מצי סבר כגי' רבינו כל השבת כולה אלא שיש לדון בהפך מכל זה שאפילו לגיר' רבינו שמבדילים עד יום ד' לא תלו בכאן שלא יחזור אא"כ כשיודע שלמחר יוכל להבדיל על הכוס שמאחר שטעה בזו ובזו לא רצו להרחיב לו זמן וצ"ע:

שפ **טעה** ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר כו'. כתב הב"י ר"ס תכ"ב וז"ל ואם הוא מסופק אם הזכיר אם לאו נראה מהירושלמי פ"ק דתענית דמחזירין אותו דקתני התפלל ואינו יודע מה הזכיר כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר וכתבוהו התוס' בספ"ק דברכות (ולמדו) ממנו לכל הדברים שצריך להזכיר (וכתבו שם רבינו ג"כ ללמוד ממנו ע"ש) וגם הכלבו כתב בסי' י"א בשם הר"ן נראה מזה הירושלמי שכך נמי אמרינן בר"ח ובחוש"מ אם נסתפק אם אמר ענין היום אם לא שצריך לחזור אלא שאח"כ כתב מיהו בפ' שלשה שאכלו גרסי' ירושלמי דבספק הזכיר בר"ח ובחש"מ אין מחזירין אותו עכ"ל ותמיהני עליו איך לא נסתכל במאי דאתמר התם עליה דההיא דאשכח תנא ופליג כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח וחוש"מ צריך להזכיר מעין המאורע ואם לא הזכיר מחזירין אותו וכיון דפלוגתא היא וגמ' דידן מייתי ברייתא דקתני מחזירין פשיטא דלא חיישי' לאידך ברייתא ואפשר עוד דהתם בירושלמי לא לענין הזכרה דתפלה איירי אלא לענין הזכרה דבה"מ דהא אהזכרה דבה"מ דאיירי ביה מייתי ליה עכ"ל הב"י ונראה מזה שדעתו לפסוק דלא כהכלבו ומשום כך בספרו הש"ע לא הזכיר דין הספק משום דסתמו כפירושו והוי בכלל לא אמרו דמחזירין אותו ואני תמה מאד על רמ"א שפסק להכלבו ורמ"י כתב לשתי הסברות ולא הכריע אבל נראה ודאי דהכרעת ב"י הכרעה היא דהא טעמא קאמר ועוד דבעל המימרא דאמר בירושלמי אין מחזירין ר' יוחנן הוא ועלה אמרי' דאשכחן תנא דפליג א"כ אין לנו אלא כדברי התנא שאפי' אם נוכל לומר דר"י תנא הוא ופליג מ"מ אם לו הכח לחלוק אין לנו כח לפסוק כמותו נגד תנא דברייתא ועוד ראה זה מצאתי בירושלמי פ' אין עומדין אמתניתין דהאומר על קן צפור כו' רבי יעקב בר אחא ר' שמעון בר אבא בשם רבי אלעזר ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר מחזירין אותו להיכן הוא חוזר שמעון בר בא בשם רבי יוחנן עקר את רגליו כו' הרי ששמעון בר בא בשם רבי יוחנן בעל המימרא דהתם הוא עצמו מפרש לדברי האומר מחזירין לכך הקרוב אלי לומר דכיון ששמע לתנא האומר שלא כדבריו שחזר בו וכן לא דחה התם לתנא דפליג אע"פ שהיה יכול לדחותו דמיירי שיודע שלא הזכיר אבל בספק לא שמעינן מינה מדלא דחי הכין ש"מ דשמע וקיבל וא"נ כדברי הב"י דהתם בבה"מ והך דפ' אין עומדין מיירי בתפלה ולא תקשה דר' יוחנן אדר"י ודוחק לומר דאע"ג דמפרש לא סבירא ליה ומאחר דפשטא דגמרא דידן משמע דמחזירין אף בספק מדהביאה לאותה

ברייתא דמחזירין כמ"ש הב"י והתוס' כתבו כן בפשיטות מהירושלמי ועל ראייתו של הכלבו יש קושיות חזקות כראי מוצק א"כ ודאי דלא עבדינן כוותיה אלא אף בספק צריך לחזור דספק תפלה לא הוי כשאר ספק ברכות אלא כדאמרי' הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו כדאיתא בפרק דלעיל סימן ט"ו כך נ"ל בתפלה אבל בבה"מ אין ר"ל כן וכמו שאכתוב בס"ד במקומו בפ' שלשה שאכלו:

שפא **אם** הוא חוזר. ואף להזכיר בין ברכה לברכה שלא יחזור לברכה עצמה שטעה בה הוי הפסק בדברים אלו שאין מחזירין אותו ולא דמי להדברים שמחזירין אותו שכתב רבינו בריש מס' תענית שאם נזכר קודם שהתחיל בברכה שאחריה שמזכיר שם כ"כ ב"י ואני כתבתי במי"ט שאין נ"ל כדבריו בזה אלא שדין שניהם שוים וכמו שבדברים שמחזירים אותו אומרה כשנזכר קודם שהתחיל אחרת כך באלו הדברים שאין מחזירין אותו אומר ג"כ באותו המקום שנזכר בו קודם שהתחיל באחרת חוץ מהבדלה הואיל ויכול לאומרה על הכוס:

שפב **ולא** בעי אלא לשון תחנונים בלבד. כרש המבקש בפתח ובנחת ל' הטור סי' צ"ח וכ' ג"כ ושלא תראה עליו כמשוי ומבקש ליפטר ממנה וכתב ב"י דס"ל דלכתחלה תרוייהו בעי אליבא דכ"ע ובמי"ט כתבתי בשם הר"ר יונה שאף על פי שאינה דומה עליו כמשוי אפ"ה אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה:

שפג **צרכי** עמך כו'. רמ"י ז"ל כתב רבון העולמים צרכי עמך כו' והוא נכון שהיאך מתחיל לבקש רחמים מלפניו ית' ולא הזכירו עדיין ועוד הרי ארז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנלן ממשה כו' פ"ק דע"ז סוף דף ז':

שפד **כל** היוצא לדרך צריך להתפלל. ואין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום כ"כ טור סימן ק"י וכתב ב"י שכ"כ בכלבו בשם הר"מ ושכתב עוד אבל אם דעתו ללון בעיר ואח"כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת:

שפה **יהי** רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכנו. כבר כתבתי במי"ט בשם תלמידי הר"י למה אינה פותחת בברוך שהוא לפי שבתפלת י"ח אין ברכת שומע תפלה פותחת בברוך והטור כתב בשם ר"י טעם אחר לפי שאינה אלא תפלה בעלמא ואינה כברכת הנהנין כו' ולפי שיש בה אריכות דברים חותמת בברוך והר"מ מרוטנבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר י"ר כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה ע"כ:

שפו **ונראה** פי' ה"ג עיקר. ותהר"י כתבו בשמו שהפי' הנכון הוא דעד כמה הוה אחיזת הדרך להתפלל אותה לכתחלה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר בתוך הראשונה אומר אותה אח"כ על מה שיש לו ללכת כל זמן שרב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך ע"כ ועיין לקמן בסמוך:

שפז **אבל** כשיש לו לילך פחות מפרסה בקרוב לעיר כו'. וכן נמי אם שכח מלאמרה והגיע תוך הפרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה. טור:

שפח **וא"צ** לברך. וכתב בקיצור ובטור שיאמר אותה בלא ברכה:

שפט **וכדרב** חסדא טפי עדיף כו'. כשאפשר לו כמ"ש במי"ט וכתב הר"ר יונה לקמן גבי יכוין את הרוחות שנחלקו המפרשים אם היה רוכב אם ירד והכריע הב"י כסברת האומרים שלא ירד משום דלא עדיפא מתפלת י"ח דאמרי' לקמן דלא ירד:

שצ **וכי** מטי ליישוב. ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנה י"ט ברכות הרמב"ם פ"ד מה"ת וכתב ב"י שאם עבר זמן שתי תפלות אין לה תשלומין כדלעיל סי' ב' ומינה שיש לו כל דין שוכח להתפלל לגמרי שיתפלל אותה אחר של זמנה כדלעיל התם וע"ש:

שצא **תפלה** קצרה אפילו במהלך ואם יכול לעמוד עומד. הרמב"ם:

שצב **כגון** המהלך במדבר וכיוצא בו. עיין לעיל סעיף מ':

שצג **היה** יושב בספינה או באסדא או בעגלה. (כדתניא בסי' דלקמן) אם יכול לעמוד עומד אם לאו יושב במקומו ומתפלל הרמב"ם פ"ה מה"ת וכתב ב"י בשם א"ח שאם יכול לעמוד בהגיע למקום כריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ומפסיע ג' פסיעות ואע"פ שיושב בכל התפלות שפיר דמי ואם א"א מתפלל כתפלתו בשבתו ע"כ:

שצד **ישב** במקומו ויתפלל. ועיין לקמן סעיף ע' אבל בלאו הכי יזהר אפי' להשען בעמוד או בחבירו כדאיתא פ' הקורא עומד דלא הוי עמידה:

שצה **לפי** שאין דעתו מיושבת עליו. וכתב הרמב"ם חולה מתפלל ואפי' שוכב על צדו והוא שיכול לכוין את דעתו וז"ל א"ח בשם פסיקתא אם אין אתה יכול התפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מד"א אמור בלבבך שנאמר אמרו בלבבכם ע"כ ועוד כתב א"ח בשם רש"י שמי שהיו לו גוים מכאן ומכאן ומתירא שמא יפסיקו תפלתו או יפסידו מקחו שיושב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אף על פי שצריך לעשות שלש פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע וכתב בת"ה סימן ו' דמי שבא בדרך והוא סמוך למלון אם יכול להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו עוברי דרכים יסתלק שם ולא יתפלל במלון של גוים שלא יבלבלוהו בני הבית אבל אם אי אפשר לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו יתפלל במלון באיזה קרן זוית:

שצו **ומתפלל** במהלך וכו'. וכתב הטור שכן גם אם היה מהלך ברגליו מתפלל דרך הלוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפי' שלא במקום סכנה כ"א יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין ע"כ וכן נראה מהא דסימן דלקמן דאף על גב דמסיק רבינו לפסוק דלא כר' שמעון בן אלעזר אלא כאבוה דשמואל ולוי דמקדמי ומצלי מכל מקום מדרשב"א נשמע לאבוה דשמואל ולוי דאי לא קדים וצלי שיתפלל מהלך וכמ"ש ג"כ במי"ט בסי' דלעיל וגם רבינו ירוחם כתב כדברי הטור שאין לו לעמוד בדרכו כשהוא מהלך בדרך כו' ושכ"כ המפרשים ורבינו הרא"ש ז"ל וכתב עוד רבינו ירוחם שצ"ל כי הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו ע"כ כתב עוד הטור דיש מחמירין לעמוד באבות וכ"כ תהר"י ברוכב ע"ג בהמה דלפחות יעכב אותה באבות וכתב ב"י דלענין הלכה נראה שאם אפשר לעכב הבהמה באבות יעכב ואם הוא במקום סכנה אפי' באבות לא יעכב וכ' רמ"א בשם הגה' אלפסי החדשות שיחזור הבהמה ג' פסיעות לאחריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו:

שצז **יכוין** כנגד א"י. ולא תימא כנגד א"י בלבד אלא כנגד א"י וכנגד ירושלים וכנגד בהמ"ק וכנגד קדשי הקדשים וכשעומד בירושלים א"צ לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה אבל יש לכוין כנגד ביהמ"ק וכנגד בית קדשי הקדשים וכו' כ"כ תהר"י ומוכרח נמי מהמשנה דהא תנן היה רוכב על החמור כו' יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ובודאי שלא ירכוב על החמור כשהוא בבהמ"ק:

שצח **מה** שאנו מכוונים האידנא למזרח מפני שאנו במערבה של א"י. וכתב הסמ"ג ואע"פ דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מ"מ צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם בפ' לא יחפור ע"כ ואיתא התם דריב"ל פליג ואומר דלעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ואיצדד איצדודי קאמר דעכ"פ צריך שיחזיר גם פניו לא"י וכתב רמ"א בשם הגה' אלפסי החדשות שאין עושים מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך הצדוקים רק מכוונים נגד אמצע היום ע"כ והפי' שאנו אין אנו יושבים כנגד זריחת השמש שארצות האלו נטוים הם לצפון מהלך השמש שהרי מעולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים לא נראית השמש בכל אלו הארצות כי אם בדרום ואם היינו עושים צד התפלה נגד זריחת השמש היינו צריכין לעשות באלכסון העולם קצת עד שתהא נוטה ממזרח לדרום אלא עושין אותה באמצע היום היינו משוכה בקו שוה בין דרום לצפון אבל לפי מה שכתבתי במי"ט דמשמע לי מהגמ' דפ' לא יחפור דבני בבל היושבים במזרחית צפונית לא"י שהיו מדרימים בענין נטיה לדרום שפניהם למערבית דרומית א"כ גם אנו היושבים מערבית

צפונית לאר"י ישראל יש לנו לנטות לדרום דהיינו למזרחית דרומית ומ"מ נוכל לעשות בענין שלא תהא ממש כנגד זריחת השמש וז"ל רמ"י ז"ל נ"ל שטוב ונכון כשעושין בהכ"נ שיזהרו שיעשו הכותל המזרחית שעושים שם הארון ושמתפללין כנגדה שתהא נוטה קצת לצד מזרחית דרומית ואז נעמוד מכוון כנגד א"י וירושלים ובהמ"ק וקדשי הקדשים וגם לא נחקה הצדוקים ונעמידנה באופן שביום תקופת ניסן או תקופת תשרי או סמוך להן בו' או בז' ימים כשתזרח השמש בבקר ותכנס בחלון שבאמצע הכותל המזרחי מן הבית הכנסת ויכה הניצוץ כנגדה על הכותל המערבי נוטה הניצוץ מן אמצע הכותל המערבי לצד דרום רחוק מן האמצע באופן שכמו חצי שעה או שעה אחר הזריחה תגיע אל אמצע הכותל ממש מול חלון המזרחי ע"כ אלא שמפני שלא ראיתי נוהגין כן אמרתי אל לבי שהוא לפי שסוברים פי' הגמרא כמשמעה דאדרומי לצד דרום בלבד וא"כ יקשה מה שהקשיתי אמאי לא למערב והא בני מערבא אקרו בני א"י לבני בבל ולתרץ זה צ"ל דסגי ברוח אחת או למערב או לדרום ודר' חביבא דאמר אדרומי לאו לאפוקי למערב אלא משום דלעיל מינה אמרינן הרוצה להחכים ידרים אמר להם שידרימו דבזה מתקיים ג"כ שפניהם לא"י דהא בבל בצפונה דא"י קיימא אבל אה"נ כשהיה פניהם למערב נמי ניחא וא"כ גם לנו סגי לן כשפנינו למזרח זה נ"ל לקיים המנהג ומ"מ דעתי נוטה וכן אני רגיל לעשות לצדד למזרחית דרומית אם לא שאני מתפלל ואני עומד בצד דרום הארון שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי הארון שאז אני הופך פני למזרח בלבד ודי לי אז בשחיות שאני שוחה בנטייה קצת לדרום:

שצט **וכשיגיע** זמן ק"ש קורא. דמיירי בסתם דרכים שיכול להתעכב ולעמוד עד שיקרא פסוק ראשון כמ"ש במי"ט בשם הרשב"א וכתב רמ"י ובשכמל"ו וכבר כתבתי לדבריו בפ"ב סעיף ו' וכן כתבתי בשם הב"י שם סעיף י"ו:

ת **ועוד** דעיקר תפלתו היתה מעומד. ונראה מזה שמי שמתפלל מיושב מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד וא"כ אע"פ שאנו אין יכולין לכוין בתפלתנו ואין חוזרין משום חסרון כוונה כמ"ש בסמוך וכתבתי ג"כ בסי' י"ג בשם רבינו שאין להתפלל שתי תפלות מנחה גדולה ומנחה קטנה הכא דמדינא נתחייב גם אנו בכל מקום שנהיה מוכרחים להתפלל מיושב כגון האי גונא דבסי' דלעיל כשנוכל צריכים לחזור ולהתפלל מעומד ומדאמרינן סתמא דהוה קאי ומצלי משמע שלא היה מחדש בה דבר ומצלי תפלה הנהוגה בלי תוספת ומגרעת:

תא **שצריך** לחזור ולהתפלל. ויראה דאפי' אם כוון בכולן ולא כוון באבות שצריך לחזור נמי והאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א"כ למה יחזור טור סי' ק"א ועיין במי"ט פ"ב סי' ג' וכן בס"פ דלקמן:

תב **ולהכי** נהגו להתפלל כו'. ויתפללו אותה ביחיד תחלה ככל התפלות ואח"כ יאמר אותה ש"ץ בקול רם ב"י סי' רפ"ו בשם שבולי הלקט:

תג **כדי** שתתחולל דעתו עליו. ומפרש בירושלמי דהיינו כשילך ד"א כ"כ התוס' ובקצור ובטור כתב כדי הלוך ד"א משמע דלא בעי שילך והדין עמו שכן מסיק בירושלמי אדאמר התם דמהלך ד"א א"ר אבא ולא סוף דבר עד שיהלך ד"א אלא אפי' שהה כדי הילוך ד"א והב"י לא העיר בזה:

תד **טעה** ולא הזכיר של ר"ח. וכתב הסמ"ג דבשבת וי"ט מחזירין אותו ובסמ"ק כתב דאפי' בשבת וי"ט נמי אין מחזירין והכי מסתבר דמאי שנא שבת וי"ט מר"ח כ"כ הטור והב"י כתב דאיכא למימר דבר"ח שהוא יום עשיית מלאכה הקילו בכך מפני טורח צבור כדי שלא יתבטלו ממלאכתן אבל בשבת וי"ט שאין בהם עשיית מלאכה לא רצו להקל והכי נקטינן אבל רמ"א כתב לנהוג כדברי הסמ"ק והטור ורמ"י ז"ל כתב לשתי הסברות והשמיט להכרעתו של רבו רמ"א ז"ל ובאמת דמכיון שהברייתא נקט ר"ח משמע דדוקא ר"ח דאל"כ ה"ל למתני טעה ביום שיש בו מוסף וכמ"ש הב"י אבל אפשר לי לומר דאדרבה הברייתא נקט לרבותא ר"ח שאע"פ שאין חייבים לענגו כמו בשבתות וי"ט אפ"ה חשו על טורח הצבור ומכיון שיש רבותא למנקט ר"ח אע"פ שאם היה אומר יום שיש בו מוסף היה ג"כ נכלל בו ר"ח מ"מ אינו קושיא כ"כ כיון דנקט בלשון קצרה והוי רבותא וכתב רמ"י דאפילו להאומרים דבשבתות וי"ט חוזר אם חל ר"ח בשבת ושכח הש"ץ יע"ו בשחרית דינו כבחול ואין מחזירין אותו דלא פלוג:

תה **מפני** טורח הצבור. וכתב הגה' מיימוני פ"י מה"ת שמצאו בתשובת רש"י דהיינו דוקא כשמסיים תפלתו כי האי דקאי עלה ר' חייא דצלי והדר צלי אבל אי ליכא טרחא דצבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע"כ ואם טעה הש"ץ כשמתפלל בלחש כתב הרמב"ם ז"ל שאינו חוזר ומתפלל שני' מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד כ"כ הטור ס"ס קכ"ז וכלומר חוץ מתפלת שחרית למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והב"י הביא נוסחא שבספרי הרמב"ם שבידינו בריש פ"י מה"ת דמסיים בה והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר ולא פי' הב"י מה טעם לחלק בין ג' ראשונות לשאר הברכות בענין הזה ואולי שמפני הדחק הזה כתב רמ"י ז"ל

דנ"ל דהיינו דוקא כשנזכר קודם שהשלים תפלתו שאין בחזרתו טורח צבור כ"כ אבל לא נזכר עד שהשלים תפלתו גם בג' ראשונות לא יחזור מפני טורח צבור ויסמוך על מה שיתפלל בקול רם ע"כ אבל אין דבריו נכונים בזה כלל שהרי אף בר"ח שיש תפלת מוספים לפניו אמרי' שאם נזכר קודם שהשלים חוזר א"כ על כרחנו הא דאמרן הכח דחוזר בג' ראשונות יותר מבשאר הברכות אפי' כשלא נזכר עד שהשלים תפלתו היא ואם באולי שאפשר שהרמב"ם יפורש כדבריו ונאמר דהרמב"ם לא ס"ל להא דתשובות רש"י מ"מ איהו דכתב לתרווייהו ונמשך אחר הש"ע בכך ודאי דאין לחלק בהכי וגם לא ניתקן בדבריו אלא למענו הקושיא אבל מ"מ עדיין במקומה עומדת לשאול מה טעם לחלק בין ג' ראשונות לשאר הברכות יהיה החילוק שביניהם אם מעט אם הרבה:

תו **אבל** ביחיד מחזירין אותו. אע"פ ששומע מש"ץ ודלא כפירש"י שאין הלשון משמע כפירושו שהרי תלה אותו מפני שתפלת המוסף לפניו ולא קאמר מפני ששומע מש"ץ טור סי' תכ"ב ור"ל דודאי אם ישמע היחיד התפלה מפי הש"ץ באופן שנתבאר לעיל סי' י"ד בשם בה"ג בהא לא קמיירי ולא בא הטור אלא לומר דפי' הגמרא אינו כפרש"י אלא בש"ץ מיירי אבל לענין הדין ביחיד לא קאמר דלא תסגי ליה כשישמע מהש"ץ אלא קאמר דגמרא דהכא לא מיירי ביחיד וכן תהר"י שכתבו בהדיא דיחיד אפילו בצבור חוזר סיימו ופירשו דאם ירצה לשמוע מש"ץ כו' סגי ליה בהכי ולכך רמ"י ז"ל שכ' לראש דברי תהר"י ה"ל לכתוב גם לסוף דבריהם אלא שלא ראה אותם מפני שהב"י לא העתיק לכל דבריהם:

תז **טעה** ולא הזכיר של ר"ח בערבית כו'. הכא לכ"ע הוי דוקא של ר"ח אבל לא דשבתות וי"ט וכמ"ש רבינו לעיל סי' ז' ומטעמיה נמי מוכרח שאין מקדשים כו' והיינו בראש חודש:

תח **מפני** שאין מקדשין את החודש אלא ביום. ובגמרא אמר אמימר מסתברא מלתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא אלא ל"ש ופרש"י בחודש מלא כשהחודש שעבר מלא עושין ר"ח ב' ימים הלכך יכול לאומרה למחר דערבית של מחר ר"ח גמור הוא יותר מן הראשון מכדי טעמא קאמר שאין מקדשין את החדש בלילה: 0הדרן עלך תפלת השחר @00פרק ה

תט **קמ"ל** דאסור. אפי' בפה ועל היין אבל כלי זמר אסור אפילו שלא על היין וז"ל הרמב"ם בסוף הל' תענית גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר אסור לשמות בהן ואסור לשמען מפני החרבן ואפי' שירה בפה על היין אסור שנא'

בשיר לא ישתו יין אבל לרש"י אף בכלי שיר לא אסור אלא בבית המשתה שהרי פי' זמרא לשורר בבית המשתאות וכתבו התוס' שכן משמע מדקאמר ולשלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין ובפרק בתרא דסוטה תנן משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וכתבו עוד דראוי להחמיר בכיוצא דההוא בירושל' דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר ע"כ ועיין לקמן סי"ד:

תי **נסתלקה** העטרה מראש כל אדם. וכתב הרמב"ן בתורת האדם דדוקא לחתנים כדדייקינן בסמוך דדוקא לכלות אבל שאר כל האדם מותרים בהם דלא גזרו אלא בשעת שמחה ע"כ ובפירוש עטרה נחלקו בגמ' ופסק הרמב"ם כלוי דאף של קנים ושל חילת שהוא כמין גומא הגדל במים אסור וכן תני לוי במתניתא אף של קנים ושל חילת אסור וכתבו התוס' דלא בעטרות של הראש איירי שאין דרך לעשותן מקנים וחילת אלא כעין כיפה שעושין לחתן שיושב בה:

תיא **דומיא** דכ"ג בגברי. אבל בנשי שרי ולא בכלה דהא תנן בסוף סוטה בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות הכלות ופירשו בגמרא שהיא עיר של זהב ותנ"ה איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותה כיפה של מילת וכתב הרמב"ן דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שעיקרו של כסף או של זהב אסור אף לכלות ולא התירו להם אלא שעיקרו של מיני צבעונים אע"פ שיש בו משבצות זהב וכ"כ הרמב"ם ז"ל גזרו על עטרות כלות של כסף וזהב אבל עטרות של גדיל מותר לכלות ושאר כל אדם חוץ מחתן וכלה מותרים בכל וז"ל הרמב"ן בתורת האדם לא גזרו על עטרות כלות אלא לכלה אבל לשאר נשים מותר כדתנן (בפ' במה אשה) ולא בעיר של זהב מאי עיר של זהב זה ירושלים דדהבא כדעביד לה ר"ע לדביתהו אלמא אינה אסורה אלא לכלות וכן עטרות חתנים ששנינו דוקא חתנים כו' כמ"ש בשמו לעיל:

תיב **שנאמר** קול ישורר בחלון וגו'. ותו גרס התם בגמ' א"ר הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור ופי' רש"י דנגדי מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרזם במלאכתן. ודבקרי שמזמרים בשעה שחורשים אינו אלא לכוין השוורים לתלמים שהולכים לקול השיר שערב עליהם. דגרדאי אינו אלא לשחוק ע"כ ונ"ל שלזה נתכוין הרמב"ם שכתבתי לשונו לעיל בסעיף א' שכתב וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן:

תיג **ומנהג** כל ישראל לאומרה בבית חתנים ובבית המשתאות. ומיהת איכא בינייהו דבבית חתנים כיון שהוא לצורך מצוה שרי בכל ענין אפי' בכלי שיר וז"ל הטור בשם הראבי"ה מותר לומר לנכרי בשבת לנגן בכלי שיר בחופה דאמירה לנכרי במקום מצוה שרי ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר וכו':

תיד **העוסק** בצרכי צבור כעוסק בתורה. לי"מ שכתבתי במי"ט בשם הטור היינו לענין שאינו צריך לפסוק ולהתפלל וכתב ב"י שכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ו מה"ת וכן בסמ"ג וכתב עוד הב"י סי' ע' שנראה מדברי הרמב"ם שהוא מפרשו לענין שלא להפסיק מצרכי צבור לק"ש שכתב בפ"ב היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהם ויקרא אם נשאר עת לקרות ע"כ ועמ"ש בזה בפ"ב סעיף נ"ח:

תטו **צריך** שיכוין את לבו. כלומר צריך שיכוין לבו לאמירות המלות כו' כמ"ש במי"ט וז"ל הטור סי' צ"ח פי' שיכוין פירוש המלות שמוציא בשפתיו (ועיין מ"ש בפ' הרואה סעיף כ"ג) ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכונתו זכה בתפלתו ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך ב"ו שהיום כאן ומחר בקבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שצריך לכוין אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כדבור כי כל המחשבות הוא חוקר וכן היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומתכוונין בתפלתם עד שהיו מגיעים קרוב למעלות הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה וכתב באו"ח שבשעת התפלה יחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש וכתבו תהר"י ז"ל בשמו בריש פרקין שיחשוב קודם התפלה ברוממות האל ובשפלות האדם ויסיר מלבו כל תענוגות העוה"ז והנאותיהם וכתב עוד הטור התפלה היא במקום הקרבן דכתיב ונשלמה פרים שפתינו וכתיב ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים וכתב בתשובת בנימן זאב שאסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא:

תטז **צריך** שיתן עיניו למטה. לשון הטור סי' צ"ה צריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ואצו מתפללין כנגד בהמ"ק ולכך צריך שיתן עיניו למטה כנגדו ונחשב כאילו אנו עומדין בו ומתפללין ועיין בסוף פרקין סעיף ע"ב:

תיז **כשמתפללין** זכרנו ובכן תן פחדך ששוחין וכך העתיק הטור סימן קי"ג אבל בסי' תקפ"ב כתב נוהגין באשכנז להתפלל בר"ה וביוה"כ בכריעה לפי שאנו תלוים בדין לפיכך יכוין להתפלל באימה וביראה והמדקדקים מכוונים לזקוף בסוף הברכה וכו' וכזה ראיתי בתוס' דבפרקין כתבו כלשון רבינו ובספ"ק כתבו וז"ל ובר"ה ויוה"כ שאנו

שוחין כל שעה בתפלה צריך ליזהר שיגביה קודם שיסיים הברכה רק שיכריע בברוך ושיגביה מיד:

תיח **וכשמגיעים** לסוף הברכה זוקפים. רמ"י בסי' תק"ב השיג על זה דשאני ר"ה ויוה"כ שהם ימי הדין יש להתפלל בהכנעה ומכיון שכרע שוב לא יזקוף וכדאשכחן בפירקין לקמן דמלך מכי כרע שוב אינו זוקף ופירש"י כל הגדול יותר צריך להכניע ביותר וכן באלו הימים צריך הכנעה יתירה וכתב דנראה לי שאין לזקוף ולי אין ראיה מהמלך דאדרבה א"כ מחזי כאלו מדמין עצמנו למלך ועוד דאין אנו כדאין לעשות מנהג שיהיה כנגד דבריהם ז"ל ולפיכך די לנו כשנשחה במקום שאמרו ונזקוף במקום שלא אמרו ובזה אין אנו סותרים דבריהם ז"ל ולכך הנכון כדברי רבינו ז"ל:

תיט **יכול** יתפלל אדם כל היום כולו. פירושו והדינים המסתעפים ממנו הלא הם כתובים בפ"ג סי' ט"ו:

תכ **יכול** יתפלל אדם לכל רוח שירצה. גם על זה פקח עיניך וראה מה שכתבנו בפרק דלעיל על סי' י"ט:

תכא **יכול** ישמיע קולו. הבט נא וראה מה שכתבתי בפ"ג על סי' מ':

תכב **כדי** שיהא סומך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר כו'. ועיין בפ"ק סי' י':

תכג **אל** ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות כו'. עיין לקמן סי' כ"א:

תכד **ומאי** ניהו מתהלה לדוד כו'. מטעמא שכתב בסי' דלקמן בשם רב עמרם ולפי מה שאמרו בפ"ק (דף ד') דטעמא דאית ביה אלפא ביתא ופותח את ידך וכתבו תהר"י בשמו דכיון שעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק להודיע גבורותיו של הקב"ה שהוא זן מקרני ראמים ועד ביצי כינים אומרים הגאונים שצריך לכוון באמירתו ואם לא כוון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת ונראה שאע"פ שלא כוון בכולו כיון שכוון בפסוק פותח את ידך סגי ליה בהכי כיון שעיקר האמירה הוא בעבור זה הפסוק ע"כ ולעיל בפ"ק סי' ו' כתב רבינו דאומרים מתחלה פסוק אשרי יושבי ביתך משום דמיניה נפקא לן דצריך שישהה אדם שעה אחת כו' וכ"כ התוס' בפירקין דף ל"ב דמש"ה תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד לאפוקי מהני דאומרים אשרי הרבה ע"כ ולדבריהם היה לנו שלא לומר פסוק אשרי העם שככה ואע"פ שודאי שמשמעו קרוב לענין הזמירות וז"ל רמ"י ואומרים גם פסוק אשרי העם כו' כלומר שנותנין לו שבח ותודה שזכינו לכך שנהללו תמיד ע"כ ונמצא הודאה כיוצא בזה בתיקון הראשון של מודים דרבנן כמ"ש רבינו בפ"ג סי' כ' מ"מ לדברי התוס' לא היה לנו לאומרו אך על מנהג בכיוצא בזה ודאי דנהרא נהרא ופשטיה והרי יש לנו עוד פסוקים נוספים אחר הודו לה' קראו ואחר שירת היה וזולתו וכ"כ הטור

כמ"ש לשונו בסמוך עוד כתב רבינו בפ"ק שמסיימים מזמור דתהלה לדוד בפסוק ואנחנו נברך כו' ושם כתבתי בשם רב עמרם דטעמא לשלשולי הללויה בתר הללויה ולפי אותו הטעם לא היה לנו לאומרו אלא כשאנו אומרים אותו עם המזמורים שפותחים וחותמים בהללויה אבל בכלבו כתוב טעם אחר שלפי שאמרו האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב לפיכך אומרים אחריו ואנחנו נברך כו' כלומר שנזכה לאמרו לעוה"ב ולפי זה יש לאומרו בכל פעם ופעם והב"י סי' נ"א כתב עוד דאפי' לטעם הראשון יש לומר שלא ראו לחסרו בשום פעם שלא לחלק בקריאת מזמור זה בין פעם לפעם ע"כ ומנהג לכפול פסוק כל הנשמה ופי' הב"י שהטעם כדי להודיע שנגמרו המזמורים של סוף תהלים וכתב הטור שיש מקומות שנוהגים לומר מזמור לתודה (ועיין לקמן שאין מנהגינו להתחיל במזמור לתודה) הודו לה' קראו בשמו וכאשר הוא כתוב בד"ה לפי שדוד קבעו לאומרו בכל יום בפני הארון וכשמגיע לכי כל אלהי העמים אלילים יש להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה שלא יהא כחוזר למעלה ע"כ וזה המזמור שבד"ה א' ט"ז הוא שני מזמורים בספר תהלים השני מתחיל משירו לה' אע"פ שבתהלים יש בהם קצת שינוים ענינם אחד וכתב הרד"ק שרז"ל אמרו שגם לפני הארון היה מתחלק לשנים שעד שירו לה' היו אומרים בבקר ומשירו לה' וגו' היו אומרים בערב ונהג מורי מהר"ר יעקב גינצבורג ז"ל לחזור ולומר שירו לה' קודם תפלת מנחה מטעם זה. בפ' היה קורא כתב הרי"ף גבי צריך להתיז זי"ן דלמען תזכרו בשם ירושלמי שצריך להתיז כל"ח וכתב בפירושו דלא לשתמע כל עולם וכן צריך להתיז סמ"ך של חסדו ע"כ כלומר דלא לשתמע כשי"ן חשדו לשון חשד ובספר הנקרא אמרי נועם בפ' שלח לך מפרש דהוי משמע כשתי רשויות דדו שתים א"נ דלא לשתמע חזדו ע"כ ולעולם לאו למימרא שידגיש הסמ"ך בדגש חזק ותיעשה בשו"א נע שלא כמשפט שאין לשנות התנועות כלל כמו שכתבתי בפ"ב סעיף מ' וכתב עוד הטור יש שמוסיפים עוד פסוקים אחרים וכל מקום ומקום לפי מנהגו וכתב רמ"י שאין לומר פסוק מי ימלל וגו' קודם שמתחיל בזמירות שאז יהיה משמעו מי שהוא רוצה למלל גבורות ה' כדי שישמיע כל תהלתו יאמר הודו לה' וגו' אבל אם יאמר אחר שסיים יהיה משמעו הנה אע"פ שאפסיק לא דסיימתיה לשבחיה כי מי ימלל וגו' ע"כ ומנהג ארצות אלו להתחיל בהודו לה' וגו' כמ"ש בד"ה ובהוספת מקצת פסוקים ואח"כ אומרים מזמור לתודה וכתב בס' א"ח במזמור לתודה מצוה למשוך אותו בנגינה ולנגן כדאמרינן כל שירות עתידין ליבטל חוץ ממזמור לתודה וכתב הטור דבאשכנז נהגו שלא לומר מזמור לתודה בשבת וי"ט לפי שאין תודה קריבה בהן ואע"פ שהוא דחה הטעם מ"מ כך נהגו ועוד כתוב במנהגים שגם בערב פסח א"א

אותו וכן בחוה"מ דפסח לפי שמקצת חלות תודה היו של חמץ ואין קרבין בפסח ואף בע"פ שאין מביאין קדשים לבית הפסול שאין אוכלין חמץ כולו יומא וכן א"א אותו בעי"כ נמי מהאי טעמא שאין נאכל בלילה ובשבתות וי"ט מוסיפים שאר מזמורים ונהרא נהרא ופשטיה וכתב בס' א"ח שבי"ט מדלגין הפסוק מזמור שיר ליום השבת ומתחילין טוב להודות לה' ע"כ וכ"כ במנהגים במנהג דע"פ והגיה עליו המגיה שהוא טעות כי גם י"ט נקרא שבת שנאמר ממחרת השבת אך שהפסוק נדרש על שבת ע"כ כלומר שהמזמור הזה על שבת ניתקן כמו שאמרו שיר שהלוים היו אומרים כו' והוא משנה בסוף מסכת תמיד אבל נראה בעיני שכשם שאומר ומתחיל בטוב להודות שאינו אומר אלא השבח והזמרה ולא שיהא כנגד מה שהיו אומרים הלוים ביום הזה כן גם אף אם נאמר ג"כ הפסוק של מזמור שיר ליום השבת לא שמפני כן יהיה הכונה למזמור שאומר ביום הזה אלא סדר שבחות וזמירות הוא אומר אבל ודאי שזה טעות המשנים ואומרים ליו"ט במקום ליום השבת שזה ודאי כמתכוין לומר שהמזמור הזה על י"ט ניתקן לאומרו והא ליתא דלשבת ניתקן כמתני' דתמיד ואע"פ שבסוף המנהגים כתב א"א בי"ט מזמור שיר ליום השבת אלא לי"ט או להתחיל טוב להודות אין נ"ל כדבריו. וכתב עוד הטור בתיקון הגאונים יש נוהגין לומר ויברך דויד וגו' עד ומהללים לשם תפארתך כאשר הוא בס' ד"ה (ונהגו לעמוד כשאומרים אותו) ויברכו שם כבודך עד שירת הים כאשר הוא בס' עזרא ושירת הים והטעם לפי שכל אותן ט"ו לשונות של שבח הסדורים בברכת ישתבח דורש במכילתא מתוך שירת הים ומתוך אותם פסוקים של ויברך דויד ע"כ ועיין לקמן סי' כ"ב בענין השתחויות וכתב בס' א"ח דיזהר לומר מי כמוך נאדר בקדש כ"ף דגושה שאל"כ נמצא כמחרף כאומר ה' מיכה ומיכה הוא האיש שגנב השם ועשה העגל שנאמר ועבר בים צרה ואין להקשות מפסוק כל עצמותי וגו' שהיא רפויה שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה וכן יקרא ידמו כאבן הכ"ף דגושה שלא יהא נראה כאומר ידמוך אבן כלומר ידמו אותך לאבן ח"ו וכן עם זו גאלת הגימ"ל דגושה שאם תהיה רפויה נראה כאומר לשון מגואל ונמצא מחרף כ"מ ע"כ וא"ת למה מזכיר כ"ף דמי כמוכה נאדר ולא מי כמוכה באלים לא קשיא שזה אינו סמוך לשם וכתב הרד"א שכופלים פסוק ה' ימלוך לעולם ועד מפני שהוא סוף השירה ואם לא היו כופלים אותו לא היה נראה שהוא סוף השירה ע"כ ואע"פ שבב"י כתב בשם א"ח שלא לכפלו מהטעם שכתב שם מ"מ בק ליש לדחות הטעם ולכך אין לשנות המנהגים שבמקומות דנהרא נהרא ופשטיה כתב עוד בא"ח בשם ה"ר נתן אותן בני אדם שאומרים פסוקים במרוצה כשיש שם מנין (כלומר

שיוכלו להתפלל ביו"ד) לא יאות עבדין שמקצרים שבחו של מקום בשביל שאלת צרכם היש מושל שיתרצה בכך ע"כ:

תכה **ברוך** שאמר. נ' הטור ריש סי' נ"א ברוך שאמר כו' צריך לאומרו בניגון ונעימה כי הוא שיר נאה ונחמד וכתב בס' היכלות שיש בו פ"ז תיבות וסימן ראשו כתם פז וכן הוא נוסח האשכנזים ע"כ ובנוסחאות ראשונות ראיתי ונמליכך ונזכיר שמך מלכנו ונראה שאח"כ הוגה ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו כדי לחבר לשון מלוכה למלכנו אבל נראה בעיני שאין להגיה נוסחא ראשונה שיש ד' לשונות ביחד ונגדלך ונשבחך ונפארך ונמליכך והם ממש כנגד ד' שמות המרכבה העליונה הידוע בספרי המקובלים והמנהג לעמוד כשאומר ברוך שאמר כו' וכתב הטור אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן יש לו לענות אמן אחר ברכת החזן ובפ"ב סעיף ל"ב כתבתי שרבינו הרא"ש היה נוהג למהר כדי שיסיים קודם הש"ץ ויענה אמן ומכל מקום כתב ב"י שיש לדקדק מלשון הטור שלא כתב שימהר ויסיים דלא קאמר רבינו הרא"ש שחייב אדם לעשות כן אלא שהוא היה נוהג כך ורשות הוא ביד כל אדם:

תכו **וישתבח**. אינה פותחת בברוך שהיא סמוכה לחברתה כמ"ש בשם התוס' במי"ט כתב הטור סימן נ"ד וחותם בא"י מלך מהולל בתשבחות ואל ההודאות כו' עד חי העולמים והטעם כתב הב"י ר"ס נ"ג בשם התוס' דפרק הרואה אהא דאמר גבי ברכת הגשמים הלכך נמרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות דמש"ה תקנו כן בישתבח לומר תרווייהו גדול בתשבחות אל ההודאות וכתב עוד הטור בשם רבינו ז"ל שאין לענות אמן אחר בא"י מלך מהולל בתשבחות שאין זה סיום הברכה אלא אחר חי העולמים שזה סיום הברכה:

תכז **הלכך** מיבעי ליה לאיניש דלא לאישתעויי כו'. וכ' הטור סי' נ"א דמיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ועי' בפ"ב סי' ה' ובסעיף ל"ט בפ"ג וכתב הב"י שנראה מדברי הכלבו סי' ד' שאע"פ שלעניני מצוה יכול להפסיק בין ישתבח ליוצר כדלקמן בין ב"ש לישתבח לא יפסיק וכתב עוד הב"י בר"ס נ"ג שאין לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח אלא בין ישתבח ליוצר ועיין בסעיף דלקמן גם עיין בדברי רבינו בפרק ב' סעיף י' ורמ"א כתב דש"ץ אם לא היה לו טלית תחלה יתעטף בציצית (ור"ל שיברך ג"כ וכ"כ רמ"י) קודם שיתחיל ישתבח כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח ולא יפסיק כתב הרד"א שהר"ם כשהיה צריך להפסיק בין ב"ש לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' אלהי ישראל מהעולם

וגו' וברוך ה' לעולם אמן ואמן וברוך ה' מציון וברוך ה' אלהי ישראל וברוך שם כבודו לעולם כו' וכשחזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר ג"כ אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה וכתב רמ"י דמטעם זה קבעו הפסוקים האלה אחר כל הנשמה תהלל יה שברוב פעמים כשמפסיקים מפסיקים שם ע"כ ואין אני רואה שום טעם בזה שהרי אינו רשאי להפסיק אפי' לעניני מצוה אלא כשיזדמן שמפני היראה או הכבוד צריך לשאול ולהשיב או לעטוף ציצית כשיזדמן לו עכשיו ולכל דבר המזדמן אין לו מקום ועת קבוע לכן נ"ל שהטעם שהוקבעו בזמירות כדי שיהיו רגילים וידועים בפי כל לאומרם לכשיצטרך ולא יוכלו לקבעם בין תהלה לכל הנשמה שלא להפסיק במזמורי תהלים וכבר קבעו שאר מזמורים קודם לתהלה והתחילו עתה לקבוע ויברך דויד וכו' מהטעם שנתבאר לעיל וראו להקדים בכאן אלו הפסוקים שמדברים כולם בלשון ברכה וכדי שיהיו שגורים ורגילים בפי כל לאומרם לכשיצטרך להם מפני ההפסקות וכתב עוד רמ"א בשם מהרי"ל שאם אין מנין בבהכ"נ ימתין הש"ץ עם ישתבח וישתוק עד שיבא מנין ויאמר ישתבח וקדיש ול' הטור ר"ס נ"ג עומד הש"ץ ומתחיל ישתבח וכתב ב"י בשם הכלבו שהטעם כדי לומר עליו קדיש ומשום כך אומרו מעומד לפני העמוד (והמנהג שגם היחיד עומד כשאומר ישתבח וכ"כ רמ"א בסי' נ"א) וכתב מהר"י חביב דבתנאי שכבר בירך הש"ץ ברוך שאמר ופסוקי דזמרה דהיאך יאמר ברכה בלא מה שניתקנה עליהם ועיין בסימן דלקמן דבקצת פסוקי דזמרה נמי סגי וכתב הב"י דאע"ג שבספ"ק דברכות איכא מ"ד שהיו אומרים ברכת אהבת עולם לבדה קודם שיקראו את שמע ושיברכו יוצר אור לא ילפינן מהתם דהיכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר וכיון דלא אשכחינן ליה בשום פוסק אין לשנות מסדר שסדרום ותקנום עכ"ל ול"נ דודאי דלאו בחדא מחתא מחתינהו אלא הא כדאיתא והא כדאיתא דאין ענין אלו הברכות שניתקנו על פסוקי דזמרה כמו הברכות של ק"ש שלא ניתקנו על ק"ש כמו שהסכימו הגאונים וכתבו הב"י בסי' רל"ה בשם הרשב"א ואני כתבתיו בפ"ק סעיף ה':

תכח **עד** דמסיים ליה י"ח. ואפי' בין ישתבח ליוצר אור לא יפסיק כמ"ש במי"ט בשם הירושלמי ומיהו כתב הטור בסי' נ"ד בשם רב עמרם דה"מ במידי דלאו צרכי צבור הוא אבל במידי דצרכי צבור או לצורך מי שבא להתפרנס מן הצדקה ובעי למפסק ליה שפיר דמי וכתב רמ"א בשם הכלבו שמזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבהכ"נ שיעשו לו דין בין ישתבח ליוצר אור דכל זה מקרי לצורך מצוה ולאח"כ כשחוזרין להתפלל יאמר הש"ץ מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש וכתב עוד

רמ"א בשם הא"ז דפרק תפלת השחר שמי שלא היו לו ציצית או תפילין והביאו לו בין ישתבח לקדיש יכול להניחם ולברך עליהם אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר ועיין בפ"ב סי' י' וכתב ב"י ס"ס נ"ז בשם ספר המנהיג שדבר פשוט הוא שאחר שאמר החזן קדיש וברכו כאלו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בצרכי רבים ולהוציא מאותם המקומות שצועקים על חבריהם בצבור בזה ואח"כ מתחיל החזן והוא רחום יכפר עון זה שהרי הם מפסיקים בין סדור השבח לתפלה בצרכי יחיד ולא יתכן ע"כ ואע"פ שלפי סוף לשונו נראה דלעולם אין לצעוק על חבריהם מכי מתחיל ברוך שאמר כו' מכל מקום יש לחלק מראש דבריו דשאני קודם קדיש וברכו וכדברי הכלבו וכתב הב"י בר"ס קל"א שדקדק הרשב"א אהא דהזהב כל יומא לא הוה שבקת ליה למיפל על אפיה וכי לא היתה כל היום זזה ממנו אלא שהיתה מפסקתו בין תפלה לתחנה שאז לא היתה תפלתו נשמעת כ"כ אלמא דאינו בדין להפסיק וכ"כ בא"ח שאין לדבר בין תפלה לתחנה דכולא כתפלה אריכתא היא:

תכט **ומזמור** של תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה. כ"כ בש"ע סי' נ"ב ועיין לעיל סעיף ט"ו ואם יש שהות קצת יותר יעשה כמ"ש הטור בשם רב נטרונאי שאומר ג"כ מזמור הללו אל בקדשו ורמ"י השמיט לזה ולא ידעתי למה ואם יש לו יותר שהות יעשה כמו שכתבו הגה' מיי' בשם ס"ה שאומר אשרי ומדלג ואומר הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו וטעמייהו כתב הב"י מהא דפירש"י על הא דבסי' דלעיל יהא חלקי כי אמרינן בפסוקי דזמרה שמפרש שני מזמורים של הלולים הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו ע"כ ואינו אומר המזמור שביניהם שירו לה' שיר חדש. ונראה דז"ש שאומר אשרי לאו דוקא אלא ר"ל תהלה לדוד דודאי שאותן שני פסוקים אשרי אינם עיקר וכמ"ש בסעיף ט"ו וכן בש"ע לא הזכיר אשרי והגהת מיי' פ"ז מה"ת כתבו דבתשו' מצאו שרש"י היה אומר כל פסוקי דזמרה עד והלל לה' וכו' עד והוא רחום הסמוך לו ואז הוא מדלג מוהוא רחום זה עד והוא רחום דתהלה לפי שאינו אלא לקוטי פסוקים מה שבינתיים וגומר מתהלה ואילך עד סוף תהלים ע"כ דדבריהם שרש"י נהג כמנהג שכתבתי בסעיף ט"ו בשם הטור שאמרו מזמור לתודה קודם הודו לה' קראו והיינו דכ' ההג"ה שבינתיים אינה אלא לקוטי פסוקים וצ"ל גם כן שלא היה אומר ב' פסוקים דרוממו וגם פסוק ה' הושיעה שאחר והוא רחום וגם ממה שכתב וגומר מתהלה לדוד נראה מזה שלא היה מדקדק לומר אשרי וכמ"ש בסמוך וממה שכתבתי אתה למד שיש לומר גם כן מזמור לתודה כשיש שהות דהא ודאי שרש"י נמי לא אמר כל אלו אלא כשהיה שהות ולכן רמ"א ורמ"י שלא בדקדוק כתבו שמתחיל הודו כו' ומדלג הכל שנראה מדבריהם לדלג

גם מזמור לתודה ולשטה זו שמשם למדו מבואר לדעתי שרש"י היה אומר ג"כ מזמור לתודה ולכך היה להם לפרש זה ובכל אלו החלוקים מתחיל בב"ש ומסיים בישתבח:

תל **ואח"כ** יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ושלאחריהם. אבל רב נטרונאי גאון לא השיב כן כמ"ש הטור בשמו דלאחר התפלה לא יאמר אותם כל עיקר ובאין לו שהות אפילו לומר רק תהלה לדוד קא מיירי כמו שפירש הב"י וגם פירש הב"י דלא אמר רב נטרונאי שלא לומר אלא עם הברכות אבל בלא הברכות יכול לאמרם ולואי דלימרינהו כוליה יומא והביא ראיה לדבריו מתשו' הרשב"א וכתב עוד שכן ראוי לנהוג דכיון דספק במידי דברכות יש לחוש שלא יברך ברכה לבטלה וכתב מהרא"י דלדברי כולם הברכות שאנו מברכין בבוקר יכול לאמרם אחר תפלתו ולא יכול רשות קאמר אלא חובה למימרינהו שלא נפטר מהם בשלא היה יכול לאמרם קודם תפלה ולא עבר זמנה דהא בלאו הכי אינו אומרם בזמנם שנסדרו כדאיתא בגמרא בסוף פ' הרואה ומיהו בברכת התורה יש להסתפק אי סגי באהבה רבה הואיל וקרא קריאת שמע בסמוך לה וכמו שכתבתי כבר בפ"ק סימן י"ג אלא שלדברי רמ"י אין ספק בדבר דק"ש לא פטרתו:

תלא **וכמה** הוא של פרקים משלשים ולהלן. ולפי זה ר"ח אין צריך כן כתב הטור סימן ק' דמשמע ליה שצריך שיעברו ל' יום שלמים שלא התפלל אותה תפלה אבל הרמב"ם כתב של פרקים כגון של ר"ח ומועדות וכתב הב"י שכן יש ג"כ לפרש דברי רבינו הרא"ש דר"ל כשחוזר להתפלל ביום תשלום ל' שהתפלל אותה תפלה וזהו מר"ח לר"ח ע"כ וכך סתם דבריו בש"ע אבל ר"ל שהטור נטה מפי' זה לא מלבד שאינו במשמע הלשון דא"כ לא ה"ל לומר לישנא דלהלן אלא שיאמר לל' יום אלא גם מטעם שכן בפרש"י פי' ושל פרקים מועדות ולא הזכיר דר"ח ובריש פרק הרואה אכתוב עוד מזה בס"ד וכתב הב"י שהר"ר מנוח נסתפק דהא דאמרן שצריך שיסדיר דלמא היינו דוקא כשקורא ע"פ אבל כשכתובה לפניו לא וליה פשיטא ליה דאפ"ה צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות ע"כ ורמ"א כתב שנוהגים שלא להסדיר כשכתובה לפניו:

תלב **שצריך** שיכוין את לבו. עיין לעיל סי' ג':

תלג **שלא** ישמיע קולו בתפלה. עיין בפ"ג סימן מ':

תלד **ששכור** אסור להתפלל. עיין בסימן דלקמן:

תלה **שאסור** לישב בד' אמות של תפלה ולעבור. עיין פרק דלעיל סימן ד' ואם ישב כבר כתב הטור בשם אביו רבינו ז"ל שהיה אומר שא"צ לקום שהרי זה בא בגבולו ול' הגמרא משמע כדבריו מדלא קאמר אסור להיות יושב ע"כ ומצאתי בגליון הקצור ב"י ג"כ זה הדקדוק ונתן טעם לדבר דמפני כבוד השכינה הוא דאסור שאין אדם אוסר על

חבירו מקומו המותר לו ושכן מדקדק הר"ר יצחק מדמפי"ר במ"ק דאסור לישב בד"א של מנודה שאם בא אצלו אינו חייב לעמוד נמי מהאי טעמא שאין אדם אוסר על חבירו מקום המותר לו ע"כ ואע"פ שהקשה הטור מן הנדון ועלי יושב ואפ"ה עמד כבר תירץ הב"י דלדרשה דריב"ל אתא שהושיבו אותו בו ביום לכ"ג וא"נ לשון עכבה הוא כמו ותשבו בקדש ימים רבים ומהרי"א ז"ל כתב דגם רבינו הרא"ש לא אמר אלא שאינו חייב לקום אבל מ"מ מדת חסידות הוא שיקום אפי' בכה"ג אע"פ שזה עשה שלא כהוגן ומזה הצד עמד עלי ע"כ וכתב בא"ח שאם העומד בצד המתפלל חלוש ואינו יכול לעמוד כ"כ עד שיגמור האחר תפלתו מותר לו שישב ופי' הב"י טעמא דהרי חולשתו מוכחת עליו שמפני כך יושב ולא כאילו הוא אינו מקבל עליו עול מלכות שמים כחבירו:

תלו **בין** מלפניו בין מן הצדדין. כבר כתבתי במי"ט שהתוס' כתבו בין מלאחריו וכתבתי גם כן שאפילו לרבינו לאו משום דלא ס"ל שיהא אסור מלאחריו אלא דקרא לאו בהכי מיירי משום דאחורי ארי ולא אחורי אשה אבל באיש אה"נ דמכל מקום אסור לאחריו ואפשר נמי דגרסי' בדברי רבינו גם כן כמו בדברי התוספות כמ"ש במי"ט וגם רמ"א הגיה בין מלאחריו ולכך אין לשמוע לרמ"י ז"ל שהשמיט מלאחריו ועיין עוד בסמוך כתב בס' אהל מועד דדוקא מן הצד לא אסרו אלא בד"א אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור ואפילו עוסק בק"ש ע"כ והשתא כי אתא קרא דבזה בגימטריא י"ב על כרחנו ללמד על לצדדין ולאחרים הוא דאתא ומיהו דרשה זו לא אתמר בגמ' ואולי דבעל אהל מועד לא דרש כלל הגימטריא ומפרש שאסור לישב בד"א על הצדדין בלבד ולא על אחורי שאין בו איסור ולפניו לא משום שאין בו היתר אפילו ברחוק מן ד' אמות אבל לפי זה גם שיעור ד"א צריך לומר שאין בו אלא סברא בעלמא שהוא גבולו של אדם לכמה דברים ומ"מ אין לנטות מדברי התוספות דאסרו אף לאחוריו כיון שגם רמ"א כתב לדבריהם ושאפשר שגם רבינו סובר כן:

תלז **וכיוצא** בהן בשאר דברי שיר ושבח. כמ"ש בהגהת מיי' פ"ה וכ"כ בתרומת הדשן סי' ג' ואפשר שאף אם עוסק בפרק איזהו מקומן כעוסק בתפלה דמי כיון שמסודר לאומרו קודם תפלה והטור כתב דבד"ת לא דלא הוי כמו עוסק בתפלה שהטעה שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו עול מלכות שמים והוא אינו מקבל וכשהוא עוסק בק"ש ובברכותיה אזל ליה האי טעמא אבל אם עוסק בתורה איכא האי טעמא ע"כ אבל הסמ"ג כתב בשם תשובת הגאונים דה"ה לעוסק בתורה דמותר וכ"כ הסמ"ק וכתב ב"י דלפי זה לא הזכירו עוסק בק"ש כו' אלא משום דאורחא

דמלתא הכי הוא אבל ה"ה לעוסק בתורה דכיון דמי שתורתו אומנתו אינו מפסיק מת"ת לתפלה (כדאיתא בפ"ק דשבת) כל שעוסק בתורה כמתפלל דמי ועדיף מיניה:

תלח **אל** יתפלל. כתב רמ"א בסימן צ"ד בשם המרדכי דדין ק"ש כדין תפלה איברא דהמרדכי פרק הדר הביא להירושלמי שכתבו הב"י ג"כ דחד חסיד שאל לאליהו מהו שיקרא ק"ש א"ל ולא יראה בך ערות דיבור אלא דהב"י כתב דיש נוסחאות שכתב בהם ערום מהו כו' ומוכח נמי מהמרדכי דלענין שתוי אתמר דהרי הוא כתב בלשון התוס' ורבינו דבפ' הדר דמפרשים לירושלמי לענין שתוי ולא לענין שכור וא"כ ודאי דכל דין תפלה יש לק"ש שהרי בשתוי השיב אליהו ולא יראה וגו' אלא דאיכא להקשות מה שהקשה הב"י מהא דפ"ק דמכילתין א"ל ר"ג אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות ומשמע שמיד שגמרו המשתה באו כדקתני מעשה ובאו בניו בבית המשתה א"ל לא קרינו את שמע ומתוך זה פי' הוא הירושלמי דדוקא בשכור אתמר ולא בשתוי אי נמי כנ"א דבערום מיירי אבל להמרדכי אי אפשר לומר כן כמ"ש וצריך לומר דלא מיד באו לרבן גמליאל אלא קתני שבאו מבית המשתה להתנצלותם למה לא קראו אבל כשבאו לפניו כבר יינם סר מעליהם ולפיכך אמר להם שמחויבים לקרות אם לא עלה עמוד השחר אלא דאכתי תקשה מה שהקשה הב"י דלמה שלאחר שעלה עמוד השחר לא היו יכולים לקרות מאי שנא מדהתם הנהו זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דרבי יהושע בן לוי שא"ל לקרות לאחר שעלה עמוד השחר ואין לתרץ כדמשני הב"י דהנהו נרדמו וישנו ולא יכלו לקרות ואלו הקיצו ויכלו לקרות דמכיון דלהמרדכי בשעה ששתו לא היו רשאים לקרות ואחר כך לא קראו מכח ספק שלא ידעו אם היו רשאים לקרות אין לך טועה גדול מזה ולמה לא יקראו כמו שאר טועה ואנוס ואם נחלק כתירוץ הראשון שכתב הב"י דבני רבן גמליאל לא היו במשתה של מצוה יקשה על רמ"א שלא ה"ל לסתום אלא לפרש זה החילוק שבין סעודה באינו של מצוה לסעודה של מצוה וכמו שמפני זה שלא חילק כן הטור נטה לו הב"י לתירוץ האחר שכתבתי בשמו וגם הוא אינו עולה לדברי המרדכי ונמצא שמה שסתם רמ"א וכתב דדין קריאת שמע כדין תפלה תקשה עליו כמו שהקשיתי ועוד שהרי בברכת המזון פסק השו"ע בסימן קפ"ה דשכור מברך ואם כן פירוש הירושלמי בשכור דלא כמו שפירשו המרדכי בשתוי ולא הגיה רמ"א שם והרי אם כן יסתור דבריו דהכא מדהתם דהכא צריך לפרש הירושלמי בשתוי והתם צריך לפרש בשכור ורמ"י ז"ל כתב לדבריו של רמ"א וכתב גם כן דיש מקילין בקריאת שמע אבל מבואר בדבריו שאפילו בשכור מקילין לקרות דמדמי קריאת שמע לברכת המזון וזה אינו מוכרח שאף על פי שלנוסח הא' של הירושלמי דגרס ערום מהו כו' ולא

אתמר כלל מדין קריאת שמע ואפשר לומר דדין קריאת שמע שוה לברכת המזון מכל מקום הרי יש נוסח הירושלמי דלא גרס ערום והיא היא של המרדכי ולמה נדחה אותה לגמרי אלא נקיימנה בשכור ולא בשתוי וכפי' הב"י וכאשר כבר גם כן הוכחתי במעדני יום טוב דירושלמי ודאי לאו בשתוי מיירי אלא בשכור ויהיה דין קריאת שמע שוה לתפלה ושוה לברכת המזון ששוה לתפלה שאם הוא שכור לא יקרא משום ולא יראה וגו' ושוה לברכת המזון כשאינו אלא שתוי ומתורצים הקושיות מהא דפ"ק וכמו שתירץ אותה הב"י בתירוץ השני שכתבתי בראשונה ולאו דוקא פי' הב"י שישנו ונרדמו אלא כשנשתכר שלא יוכל לדבר בפני המלך אסור כההוא דירושלמי והב"י לשון רש"י נקט ורש"י אורחא דמלתא קאמר דאין דרך להשתכר ולשתות עד לאחר שיעלה עמוד השחר אלא ודאי שישנו ונרדמו מ"מ מיד שנשתכרו בשכרות היו אסורים מטעם הירושלמי כך נ"ל להלכה ולמעשה:

תלט **ואם** התפלל תפלתו תועבה. וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו כמו שכתב רבינו פרק הדר וכתב הטור שאפילו אם עבר זמן התפלה יש לה תשלומין בשוגג דבפרק דלעיל סימן ב' ופי' הב"י דנלמד מההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דריב"ל דפ"ק שכתבתי לעיל שאמר להם לקרות שמע לאחר שעלה עמוד השחר ובתפלה עדיפא דאלו בק"ש דוקא בשנשתכרו לגמרי כההיא עובדא אבל בשתויים ויכולים לדבר בפני המלך לא מקרו אנוסים כשלא קראו לפי שיכולים היו לרזרות דשתוי מותר בק"ש וכעובדא דבני ר"ג משא"כ בתפלה דשתוי אסור ולפיכך לענין תפלה אפילו שתוי נדון כאונס ויש לו תשלומין וכתב עוד הב"י דיש ג"כ לחלק בתפלה בין התחיל קודם שהגיע זמן התפלה להתחיל אחר שהגיע דכל שהתחיל במשתה אחר שהגיע זמן התפלה יש לדונו כמזיד מפני שהיה לו להתפלל תחלה ואפשר שמאחר שהיה סבור שיש שהות להתפלל אח"כ לא מקרי מזיד וכן מוכיחין דברי נ"י דפ' כיצד הרגל עכ"ל וכדברי הנ"י כתב בספרו הש"ע סי' ק"ח סעיף ח' ואע"פ שדברי נ"י אמורין לענין שאר עסקים ולא מיירי בענין שכרות מ"מ הוסיף הוא בש"ע וכתב וכן שכור כו' נראה מזה שסובר בודאי כסברא השניה שלו ומפני כן הוא שהוסיף וביאר וכן שכור כו' ואע"פ שכבר נתבאר בריש סימן נ"ט חזר ושנאו עליו מפני זה הדבר שנתחדש בו לדמות אותו לאלו הדברים שכתב הב"י דכל שסבור שיש שהות מקרי אנוס וא"כ אפילו התחיל אחר שהגיע הזמן ומפני כך אני תמה על רמ"י ז"ל שפסק בסימן צ"ט כסברא הראשונה של הב"י אפ"ה כתב כל ל' הש"ע בסימן ק"ח סעיף ח' ונמצאו דבריו סותרין זה את זה:

תמ **שתוי** יין שיכול לדבר בפני המלך. ומששתה רביעית לא יתפלל לכתחלה כ"כ הטור והרמב"ם בפ"ד מה"ת וכתב הכ"מ דהכי משמע בפ' הדר דברביעית מקרי שתוי ע"כ טעמו דאמרינן שתוי רביעית יין אל יורה ומשמע ליה דה"ה דאל יתפלל והיה אפשר לומר דגרס אל יתפלל שכן גורס המרדכי דפרקין אלא שהרמב"ם כתבה לענין הוראה פ"ק מהל' ביאת המקדש וא"כ על כרחינו חדא מכלל חברתא נשמע והתוס' דחו לגירסא דאל יתפלל וגם בהל' ביאת המקדש האריך בו כמ"ש לקמן וכן נניח ג"כ להרמב"ם והטור גי' דאל יורה ודמינה ס"ל דה"ה לתפלה וכתב בתרומת הדשן סימן מ"ב שנראה מהסוגיא דגמרא (וכמו שאכתוב אותה בסמוך) דיש לחלק בין יינות שלנו ליינות שלהם שהיו חזקים והפוסקים לא כתבו וסתמו דבריהם לפי שלא ידעו השיעור וכתב רמ"א ז"ל דנ"ל דכ"ש אם מתפללין מתוך סידור שבידו שאין חוששין לשכרות מעט ע"כ ואמרינן תו התם בפ' הדר ומייתי לה רבינו התם אמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה כדי רביעית אבל שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו ושינה משכרתו ע"כ כתבו רבינו בפ' הדר אבל תו בגמרא דהתם דמקשינן ודרך מיל מפיגה היין והתניא מעשה בר"ג שהיה רוכב כו' אמר לזה שעמו כלום שתינו רביעית יין האטלקי א"ל הן א"כ יטייל אחרינו עד שיפיג יייננו וטייל אחריהן ג' מילין ומשני שאני יין האיטלקי דמשכר טפי והאמר ר"נ אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה רביעית אבל שתה יותר מרביעית כ"ש דרך טורדתו ושינה משכרתו רכוב שאני השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי ל"ק רכוב שאני פרש"י לרמי בר אבא נמי דאמר דרך מיל והכא תני ג' מילין לא תקשי דרכוב שאני דאין לו טורח לפיכך אין מפיגו כל כך ע"כ שמעינן דלמסקנא דהשתא דאתית להכי לא מהני דרך מיל לרביעית אלא בהולך ברגליו אבל רכוב צריך ג' מילין וביותר מרביעית לא שמעינן ולא מידי דהא השתא לא צריכה לשנויא קמא דשאני יין האיטלקי אלא מדלא שתה אלא רביעית לא פלגינן בין יין ליין ור"ג ששאל על היין ששתה שהיה איטלקי כמה הוה לא דנ"מ מידי על מה שהיה איטלקי אלא מפני שכך היה המעשה ששתה איטלקי וכמו שג"כ לדעת המקשה לא ס"ד שיהיה חילוק בין יין ליין אבל נוכל לומר דהך דהשתא דאתית להכי אינו אלא דחייה בעלמא והאמת כדמסיק מעיקרא דשאני יין האיטלקי וכדדייק ר"ג למנקט בשאלתו יין האיטלקי ולפי זה שמעינן דכששתה יותר מרביעית בשאר יין דרכיבה מהני ומיהת בג' מילין וברביעית לא שמענו שום חילוק בין הליכה לרכיבה ובין כך ובין כך לקיים שתי האוקימתות ביחד א"א דהא לאוקמתא בתרא רכיבה גריעה מהילוך ואפילו בכדי רביעית דכל יין צריך ג' מילין א"כ היאך נוכל

לקיים מה ששמענו לפי האוקמתא קמייתא דאפילו ביותר מרביעית מהני רכיבה בג' מילין דמידי הוא טעמא דצריך ג' מילין בכדי רביעית אלא משום דרכיבה גריעה מהילוך וא"כ ביותר מרביעית דאמרינן בסתמא דהילוך לא מהני ומשמע אפילו ג' מילין וא"כ יותר מכן היאך נוכל לומר דרכיבה מהני בג' מילין אלא ודאי דשתי האוקמתות פליגי ולאוקמתא קמייתא רכיבה עדיפא מהילוך ומהני בג' מילין ביותר מרביעית אע"ג דהילוך לא מהני ולאוקמתא בתרא רכיבה גריעא ובכדי רביעית צריך שיהא בג' מילין אבל ביותר מרביעית לא מהני כלל שהרי לא שמענו שום שיעור ולענין הלכה כאיזה אוקמתא אין בידינו להכריע אבל הטור כתב וז"ל שתה יותר כ"ש ששינה משכרתו ודרך טרדתו ופי' בה"ג ה"מ במהלך ברגליו אבל רכוב ודאי דרך מפיגה היין ע"כ וכתב הב"י שכ"כ ג"כ הסמ"ג ע"כ ואני תמיה דהא החילוק הזה שבין מהלך לרוכב גמ' ערוך הוא ולמה יתלו להו בבה"ג ובסמ"ג ועוד תימה דא"כ כאוקמתא קמייתא הכריעו כיון דמפרשים דרכיבה מהני ביותר מרביעית וא"כ היה להם לפרש דדוקא בג' מילין כעובדא דר"ג דהא דוקא קתני כדמקשי מיניה לרמי בר אבא והרמב"ם בפ"ד מה"ת לא כתב כלום מכל זה הסוגיא דרמי ודאתמר עליה אבל בפ"א מהלכות ביאת מקדש דמיירי התם לענין עבודה וה"ה לענין הוראה כתב להא דרמי ודרב נחמן אבל מרכיבה לא הזכיר כלום וכמו שגם רבינו בפרק הדר לא הזכיר מרכיבה כלום אע"פ ששם כתב לדרמי ודרב נחמן וכמ"ש לעיל בשמו ונראה שהוא משום דספוקי מספקא להו בהני אוקמתות אבל מ"מ קשה דכיון דאוקמתא בתרא לחומרא דרכיבה צריך ג' מילין אפילו בכדי רביעית ואוקמתא קמא לקולא דרכיבה מהני בג' מילין אפילו ביותר מרביעית א"כ ה"ל לפסוק כאוקמתא בתרא ולאשמעינן דמיל לא מהני אלא במהלך ברגליו אבל ברוכב צריך ג' מילין ואין נראה כלל לומר דמשום דבספ"ב דסנהדרין ופ"ב דתענית דף י"ז איתא נמי להא דרמי ודרב נחמן ולא מקשינן התם כלום מהא דר"ג ולומר דאותם שתי הסוגיות ס"ל דאין חילוק כלל בין הילוך לרכיבה אלא דר"ג שהיה רוכב ג' מילין אה"נ דבמיל הוי סגי אלא שהחמיר ולא משום יין האיטלקי דל"ש בין יין ליין ול"ש נמי בין הלוך ברגליו לרכיבה אלא דר"ג רכוב הוה שזהו דוחק לומר שנעמיד בנין והוראה על מה שלא אמרו באותן הסוגיות כלום מזה דעיקר מילתא דרמי הוא בפרק הדר ובאותן הסוגיות אגב הוא דאתמר ולכן צריך לי עיון על רבינו והרמב"ם שהשמיטו לכל הסוגיא המחלקת בין הילוך לרכיבה ועל הטור וב"י שכתבו להחילוק בשם בה"ג והסמ"ג ועל הבה"ג והסמ"ג עצמם שלא פירשו שצריך ג' מילין:

תמא **שכור** שאינו יכול לדבר בפני המלך. כתב ב"י בשם ספר אהל מועד בשם הגאונים שכל א' שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו ע"כ ופשיטא מילתא דשתוי דנקט אף השכור בכלל וכן מצאתי בהדיא להרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות ביאת המקדש וז"ל אבל אם שתה יותר מרביעית כו' אלא ישהה לפי השכרות עד שלא ישאר משכרותו שום דבר בעולם:

תמב **שכור** מהו לברך כו' ואפי' מדומדם. וכתב רבינו בפרק הדר דה"ה לכל הברכות:

תמג **ופר"ח** ז"ל בתענית חלום. ויתבארו פרטי הדינים בזה בפ"ק דשבת סי' כ"ד:

תמד **ואני** אומר דמסתבר כו'. וא"כ הירושלמי פוסק כמ"ד בעבודה ויכול להיות שגם יחיד אומר בעבודה ומיהו הטור ס"ס ר"כ כתב דכיון דאיכא פלוגתא טוב לכוללו באלהי נצור (פי' בלא חתימה) שלא להפסיק בתוך התפלה ע"כ וכתב רמ"א בסימן רפ"ח בשם א"ז הלכות תענית שיאמר אחר תפלתו רבון העולמים גלוי וכו' כמו בחול:

תמה **צריך** שישהה שעה אחת קודם תפלתו. והטור סימן צ"ו כתב וז"ל ישהה מעט קודם שיקום להתפלל כו' וז"ש מעט במקום שעה כן הוא ג"כ לשון הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה והטעם שא"א לנו לשהות שעה כחסידים הראשונים ששהו שעה ממש כמ"ש תר"י בריש פירקין ואני תמה על הש"ע שנטה לו מלשון הטור והרמב"ם וכתב שעה אחת ובסיפא דאחר התפלה אע"פ ששם לא שינה לשון הטור בלשון סמך לו על לשונו דבקודם התפלה וכאן בסיפא הוא שהעתיק הברייתא לכך לא שינה בלשון אבל הרמב"ם כתב גם כן שלאחר התפלה צריך לישב מעט ומ"ש הטור קודם שיקום להתפלל משמע דישב דקאמר דוקא בישיבה קפיד ולא בשהייה על ידי עמידה וטעמא איכא שהרי ודאי שעל ידי ישיבה מתיישב יותר בדעתו לכוון למה שירצהו ואם כן הרמב"ם שכתב אף בלאחר התפלה בלשון שישב נפרשהו ג"כ דדוקא קאמר שישב וטעמא איכא שיותר נראה כשיושב במקומו שאין התפלה עליו כמשוי ממה שאם יעמוד על עמדו קצת ואח"כ ילך לו:

תמו **הא** דאפשר. פירש"י הא דאפשר בקצור כגון שסמוך לגמר תפלתו אבל תהר"י כתבו פירוש אם רואה שיוכל למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיע אליו יקצר ויאמר פתיחת הברכות וחתימתן וזה הפי' לבדו כתבו הטור בסי' ק"ד:

תמז **הרי** זה מעביר כו'. אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו טור ועיין לעיל סי' ג' ועוד עיין בסעיף דלקמן אם הפסיק מה דינו:

תמח **לא** יפסיק. דהיינו לדבר כגון לומר לאחר שיסירנה אבל יכול ללכת ממקומו לנענע ברגליו כדי שישליכנה מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום

כך פי' תהר"י בריש פרקין ואין זה סותר למה שכתבתי בסעיף דלעיל דלא בא בכאן לומר אלא דלא מקרי מפסיק להצריך שיתחיל בתחלת הברכה ומ"מ הרי למדנו ג"כ מדבריו דין זה שאע"פ שאין לו לצאת ממקומו כדלעיל אם יצא כשחוזר לתפלתו חוזר למקום שפסק ומינה דכ"ש אם יצא בהיתר כההיא דירושלמי דלעיל:

תמט **ואם** פוסק חוזר לתחלת הברכה כו'. כבר כתבתי הטעם בפ"ג סעיף ע"ו ועיין שם דין הפסק בשיחה וגם כתבתי שם בסעיף ע"ז דאפילו בשהה לגמור את כולה אינו חוזר לראש היכא דגברא לאו דחוי הוא והכא גברא חזי ואינו דחוי וכמ"ש גם כן הרשב"א הביאו ב"י סימן זה דהכא גברא חתזי הוא והקשיתי שם על רמ"א ז"ל שלא הגיה כן בסימן ק"ד:

תנ **ראה** שוורים פוסק. וכתבו תהר"י שאפשר שזה היה בשוורים שלהם שהיו מזיקים אבל בשוורים שלנו המסורסים אין צריך לפסוק ע"כ. והש"ע סתם וכתב ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקים אינו פוסק ע"כ לפי שאף השוורים שאינם מסורסים אנו רואים שאינם מזיקים אלא הכל לפי המקומות:

תנא **והבדלה** בחונן הדעת. פירש"י במו"ש אתה חוננתנו וכתוב באורחות חיים אין מתחילין באתה חוננתנו לפי שהמשנה מטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה אלא מתחיל אתה חונן עד וחננו מאתך ומתחיל אתה הבדלת בין קודש לחול וכ"כ הרמב"ם וכ"כ בסדר רב עמרם עכ"ל אורחות חיים וכתב הב"י והעולם נוהגים לומר אתה חוננתנו שאין נקרא שינוי מטבע שהכל ענין אחד הוא ע"כ אבל לומר גם שניהם אתה חונן וגם אתה חוננתנו בזה לא אמר הב"י שנוהגים אלא שבכל מדינות הללו נוהגין כן לומר גם שניהם ורמ"י ז"ל כתב ג"כ שכן קיבל לומר שניהם ושכן לשון מהר"א טירנ"א במנהגים שלו שכתב אומרים אתה חוננתנו בחונן הדעת ודלא כמ"ש בהגהות המנהגים בשם מהר"ר מנחם שטעות לומר אתה חוננתנו ואתה חונן רק אתה חוננתנו שהרי מהר"א כתב אתה תוננתנו בחונן הדעת ולא קאמר אתה חוננתנו במקום אתה חונן הדעת משמע שאומרים כל ברכת אתה חונן כו' כמו שהיא אלא שמוסיפין בה לומר אתה חוננתנו עכ"ל רמ"י ואין נ"ל שום דקדוק מלשון מהר"א דהא דכתב בחונן הדעת לא רצה בו תחלת הברכה אלא שם הברכה עצמה שנקראת על שם חתימתה כדאמרינן בין גואל לרופא שהוא לשון חתימתן וכן אמרינן בשומע תפלה ה"נ דכוותה ונקט לשון המשנה הבדלה בחונן הדעת וכדתנן בברכת הגשמים בברכת השנים והם שמות הברכות וה"נ בחונן הדעת ר"ל בברכה של אתה חונן וא"כ אין דקדוק כלל מלשונו של מהר"א ולדבריו של רמ"י ה"ל לדקדק מל' רש"י דקאי אדתנן בחונן הדעת ומפרש שאומר אתה חוננתנו

ולא פי' שאמרו במקום אתה חונן אבל באמת שאין זה דקדוק כלל דאפי' כי ס"ל דאינו אומר אלא אתה חוננתנו ולא אתה חונן ג"כ לא הוצרכו לפרש כיון דאתה חונן לא נקטי בלישנייהו כלל אבל מ"מ כן מנהגינו לומר שניהם וכתב רמ"י שכן הוא בכלבו בהדיא ועל כפל הלשונות נתן טעם יפה ואמר שברכת אתה חונן לאדם בינה כו' הוא נאמר על חנינת כל אדם בין ישראל ובין א"ה שחננם הש"י בבינה דעה והשכל לדעת חכמה בשבע החכמות שיד כל העולם שוין בהם ואתה חוננתנו למדע תורתך ניתקן על החיבה והחנינה יתירה שנתן הקב"ה לנו ע"י תורתו להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור וזה פי' יפה אלא שמפני זה אומר שכופלין וחננו מאתך דעה בינה והשכל דהיינו לפני אתה חוננתנו וכן חוזר ואומר שאחרי שאין שתי החנינות שוות שזו בהויות העולם וזו בדברי תורה שיש הבדל רב ביניהם כיתרון האור מן החושך ולא שייכי להדדי זה קודש וזה חול וחלילה לכוללם בסוג אחד בתפלה ובקשה אחת עכ"ד זה אינו נ"ל שאם היה כדבריו הקצר קצרה יד אנשי כנסת הגדולה מלדבר צחות במלות שונות אילו יצאו לחלק ביניהם כי דבר ידוע הוא שהוא לשון בלתי נאה למי שידבר בלשון א' על שני ענינים חלוקים ואם שהם מובנים ונלמדים מענינים שנדברים בם אלא ודאי אתה חוננתנו ניתקן לאומרו קודם וחננו כו' ומוסב אח"כ על שתי החנינות ביחד וזה יתכן יותר מאם שנאמר בברכה אחת שתי לשונות שוות על ב' ענינים מחולקים וכלום היו חסרים אנשי כנסת הגדולה מלתקן במלות שונות ומה שטען והפליג מלחברם בסוג א' בתפלה ובקשה א' אין זו שום טענה כלל וכלל ולמה לא והרי הם מחוברים מחומר ומנושא א' וכ"ש שלפי טבע היצירה זו שבהוויות העולם קודמת לזו שבחכמות התורה בזמן וגם דבר ידוע ומוחש שצריכה לה כי איך יעלה למדרגת חכמת התורה ולא ידע בין ימין ושמאל בשום מושכל ראשון ושני ואם שחכמת התורה עולה על כולנה הלא השבע חכמות כולם כלולים בה ואם לבינה תקרא כי חצבה עמודיה שבעה לכן אין לכפול הדברים אלא די בשיאמר וחננו וכו' אחר אתה חוננתנו בלבד:

תנב **טעה** בזו ובזו. כגון שאכל קודם שהבדיל בכוס וגם לא הבדיל בתפלה ויתר דיני טעות בענין ההבדלה עיין בפ' דלעיל סי' ט"ו:

תנג **חוזר** לראש. פירש"י לתפלה ולכוס והטור שכתב צריך לחזור ולהתפלל נמי כונתו שיתפלל ויבדיל בתפלה וכ"ש על הכוס דהא ודאי שצריך שיבדיל על הכוס כדקי"ל טעם מבדיל והמבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס הלכך מאי דכתב צריך לחזור ולהתפלל לאו למעוטי כוס קאתי דכוס פשיט' שצריך דטעם מבדיל וז"ל בקיצור ומתפלל שנית ומבדיל גם על הכוס וכן מבואר ג"כ בתהר"י שמפ' האבעיא מי אמרינן שכיון שטעה

בשניהם שלא יועיל לו באמירת הבדלה בלבד וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה או אמרינן שכמו שאם היה זכור קודם שיאכל היה מבדיל על הכוס ולא היה צריך לחזור ולהתפלל ה"נ עכשיו א"צ לחזור ולהתפלל אלא מבדיל על הכוס ומסקנא דחוזר ומתפלל דקנסינן ליה מפני שטעה בשתים ע"כ הוצרכתי לפרש כל זה לפי שבב"י לא פירש כלום וגם בש"ע שלו העתיק לשון הטור שחוזר ומתפלל ויש מקום לטועים שיטעו ויאמרו דבתפלה לחוד תסגי ליה כיון שלא הזכיר כוס:

תנד **אבל** בינו לבין עצמו לית לן בה. כבר כתבתי במי"ט מה שנ"ל בטעם הדבר והזכרתי גם כן לדעת הרמב"ם שסובר דאף בינו לבין עצמו לא ירבה כלל ביותר מאלו שתקנו ז"ל וכתב עוד הב"י וז"ל ההוא דנחית כו' י"מ דדוקא בשמות התואר כגון אלו אין לו להאריך אבל בדברים של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפי' בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי דהא אמרי' כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכה שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום והנכון כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבחי המקום ב"ה שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם הוא משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום עכ"ל ואומר אני שזה שכתב שאפשר דדוקא כשחותם בברכות כו' אשלי רברבי פירשו כך שכן בפ' הקורא למפרע (מגילה דף י"ח) קודם לזה המאמר כל המספר בשבחו כו' תניא ומכאן ואילך כלומר אחר תפלת י"ח אסור לספר בשבחו של מקום ומפרש רש"י ז"ל אסור לספר בקביעת ברכה ע"כ וכן מצאתי עוד בתו' פ' תפלת השחר (דף כ"ט) בד"ה מפני שיכול כו' וז"ל מכאן ואילך אסור כו' כלומר להוסיף ברכות על אלו ע"כ ואי איתא דמאמר המספר בשבחו כו' מיירי בלא ברכה מי הכניסם להטיל תנאי בדבר בברייתא זו ולא הניחוה ג"כ כמשמעה שמכאן ואילך אסור לספר כו' בין בברכה בין שלא בברכה אלא נ"ל ודאי שהם סוברים שגם אותו המאמר מיירי דוקא בברכה אבל שלא בברכה לא אסרו כלל וטעמם ונימוקם אפשר לפי שכן ראו כי לא נמנעו חכמי כל דור ודור מלחבר תחנות ובקשות ומרבים בהם שבחי הש"י אלא ודאי החכמים לא אסרו אלא כעין תקנתם דהיינו מה שתקנו בנוסח ברכה בו אסרו להרבות בשבחים ותוארים וגם לאחריהם אסרו לומר עוד שבחים כשהם ג"כ בכעין תקנתם היינו כשאומר בברכה אבל שלא בברכותיהם או שלא בברכה כלל בזה לא אסרו ואע"ג דקרא דמייתי לראיה על כל המספר כו' היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע לא נזכר בו שום ברכה לא

קשיא שאין זה אלא אסמכתא בעלמא דפשטא דקרא לאו למימרא שיש לו עונש ונעקר מן העולם אלא שאומר שא"א לו לספר כל שבחיו ית' כי הוא יבולע וימות ועדיין לא יגיע למעט מן המעט שבשבחיו אבל חז"ל ראו לאסור להרבות השבחות והברכות דוקא כמו שפירשו רש"י והתוס' וסמכו דבריהם למקרא הזה ופירשוהו לפי דרכם על עונש שיקרה לו שנעקר מן העולם ורשאים הם לומר כן דפשיטא דמלתא שהעובר על דבריהם כי ענוש יענש ככל אשר ישיתו עליו בפליליהם ובמשפטיהם אשר ברוח הקודש שהופיע בבית מדרשיהם וסומכים דבריהם על המקרא ככל משפטיהם וחוקותיהם שבכל הגמ' ולעולם לענין הדין לא אסרו בברכות אלא כפירש"י והתוס' ועיין עוד מה שאכתוב בס"ד בר"פ הקורא למפרע:

תנה **וכן** האומר שמע שמע. כתב בס' אהל מועד דאומר אמן אמן דמי כאומר שמע שמע וכ' הב"י סי' ס"א שאינו יודע מנין לו ועוד דקרא כתיב אמן ואמן ואין נראה לחלק באומרו עם וי"ו ע"כ ואעפ"כ רמ"א כתב לדברי האהל מועד וכתב רמ"י דאם אומר אמן ואמן בוי"ו כדכתיב בקרא ודאי דאין קפידא:

תנו **שאומרים** ביה"כ. וכ"כ התוס' והטור כתב שאומרים באשמורת והא דביוה"כ כבר נתבטל אבל באשמורת ישנם עדיין ב"א שבכל פעם שאומר החזן ויעבור הם אומרים שמע ישראל וגו' ונמצא שמכפלים הפסוק פעמים רבות ואע"פ שאין כופלים אותו מיד זה אחר זה מ"מ נ"ל דהוי בכלל דמשתקי' אותו ולפחות מגונה הוא וראוי לבטלו ועיין בפ"ק סעיף ט"ו:

תנז **אבל** מה שאומרים ה' הוא האלהים כמה פעמים. ל' התו' ז' פעמים ופירשו הטעם כנגד ז' רקיעים שמשבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' ע"כ והמנהג עוד לומר קודם לכן שמע פעם א' וג"פ בשכמל"ו וכמ"ש רמ"א ס"ס תרכ"ג ופשיטא שאין בזה שום פקפוק שאינו אלא מברך וכתב רמ"י שהוא על שם ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך היה הוה ויהיה ע"כ:

תנח **אבל** אם אמר פסוקא כו'. וכתב בקיצור ובטור שצריך לחוש לשני הפירושים:

תנט **לא** ישא את כפיו. וכתבו הגה' מיימ' בשם הר"ם שיעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והש"ץ עומד ושותק עד התחלת שים שלום ע"כ ופי' רמ"י הטעם שלא יאמרו שהוא פנום ועיין פ' הקורא עומד בענין זה שצריך שיהא ישראל וכתבו הגה' מרדכי בפ' הקורא עומד דיש ליזהר שלא יאמר אדם לש"ץ עלה וגם את הנותן מים יזהירו שלא יאמר לו טול ידך לעלות ואם א"ל צריך לעלות דהא עובר בג' עשין אם אינו עולה:

תס **ואם** הבטחתו כו'. והטעם כדי שלא תתבטל נשיאות כפים אבל אם יש כהן אחר שישא את כפיו לא ישא ש"ץ את כפיו ואפי' אם הבטחתו שחוזר לתפלתו אחר שישא את כפיו הג"ה בשם הר"ם ועי"ל בסמוך ובתוי"ט דקדקתי דדוקא שלא תתבטל נשיאת כפים התירו באם הבטחתו אבל לענות אמן לא ועכשיו הראיתי במדרש רבות ריש פ' כי תבא שכתב שם בהדיא דלמדונו רבותינו שעונה אמן באם הבטחתו והאריך שם במעלות עניית האמן וכדי שלא להקשות מהמשנה נ"ל שיש לתרץ דמשנתינו לרבותא נקטה ואם הבטחתו כו' אפי' לענין הפסק גדול דנשיאת כפים:

תסא **רשאי**. ויעקור רגליו מעט בעבודה (דאמרי' בפ' ואלו נאמרין כל כהן שלא עקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה ויליף לה התם מקראי) ויאמר מודים עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ויקרא לו אחר כ"כ הטור בשם הר"ם וכתבו הג"מ בשם הר"ם שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלוה אלא מי שכוון לבו לכל התפלה עם הש"ץ ולא סח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל ע"כ וטעמא פי' הב"י דאם לא כוון בכל התפלה הוי כאומר ברכת שים שלום לבדה ולא יתכן אבל כשכוון בכל התפלה ולא סח ה"ל כאומר כל התפלה דשומע כעונה וצ"ל דכשאינו מובטח לחזור לתפלתו מיירי דאל"כ יחזור הוא עצמו ויגמור תפלתו ויש לתמוה דממתני' משמע דליכא תקנתא לעובר לפני התיבה לישא את כפיו אא"כ הבטחתו שחוזר לתפלתו ואם כדברי ההגהות אע"פ שאינו מובטח יכול לישא את כפיו אם המקרא כוון בכל התפלה ויגמור שים שלום ואפשר דמתני' לא נחתא למימר תקנתא ע"י שיסיים אחר התפלה אלא במסיים הוא עצמו אבל אה"נ שאם המקרא כוון מתחלת התפלה מסיים שים שלום ושפיר דמי עכ"ל הב"י ונ"ל דהשתא דאמרן דמתניתי' לא נחתא לתקנתא א"כ אף אנו נאמר שעכשיו בזמנינו שהש"ץ אינו מתפלל אלא מתוך סידור תפלה תקנה מעלייתא היא ומובטח שעי"ז יחזור לתפלתו בכוון דעת אלא דמתני' לא קתני תקנתא וראיתי לכהנים שהם ש"ץ וסומכים על זה אפי' כשיש כהנים אחרים ולא ישרו בעיני לפי שצריכים עקירת רגלים ומי התיר להם זה כשיש כהנים אחרים אבל ודאי כשאין כהנים אחרים שהותר להם עקירת רגלים אם מובטח כו' דיש להם לסמוך על שמתפללים מתוך הסידור כך נ"ל ועוד אני אומר שאפי' לדברי האגור שכתב הב"י דטפי עדיף אם המקרא מכוון לתפלת הש"ץ מתחלה ועד סוף ומסיים שים שלום דלדידן לא עדיף אלא הש"ץ יחזור שים שלום ע"י הסידור שלפניו וכתב רמ"י דמיהו גם להקרות טוב הוא שיכוין לבו לתפלת י"ח מתחלה ועד סוף ומל' הטור דקדק זה:

תסב **דאין** ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים כו'. אבל הרמב"ם פי"ד מהל' תפלה כתב שש"ץ קורא אותם ואומר להם כהנים וכן נהגו העולם וגם התו' בפרקין כתבו דאפי' לפי' ר"ת דמה שפי' דהוי הפסקה היינו דוקא בימיהם דמיד כשסיימו ברכת הודאה לא היה אומר או"א ברכנו בברכה כדמשמע בסוטה אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו כו' וכ' הטור שאומר בלחש עד כהנים ואומר כהנים בקו"ר כדי לקרות אותם ואומר עם קדושך בלחש ע"כ ואע"פ שהגהת מיי' כתבו שהקשו להר"ם שהוא עצמו פירש שלא ניתקן אלהינו כו' אלא בשעה שראוי לנשיאת כפים ואין שם נשיאות כפים ואמר שחזר בו מאותו מנהג מ"מ מנהג מדינות אלו כמו שנהג הר"מ בתחלה וכתב רמ"י ז"ל שכל הצבור אומרים עם הש"ץ אלהינו כו' ולא ידעתי זו מנין לו ואולי לפי שראה בלשון רבו רמ"א ז"ל שכתב וי"א שאומרים אותו כו' אבל נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל שאומר אותו שהרי שוב כתב הכל בלשון יחיד:

תסג **מתחיל** בברכה שטעה זה. עיין בסעיף כ' וא"ת כי היכי דכתבתי בסעיף נ"ג בשם הר"ם שכשהש"ץ הוא כהן ועומד אחר תחתיו ומקרא שלא יסיים שים שלום אא"כ שכוון לבו לתפלת י"ח דהש"ץ מתחלה ועד סוף ה"נ לא יעמוד האחר ויתחיל בברכה אא"כ שכוון כו' כת' ב"י סי' קכ"ז די"ל דהתם שאני דאפשר לתקן להכין אחד שיכוין וגם אם לא נמצא הרי יכול הש"ץ בעצמו לסיים אבל היכא דאיתרמי שהש"ץ טעה מפני טורח צבור יתחיל בברכה שטעה בו ואפי' לא כוון ומש"ה לא אשתמיט שום פוסק לפרש דמיירי הכא כשכוון כו':

תסד **יתחיל** ממקום שפהק. וז"ל תהר"י אם טעה באופנים או מאופנים עד סוף הברכה א"צ לחזור אלא מלאל ברוך ואילך דמשם ואילך כתחלת ברכה הוי ע"כ ולפי' טעה באופנים היינו אחר שאמר כל האופנים עד ברוך כבוד ה' ממקומו וכדאמר בירושלמי מכיון דעניתון קדושה כו' ורמ"י ז"ל במחילת כבודו טעה באופנים במה שפי' שמתחיל באופנים שהרי כל שלא ענה הקדושה לא הוי גמר ברכה וצריך להתחיל בראש אלא לא אייריי אלא שטעה מיד אחר שאמרו אופנים או מכאן ואילך עד סוף הברכה:

תסה **העובר** לפני התיבה. ואינו ש"ץ קבוע כ"כ הטור סי' ר"ג ופי' הב"י דאילו ש"ץ קבוע אין לו להמתין שיאמרו לו כלום אלא הוא מעצמו יעלה ואדרבה אין ראוי לו להמתין שיאמרו לו שיעבור לפני התיבה שנראה שאיע סומך על דיבור הצבור שמינוהו לכך:

תסו **צריך** לסרב. ומיהו הכל לפי המפייס והמתפייס שאם המפייס אדם גדול אין מסרבין בו כלל ב"י בשם הרא"ה:

תסז **ופי'** רשב"ם ז"ל אין להם סדר שאם טעה כו' ויאמר מכאן ואילך כו' וכולהו רבוואת' סברי כפרשב"ם ופשיטא דהכי נקטינן ב"י סי' קי"ד:

תסח **אם** שכחה ולא אמרה במקומה. ואפי' אם עדיין לא גמר רק רפאנו כן לשון הש"ע והדין עמו דאל"כ כי חזר נמי אין כאן ברכה לבטלה שהרי לא בירך עדיין:

תסט **אינו** אומרה. אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד רמ"א:

תע **לעולם** אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות הא באמצעיות שרי ואיתא בפ"ק דע"א דף ח' ומייתי לה הרי"ף לעיל בפרקין גבי אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר והכי גר' התם אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ופרש"י אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת אם בעל תשובה הוא מאריך בהרוצה בתשובה וכן כולן א"ר חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אריב"ל אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר ומתוך כך פירשו תהר"י בשמו שהענין הזה מתחלק לארבעה דינים חלוקים הא' שבברכת ש"ת יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה שברכת ש"ת כוללת כל הצרכים ולכך נתקנה והדין השני שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה אומר ואפי' שלא יהיה לצרכו ממש מותר כיון שאומר אותו בלשון רבים מיהו בלשון יחיד אסור לאומרו כיון שאינו אומר אותו אלא בעבור כל ישראל הוי הפסקה ודוקא שיכול לאומרו בלשון רבים בסוף כל ברכה וברכה שכיון שהשלים כבר מה שתקנו חכמים לחיוב גמור אין לחוש במה שמוסיף אח"כ אבל באמצע הברכה לא דכיון ששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים והדין הג' הוא שאם שואל צרכיו ממש כגון ששואל על חולה שיש לו בביתו שיתרפא וכיוצא בו יכול לאומרו בלשון יחיד ואפילו באמצע הברכה והיינו דאמרינן אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ולא הזכיר בכאן בסוף הברכה אלא ברכת החולים סתם קאמר דמשמע דאפי' באמצע הברכה יכול לשאול צרכיו כיון שצריך לו לפי שעה והוא שיאמר אותו בלשון יחיד שלא ידמה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים והדין הד' שבסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחר יהיו לרצון יכול להאריך ולומר כרצונו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי צבור עד כאן לשונו ועיין בפרק קמא סעיף נ"ד ובמעט עיון יתבארו דבריו מתוך אלו המימרות מלבד מה שכתב

שכשאומר בסוף הברכה אסור לומר בלשון יחיד הוא סברת עצמו וא"ת ובסלח לנו שאנו נוהגים להוסיף בסליחות ואינו בסוף הברכה תירצו התוס' צבור שאני וכדמסיק רבינו הכא זו היא שיטת תהר"י בשמו ז"ל אבל הרמב"ם בפ"ז מהל' תפלה סתם וכתב אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יוה"כ אומר וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה כו' ואם רצה לשאול כל צרכיו בש"ת שואל ע"כ וכ"כ הטור סימן קי"ט. ולפי זה הני תרי מימרות דמשמיה דרב בחדא מחתא נינהו ובסוף דנקט בתד מימרא לאו למעוטי באמצע אלא שלא יתחיל בה וז"ל הטור סי' תקס"ו ונוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ופר"י שסומכין על הא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה הברכה אומר רק שיתחיל מעין הברכה ואת"כ יכול להאריך בדברי רצוי ותחנונים כפי רצונו בין יחיד בין רבים והא דאריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יה"כ לא בא למעט בסוף כל ברכה וברכה אם התחיל מעין הברכה אלא שאחר התפלה יכול להתחיל ולומר היאך שירצה משא"כ בתוך התפלה ע"כ וכתב ב"י דרב חייא בר אשי דלא הזכיר בסוף הברכה צ"ל משום דמשמע ליה דמלתא דפשיטא היא שצריך שיתחיל כנוסח הברכה ואח"כ יוסיף מה שירצה ולא יתחיל בשאלתו דא"כ הוה הברכה טפלה לשאלתו ע"כ ואני אומר דהני תרי מימרות דרב סמוכים כל א' על חבירו ומה שחסר בזה גילה בזה שזה פי' בסוף ולא בתחלה וזה פי' בלשון מבואר אם יש לו חולה כו' ונ"ל דאתא למימר שכשרוצה להוסיף צריך שיהיה לו כן ולא שיוסיף בעלמא מבלי שיצטרך הוא לכך או אחר שמתפלל בעדו כן נ"ל ועיין בסעיף דלקמן וכתב הב"י דנקטינן כשיטת הרמב"ם והטור וגם רבינו הרא"ש ס"ל הכי כיון דלא כתב לחלוקי דינים שכתבו בשם הר"ר יונה ומ"מ טוב לחוש לדבריו וכתב המרדכי בפרקין אהא דאם בא לומר אחר תפלתו יכול להאריך אבל באמצע הברכות אינו יכול להאריך אפילו מעין הברכות אלא לקצר כיון שיחיד הוא ואף על פי שמנהגנו להרבוא בסליחות בסלח לנו היינו משום דצרכי רבים נינהו אבל לצורך יחיד אין יכול להאריך כ"א לאחר תפלתו ועיין בפ"ק סי' י':

תעא **ומטעם** זה נהגו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות. אבל קשה על מה שנוהגים להתחיל בפיוט בקדושה קודם שמתחיל אתה קדוש או לדור ודור בתחלת אותה הברכה דהא לכ"ע לא הותר לעיל אלא לאחר שהתחיל באותה הברכה ודוחק לחלק בין אמצעיות לראשונות בענין זה ואדרבה לעולם ראשונות עדיפי וראיתי בהגהת מיימ' פ"ו מה"ת הביאה ב"י ס"ס קי"ב שכתבו ג"כ בטעם המנהג שאומר פיוטים בג' ראשונות וכמ"ש

רבינו וסיימו בדבריהם וז"ל אבל לא ידענו על מה אנו סומכים שאנו מפסיקים בין גבורות לקדושת השם ע"כ:

תעב **ת"ר** אלו הברכות שאדם שוחה כו'. עיין לעיל בפרקין סימן ג' ועוד עיין בספ"ק:

תעג **תניא** הכורע בהודאה של הלל כו'. לשון תהר"י בשמו ומכאן נראה שהמנהג שנוהגים קצת בני אדם לשחות כשאומרים בנשמת כל חי ולך לבדך אנחנו מודים שאינו נכון שהרי לראה בכאן ששאר כריעות אין לו לכרוע אלא אותם שתקנו חכמים ומה שהזכיר אלו בלבד ולא הזכיר הודאה של נשמת כל חי מפני שאין אמירת נשמת כל חי מבורר כמו הלל ובה"מ אלא מנהג הגאונים לפיכך לא הזכיר אלא אלו אבל ה"ה לכל שאר הודאות שאין כורעין בהן אלא בהודאה של תפלה בלבד ע"כ ויראה לי ודאי דמכ"ש שאין לו לכרוע בשום ברכה משאר ברכות בתחלה או בסוף ואפילו שאינו מהי"ח ולכך אני אומר שטועים כל השוחים בברכות התורה בתחלה וסוף והא דתהר"י נקטי בנשמת היינו שכן היה המנהג בדורו ותדע שהרי רבינו ירוחם כתב דנראה לו דהכורע כשאומר וכל קומה לפניך תשתחוה הוא מגונה כמ"ש הב"י סי' קי"ג בשמו נראה מזה דכל חד וחד נקט לפי מנהג אנשי דורו ועירו אבל ודאי דבכל מקום קאמרי תר"י שאין לשחות ונראה ודאי דכלל זה ג"כ ועתה ה' אלהינו אנחנו מודים לך דבויברך דויד שראיתי ג"כ מקצת בני אדם שכורעין כשאומרים אותו שטעות הוא בידם:

תעד **המתפלל** צריך שיפסיע ג' פסיעות. כו' וגם הש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש וכשחוזר התפלה בקול רם א"צ נחזור לפסוע ג' פסיעות כ"כ בתרומת הדשן סי' י"ג ונתן טעם לדבר שצריך להמתין עד סוף הקדיש שלם שתקנוהו חכמים ז"ל לש"ץ אחר כל תפלה אלא שמפסיקין בקריאת ס"ת וסדר קדושה והלל וא"מ וכה"ג כולהו לסדר התפלה באין וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על התפלה די"ח ע"כ ולפי זה אפילו כשלא התפלל בלחש רק בקול רם בלבד אינו פוסע אבל הרד"א כתב שאם לא התפלל בלחש פוסע ג' פסיעות לאחר תפלתו שבקול רם וכך פסק רמ"א ז"ל ונ"ל דלהרד"א טעם אחר שלא הצריכוהו לפסוע על תפלתו שבקול רם כשכבר פסע על בלחש מפני טורח הצבור כך נראה בעיני ודלא כטעמו של רמ"י ז"ל:

תעה **צריך** שיפסיע. וכתבו בהגה' מיימו' בפ"ה מה"ת שרגל שמאל יפסיע תחלה דאמרינן בשוחר טוב כל עצמותי תאמרנה אמר דוד כו' עד רגל שמאל ג' פסיעות שאחר תפלה ע"כ וכתב רמ"י דכל טעמא משום שכשיגיע לפסיעה שלישית שצריך לעמוד שם יהיה רגלו השמאלי אחורי רגל ימינו וכן הדעת נותן שכן יעמוד אדם לפני אדונו כי כן היא עמידת ההכנעה בדרך העולם ובטבע ועוד שזהו חשיבות לימין שהוא עומד

ונכנע לפניו ית' ע"כ ולדבריו אין הפסיעות השלש אלא ברגל א' דהיינו תחלה פוסע ברגל שמאלי והוי פסיעה אחת ופוסע ברגל ימיני והיא פסיעה השניה וחוזר ופוסע ברגל שמאלי והיא הפסיעה הג' ועומד כך ונמצא שרגל השמאלי אחורי הימיני כמו שאמר אבל לא ראיתי נוהגין כן אלא שאע"פ שפוסעים בשמאל תחלה מ"מ עושין ג' פסיעות בשתי רגלים דהיינו שפוסע ג"כ הימיני אל השמאלי וחוזר ומתחיל בשמאלי וכו' וכן כתב בב"י בשם הר"ר מנוח שאעתיק לשונו בסעיף דלקמן שכן מנהג חכמי צרפת לכן נ"ל דטעמא הוי שמפני חשיבות הימין עוקר תחלה השמאלי ומניח עדיין הימיני במקום השכינה והוי כי הא דפ' במה אשה בחליצות המנעל שחולץ של שמאל תחלה ורמ"י ז"ל עצמו בסי' ב' סעיף ה' נתן טעם לדבר שזהו כבוד לימין שלא יעמוד יחף כשחולץ השמאלי וה"נ דכותיה ודאי הוי חשיבות לימין שיעמוד במעמד השכינה כל עוד שיכול ולא יעקור קודם השמאלי כך נ"ל:

תעו **שלש** פסיעות. הרבה טעמים נאמרו בהם הלא הם כתובים בב"י ואני אעתיק מה שיש בהם נפקותא לענין דינא והוא מ"ש בשם הר"ר מנוח דהני ג' פסיעות ילפינן להו מדכתיב ורגליהם רגל ישרה רגליהם תרי רגל חד וי"א ו' דהא כתיב בתריה וכף רגליהם ככף רגל עגל ואע"ג דג' פסיעות אשכחן ששה לא אשכחן ס"ל דפסיעה אינה אלא כשמניע שתי רגליו וכן מנהג חכמי צרפת וי"א תלת הוו בשובו למקומו שיש לו לחזור בג' פסיעות כאשר בתחלה ע"כ וכבר כתבתי דלרמ"י הג' פסיעות אינם רק נענוע רגל א' בכל פסיעה אבל נ"ל כמנהג חכמי צרפת וכמ"ש שם ואע"פ שבסמוך אכתוב שנראה כדבריו מלשון ארחות חיים מ"מ נראה כמנהג חכמי צרפת ואפילו לפי י"א בתרא דבלאו מנינא דו' פסיעות נראה דפסיעה היינו נענוע דשתי הרגלים ומסברת י"א בתרא יצא לי טוב טעם מה שתמהתי מימי שראיתי בני אדם מקפידים שלא ילך אדם לפניהם כשעומדים במקום שכלו הג' פסיעות עד שישובו למקומם והייתי תמה על זה דכיון שהוא עומד במקום שכלו פסיעותיו שוב אין לו ענין עוד למקום שהתפלל שם דהא דאמרינן דאיבעי ליה למיקם התם כו' היינו לאפוקי שלא ישוב מיד אבל לא אמרו שיהיה צריך לשוב ואם רצונו לעמוד במקומו ושלא לשוב עוד הרשות בידו וכן מצאתי בהדיא שכתב הכ"מ בפ"ט מה"ת על לשון הרי"ף הזה וז"ל והענין הוא שעד אותה שעה אין לו לחזור למקום שהתפלל לפי שכבר נפטר וכשמגיע ש"ץ לקדושה רצה חוזר רצה עומד במקומו עכ"ל אבל לסברת הי"א יש טעם בדבר שעדיין לא נגמרו הג' פסיעות שלמדום מן הכתוב וכ"ש שהרד"א כתב ג"כ כסברא זו של הי"א וא"כ זהו עיקר למנהג העולם ולכך מקפידין אבל מ"מ ע"י קפידתם טועים שכשרואים למי שרוצה ללכת לפניהם ימהרו

לשוב למקומם בטרם שממתינים השיעור המפורש וזה אין נ"ל אלא יהיו מוחים שלא ילך ואם ילך הוא ניהו ההולך קדמתו הוא שעשה שלא כהוגן ולא הוא ולא הוי הפסק לגביה שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת כו' כך נ"ל ובשם רבינו האי שטעם ג' פסיעות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשכהן עולה למזבח עם אברי התמיד היה עולה דרך הימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין כבש למזבח היו ג' רובדין של אבן ויורד בהם ג' פסיעות על עקב ואנו עושים כמו שהם היו עושים ע"כ ואנכי לא ידעתי אלו ג' רובדין שבין כבש למזבח היכן היו ואין כאן מקום להאריך בזה ולפי שעושין כדרך שהיו הכהנים עושים לכך כתב רמ"א שלכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מכשהיו הם עושים שהיו פוסעים עקב בצד גודל וכ"כ בארחות חיים שאלו הפסיעות צריך שיהא עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככהנים ע"כ מלשון זה נראה כדעת רמ"י ז"ל שהפסיעות רק נענוע רגל א' דאל"כ למה ליה לאהדורי לגודל בצד עקב וכתב בשבולי הלקט בשם הגאון מי שמוסיף על ג' פסיעות יוהרא הוא:

תעז **נותן** שלום לימינו כו'. וז"ל הטור בשם אבי העזרי כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פנים לצד שמאל וכשאומר הוא יעשה שלום הופך פנים לצד ימינו ע"כ וכתב המרדכי שהורגלו להשתתוות לפניהם כעבד הנפטר מרבו ופי' רמ"י כשאומר על כל ישראל כו' וכתב רמ"א נהגו לומר אח"כ יהי רצון שיבנה בה"מ כו' כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש ע"כ:

תעח **בכריעה** אחת. ובעודו כורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו כו' טור:

תעט **אלא** מיבעיא ליה למיקם התם. וכתב בשבולי הלקט בשם הגאונים בני אדם המסיימים תפלתם קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים ש"ץ תפלתו:

תפ **עד** דפתח ש"ץ. והש"ץ עצמו כתב הרשב"א סי' תל"ו בתשובה שמותר לו לחזור למקומו מיד להוציא את רבים ונראה שצריך לעשות כן ושמעתי מפי גדולי האשכנזים שש"ץ שלהם עושים כן אלא שממתינים שם מעט כדי הילוך ד' פסיעות והפרש יש בין יחיד לש"ץ לפי שהיחיד שהתפלל וחוזר מיד למקומו ונראה שהוא רוצה להתודות שנית על עבירות שהתודה עליהן כו' וכמ"ש הטעם בשמו במי"ט אבל אפילו לטעמא שכתבתי שם בשם מהרי"א יש הפרש בין יחיד לש"ץ כיון שמה שהש"ץ חוזר לצורך תפלת קול רם הוא שחוזר ומ"ש ד' פסיעות העתיק רמ"א ד' אמות ונראה שמדמה להא דאמרינן בפרק דלעיל סי' כ"ב בשיעור שהייה שבין תפלה לתפלה ואי משום הא אין לנו לפרש דברי הרשב"א שלא ככתבו שהרי ודאי הפרש יש בין שתי תפלות חלוקות לשתי

התפלות של הש"ץ שאינם חלוקות אלא האחת חזרה לאחרת ומיהו כתב רבינו ירותם דהמתפלל יחידי ממתין ד"א כההיא דס"פ דלעיל ע"כ אבל אין ראיה להש"ץ שיש לו למהר לתפלתו כתחלת דבריו של הרשב"א:

תפא **ואיכא** מ"ד עד דמטי ש"ץ לקדושה. ונראה לי לקיים דברי שניהם שכשאומרים פיוטים כיון דפתח ש"ץ ילך למקומו ובשאר כל הימים עד דמטי ש"ץ לקדושה:

תפב **אמר** רב ספרא כו' באבות. ואם לא כוון חוזר והאידנא לא כמו שכתבתי בפ' ת"ה סעי' ע"א וכתב הטור סי' ק"א בשם הרב ר' אלעזר (בעל הרוקח) שירגיל אדם עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן קי"ג תיבות כמו שיש בתפלת חנה וקי"ג פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כונת הלב:

תפג **אלא** בבית שיש בו חלונות. שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע כך פירש"י וכתב ב"י דלפי זה צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה"ת וצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן ע"כ וכן בקרא כתיב נגד ירושלים אבל הוצרך הב"י להוכחה לפי פי' א' מתלמידי הר"י ע"י ראיית האור תתיישב דעתו אין צריך דוקא שיהי' כנגד ירושלים ומ"מ לפי' הב' שכתבו הוי ג"כ לקבל ירושלים בדוקא וכתבתי במי"ט פי' לפירושו של רש"י בשם מהרי"א שאינו ר"ל שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן תפלה אלא ע"ד העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו ע"כ ואע"פ שמסוף דבריו משמע דאינו צריך לשום תליית עינים למעלה כלל שאין הענין אלא הזכרה בעלמא שע"י החלונות הוא נזכר שאם יסתכל כו' שהרי כתב דע"ד העברה כו' אבל מראש דבריו מדכתב אינו ר"ל שיהיו כו' כל זמן תפלה משמע דמיהת תליית עינים בעינן כדי שיזכור ויתן אל לבו ורמ"י ז"ל תפס לו תחלת דבריו לעיקר שכך כתב בסי' צ"ה סעי' ב' בתחלה כשמתחיל להתפלל יסתכל למעלה לשמים ויכניע לבו ואח"כ יתן עיניו למטה כו' ועיין בפרקין סעיף ח':

תפד **שיש** בו חלונות. כתב ב"י סימן צ' שבספר הזוהר פרשת פקודי מצריך שיהיו בו י"ב חלונות אבל נראה ודאי שאלו אין צריך שיהיו כולם לקבל ירושלים וגם לפי הטעם מבואר שלכל הצדדין יהיו פתוחים אלא שאין לנו עסק בנסתרות עיין שם בסוף היכלא תליתאה. גרסינן בגמרא אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא כמו שהעתקתי במעדני יום טוב וזה לשון הטור לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה דאמר רב חציף עלי כו' ועיין עוד בפרק קמא סימן ג': 0הדרן עלך אין עומדין @00פרק ו

תפה **שעל** היין אומר בפה"ג. ואפי' בעודו תוסס שהרי אמרו סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ואין מקדשין אלא על היין ב"י סי' ר"ב בשם הרשב"א

וכתב עוד בשם הרשב"ץ ויין שנתערב בו שכר תאנים לא יצא מכלל יין לשום דבר עד שיהיה הרוב שכר דאז בטל מיעוט היין ברוב השכר ומברכין עליו שהכל נהיה בדברו דכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ודין יין מזוג במים ודין יין מבושל ויתר פרטים יתבארו בפרק המוכר פירות בס"ד:

תפו **ודוקא** היכא דחושש בגרונו כו'. דה"ל שמן עיקר משום דהוי לרפואה הא לאו הכי הוי האניגרון עיקר ולא מברך עליה אלא שהכל כ"כ תהר"י וכ"כ הרמב"ם והרשב"א:

תפז **ראוי** לברך עליו שהכל. ואחריו בנ"ר טור סימן ר"ח וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ב:

תפח **דלא** נטעי להו אינשי אדעתא דהכי. וכתב הטור סימן ר"ד שכן חזיז והוא שחת מברכין עליהם שהכל ולא כתב הב"י זו מנין לו ואני מצאתי בפרק בכל מערבין (עירובין דף כ"ח) דרב זירא כי הוה חליש מגרסי' כו' מאי אגמרך רבך בכשות מאי אגמרך רבך בחזיז א"ל כשות בפה"א חזיז שהכל כו' מ"ט כשות גמר פרי חזיז לא גמר פרי מאי אמרת מאוירא קא רבי ולא היא מארעא קא רבי דהא קא חזינן דקטליה להיזמת' ומיית כשותא וכבר כתבתי במע"מ דצנון מברך עליו בפה"א ואע"פ שסופו להקשות:

תפט **לענין** ברכה חשיבי כו'. וכן הלכה:

תצ **אבל** בארץ לא. אלא הלכה כר"א דאמר צלף מתעשר תמרות אביונות וקפריסין כדלעיל והא דכתב הטור בי"ד סי' רצ"ד דבא"י חייבים האביונות והתמרות לאו למעוטי קפריסין אלא לרבותא נקט תמרות וכ"ש קפריסין דהא לענין ברכה תניא לעיל דאתמרות מברכין בפה"א כמו על העלין ובסיפא תניא לעיל דעל קפריסין מברך בפה"ע כמו על האביונות כך ר"ל לפרש דברי הטור ודלא כמו שהבינו רמ"י ז"ל דתמרות דוקא קאמר ונדחק לומר דתמרות חשובות מד"ס בא"י וקפריסין פטור לגמרי בא"י וליתא דהא מוכח ודאי דקפריסין חשיבי מהתמרות כמ"ש ואע"ג דהב"י כ' דלהרמב"ם משמע דקפריסין פטור אף בא"י והוא בפ' עשירי מהלכות מעשר שני לדידיה כ"ש תמרות דפטירי אבל למאן דמחייב תמרות נראה לי ודאי דכ"ש קפריסין ושכן צריך לפרש דברי הטור ודלא כמו שהבינו רמ"י ז"ל ועוד נדחק שם בענין קפריסין ואמר שם דמשום שהוא שומר דשומר מש"ה אינו בכלל מה שאחז"ל את לרבות הטפל לפריו וכמ"ש רבינו בסימן דלקמן וכל זה שלא עיין בגמרא דבגמרא בפרקין מקשינן למאן דס"ל דקפריסין לית בהו ערלה מאת לרבות כו' ומסיק רבא דהכא שאני דכי שקלת לשומר לא מיית פרי:

תצא **ולא** נהירא כו'. כבר כתבתי יישוב לזה במי"ט וגם הב"י כ' דהרשב"א והרמב"ם ס"ל כהרי"ף דמברך בפה"א וגם הטור כתב כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לברך עליהן בפה"א לצאת ידי ספק דתנן בירך על פרי העץ בפה"א יצא:

תצב **ובלבד** שלא יהו מרים. שאם הם מרים לא מברך עלייהו כלום כן כתב הב"י בשם הרשב"א וכתב עוד בשמו דאי ממתק להו על ידי האור מברך עלייהו שהכל:

תצג **משיוציאו** מיד חשוב הוא לברך בפה"ע. ובלבד שלא יהא מר או עפיץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק דאז אין מברכין עליו כלל כ"כ הש"ע סימן ר"ב ונ"ל דאם מתקן ע"י האור או דבר אחר דמברך עלייהו שהכל כנרעינין שבסעיף דלעיל:

תצד **ואם** מסופק בבוסר כו'. וז"ל הש"ע ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן לעולם מברך בפה"א עד שיהיה גדול ביותר:

תצה **פטור** אבל אסור דטובא הנאות נאסרו ביוה"כ כ"כ ב"י סימן תקס"ז בשם המרדכי ובהג' מיימוני אע"פ שבטור כתב בשם האבי העזרי דפטור ומותר:

תצו **הא** ברטיבתא. כגון ליטוואר"ו בלע"ז כ"כ התוספות ובגמרא אדאמר רבא כס זנגבילא ביומא דכפורא פטור א"ל רבנן לאמימר והאמר רבא האי הומלתא דאתיא מבי הינדואה שרי ומברכין עליה בפה"א ופירש"י הומלתא ליטואר"ו בלע"ז משמע מזה דרטיבתא דקאמרינן הוא המרוקח והיינו דמשני בגמרא דהומלתא ברטיבתא כלומר הומלתא רטיבתא הוא וזנגבילא דרבא ביבשתא אבל לעולם רטיבתא היינו המרוקח דוקא אלא שיש לדקדק דא"כ כשהוא רטוב ואינו מרוקח מה מברך דהא יבשתא לא הוי דלא יברך עליו כלל ומרוקח נמי אינו שיברך עליו בפה"ע או בפה"א למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל הב"י ס"ס ר"ב כ' על הומלתא וז"ל משמע בגמרא שהוא זנגבילא מרוקח וכבר נתבאר שעל זנגבילא רטיבתא מברך בפה"א וקמ"ל משום שנתרקח לא נשתנית ברכתו לברך שהכל ע"כ נראה מזה דרטיבתא היינו שאינו מרוקח והומלתא רבותא קמ"ל אע"פ שמרוקח ולא פי' יפה בדבר ואם המרוקח הוא דוקא ג"כ רטיבתא כמו שנראה מסוף לשונו או שכל זנגביל המרוקח יש לו דין הומלתא ואם נאמר דכל זנגבילא המרוקח אע"פ שיבש היה קודם לכן הואיל ומרוקח ונרטב על ידי זה דין רטיבתא והומלתא יש לו א"כ כי משני על הומלתא הא ברטיבתא אין פירושו דדוקא ברטוב נעשה ההומלתא אלא כלומר שההומלתא הוא רטיבתא כלומר שיש לו דין רטיבתא וז"ל בש"ע על זנגביל שמרקחים אותו כשהוא רטוב בפה"א ונראה דה"ה אם מרקחים אותו יבש כנון שע"י כך הוא ראוי לאכילה הזנגביל עיקר ומברך עליו בפה"א ע"כ וכתב הטור בשם מהר"ם מרוטנבורג דר"ל שעל בשמים שחוקים ומעורבים יחד בסוקר"א מברכין עליו בפה"א ומיירי בבשמים שברכתך בפה"א ועיין עוד סעיף מ"ו:

תצז **ושאינו** פרי. וכתב הטור ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו בפה"א:

תצח **ועל** הסוקר. כתב בה"ג בפה"ע והוא יערת הדבש והרמב"ם בפ"ח מה"ב השיג על זה וכתב י"א בפה"ע וכן אומרין המוצץ אותו קנים מברך בפה"א ואני אומר שאין זה נקרא פרי ומברכין עליהם שהכל לא יהא דבש של אלו הקנים שנשתנה ע"י האור גדול מדבש תמרים דלא נשתנה ע"י האור ומברכין עליו שהכל פי' ב"י דבריו שעל דין המוצץ כתב שאין זה נקרא פרי ועל דין הסוקר כתב לא יהא דבש כו' וכתב הטור שאפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הן פרי ונטע להו אדעתא לאוכלם הלכך כשנשתנו נשתנית ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכין על משקין היוצאים מהן שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינן ראוין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין עליו בפה"ע ע"כ וכתב הב"י דדברי הטור הם דברים של טעם ואעפ"כ כיון דפלוגתא היא לברך שהכל עדיף דעל כולם אם אמר שהכל יצא:

תצט **והמריח** בקנה. ודאי דקאי אקנה דביה קיימינן דהיינו שקורין קניל"א והוא בל"א צמרינ"ד וכן בש"ע סי' רט"ז סעיף ב' כתב על קניל"א מברך שנתן ריח טוב בפירות וקשה לי דבסעיף דבתריה כתב על הורד ועל הקנמון שהוא עור הנדי כו' בורא עצי בשמים וטור שהעתיק ללשון הרמב"ם שהדברים הללו מועתקים ממנו לא כתב לקנמון וכמו שהעתיקו גם כן רבינו לקמן סימן ל"ז וכן שם בהרמב"ם ליתא אבל כטור כתב לתרוייהו קנה וקנמון שמברך ריח טוב בפירות וכ"כ רמ"י ואם נאמר דקנמון שהוא עור הנדי שכתב הש"ע אינו קנמון סתמא ושסובר דקנה וקנמון ענין א' הם ולכך לא כתב אלא קניל"א בלבד הוי ניחא ומסכים כל זה לדברי החכם הרופא שהזכרתי במי"ט כי קנה וקנמון אחד הם ואינו כשבוש חכמי אומות הקדמונים ושהאמת שהקנה הוא צימרינד ויש בו חלוף בטובו וברעתו ולכך נתחלפו שמותיו ואמנם קנמון שבדברי חז"ל בפטום הקטורת אינו הקנה שהקנה הוא הקלופה וכמו שפירשתיו והקנמון הוא כמו תבן או קש מבושם ואינו בנמצא לדברי החכם הנזכר ואולם לדבריו אינו עור כי אם עשב או נטיעה:

תק **ולא** נהירא מדפריך מערלה כו'. וכבר יישבתי זה בשם הרשב"א במי"ט ולכך הלכה כהרי"ף שמברכין בפה"א:

תקא **אבל** בזנגבילא רטיבתא. הכי איתא בגמרא וכתבתי לעיל בסעיף י"ב ע"ש:

תקב **וכן** דייסא כו'. וכל מעשה קדירה כדתניא בגמרא וז"ל הרמב"ם בפ"ג מה"ב וכן הדגן שחלקו או שכתשו ובשלו בקדירה כגון הריפות וגרש כרמל וכיוצא בזה ועיין סעיף כ"א:

תקג **הלכך** כל שעיקרו מה' המינין כו'. וכתב הר"ד אבודרהם בשם הר"ר יונה דדוקא כשיש בו מאחד מה' המינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין

בו זה השיעור מה' המינים אינו מברך לבסוף ג' ברכות אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס ולבסוף מעין שלש וה"ה כשבשלוהו בקדירה שמברך תחלה במ"מ אבל לבסוף מברך בנ"ר ע"כ ואע"פ שדבריו אמורים שם על העירוב עם קמח אחר של דוחן וכיוצא בו אין נ"ל דדוקא בעירוב עם קמח קאמר אלא דיבר ברגיל והווה וה"ה בכל דבר שעירב הה' מינין והם עיקר ועיין בסי' ל':

תקד **אבל** תבשיל שנותנים שם קמח להקפות כו'. וכן מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיק' אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר כ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ב וכתבו התוספות שכן ג"כ כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך במ"מ ואם לדבק בעלמא א"צ לברך במ"מ וטוב להחמיר ולגומעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך ע"כ:

תקה **הכוסס** את החטה חי א"נ שלוק ואיתניהו בעינייהו שהגרעינים שלמים דמדמה להו רבינו אהדדי לקמן סי' ט' כך פירש הב"י וכ"כ בהדיא בקיצור וז"ל הרמב"ם בפ"ג מה"ב אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בפה"א כו' וכתב הכ"מ אע"פ שהוא שלוק כיון שהם שלמים שלא הוסרו קליפתן ולא חלקו אותן וז"ש אכל דגן שלוק כלומר דלא מקרי מבושל כיון שלא הוסרו קליפתן ולא חולקו ואמר כמות שהוא כלומר כמו שמביאין אותו מהגורן וכ"כ הר"ר יונה דמדאמרינן וכן דייסא דכעין חביץ קדירה שמעינן שלא יברך על הדייסא במ"מ אלא כשנכתשו החטים ונדבקו ונעשו דומיא דחביץ קדירה אבל אם בישל החטים שלמים והגרעינים עומדים שלמים אינו מברך עליהם אלא בפה"א כמו אם היה כוסס את החטה ובש"ע הוסיף ג"כ כשאכל קליות ופשוט הוא דלא עדיף מנתבשל שלם וכתב הכלבו בשם ר"י דזה דוקא באוכל חטים וכיוצא בהן דראוין לאכול כך אבל האוכל שעורים שלמים אפילו קלוין באש אינן ראוין לאכול רק ע"י הדחק ואין מברך לפניהם רק שהכל: (כב) או שבשלו ועשאו כעין דייסא. היינו דוקא כשנתמעך האורז יפה דהוי כמו דייסא הא לאו הכי אע"פ ששלקו אינו מברך אלא בפה"א דבכלל כוסס הוא וכמ"ש גבי חטה בסעיף דלעיל ב"י:

תקו **הלכך** מברכין לפניו במ"מ כו'. אבל הרמב"ם כתב כהרי"ף וכך סתם השלחן ערוך והרב רמ"י לא הזכיר דין פת דוחן וכתב במקומו אוכל דוחן בעין וצריך עיון למה ומנין לו:

תקצ **או** תבשיל ממיני קטניות. כבר כתבתי במי"ט שהב"י מפרש דמיירי שהקטניות נתמעכו לגמרי שאין זה דרך אכילתן הלכך אין מברכין עליהם אלא שהכל וכתב רמ"א שכן אם אינם טובים מבושלים כמו חיים אע"פ שהם שלמים מברך עליהם שהכל:

תקצ **ובירושלמי** מסיים בא"י חי העולמים. ותלמידי הר"י כתבו בשמו דנ"ל שזו מטבע קצר הוא וכיון שלא הוזכר בש"ס שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא ברוך חי העולמים וכתב ב"י סי' ר"ז שכן ראוי לנהוג:

תקצ **אבל** ע"י תערובת לא. אלא מברך עליו כברכת אותו תבשיל טור ועיין לעיל סעיף י"ט:

תקצ **היכא** שנתבשלו אם יש בהן כזית. אע"פ שאין בו תואר לחם דהיכא שנחבשל לא משמע דשני לן בין איית ביה תוריתא דנהמא לליית ביה ב"י סימן ר"ח וראיתי לרמ"י שמפרש אם יש בהם כזית קודם שנתבשלו ואין נ"ל כדבריו דמאי אכפת לן בקודם שנתבשלו מאי הוה אם עכשיו בשעה שאוכל אין בהם כזית וגם הוא דבר תמוה בעצמו שהאוכל יצטרך לדעת כמה היה שיעורו קודם שנתבשל ובר מן דין הרי לשון רש"י אם הפרוסות קיימות ולא נימוחו בבישולן:

תקיא **אלא** במ"מ. וברכה אחת מעין שלש כ"כ בקיצור ואפשר לומר דזה לשטת רבינו שסובר דהוי דאורייתא כדלקמן סימן י"ו אבל למ"ד דלא הוי דאורייתא א"כ יש להסתפק בה כמו בבורא נפשות דהתם וע"ש דלאותו מ"ד לבנ"ר נמי בעי שיעור ועוד ע"ש במי"ט דאף לרבינו בבנ"ר אין ספק:

תקיב **אם** יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא. וג' ברכות כדלעיל:

תקיג **אם** יש בו תואר לחם מברך עליו המוציא. וג' ברכות כ"כ בקיצור ובשיש בין כולם כזית כדלקמן סעיף ל"ג:

תקיד **מברך** עליו במ"מ. וברכה אחת מעין שלש כך כתוב בקיצור וכמו שפירשתי בסעיף כ"ח:

תקטו **והיכא** שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא מפורר דק דק כו'. ומיהו כתבו התוס' כשנותנים הפירורים במים והמים מתלבנים מחמת הפירורים אזל ליה תוריתא דנהמא ואין מברך עליהן אלא במ"מ וברכה אחת מעין שלש וכן כתב המרדכי וכתב עוד המרדכי שכן השורה פתו ביין אין מברך המוציא שיצא מתורת לחם הואיל וסימוק (דביין אדום מיירי) ודומה לפת הבאה בכיסנין ומברך עליו במ"מ דמיזן זיין ופירש הב"י דהיינו בפירורים או בפרוסה שאין בה כזית אבל בפרוסה שיש בה כזית לא:

תקטז **וג'** ברכות. וכתב הב"י סי' ר"ח בשם הרשב"א שאם לא אכל בין כולם כזית וא"נ בפרוסה אחת שאין בה כזית ואכלה בלבד שאין מברך לאחריה אפילו בנ"ר דכל שהוא טעון ברכה דאורייתא ופטרת ליה משום דבצר ליה שיעורא לא תרמי עליה ברכה אחריתי ושכן נראה דעת הרי"ף וכתב עוד הב"י שכן נראה מדברי רבינו סי' י"ו ושכ"כ הרמב"ם בפ"ג מה"ב והכי נקטינן:

תקיז **לחם** העשוי לכותח. פי' רש"י שאין אופים אותו בתנור אלא בחמה וכתוב בש"ע י"ד סי' שכ"ט וכן קלי שלשין אותו במים או בדבש ואוכלים אותו בלא אפיה פטור וקלי שלשו כדי לאפותו חיים והוא מדברי הרמב"ם פ"ו מהל' בכורים ושם כתב הכ"מ שהוא ירושלמי דפ"ק דחלה קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה ר' יוסי בשם ר' יוחנן אמר והוא שאפאן משמע בהדיא שאם לא אפאן פטור ע"כ וגם לשון הרמב"ם שאין חייבת אלא עיסה שסופה להאפות לחם למאכל אדם ואפ"ה כתב הש"ע שלשו כדי לאפותו חייב משמע שאפי' אח"כ לא אפאו אזלי' בתר שעת הגלגול לפי שכן יתבאר בהל' תלה דהכל הולך אחר דעתו של אדם בשעת הגלגול:

תקיח **ואם** עשאן כעבין חייב. ובטור ס"ס קע"ח מסיים ויברך עליה כלומר המוציא וכתב ב"י שכ"כ ג"כ רבינו ירוחם שעשאה כעבין שמברך עליה המוציא וג' ברכות ותמהני שהשמיט זה בש"ע שהרי אין עליו שום חולק:

תקיט **במ"מ**. וברכה אחת מעין שלש. הש"ע:

תקכ **ואי** קבע כו'. אבל טריתא אפי' אי קבע לא ועיין מ"ש בזה בקיצור:

תקכא **ולא** עדיף מיין תפוחים. דתניא דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתווניות ושאר מי פירות של תרומה ר"א מחייב קרן וחומש (לשותה ממנו בשוגג) ור' יהושע פוטר ופרש"י דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד וכר' יהושע קים לן לגבי ר"א וגם קי"ל דלא כבה"ג אלא אפילו לא נתן מים בדבש תמרים מברך שהכל וכתב הטור סי' ר"ד שעל דבש תמרים מברך ג"כ שהכל. וחומץ סתווניות פירש"י ז"ל וחומץ ספוניות סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושין מהן חומץ ע"כ וכתב הטור סי' ר"ב בשם מהר"ם מרוטנבורג שעל הסופי ענבים עצמן מברך ג"כ שהכל ואע"פ שהטור חולק פוסק הש"ע כמהר"ם:

תקכב **כדאיתא** בפרק המוכר פירות סי' ט' ושם יתבארו יותר דינים השייכים ודומה להם:

תקכג **ותמרי** דעבדינהו טרימ'. פירש"י שכתשו קצת ואינו מרוסק וכתב הב"י סי' ר"ב שמשמע מדבריו שאם הוא מרוסק לגמרי אין מברכין עליו בפה"ע וכן נראה מדברי

הטור וכ"כ בת"ה סי' כ"ט אבל הרמב"ם כתב תמרים שמיעכן ביד והוציא גרעינן שלהם ועשאום כמו עיסה מברך עליהם תחלה בפה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין שלש עכ"ל הב"י וכתב רמ"א דלפי זה בלטוור"ק הנקרא פאוודלא מברכין עליה בפה"ע ולפי פירש"י מברך עליה שהכל וטוב לחוש לכתחלה לברך שהכל אבל אם בירך בפה"ע יצא כי כן נראה עכ"ל רמ"א ורמ"י ז"ל לא דק יפה בזה כמ"ש בס' מלבושי י"ט ועיין סי' נ"א:

תקכד **שתיתא**. פירש"י מאכל העשוי מקמח קליות כו' כ"כ בטור סימן ר"ח אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה"ב וז"ל קמח של אחד מה' המינים ששלקו וערבו במים או בשאר משקים אם הי' עבה כדי שיהא ראוי לאכילה וללועסו מברך עליו במ"מ ולבסוף על המחיה ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתות מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בנ"ר:

תקכה **דלרפואה** עבידא. כתב ב"י סי' ר"ד שמצא כתוב בשם הר"א שכל המרקחות שאינם מאכל בריאים אלא לרפואה מברך שהכל ואע"ג דהוא מפירות האילן כשתיתא דהיא מה' המינין ואפ"ה מברך שהכל ושמן ע"י אניגרון (דסי' ב') שאני שאף הבריאים רגילים בכך ומרקחת זנגביל דהיינו הומלתא שכתבתי בסעיף י"ב נמי מאכל בריאים היא ע"כ ועיין בסוף פירקין:

תקכו **לפי** שהוא לשון המקרא כו'. ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות כנגד י' תיבות שבמקרא זה כ"כ התו' וכך הוא ברוקח סי' שכ"ט אוחז הלחם בשתי ידיו בי' אצבעות וכו' בירושלמי פ"א דחלה ושם ראיתי בסוף הפרק ר' יצחק כדו אתי מיסב לידוי הוא פשט עשרתיה אצבעתיה ואמר הרי קיימתי עשר מצות דקתני התם לעיל מיני' י' מצות שאדם עושה עד שלא יאכל פרוסה לא תחרוש לא תזרע וכו' ואפשר שע"פ זה הלשון כתב הטור סי' קס"ז ויתן שתי ידיו על הפת אבל יותר נ"ל לפרש גם דברי הטור דה"ק שיתן שתי ידיו על הפת לאוחזו בשתי ידיו והירושלמי נמי ה"ק שפשט י' אצבעות ולקח בכולן את הפת ואחזו ואמר הרי כו':

תקכז **אלא** שלא לערב ראשי האותיות. ומש"ה נמי יתן ריוח בין לחם ובין מן כ"כ הטור:

תקכח **ופרי**. כגון תפוחים ואגסים וכיוצא בהן והר"ם מרוטנבורג כתב ערמונים וחבושים אין דרך לאכלן חיים אלא מבושלים וערמונים וחבושים שלנו אינם כן אלא ראוים חיים ומבושלים טור סימן ר"ב:

תקכט **מ"מ** האגוז עיקר. כבר כתבתי במי"ט בשם הב"י דמיירי באגוז גמור אבל אגוז רך שמבשלים בדבש וקורין לו נאו"ס מושקאד"ה מברך עליו שהכל וכתב רמ"א בשם רבינו ירוחם שכן אותם אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים מברכים שהכל ע"כ וכבר כתבתי לעיל סעיף י"ב דין זנגביל המרוקח ודין בשמים המעורבים עם סוקר ע"ש

ומסיק הטור ס"ס ר"ד דחבושים או ורדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש הפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל ואפי' הם כתושים ביותר לפי שהדבש אינו אלא לקיים הדבר המרוקח בו ודמי לפירות ששלקן במים כמ"ש לעיל בשם הב"י הלכך מברך על חבושים בפה"ע ועל של עשבים בפה"א ועל של ורדין בפה"א ע"כ ונדחק הב"י בטעם הדבר שמברך על הורדים בפה"א שלא ה"ל לברך בשם פרי כלל כדמשמע מדברי רבינו סי' ל"ז:

תקל **אפי'** כל דהו מברך דאסור ליהנות כו'. ומיהו הטועם את התבשיל נתבאר דינו בפ"ב סי' ו':

תקלא **אע"ג** שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם. אבל הרשב"א כתב שלא הסיר גרעיניתו ומש"ה חשיב ליה ברי' והר"ר יונה כתב דדין הירושלמי יש להעמידו בדבר שדרך לאכלו עם הגרעין כגון גרעין של רמון או של ענבה או של גודגדניות וכיוצא בהם ודין הגמרא שלנו בדבר שאין דרך לאכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו ורמ"א ז"ל פסק כדברי הרשב"א:

תקלב **דכתיב** ואכלת ושבעת וברכת. ועל כל ז' מינים קאי כמ"ש במי"ט וכ"כ הסמ"ג שכן נראה מתוך ה"ג ושאין נראה לו דא"כ יברכו עליהם ג' ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא אלחם ע"כ וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ב מה"ב שאין שום ברכה מן התורה כ"א ברכת המזון דשלש ברכות ועיין בפ"ג סי' ט"ו:

תקלג **או** דלמא לא נתקנה. כבר כתבתי במי"ט שלמ"ש רבינו לקמן דלא נהירא ליה דברי ר"י כו' דס"ל דאין מברך בנ"ר בפחות משיעור וכן מפשיט פשיט ליה להרמב"ם בפ"ג מה"ב וכתב ב"י שכן נראה גם כן מדברי הרי"ף:

תקלד **גרסינן** בגמ' א"ר זירא כי הוינן בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דליפתא (ראשי לפתות) פרמינהו (מנשיי"ר בלע"ז ל' קניבת ירק) פרימא רבה בפה"א פרימא זוטא (גריעותא הוא וכשאכלו חי קאי) שנ"ב וכי אתא לגבי רב יהודה אמר לן אידי אידי בפה"א והאי דפרמינהו טפי כי היכי דנמתיק טעמייהו ופסק כן הטור ס"ס ר"ה וכתב עוד בשם רבינו האי גרגלידי דלפתא מבושלים או כבושים בחומץ או בחרדל בפה"א חיין שהכל ופי' הטור הטעם שהלפת טוב יותר מבושל מחי וכתב רמ"י שנ"ל שהלפת הוא מה שקורין בל"א רי"ב:

תקלה **דק"ל** מיא דכולהי שלקי כשלקי ומברכין עלייהו בפה"א. וכתב הטור סי' ר"ה שהיה אומר א"א הרא"ש ז"ל דדוקא כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל ע"כ ובכך אני מיישב להש"ע שבר"ס ר"ד

שסתם וכתב שעל המרק מברך שהכל והוא פי' הערוך על זמית ואף על פי שבסימן ר"ב סעיף י' כתב במחלוקת מרק של פירות אלא דמרק דבר"ס ר"ד הוא מרק סתמא שהוא של בשר וכתב עוד הטור וז"ל כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל כ"ש אם סחטן שמברכין על מימיהם כדרך שמברכין עליהם ואינו נראה כן דודאי כשסוחטין אותם משתני לגריעותא וראי' לדבר משקים היוצאים מן הפרי שמברכין עליו שהכל ואם בשלם מברך על המרק כברכת הפרי עצמו כמ"ש א"א הרא"ש (לקמן בסמוך) ע"כ וכתב הב"י בשם רבינו הרא"ש ז"ל שכתב בתשובה כלל ד' סי' ט"ו דטעמא דמיא דשלקי כשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות הלכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם ואפילו אם בשלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתנית ברכת המים זה בשביל זה שמבשלים עתה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות עכ"ל וכיוצא בזה עיין בשם תהר"י במי"ט סי' י"ג:

תקלו **ואפשר** שאם בשל הפרי כו' מברך עליו בפה"ע. אבל הרשב"א כתב שמברך עליו שהכל ולא דמי למיא דשלקא ומיא דשבתא כיון דרוב אכילתן הוא על ידי שליקא מי שליקתן כמותן הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה אלא למיכליה בעיניה בהנהו לא אמרינן שיהו מימיהן כהן כ"כ ב"י בשמו בסי' ר"ב ונשתבש רמ"י ז"ל בסימן ר"ה סעיף ב' לתת טעם אחר וכמ"ש במלבושי י"ט בס"ד וכתב עוד הב"י דנ"ל דלהרא"ש ה"ה כששראם במים ולא בשלם אם נתנו טעם במים מברך עליהם בפה"ע ומכאן דלדעת הרא"ש מי שריית צמוקים ותאנים או בישולם מספקא לן אם יש להם דין הפרי עצמו לענין ברכה ואע"ג דלענין ברכה ראשונה לא נפקא לן מידי דהא תנן על כולם אם אמר שהכל יצא (ואפילו לכתחלה כמ"ש לעיל ס"ס ט') נ"מ לענין ברכה אחרונה שאם יש להם דין הפרי עצמו מברך ברכה אחת מעין ג' ואם אין להם דין הפרי עצמו מברך עליו בנ"ר ולכן ירא שמים הרוצה לשתות מהם אל ישתה אלא בתוך הסעודה דברכת המזון פוטרת ברכה שלאחריה בין שתהיה מעין ג' בין שתהיה בנ"ר או יאכל פרי מז' המינים וישתה מים ג"כ כדי שיצטרך לברך אח"כ ברכה א' מעין ג' ובנ"ר וממ"נ יוצא י"ח מן הצמוקים או התאנים אבל אין תקנה על ידי שישתה יין ויברך אחריו ברכה אחת מעין ג' ויוסיף בה על העץ ועל פרי העץ שאע"פ שבתוספת זה אינו מזכיר שם ומלכות אין לעשות כן וכמ"ש בתרומת הדשן סי' ל' והא דמי צמוקים שוים למי תאנים דוקא כשהצמוקים מעורבים עם המים הא אם נמשכו המים מהצמוקים ה"ל יין ומברך עליו בפה"ג והוסיף לבאר בש"ע שהוא כשהצמוקים יהיה בהם לחלוחית שאם ידרוך אותם יצא מהם דבשן אבל אם כשיעצרו אותם לא יצא מהם שום לחלוחית דבש לא:

תקלז **אלא** חותך כו'. וכתבו התו' והמרדכי דבשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה ועיין בסעיף דלקמן:

תקלח **ויראה** לי שצריך לחתוך מעט כו'. ושיעור הפרוסה כתב הרמב"ם ז"ל לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן וברוקח ירושלמי שיעור בציעה אית דאמרי כזית ואית דאמרי פחות מכזית ע"כ ושנינו במס' דרך ארץ זוטא לא יאחז אדם פרוסה כביצה בידו בפעם אחת והעושה כן הרי זה רעבתן ע"כ וה"מ בחול אבל בשבת הא אמרי' בגמ' לקמן ובפ' כל כתבי דר' זירא הוה בצע אכולא שירייתא ומסקינן דטעמיה דכיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא עביד הכי לא מתחזי כרעבתנותא וכתב רמ"א דהה"נ אם אוכל עם הרבה בני אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל א' כזית מותר לבצוע כפי מה שצריך לו ע"כ ומ"ש כזית אפשר דלתת לאחרים מחייב כמ"ד בירושלמי כזית כדי שלא יהא נראה כצר עין אבל קצת יש לי לדקדק על זה שכשחותך פרוסה גדולה בתחלה ואח"כ פורס מאותה חתיכה לו ולהמסובין למה לא יחשב הפסק כי היכא דחשבינן הפסק אם לא יחתוך הפרוסה מתחלה כלל ואע"פ שהוא אוכל פרוסתו קודם שיחתוך פרוסות המסובין מ"מ הפסק גדול הוא לחתוך פרוסה גדולה ואח"כ קטנה שלו מהפרוסה הגדולה ויש לתרן כיון שא"א לעשות בענין אחר לא חשיב הפסק וכמ"ש לעיל לענין שבת וה"נ א"א לעשות בענין אחר שאם יחתוך פרוסות שלהם אח"כ בפני עצמן לא יהיה בזה חבור מצוה כלל ועיין בפ' דלקמן סימן י"ו וכתב הרוקח שאין לברך המוציא קודם שיתפוס הלחם כמו במנחות (פ' הקומץ) גבי תפילין משעת הנחתן ועיין בסימן דלקמן ופרק דלקמן סימן ט"ו:

תקלט **ונפל** מיניה. וכ' הר"ר מנוח דלאו דוקא נפל מידו ונאבד אלא ה"ה אם נפל ונמאס לאכילה ופשוט הוא ב"י סי' ר"ו:

תקמ **והוא** לא אתא לידיה. כתב הב"י שמכאן למד הרמב"ם שאין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאהו לפניו דה"ק הירושלמי דנסיב פוגלא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו ע"כ ולפי פי' הזה לא קשיא קושית תהר"י בירושל' דלעיל שכתבתי בשמו במי"ט אדלא קתני ולא אתא לידיה דהתם בבירך ואח"כ נפל ממנו וממילא משמע שנאבד ואינו ענין ללא אתא לידיה דהכא וכתב הב"י וא"ת ומ"ש מאמת המים ואפשר דשאני הכא שאפשר שלא יביאו לו אבל המים סופן לבא וכתב הטור אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך וכתב ב"י שכן דקדק

הרשב"א מפי' רש"י בדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה דלקמן סי' כ"ו שאכתוב בסעיף פ"ג דלפי פרש"י רב פפא אתא לאשמעינן שאע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל ע"כ וכתב עוד הב"י דנראה דלא בעינן שיהא מאותו המין ממש אלא היינו לומר שיהיה ממין ברכת הראשון ע"כ וכתב רמ"י שאפילו אכל הראשונים קודם שיביאו האחרונים יצא ע"כ והשתא ודאי דוק מיניה דבעל הבית האוכל נפטר בברכה על מה שמביאין לו גם אחר שכבר אכל כל מה שהיה לפניו ולפי זה אין מקום למה שהגיה רמ"א בכאן לדברי הב"י טוי"ד סי' י"ט שכתב לענין שחיטה דלכתחלה טוב ליזהר ולהיות דעתו בשעת ברכה על כל מה שיביאו לפניו דדוקא בשחיטה דדומה לשמש שנמלך על כל פרוסה משא"כ במברך על אכילה ושתיה דמסתמא דעתו כך ולא ה"ל לרמ"י ז"ל לכתוב הגהתו של רמ"א אחרי שאיננה לפי סברתו ועיין עוד לקמן סי' כ"ו ובפ' כיסוי הדם סעיף י"ט:

תקמא **והלכתא** כרבא. עיין סעיף י"ט:

תקמב **והלכתא** כר' יוחנן וכו'. ועיין לקמן סעיף ס"ב וכתב המרדכי בשם הר"ם דה"ה אם שתי שלימות ממין א' אחת גדולה ואחת קטנה דמברך על הגדולה וכתב הרוקח שאם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כדין שלם ואפי' בשבת יכול לחברם כדמשמע בפ' חלון ע"כ וכתב בכתבי מהרר"י איסרלן סי' ק"ו דשתי גלוסקאות הדבוקים שנאפו כך בתנור ונחתך מן האחת והשניה נשארה שלימה כה"ג ודאי יותר טוב להפריד החתיכה מן השלימה כדי שתהא נראה שלימה ממה שיניחנה דבוק בה כדי שתהא נראה גדולה דקי"ל שלימה קטנה עדיפא לענין ברכה מפתיתים גדולים ע"כ וכתב רמ"י בסי' קס"ח בשם מהרי"ל דלא יבצע ממנה במקום שהיתה דבוקה בחברתה ששם נראית כפרוסה רק יבצע ממקום השלם שבה ע"כ:

תקמג **מברך** על השלימה של גלוסקי. וכתב הב"י ומשמע לו דאפי' שתיהן נקיות אלא שזה לבן מזה מברך על היותר לבן דהא ודאי חשוב טפי ונראה שאם יאמר הבוצע דאותו שאינו לבן כ"כ חביב ליה לא צייתינן ליה דבטלה דעתו אצל כל אדם ע"כ:

תקמד **וכן** הדין בפת של נכרים ופת של ישראל אם נזהר מפת של נכרי כ"כ המרדכי וכתב הב"י דנראה מדבריו שאם הוא נזהר מפת של נכרי לא יבצע אלא בפת ישראל אע"פ שהוא קיבר וכתבו התוס' שרבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של כותים מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא וכתב בתרומת הדשן שכן נהגו והמרדכי פ' אין מעמידין כתב דמדברי הראבי"ה נראה שאם היה מיסב על השלחן ישראל האוכל פת של כותים

והבעה"ב נזהר מפת של כותים כיון דמצוה מוטלת עליו לבצוע יבצע מן היפה וראיה מן הירושלמי פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה מהם שירצה יברך וכיון דהותר לבצוע הותר לכל הסעודה הזאת זכר לדבר הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו ע"כ ופי' בת"ה טעם הדבר דכל ברכת הנהנין תליא בחביבות וכיון שזה שבעה"ב נזהר מפת של כותים אינו זה בשביל שאינו חביב לו אלא מניח משום פרישות ולכך היכא דמצי למצוא עילה שיאכל בהיתר ולא יצטרך לפרישות כגון הכא שמחבב בו מצוה שרו ליה רבנן וכההיא דירושל' בפרוש מחולין טמאים דמברך על הטמא אם חביבה לו ע"כ ומ"מ כשאוכל לבדו הנזהר מפת של כותים ואין אחר עמו שאינו נזהר שבקינן למנהגה דנהיגי כרבינו שמשון שמסלקין פת של כותים ואין כאן מקום עיון על הב"י כמ"ש רמ"א ז"ל דהרי בעל ת"ה בעצמו כתב שכן נהגו כמ"ש לעיל בשמו וכתב עוד בת"ה שאפ בעה"ב אינו נזהר מפת של כותים ואינו דעתו לאכול כל הסעודה רק פת של כותים כי היא נקיה אבל ב"ב אוכלים מפת שאינה נקיה שהוא כשר ושתי הלחם מונחים על השלחן אע"פ שנהגו רבותינו כמו שצוה השר מקוצי מ"מ כה"ג צריך לבצוע על פת נקיה של כותים הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת ולא מן הכשר וכמ"ש בסעיף הסמוך לקמן:

תקמה **מניח** פרוסה בתוך השלימה. וכתב ת"ה סי' ל"ב דכל הדינים האמורים להקדים הא' על חבירו לא נאמרו אלא כשרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא האחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אע"פ שהוא מוקדם בפסוק או חשוב או חביב עליו:

תקמו **הלכך** מילי דסעודה הוא. ואפילו אינו מצרכי פרוסת הבציעה וז"ל הרמב"ם בפ"א מה"ב אם הפסיק בדברים מענין דברים שמברכים עליו א"צ לברך שניה כיצד כו' הביאו מלח וכו' תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכו':

תקמז **ולא** חשיב הפסק. וכתב הכלבו דה"מ בדיעבד כלומר אבל לכתחלה לא יפסיק אפילו בדברים אלו ע"כ וכן הדין לכל ברכת הנהנין שלא יפסיק בין ברכה לאכילה טור סי' ר"ו וכתוב בא"ח אם ראובן כשהוא נוטל ידיו לאכילה יעקב בירך המוציא ואח"כ נגב ראובן ידיו ובירך ענ"י לא הוי הפסק כמו טול ברוך וא"צ ראובן לחזור ולברך המוציא ע"כ וכתב הרוקח שאחר שאכל הבוצע מעט הסיחו האחרים הא נפקי כולהו כדמשמע בשלהי בכל מערבין דאי יהבי לינוקא נפקי ע"כ והב"י נחלק עליו דהתם בירך על דעת שישתה התינוק בלבד אבל הכא כל אחד וא' חייב לברך על אכילתו אלא שא' מברך לכולם והוי כאלו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך וזה נ"ל ברור עכ"ל וגם רמ"י כתב כדבריו אלא דכתב

שבדיעבד יש להקל ול"נ שא"א לומר כדברי הב"י שהרי מעשים בכל יום כשמביאין יין בתוך הסעודה א' מברך לכולם ויוצאים בברכתו ואינם שותים לאלתר אלא כשיביאו ג"כ לפניהם ומביאין ראיה ממעשים בכל יום כמ"ש במי"ט סי' ל"ה ושוב מצאתי שכדברי הרוקח כתבו התוס' ר"פ ערבי פסחים (פסחים דף ק' ע"ב) וז"ל ידי קידוש יצאו אע"פ שלא שתו רק שיטעום המברך או אפילו א' מהם כדמוכח בסוף בכל מערבין ולכתחלה צריך שיטעמו כולם ע"כ ומיהו מ"ש הב"י דהוי הפסק בין עניית אמן לטעימה ל"ד שצריך שיענה אמן ובלא"ה לא סגי אלא כשטעם בלא עניית אמן נמי נפיק דקי"ל דשומע כעונה כדאיתא לעיל פ"ג סי' י"א וכתב רמ"א סי' קס"ז סעי' ב' בשם הא"ז שאם רבים מסובים יכוונו לבם לשמוע הברכה ויענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים עכ"ל ותחלת דבריו פשוטים בטעמם אבל מה שהצריך שהמברך יכוין לאמן שאומרים נ"ל דטעמא מהא דאמרינן בפ' דלקמן סי' ט"ז אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים:

תקמח **אין** הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח כו'. וכתבו התו' שכשהפת נקיה א"צ וכתב הטור שאם הפת מתובלת בתבלין או מלח כעין שלנו א"צ והרמב"ם כתב שאם נתכוין לאכול פת חריבה א"צ ומיהו כתבו התוס' שהר"ר מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבים על השלחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצוה השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם ע"כ ובשבולי הלקט כתב בשם הגאונים שנהגו לבצוע על המלח לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתיב על כל קרבנך תקריב מלח:

תקמט **בירך** על פירות האילן בפה"א יצא. וכתב רש"י לקמן גבי הא דאמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות כו' אבל אין ברכותיהן שוות ד"ה אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה בפה"א אבל צנון וזית ובירך על הצנון לח נפטר זית ומיהו הר"ר יונה כתב שם דהיינו דוקא כשבשעה שבירך בפה"א לא נתכוין לפטור פרי העץ אבל אם נתכוין לפטור את פה"ע א"צ לחזור ולברך ב"י סי' ר"ז ועיין לק' סעיף קל"ו ובהל' ציצית סעיף ס"ז:

תקנ **ועל** פירות הארץ בפה"ע לא יצא. הלכך אם אדם מסופק בפרי אם הוא פרי עץ או פרי האדמה מברך בפה"א טור:

תקנא **כל** שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא וכו'. הלכך היה אומר הר"ר יונה תותין הגדלים בסנה וכיוצא בהן מברכין עלייהו בפה"ע שמין אילן הם והר"ר יוסף כתב שיש לברך עליהם בפה"א לפי שמצא בתשובת הגאונים כל אילן שיבש בסיתוא וכלו גוזיה

וטרפיה לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה"א טור סי' ר"ג וכן נוהגין וכתב בשבולי הלקט האוכל ממה שמוציאין אילני סרק אין מברכין עליהם אלא שהכל דלא חשיבי לברוכי בפה"ע וכ"כ בתשובת הגאונים הלכך בני אסא אף על גב דבשלן והויין כפירות לא מברכי עלייהו אלא שהכל דתניא ד' מינים שבלולב שנים עושים פירות ושנים אינם עושים פירות וכיון דאמרינן הדס וערבה אינם עושים פירות ש"מ דפירות בני אסא לאו פירות נינהו:

תקנב **דקאמר** בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. וכתב ב"י בסי' קפ"ז בשם הרשב"א הואיל והמשנה ממטבע לא יצא וכדתנן בפ"ק מקום שאמרו להאריך כו' מש"ה מסתבר לי דבהא אפי' ידי ברכה ראשונה לא יצא אא"כ פותח וחותם בה דברכה ראשונה של בה"מ ארוכה היא והלכך צריך שיאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן כולא וכיוצא בזה כדי שיהא פותח בברוך וחותם בברוך:

תקנג **ור"י** היה מסופק אם הלכה כרב כו'. ורי"ף ורמב"ם פ"א מהל' ברכות פסקו כרבינו האי דהלכה כר' יוחנן והכי נקטינן וכתבו התוס' דלר' יוחנן אפילו לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינו מלכות וע' בפ' הרואה סעיף י"ז:

תקנד **ועל** תבשיל שעיברה צורתו. לשון הטור ונתקלקל וכתב עליו הב"י דהיינו דוקא שנתקלקל קצת דאלו שנתקלקל לגמרי כיון דלא חזי לאכילה אין מברכין עליו כלל:

תקנה **היו** לפניו הרבה מינין ורוצה לאכול מכולם אבל אם אינו רוצה לאכול מאידך לא מחויב לאכול ממין ז' או מהחביב כדי להקדימו אע"פ שהוא לפניו ת"ה סימן ל"ב ועיין לעיל סעיף ס"ו:

תקנו **הלכך** נראה דברי רב האי כו'. והאחרונים לא הכריעו:

תקנז **דודאי** ברכת המוציא או בורא מיני מזונות חשיב מבפה"ע. וכתבו הג"מ בפ"ח מה"ב וז"ל היה לפניו תבשיל שיש בה קמח כוסמין ושבולת שועל וגפן או תאנה ורמון נראה לי כיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת ואע"ג דהני ממין ז' וכוסמין ושבולת שועל לאו ממין ז' (כלשון הירושלמי שכתב רבינו בסי' כ"א) מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עליהם המוציא ובה"מ דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת ע"כ ודקדק מזה רמ"א ז"ל דברכת המוציא קודמת לברכת במ"מ וכ"ש לשאר ברכות:

תקנח **קי"ל** כר"י דאמר מין ז' עדיף. ולהרמב"ם קי"ל כרבנן דחביב קודם ולא מין ז' ובין ברכותיהן שוות ובין אינן שוות ומפרש לדעולא דאמר אבל אין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה כו' לומר שאין הא' פוטר את חבירו כמ"ש רבינו לדעת בה"ג ומפ' לחביב

מה שהוא חביב עליו אז באותה שעה וס"ל נמי דאם רוצה בזה יותר מבזה דאף רבנן ס"ל שאם יש ביניהם ממין ז' עליו מברך תחלה:

תקנט **אין** עדיפות בחביב. אבל לפירוש הר"ר שמעיה דלעיל גם בזה צריך להקדים החביב ולא הכריעו האחרונים אע"פ שהתוספות והר"ר יונה והרשב"א וסמ"ק סבירא להו כפי' הרר"ש:

תקס **כל** המוקדם כו'. ובתנאי שרוצה לאכול משניהם וכמו שכתבתי לעיל סעיף ע"א:

תקסא **א"ל** זה שני לארץ וזה חמישי לארץ. הלכך זית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא ושעורה שר לארץ קמא וכן דבש קודם לגפן שהוא שני לארץ בתרא וגפן שלישי לארץ קמא וכתב הר"ר פרץ דוקא אם אוכל ענבים שברכתן בורא פרי העץ אבל אם עשה מהן יין שברכתו בפה"ג כיון שמפרט בה הגפן חשובה וקודם לדבש ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ שני כיון שברכת היין חשובה קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה כשכולל ברכת היין עם ברכת הפירות ומיהו מעשה קדרה דחטין ושעורין קודמין ליין לפי שברכתם בורא מיני מזונות שהיא גם כן חשובה שמבוררת וגם קודמין לו בפסוק כל זה לשון הטור סימן רי"א ומ"ש דזית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא על כרחך בכוסס שעורה היא דאי בתבשיל הא אמרן דברכת במ"מ קודם לברכת בפה"ע ואזיל הטור לשיטתיה דמסיק בסוף הסימן דלאביו הרא"ש ז"ל דס"ל דברכות בפה"ע ובפה"א שוות ואין לברכת בפה"ע קדימה על ברכת בפה"א אפשר דאיירי קרא אף בכוסס מש"ה צריך לטעמא שהוא ראשון לארץ בתרא ולכך בעלי הש"ע השמיטו לזה הלשון ולא העתיקו משום דפסקי בסעיף ה' דקרא לא מיירי בכוסס ורמ"י ז"ל שכתב ללשון הטור בזה אע"פ שפסק ג"כ דקרא לא מיירי בכוסס הוצרך להתחכם כשהשיב לשואלו דר"ל בזית שעדיין לא הנץ שמברכין עליו ג"כ בפה"א ומ"ש הטור דבש קודם לגפן בפלוגתא שכתב רבינו בסימן י"ב אי דבש זיעה בעלמא או כיון שהכתוב נקט לתמרים בלשון דבש מברך עליו ב"פ העץ ובקיצור כתב תמרים קודמין לגפן ומיהו בתר הכי נמי לא דק וכתב שעורה קודם לדבש והב"י כתב כן על מ"ש הטור בסוף הסימן שעורה קודמת לדבש והוה ליה להקדים ולכתוב כן אדהך:

תקסב **אין** טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. וכתב הב"י סוף סימן קע"ז דמיהו היכא שאחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סמוך עליהם דלא היה דעתו עליו אפילו דורן מדברים שדרכן לבא ללפת בהן את הפת נראה שצריך לברך לפניהם דהיינו ממש נמלך שקובע ברכה לפניו וכן מצאתי בספר הפרדס אבל לאחריו א"צ

דבה"מ פוטרת ע"כ וכתב רמ"א וז"ל ולא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם על כל מה שמביאין לו בסעודה ע"כ ועי' לעיל סעיף נ"ז ולקמן (סעיף פ"ד):

תקסג **וכן** משקים כו'. עי' סעיף פ"ו:

תקסד **כי** היו רגילים כו'. עיין סעיף פ"ג:

תקסה **משום** דהוי כדברים. עיין בפרק ע"פ סימן ד' בדין יין שלפני המזון:

תקסו **לפי** שאין אנו רגילים כו'. עיין סוף סימן ל"ב והטור כתב דאנן נמי רגילין כן בסעודות גדולות שלאחר שמושכין ידיהן מן הפת מסירין אותו ועורכין השלחן בפירות ובמיני מגדים וקובעים עצמן לשתות וכתב דבריו רמ"י ז"ל והוסיף עליו וז"ל ומפני שאין העולם נזהרין מזה נראה לו שמפני זה נתפשט המנהג שבסעודות גדולות אחר שערכו השלחן בפירות ובמיני מגדים נוהגין לחזור ולהניח על השלחן קצת מן הפרוסות הנשארות בתוך הסעודה כדי שיהא נראה שעדיין לא משכו ידיהן מן הפת ולא יהיו נראין כמועלין בברכות ואע"ג דאינהו לא חזי מזלייהו חזו ומנהג אבותיהם בידיהם שהנהיגם כך לפיכך יראה לי כל איש הירא והמדקדק יזהר בזה בסעודות גדולות לברך על הפירות (פירוש לפניהם ולאחריהם) כי ודאי משכו ידיהם מן הפת ואין דעתם לאכול עוד מן הפרוסות שהניחו כלום נ"ל עכ"ל:

תקסז **אפי'** אוכל מהן בלא פת. בתחלה כמ"ש במעדני י"ט בשם הטור אבל מדברי הר"ר יונה אינו נראה כן אלא שאע"פ שקובע עיקר סעודתו על הפירות צריך שיאכל מהם תחלה עם הפת הא לאו הכי צריך לברך לפניהם ומיהו בהא מהני ליה מה שקובע עיקר סעודתו על הפירות שכיון שמתחלה אכל עמהם פת אע"פ שאח"כ יאכל מהם בלא פת כלל ואפילו לבסוף אינם טעונים ברכה כלל ועיין בסמוך וכתב הרשב"א בשם הר"ז דלפי' רש"י רב פפא אשמעינן אע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל:

תקסח **ואכל** מקצתן בלא פת כו' שלא יהא כו'. אלא צריך שיברך לפניהם אבל אם בתחלת אכילתו אכל הפירות עם פת אין צריך לברך עליהם לדעת הטור דסבירא ליה דכל שמתחיל לאכול פת עם הפירות מוכח שבאו ללפת בהם הפת אבל הר"ר יונה מצריך שתהיה כונתו עדיין לאכול מהם עם הפת אחר כך הא לאו הכי צריך לברך לפניהם והיינו דאיכא בין כשקביעות סעודתו על הפירות בין לכשקביעות סעודתו על דברים אחרים דכשקביעות סעודתו על הפירות ומתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אף על פי שלבסוף אינו אוכל מהם עם הפת כלל אינו מברך עליהם כלל וכשקביעות

סעודתו על דברים אחרים צריך שילפת בהם את הפת תחלה וסוף ע"כ ובקיצור כתב דעת המרדכי דלהוציא עצמו מן הספק יאכל מהם קודם נטילה בלא פת ויברך עליהם:

תקסט **ומטעם** זה פוטר כל מיני משקה. וכתב הר"ר יונה דאפי' היה צמא מתחלה לא נאמר כיון שמתחלה היה צמא ולא באו בסבת הפת מברך עליו עכשיו אלא כיון שלא רצה לשתות מתחלה כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא ואין צריך לברך עליהם דפת פוטרתן ע"כ. וכתב רמ"י ז"ל בסימן קע"ז סעיף ב' דנ"ל שאותן השותין יין שרוף אחר ברכת המוציא קודם שאכלו צריך לברך לפניו ואין ברכת המוציא פוטרו שאין יין שרוף בכלל משקין שאין שותין אותו לשרות המאכל ואף אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל לא עדיף מפירות שכבר נתבאר שצריך לברך לפניהם וכ"ש השותין אותו באמצע הסעודה או אחר הסעודה קודם בה"מ שצריכין לברך לפניו שאינו בא לשרות אלא לחמם האצטומכא שיוכל לעכל ואין זה נקרא מחמת הסעודה כי מלתא אחריתא הוא נ"ל עכ"ל ומיהת ודאי אם בירך על יין קודם ששתה יין שרוף א"צ לברך עליו שהיין פוטר כל מיני משקין:

תקע **והרוצה** להסתלק מן הספק כו'. ורמ"י ז"ל כתב שהמנהג כסברת רבינו דלעיל שאין מברכין על המים שבתוך הסעודה כלל:

תקעא **והוא** פת הבאה בכיסנין. פירש"י לעיל גבי הביאו לפניו תאנים כו' בסי' כ"ח שהוא פת שנילושה עם תבלין כעין אוביליא"ש שלנו וכו' וכן לשון הרמב"ם פ"ג מה"ב שהיא עיסה שנילושה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה ופי' הב"י סי' קס"ח דמדקאמר או שעירב בה מיני תבלין דדבר מועט הוא ואפ"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא הלכך הא דקאמר שנילושה בדבש כו' נמי אינו ר"ל שרובו נילוש בדבש כו' ויש בו רק מעט מים אלא אפי' יש בו הרבה מים כל שתערובות הדברים ניכר בעיסה מוציאו מתורת לחם כמו התבלין שאע"פ שהן מועטים אלא שתערובתן ניכר מוציאתו מתורת לחם ה"נ לישה של דבש וכו' ה"נ משכחת לה עיסה שנילושה במי פירות דחייבת בחלה ואפ"ה אינו מברך עליו המוציא דברכת המוציא לא תליא במידי דמקרי לחם אלא במידי דקבעי אינשי עלייהו ע"כ. אבל רמ"א ז"ל פי' בהפך דכיון שכתבו דנילושה משמע דעיקר הלישה היה בדבש וכו' ואין בו אלא מים מעט אבל כשיש בו מים הרבה זה נקרא פת גמור ואין מוציאתו מתורת לחם אא"כ יש בה הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקו"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים ע"כ והר"ר יונה והערוך פי' בשם ר"ח וכ"כ הטור דפת הבאה בכיסנין הוא פת שעשו כמין כיסים שממלאים אותו דבש או סוק"ר ואגוזים ושקדים ותבלין והם הנקראים רושקיא"ש די אל

חשו והערוך פי' עוד בשם רבינו האי שהוא פת בין מתובלת בין שאינה מתובלת שעושים אותה כעבים יבשים (ופי' כעבים תמצא לעיל סי' י"א) וכוססים אותם בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלים ממנו קימעא וראיה לדברי הגאון וכל לחם צידם יבש היה נקודים תרגומו וכל לחם זוודהן הוה כיסנין ע"כ וכבר כתבתי דלא אזלינן בתר שמא דלחם וכתב הב"י שהם נקראים בירקוגי"ש וכתב עוד דלענין הלכה נקטינן כדברי כולם להקל שלכל אלו הדברים נותנים להם דינין שאמרנו בפת הבאה בכיסנין ואינו מברך עליהם המוציא וג' ברכות אא"כ קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך ב"א לקבוע עליו ע"כ ולפום ריהטיה לא דק דהא פסק לעיל מיניה וכן בש"ע שלו דלא תלי מידי בקביעות עצמו אלא הכל תלוי בקביעות אחרים וכדמסיק נמי רבינו וכמו שפירשתי דבריו במעדני י"ט ועיין עוד מדוני מיני לחמים שאין מברכין עליהם המוציא בפ' כל שעה סי' ט"ז ובהלכות חלה סימן ב' וג':

תקעב **ונראה** לפרש לחמניות היינו נבלי"ש שהן דקות כו'. וכתב הב"י סי' רי"ב בשם הכלבו דהרקיקין דקים שנותנים מרקחת עליהם אותם רקיקים הוו טפלה למרקחת שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם ואותם רקיקים אינם באים אלא לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים בדבש הלכך ה"ל הרקיק טפלה וברכת המרקחת פוטרה:

תקעג **אין** לסלק המפות והלחם כו'. וגרסינן בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ב א)"ר אלעזר כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סי' ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו והא"ר אלעזר כל המשייר פתיתין על שלחנו כאלו עובד עכו"ם שנא' העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך ל"ק הא דאיכא שלימה בהדייהו [שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין דמחזי דלשם עכו"ם עביד הכי] והא דליכא שלימה בהדייהו [דמזומנים לעני] וכתב הרוקח סי' של"ב מכסין סכין בשעת בה"מ על שם לא תניף עליהם ברזל במכילתא אינו דין שיניף המקצר על המאריך ושלחן כמזבח בשלהי חגיגה ע"כ ובשבולי הלקט כתב עוד טעם אחר בשם הר"ר שמחה שפעם אחת היה אחד מברך בה"מ וכשהגיע לברכת בונה ירושלים ונזכר חורבן הבית לקח הסכין ותקעו בבטנו ועל כן נהגו לסלקו בשעת הברכה עכ"ל וכתב הב"י דבשבתות וי"ט נהגו שלא לכסות הסכין ולפי טעם ר' שמחה אין לחלק בין שבת לחול ומנהגן של ישראל תורה היא ע"כ ופירש רמ"י ז"ל דלטעם הראשון דמשום לא תניף היינו כי היכא שבאם יבנה בה"מ נזכה לקיים לא תניף וזה אינו שייך בשבת וי"ט שאין בנין בה"מ דוחה אותן דומה למנהג דאין אומרים מזמור לתודה בשבת וי"ט שכתבתי בפ"ה סעיף ט"ו וכתב עוד רמ"י ז"ל שאפשר דגם לפי זה הטעם אין לחלק בין שבת וי"ט לחול דטעמא דלא

תניף להזכיר לפני הש"י שלא יניף מקצר על השלחן שהוא כנגד המזבח המאריך כלומר שלא יקצר ימינו ח"ו:

תקעד **ואי** אמר הב לן ונבריך כו'. וכתבו התוס' דהיינו דוקא כי אמר בעה"ב אבל לא אורח וכי אסורים כולם היינו כי אמר בעה"ב אבל בשביל אורח אינם נאסרים ומדברי רבינו ירוחם נראה שאם לא אמר הב לן ונבריך משנטל הכוס לברך הוי היסח הדעת ועיין בסמוך לקמן:

תקעה **עד** דמברכיתו בה"מ. כבר כתבתי במי"ט דרבינו עצמו בפ' כיסוי הדם דוחה לזה הפי' אלא כדפירש"י התם עד דמברכיתו בפה"ג דהיסח הדעת אינו מזקיקו לברכה אחרונה אלא לברכה ראשונה וכתב הכל בו בשם הר"ם שכשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוסו מברך על כל חד וחד בפה"ג כי בכל פעם הוא נמלך וכתב עוד בשם הרי"ף אבל הקרואים בבית בעה"ב לאכול מיני פירות ומביאים להם בזה אחר זה א"צ לברך אלא על הראשון דכיון דתלה בדעת בעה"ב אינו עושה היסח הדעת כדאמרינן אתכא דר"ג סמכינן:

תקעו **ולא** מסתבר כבר פירשתי במי"ט דבין אכילה ושתיה קאמר דלא מסתבר לחלק אבל בין נט"י להב לן ונבריך מחלק איהו גופיה בפרק כיסוי הדם ושכן עיקר דבנט"י הוא דמצינו לברכה אחרונה אבל לא בהב לן ונבריך שאינו מזקיקו אלא לברכה ראשונה ואחרונים לא הכריעו לפסוק כרבינו בהא דכתב הכא דלא מסתבר:

תקעז **בירך** על היין שלפני המזון. עיין לקמן סעיף צ"ז:

תקעח **בירך** על הפת פטר את הפרפרת. ודוקא פרפרת שאוכלים בתוך הסעודה אבל פרפרת שלאחר הסעודה קודם בה"מ אינו פוטר דהוי כדברים הבאים לאחר הסעודה טור סי' קע"ו ועיין לעיל ס"ס כ"ז:

תקעט **בש"א** אף לא מעשה קדרה. ובגמרא איבעיא להו ב"ש אירשא פליגי דקאמר ת"ק בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואתו ב"ש למימר ל"מ פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה או דילמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטרה אבל מ"ק פטר ואתו ב"ש למימר ואפי' מעשה קדרה נמי לא פטר תיקו וכיון דלא אפשיטא נקטינן בסיפא לקולא דפרפרת פוטר מ"ק דדילמא ב"ש אסיפא פליגי והוי דיוקא דמתני' הכי דפרפרת פוטר מ"ק וכך פסק הרמב"ם פ"ד מה"ב כפי הנוסחא שבדבריו שקיימה רבינו יהושע מבני בניו של הרמב"ם ז"ל כמ"ש שם הכ"מ ופסק ג"כ דמ"ק פוטר את הפרפרת משום דאי אירשא פליגי אמרינן דמ"ק עדיפי מפרפרת ולפיכך בדין שיפטרה עדיף את הגרוע

ממנו ומשום דספק ברכות להקל פסק בתרוייהו לפטור זה את זה ומיהא איכא למידק לרבינו דמפרש דפרפרת הוא דבר שמברכין עליו במ"מ ושהוא מין מ"ק אמאי לא יפטרו זה את זה שהרי מ"ק פירש שהוא דייסא ופסק לעיל סי' ז' שמברכין עליו במ"מ וכבר סתם הכ"מ את הדבר דבברכותיהן שוות שיפטרו זה את זה ולי נראה דהכא שאני שאלו הדברים הואיל ושניהם חשובים דזייני ולכך מברכין עליהם במ"מ כל אחד קובע ברכה לעצמו והיינו אי לא סלקא בתיקו אבל השתא דסלקא בתיקו ספק ברכות להקל וכל א' פוטר את חבירו ומ"מ אין עיקר הטעם משום דברכותיהן שוות שהרי לפי האבעיא לא היו פוטרים זה את זה ואע"פ שהיינו יכולים לפרש דאף לדברי האבעיא היה פוטר לת"ק זה את זה מ"מ לב"ש מי ניחא דקאמרו בהדיא דפרפרת אינו פוטר למעשה קדרה אלא ודאי שצריך לחלק בהן אע"פ שברכותיהן שוות ורמ"י ז"ל לא דק בזה:

תקפ **פת** הצנומא בקערה כו'. כבר כתבתי במי"ט דצריך לפרש פירורי הפת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש:

תקפא **אם** דעתו נמי לשתות יין אחר המזון. ובירך תחלה אדעתא דהכי כ"כ בקיצור ובטור השמיט כל זה ולא ידעתי למה:

תקפב **אלא** אפי' אם הבדיל כו'. ואפילו הבדיל קודם שנטל ידיו כ"כ רבינו בפ' ע"פ סי' ד' וכ"כ התוס' דהכא אלא שנראה מדבריהם דיין דהבדלה לא פטר אלא כשהבדיל אחר שנטל ידיו ומסיק הב"י סימן קע"ד דלענין הלכה נראה שאם מבדיל עד שלא נטל ידיו יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה לאפוקי נפשיה מספק ובדיעבד שלא כוון כך פוטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל ולענין ברכה אחרונה עיין בפרק ע"פ סי' ד':

תקפג **אפילו** בשנים. וא"נ יותר משנים דל"ש לן בברכה ראשונה בין שהם שנים או הרבה כמו שיש חילוק בבה"מ בין שהם שנים או ג' או ששה כו'. כדאיתא בפרק דלקמן והטעם מבואר התם סימן ו':

תקפד **ואפילו** אמר אמן לא יצא. וכתב הרוקח סי' שכ"ט שאם כוון המברך להוציאם והם כוונו לצאת יצאו ע"כ ואיכא למידק שהרי כי קבעו נמי לא יצאו אלא ע"י שיכוונו גם שניהם כדלקמן דבעי' דעת שומע ומשמיע ויצא לי הפירוש מדברי הרשב"א שכתב הב"י ס"ס רי"ג וז"ל בכל הברכות שהן של אכילה ושתיה כל שבירך האחד ושמעו האחרים בין ברכה שבתחלה בין ברכה שבסוף יצא דשומע כעונה ולכתחלה אין עושין כך לפי שאין זימון לפירות ע"כ וכן ה"נ דכותיה דבברכה ראשונה בלא קביעות לכתחלה הוא דאין עושין כן ובב"י ר"ס קס"ז שהראה מקום על תשובת הרשב"א שיכתוב בסימן קע"ד

הוא ט"ס וצ"ל בסימן רי"ג ועיין עוד בדיניו אלו שאחד מוציא לחבירו בס"פ ראוהו ב"ד ומ"ש שם בס"ד:

תקפה **ישיבה** שלנו. בשלחן א' או בלא שלחן במפה אחת ב"י סימן קס"ז בשם הרא"ה וכתב עוד הב"י דהאידנא נמי נראה דישיבה מיהא בעי ולא תימא ישיבה לדידן כהסיבה לדידהו וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתם אע"פ שלא הסבו הוי קבע לדידן אפי' לא ישבו נמי הוי קבע דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע וכן בעה"ב עם בני ביתו דלקמן לדידן נמי לא הוי קבע אא"כ ישבו:

תקפו **ונראה** דהה"נ אם אמרו נאכל כו'. וכן אם היו רוכבים ואמרו נאכל אע"פ שכל אחד וא' אוכל מככרו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו אוכלים והולכים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אע"פ שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין אין מצטרפים. תהר"י ז"ל:

תקפז **והלכה** כלישנא קמא. דכל שאר הדברים כולהו לא בעי הסבה ומסיק הב"י בסימן רי"ג דמיהו צריך הוכחה שהאחרים מכוונים לצאת והוכחה זו היא ע"י ישיבה שישבו יחד וכתב עוד ולפי זה לדידן אין חילוק בפת ויין לשאר דברים דבישיבה אפילו פת ויין אחד מברך לכולם ושלא בישיבה בשאר דברים נמי כל אחד מברך לעצמו והראב"ד בהשגותיו פ"א מה"ב פסק לחומרא כלישנא בתרא דבכל שאר הדברים כולהו לא מהני להו הסבה וכתב רמ"א ז"ל וה"ה ישיבה לדידן ולכך נהגו עכשיו בפירות שכל אחד מברך לעצמו ונשתבש בכאן רמ"י ז"ל כמ"ש במלבושי יום טוב בס"ד:

תקפח **יש** שאומר שאם אומר המברך סברי כו'. והמרדכי כתב שכך נוהגים ורמ"א ז"ל שדקדק לכתוב ויענו אמן היינו לכתחלה אבל ודאי דשומע כעונה ויצא אף בלא עניית אמן וכתב ב"י סימן קס"ז בשם שבולי הלקט שמצא בשם רבינו האי זה הכלל אין מסבירין אלא על היין ואין מרשין אלא על הפת מ"ט לחם שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולם דעתם אבל בה"מ וקידוש והבדלה שהם חובה א"צ לומר רשות אלא סברי מורי כלומר תנו דעתכם לברכה כדי לצאת ידי חובתכם והם עונים לחיים וכן יין שבתוך הסעודה א"צ ליטול רשות שהרי מכיון שיש להם לאכול א"א בלא שתיה ולפיכך צ"ל סברי מורי שהיין גורם שכרות מפני הפחד הוא אומר כך והם עונים לחיים ע"כ ורמ"י ז"ל שהשיג בדברים אלו לרבו ז"ל הוא מפני שלא ידע מאין יצאו לו הדברים שהרי אילו ידע לא היה תולה הדברים ברבו ולכך אחרי שהם בשם רבינו האי אין לנטות מהם ולשמוע לסברתו ז"ל כל שכן לחדש

מנהג חדש ויהיה מן המתמיהין אע"פ שיש להשיג עליו דפת נמי חובה הוא בשבת וי"ט כדאיתא בפ' שלשה שאכלו דלא סגי דלא אכל ופירש רבינו פת וכ"ש בליל פסח דודאי חובה שיאכל כזית מצה וצ"ל דבה"מ בכל יום חובה ואגבן שאר יין של חובה משא"כ פת שאינו חובה בכל יום ומיהו מה שכתבחי בשם רבינו האי שהם עונים לחיים לא ראיתי מנהג זה אלא במשתה כשאחר שותה כוס ומראהו לחברו וא"ל שכן ישתה גם הוא כמוהו אז עונהו לחיים וסמך לזה בסוף פרק במה אשה מעשה בר"ע שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידהון עיין בפרק כל הבשר סעיף צ"ב שם כתבתי מנהגי הסעודה:

תקפט **על** המוגמרות כולן מברכין עליהם בורא עצי בשמים. אם הוא עץ ואם הוא עשב בורא עשבי בשמים טור ס"ס רט"ז:

תקצ **ומשחא** כבישא ומשחא טחינה. פירש"י שמן שבו טמון הקושט כו' והרמב"ם ז"ל כתב שמן זית שכתשו או שטחנו אותו עד שיחזור ריחו נודף ומברכינן עליו בורא עצי בשמים:

תקצא **כשרתא** עיקרו שמן כו'. ומברכינן עליו בורא עצי בשמים ואם נתערבו בו עשבי בשמים מברך בורא עשבי בשמים. הש"ע:

תקצב **אין** מברכין עליו אלא בורא מיני בשמים. ולכ"ע בעינן שיהא עיקרן קיים קצת הלכך אם סיננו ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין על ריחו אלא בורא שמן ערב כמו על האפרסמון וי"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממנו אלא שקלט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן כ"כ הטור וסיים עליו הש"ע דכיון שספק הוא נכון הוא ליזהר מלהריח בו והוסיף עליו רמ"י ז"ל אלא יריח במין בושם אחר עמו ויברך עליו ויפטור גם זה ע"כ ולא הועיל לנו אא"כ שיקח אפרסמון ויברך עליו שהרי דעת האומרים לברך על השמן הזה הם אומרים לברך בורא שמן ערב ואם לזה נתכוין לא ה"ל לסתום אלא לפרש ועיין סעיף קט"ז וכתב עוד רמ"י דמאי שנא ממוגמר שמברכים עליו אע"פ שהבשמים נשרפים כמו שפירש"י לעיל ותירץ דשאני התם שאף על פי שנשרף על ידי הגימור אין שריפתו נקרא מכלה אותו אדרבה הוא גורם שתמרתו עולה וריחו נודף ע"כ:

תקצג **ואם** היו מעורבים בתוכו עצי בשמים ועשבי בשמים כו'. ואם היו לפניו בלתי מעורבים אלא כל אחד לבדו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד ברכה הראויה לו כך מסיק הטור בשם רב עמרם ומיהו אם בירך על כולם במ"ב יצא כדלעיל וכתב הרוקח שאם באו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך על עצי

בשמים ואח"כ על עשבי בשמים וכתב ב"י דטעמו כבה"ג שכתב רבינו לעיל סימן כ"ה ועיין שם:

תקצד **שברכת** מיני בשמים כוללת הכל. ואם על כולם אמר בורא מיני בשמים יצא הלכך כל דבר שהוא מסופק בו מהו מברך במ"ב טור ודקדק הב"י מלשונו ומלשון הרמב"ם דאפילו המריח בפירות אם אמר במ"ב יצא:

תקצה **וסימלק** פירש"י יסמין כו' והוא מין עשב כו' ותהר"י כתבו העץ שלו הוא רך ביותר ונקרא רוסמרי"ן ע"כ והש"ע עשה שני פירושים מפירש"י ואינו אלא אחד:

תקצו **ונרקוס** פירש"י חבצלת וכ"כ תהר"י בשם הערוך וכתב עוד די"א אותו שקורין לירי"ו בלע"ז ויש בכל אחד ששה עלים לבנים:

תקצז **האי** מאן דמרח באתרוגא כו'. מיירי כגון שלקחו להריח בו כו' כמו שכתב רבינו בפרק אלו דברים סימן ג':

תקצח **באתרוגא**. ובאתרוג של מצוה עיין בפרק לולב הגזול סימן כ"ה וכתב א"ח בשם הר"י מפרי"ש המברך על הפת בורא מיני בשמים טועה דפת אינו נקרא בושם וכן שמעתי מרבותי וי"א שמברך בו נותן ריח טוב שהרי יש לו ריח טוב וערב ועוד בהיותו חם ע"כ וכתב עליו הב"י שאפילו על החם לבו נוקפו מלברך עליו כלל דא"כ לא לישתמט תנא או אמורא להזכירו בכלל הדברים שיש להם ריח טוב ע"כ וכתב רמא"י ז"ל דלכך אין להריח בו:

תקצט **או** בחבושא. וכתב הטור בשם הר"ם מרוטנבורג שכן על אגוז מושקאטא כיון דפרי עץ הוא ע"כ והמריח בקנה כתב רבינו לעיל סימן ו' דמברך עליו ג"כ אשר נתן ריח טוב כו' ועיין מ"ש שם סעיף ט"ו וכתב הש"ע שכל הבשמים שהם לאכילה מברך שנתן כו':

תר **ברוך** שנתן כו'. וכן לעיל כתב כן רבינו בסימן ז' אשר נתן וכן הגירסא בגמ' וברי"ף ואף הרמב"ם העתיק כן ובש"ע כתב הנותן אלא דבסוף כתב גם כן שנתן כמו שהעתקתיו לעיל ורמ"י דקדק לכתוב בכל מקום הנותן ועיין בפרק דלקמן סעיף ע"ב גבי הטועה בבה"מ ועיין לעיל סעיף ק"י:

תרא **ורד**. הוסיף בש"ע לכתוב ועל הקנמון שהוא עור הנדי וכבר כתבתי בזה לעיל סי' ט"ו:

תרב **האי** מאן דנפיק ביומי ניסן כו'. וכתב המרדכי שא"צ לברך אלא פעם ראשונה בכל שנה וכתב הטור סימן רכ"ו שאם איחר לברך עד שגדלו פירות לא יברך עוד ופירש

רמ"י ז"ל הטעם שהרי כבר הוקבע לכל פרי ופרי ברכתו ברכה בפני עצמו כגון שהחיינו על הראיה וברכת בפה"ע על האכילה:

תרג **מנין** שמברכים על ריח טוב כו'. מסקינן בגמרא בסוף פרקין דלאחריו אין מברכין ובפרק בא סימן (נדה דף נ"ב) מפרש רש"י הטעם דהנאה מועטת היא ע"כ ואשתמיטתיה לרמ"י ז"ל וחתר אחר טעם אחר ואין אנו צריכין לו ואומר אני דלטעם רש"י מתישב שאין מברכין שהחיינו על הריח דכיון שאינה אלא הנאה מועטת לא שייך לברך עליה שהחיינו דלא נתקנה אלא על הנאה מרובה כדלקמן פרק הרואה. ועמיתי מהר"ר משה לוי דיין זצ"ל אמר הטעם שאין מברכין שהחיינו לפי שברכת הריח סמכו על כל הנשמה וגו' ולפי שהנשמה נצחית לא שייך לומר שהחיינו וקיימנו כו' שהרי קיימת ונצחית בעצמה:

תרד **אוחז** את היין בימינו. וכתב המרדכי בשם הראבי"ה דמינה נשמע שבכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין וכן הבדלה אוחז את היין בימין ומברך בפה"ג ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו ע"כ וכתב הב"י סימן רי"ב שהראבי"ה מפ' דכי קתני וחוזר ומברך על השמן היינו לומר שמחזיק השמן בימינו בשעת ברכת השמן כשם שהיין בימינו בשעת ברכת היין ע"כ ולמאי דקתני בברייתא דלעיל ג"כ וחוזר כו' אע"פ דלא קתני אוחז בימינו א"כ אין זה דקדוק אלא הראבי"ה מסברא קאמר דכיון דקפיד לאחוז בימין אותו שמברך עליו תחלה אם כן ממילא כשיברך על השני יאחזהו ג"כ בימינו בשעת הברכה:

תרה **הביאו** לו מליח תחלה. כבר כתבתי במי"ט לומר שאפי' אוכל כל אחד לבדו ואין שניהם מעורבים יחד וכתב בעל ת"ה שאם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה לשתות יין וקשה לו לשתות אליבא ריקנא ומביאים לו מאכל שהוא ממתיק השתיה שמצא על כיוצא בזה העתק מתשובת הא"ז אותם שאוכלים גרעיני גדגדניות כדי למתק השתיה אינו מברך עליהם בפה"ע כמו שמברכים על כל גרעיני פירות האילן אלא מברך שהכל הואיל והם באים רק למתק השתיה ובנדון דידן נמי מברך על המאכל שהכל אפי' אם ברכתו בענין אחר אבל אינו פוטר לגמרי מחמת ברכת השתיה דכיון דנאכל קודם איך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע ע"כ ומה שהקשה הב"י מדברי רבינו דס"ס ט"ז דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ה"נ בשביל שבא למתק השתיה לא תשתנה ברכתו כבר תירצו יפה רמ"י ז"ל דשאני התם שאין כאן חיוב ברכה כיון שאין בו השיעור וס"ל לרבינו כיון שהברכה השייך לו אינה חובה אין לנו לקבוע ברכה אחרת משא"כ הכא ברכתו חובה עליו אלא שע"י העיקר יכול לפוטרה ומכיון שאוכל הטפל

תחלה לא יתכן לפוטרה כמו שנתבאר בהא מודה רבינו שהואיל וחובה עליו לברך וגם הוא רק טפל שנשתנה שפיר ברכתו:

תרו **זה** הכלל כל שהוא עיקר כו'. כל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפלה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבק ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר הרמב"ם בפ"ג מה"ב וכתב עליו רמא"י בס"ס ר"ד וז"ל ונראה דהא אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות שהוא עיקר היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת אע"פ שהם לנתינת הטעם אין מברכין עליהם דבטלים במיעוטן אע"פ שנותנין טעם לכך מהגין שלא לברך רק על המרקחת ולא על הבשמים שבהן עכ"ל והוסיף רמ"י ז"ל קצת תוספת ביאור וז"ל ודבר חשוב כגון הזנגביל שמטגנין בחתיכות גדולות בדבש וכה"ג אבל שאר בשמים שמכתשין אותו דק דק ונותנין אותו לתוך המרקחת כו' לכן נוהגים שאין מברכין רק על שאר הדברים שבמרקחת ולא על הבשמים שבהן ועיין סעיף כ"ח בדין רקיקין דקין כו':

תרז **מברך** על העיקר כו'. וכתב האגור בשם א"ז דה"מ כשהוא גם כן חביב אבל אם אינו חביב מברך על הטפל החביב וחוזר ומברך על העיקר ואפושי ברכות עדיף ואין להפקיע הברכות כה"ג:

תרח **ופוטר** את הטפלה. בין מברכה שלפניה ובין מברכה שלאחריה דסוגין דעלמא הכי הוא והכי משמע בהדיא מדאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ב"י סי' רי"ב:

תרט **באוכלי** פירות גינוסר שנו. שדרך לאכול אחר כך מליח לעיקר ופת לטפל משמע דבלאו הכי לא שייך להיות המליח עיקר אלא שלשון הטור אינו כן שכתב כל שהוא עיקר כו' ואפי' פת כו' כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו ולשונו זה העתיקו האחרונים ז"ל ואי לא מסתפינא אמינא אנא דהא דאסברה לה הטור באוכל דג מדברי הרמב"ם פרק שלישי מהלכות ברכות הוא וא"כ לא דק בלישניה דהרמב"ם אגב ריהטיה דל' הרמב"ם כך הוא הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו כו' הא קמן דהרמב"ם דייק בלישניה לכתוב שצריך לאכול כו' והיינו שכבר אכל דבר מתוק שעל ידי זה ובשביל כן הוא שצריך לאכול וכו' וכדאמרינן בגמרא באוכלי פירות גינוסר שנו ויגיד עליו ריעו שכך דעתו בחבורו ושלכוונה זו הוא שכתב כן שהרי בפירושו להמשרה פירשה בלשון שלילה וז"ל דברי זאת המשנה אינה אלא וכו':

תרי **וחכ"א** ברכה אחת מעין שלש. ולעיל גבי דברים הבאים לאחר הסעודה דקדקו תהר"י בשם רבני צרפת דברכת ג' אינה פוטרת מעין שלש ומ"מ בתמרי ויין פוטרת וכדכתב רבינו בפ"ק סי' י"ד וע"ש:

תריא **ועל** ציון משכן כבודך. ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקודש ב"ב כ"כ רמ"י ז"ל:

תריב **ושמחנו** בה. וכתב בספר המצות י"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים המצות התלויות בה ואע"פ שהטור כתב שרבינו היה אומרו בנוסחא דידן ליתא כמ"ש רמ"י ז"ל:

תריג **כי** אתה טוב ומטיב לכל. וכן הוא בגמ' ונוסח רמ"י כי אתה ה' טוב ומטיב ול"ג לכל ונוסחת הרי"ף כי טוב ומטיב אתה ול"ג ג"כ לכל וכתב עוד רמ"י ז"ל וי"א אח"כ בה' מיני דגן ונודה לך על הארץ ועל המחיה ובה' מיני פירות יאמר ונודה לך על הארץ ועל הפירות ובשל יין יאמר על הארץ ועל היין והוא נכון בעיני לפי נוסח שלנו שאין אנו אומרים ונברכך עליה בקדושה ובטהרה סמוך לחתימה דלאותן שאומרים ונברכך כו' ה"ל מעין חתימה סמוך לחתימה שאומרים אחריו מיד בא"י כו' אבל לדידן שאין בנוסח דידן ונברכך כו' למה לא נאמר ונודה לך כו' כדי שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה לומר מיד אחריו בא"י כו' ועל המחיה כו' נ"ל עכ"ל:

תריד **ועל** המחיה ועל הכלכלה. כך נוסחת רמ"י ז"ל:

תרטו **דפרי** על העץ ועל פרי העץ. וי"א ועל תנובות השדה ואין זה נכון כי לשון על תנובות השדה לא הותקן אלא על ה' מינין בלבד וכו' כענין שנאמר ויאכל תנובות שדי. תלמידי הר"י:

תרטז **הא** לן. לומר על הארץ ועל הפירות וכתב הרשב"א דמסתברא שאפי' בח"ל אי אכיל פירות הבאים מן הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה דהא למאי דס"ל מעיקרא דרב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה לא הוי קשיא לן אלא אינהו אכלי ואנן מברכינן אלמא כל היכא דאכלי אנן מברכינן על פירותיה:

תריז **הוא** חותם על הארץ ועל פרי הגפן. וכן דעת הראב"ד וכתבתי במי"ט הטעם בשם תהר"י ז"ל אבל הרמב"ם בפ"ח חותם גם בברכת היין על הארץ ועל הפירות ולזה נוטה דעת התוס' וכ"כ סמ"ג בשם רבינו יצחק וטעם מחלוקת זו הוא משום דבגמרא אמרינן דאפרי חותם על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם הרמב"ם ור"י סברי דבכלל ברכת הפירות היא ומפני כך לא הזכירוה ואף על פי שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מ"מ בחתימת הברכה משמע להו דכמו חתימת

ברכת הפירות היא והר"ר יונה והראב"ד והרא"ש סברי דלא הוצרכה להזכירם משום דמברכה ראשונה דיין שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הלכך ממילא משמע שברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פה"ג וחותם על הארץ ועל פה"ג ולזה הסכים הרשב"א וכתב דכן עמא דבר עכ"ל הב"י ואפ"ה בש"ע שלו לא הכריע והשווה שניהם לברך לכתחלה ורמ"י כתב דלכתחלם מברך על הארץ ועל הגפן ואם אמר על הארץ ועל הפירות יצא:

תריח **בשבתות** וי"ט ור"ח. וכתב בהגהות מיימ' דבחנוכה ופורים אין צריך להזכיר בה מעין המאורע ע"כ ופי' רמ"י הטעם דאין מקום להזכיר הודאה דעל הנסים בברכה זו ואפי' להאומרים בה ונודה לך כמ"ש בסעיף ק"ל כיון שהוא אחר סיום שכנגד הטוב והמטיב ואין אומרים אותו אלא שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה אין שייך לאומרו שם עכ"ד והוא טעם דחוק כ"ש למה שנתבאר בדברי עצמו בסוף סי' קפ"ז בשכח על הנסים שיאמרו בהרחמן שאחר הטוב והמטיב כמו שאכתוב בס"ד בפ' דלקמן סעיף ע"ח ואע"ג דהתם בשכח מ"מ ה"נ כיון שא"א בענין אחר לא גרע משכח וטפי עדיף לאומרו שם משלא לאמרו כלל גם לשון ההג"ה שכתב א"צ כו' לא משמע כדבריו דלדבריו אינו מזכיר הל"ל לכן נ"ל דטעמא דכיון דלא פירש בירושלמי בהדיא לא אמרינן שחייבו להזכיר אלא מה שהוא כתוב בתורה דר"ח מיהא כתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אבל חנוכה ופורים שאינם אלא תקנת נביאים וחכמים לית לן למימר שהצריכו להזכיר כיון שלא פירשו כן בירושלמי בהדיא:

תריט **ונחמנו** וכו'. ולשון התשב"ץ דמהר"ם היה נוהג לומר רצה והחליצנו ביום השבת הזה וכך היא נוסחת רמ"י ז"ל:

תרכ **וכן** אם אכל בשר וכו'. שצריך לברך על כל א' וא' ומסיק הטור סי' ר"ח בשם רבינו אביו ז"ל דה"ה אם אכל מיני לפתן שהם בשר ודגים וכיוצא בזה מדברים שמלפתין בהם הפת ואכל מה' המינין אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים ופי' הב"י דנראה הטעם משום דמיני לפתן אע"ג דמיזן זייני לא סעדי אבל מיני דגן מסעד סעדי הלכך לא שייכי אהדדי ע"כ ומסיק עוד הטור בשם רבינו ז"ל שאם שתה יין ובירך בפה"ג ואכל ענבים צריך לברך עליהם בפה"ע וכן בברכה אחרונה צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ ומ"מ אם בירך על הענבים בפה"ג יצא מידי דהוה שאם בירך על פרי העץ בפה"א יצא וכתב הב"י דמשמע לו דהה"נ אם בירך על הענבים על הגפן דבדיעבד יצא דמ"ש ברכה ראשונה מברכה אחרונה ומשמע נמי דהא דכתב שאם בירך על הענבים בפה"ג בין שבירך על הענבים עצמן בפה"ג בין שבירך על היין ונתכוין לפטור הענבים

בברכה זו קאמר דיצא דכל שנתכוין לפטור הענבים בברכה זו ה"ל דיעבד ויצא וכדברי הר"ר יונה שכתבתי בסעיף ס"ו וכתב עוד הטור בשם רבינו ז"ל שאם שתה יין ומים שאין לו לברך על המים בנ"ר כי ברכת היין פוטרתן אע"פ שאינן מעין ברכתן מידי דהוה אברכה ראשונה דקי"ל יין פוטר כל מיני משקה משום חשיבותו אע"פ שאינו בכלל בפה"ג ה"ה בברכה אחרונה ע"כ וכתב הב"י במשקה שאדם מסופק אם יברך לאחריו בנ"ר או על הגפן אם טוב לאכול דבר שצריך לברך אחריו בורא נפשות רבות ודבר שצריך לברך לאחריו על העץ ויכלול בה גם כן על הגפן ועל פרי הגפן כדי לצאת י"ח ברכת אותו משקה לדעת האומרים שצריך לברך אחריו על הגפן כתוב בתרומת הדשן דלא שפיר דמי למעבד הכי שיכלול על הספק שום נוסח אחר בברכה דמעין ג' אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות ע"כ:

תרכא **ולבסוף** בנ"ר. ועיין בסעיף כ"ה לענין החתימה:

תרכב **כרב** אשי דאמר כי מדכרנא כו'. הלכך אם אכל פרי העץ שאינו מז' המינין ופרי האדמה (וכל הדברים האלו) כיון שברכה אחרונה שוה בהם מברך ברכה אחת על כולם. טור סי' ר"ו:

תרכג **צריך** לברך הואיל ונהנה כדאמרי' לעיל (כו'.) וכן אוכל מאכל או שותה משקה של איסור מפני סכנת חולי מברך עליו תחלה וסוף כדמוכח מהא דכתב הטור א"ח ס"ס תרי"ח בשם רבינו שהיה אומר חולה האוכל ביוה"כ צריך להזכיר של יוה"כ בבה"מ וכן עיין בפ' דלקמן בדברי רבינו סי' ב' ומיהו אם נאנס ע"י אונס כתב באהל מועד בשם הרא"ה שכל אכילה שע"י אונס אע"ג דלא סגי דלא מתהני לא שייך לברך עליה והרי הוא כדין אשה שנאנסה דאע"פ שסופה ברצון חשבינן לה אונס ע"כ ועיין לעיל סעיף מ"ב וסעיף מ"ז: 0הדרן עלך כיצד מברכין @00פרק ז

תרכד **ועד** כמה מזמנים. ה"ה ברכת המזון בלא זימון. אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנים. תוס':

תרכה **אבל** הסבו מקצתן תחלה ובא השלישי וכו'. וז"ל רבינו ירוחם אפילו לא הוקבע מתחלה לכך כיון שקבע השלישי אח"כ עמהם או השנים עם השלישי אם השלישי קבע קבע ראשון שאינן רשאין ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה ועיין סעיף פ"ה:

תרכו **שאינו** מברך לא בתחלה ולא בסוף. וכן על כל דבר של איסור ואפי' איסור דרבנן דהא אוקמינן למתניתין בטבל טבול מדרבנן:

תרכז **ונ"ל** כדבריו. וכבר כתבתי במי"ט דהב"י דוחה ראייתו של רבינו וגם הקשיתי אני עליו מדידיה בפרק כל שעה מהירושלמי שהביא שם וכתב עוד הב"י דבהדיא תניא

בתוספתא דמס' דמאי פ"ב כיוצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את האדם דבר שהוא אסור לו ועל כלן אין מברכין עליהם ואין מזמנין עליהם ואין עונין אחריהם אמן. וגם מדברי רש"י במשנה קמייתא דפ' שלשה שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור (ועיין מ"ש בתוספות י"ט בספ"ק דמס' דמאי). וכן נראה שהוא דעת הר"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראיה מדתניא בפ' במה מדליקין הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נקטיה ואגב גררא דמזמנין ע"כ וכן הלכה עכ"ל הב"י. וכתב רמ"י ז"ל דה"ה לכל הברכות מצות הן ואין לברכן על דבר איסור והאוכל דבר איסור ע"י אונס כתבתי בס"פ דלעיל:

תרכח **קמ"ל** כיון דכהנים מצו אכלי חולין שפיר דמי. אבל אם כהנים אוכלים תרומה או חלה והזר אוכל פת של עכו"ם והכהנים נזהרים מפת של עכו"ם אינם מצטרפין וכ"כ הגה' מיימ' והמרדכי ב"י:

תרכט **אין** מצטרפין לזימון. ודוקא בשכל א' אוכל מככרו אבל אם אוכלים מככר בעה"ב מצטרפין דהא אוכלים מככר אחד רמ"א בשם הא"ז:

תרל **שלא** יגביה קולו כו'. ועיין פרק מי שמתו סעיף ס"ב:

תרלא **ת"ר** השמש כו'. אע"פ שהטור השמיט לזה כתבו הב"י וכן בש"ע שלו בסי' ק"ע סעיף כ"א:

תרלב **מכאן** משמע שמצוה לחזר כו'. וכ"כ ב"י סי' קצ"ז בשם תשובת הרשב"א וכך פסק הרמב"ם והטור עצמו פסק כן בסי' קצ"ג ועיין במי"ט:

תרלג **נשים** מזמנות לעצמן. ובלבד שלא יזמנו בשם כך כתב הרמב"ם בפ"ה מה"ב וכתב ב"י טעמא דזימון השם הוא בעשרה וכל דבר שבקדושה שצריך עשרה צריך שיהיו אנשים גדולים ובני חורין עיין בפ' הקורא עומד סימן כ"ג וכתב עוד הרמב"ם אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק והטומטום אינו מזמן כלל ופירש הב"י דכה"ג תניא בפרק ראוהו ב"ד לענין תקיעת שופר ע"ש בסופו:

תרלד **ונ"ל** דההיא דערכין ע"כ לחיובא הוא דמרבה כו'. והסמ"ג תירץ בשם ר"י דלעולם לעצמן רשות אבל כשאכלו עם האנשים חייבות וכתב הר"ר יונה בשם רש"י דאינן מצטרפות לזימון אפילו עם בעליהן מפני שאין חברתן נאה וכתב הר"ן בפ"ב דמגילה דהיכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהם משום דהשתא אין צירופן ניכר עמהם כלל ולכך ליכא למיחש לפריצותא כיון שאין צירופן ניכר כדאשכחן במגילה וכתב רבינו בתשובה כלל ד' סי' י"ו דנשים יוצאות בזימון של אנשים

כיון שמסובין יחד דנשים מזמנות לעצמן כ"ש דיוצאים בזימון של אנשים ע"כ ורמ"א ז"ל כתב דיוצאות בזימון שלנו אע"פ שאינן מבינות ועיין לקמן סעיף ט"ו:

תרלה **שצריך** להודיעו שיתכוין כו'. וכתב הרשב"א בשם רבינו האי שאמר משום רבוותא דהא דקורין לו ומברכין עליו ה"מ כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו וקוראים לו ושומע קולן ומזמנים ב"י סי' קנ"ד:

תרלו **ויוצא** הא' בברכת חבירו. כתב רמ"י ז"ל סימן קצ"ג דנ"מ בין הני תרי טעמי דלהך טעמא בתרא כל הברכות דמדרבנן יוצא האחד בברכת חבירו וכל ברכת הפירות דראשונות ודאחרונות מדרבנן והאחד יוצא בברכת חבירו ונהגו כטעמא קמא דאין אחד מוציא השני בפירות עכ"ד ואני אומר דלאו מטעמיה דאפי' כי סבירא לן כהך טעמא בתרא אפילו הכי אין האחד מוציא השני בפרות כמ"ש בפרק דלעיל סעיף ק"ג דלא מהני הסבה לכל שאר הדברים חוץ מפת ויין:

תרלז **ובור** יוצא. וצריך לכוין מלה מלה לכל מה שיאמר וכתב המרדכי בשם הר"ם שצריך שיכוין שומע ומשמיע וכ"כ הסמ"ג כדתניא בפ"ג דר"ה ואפילו למ"ד מצות א"צ כוונה לצאת לשמוע צריכות כוונה:

תרלח **ואין** ראיה מכאן כו'. וכ"כ התוספות ואם כן אין הנשים יוצאות בזימון שלנו וכ"כ בהדיא בקיצור גם כתב כן בטור וז"ל ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות ע"כ ותימה מהכא אתשובות רבינו שכתבתי בסעיף י"ד ונ"ל דהתשובות מיירי מימות רבינו ואילך שהנשים רובן יודעות ספר ומבינות מיהת כמו הבור שהוזכר בברייתא בימיהם שפורשו התוספות שמבין בלשון הקודש ויודע קצת מאי קאמר ע"כ אלא שרמ"א ז"ל כתב אע"פ שאינן מבינות וזה צ"ע:

תרלט **אחד** מפסיק לשנים. כתב הטור סוף סימן ר' שאחיו הר"ר יחיאל שאל לרבינו ז"ל מי שהפסיק פעם א' אם יכול להפסיק פעם שנית והשיב לו שכן:

תרמ **אלא** הם מזמנין עליו. וז"ל הרשב"א א' מפסיק לב' ב' אין מפסיקין לא' נראה דה"פ א' מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ואפילו לא רצה להפסיק הן מזמנין עליו בין עונה ובין אינו עונה כל שהוא עומד שם אבל שנים אין מפסיקים לאחד אין חייבים והלכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם לא עשה ולא כלום והלכך אם לא רצו להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שעה שיגמרו השנים ויזמין עמהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והאיך יברך בלא זימון אבל ראיתי לרב האי גאון שכתב אם בקש אחד מהם לצאת אין השנים מפסיקין סעודתן ומזמנין עמו אלא הוא מברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרין סעודתן וצריכא עיונא

ע"כ וכתב הב"י עליו סימן ר' דנראה שהגאון לא איירי אלא כשהדבר נחוץ לו לצאת ואי אפשר לו להתעכב אבל היכא דאפשר לו להתעכב גם לדברי הגאון אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם:

תרמא **בא** ומצאן כו'. לשון השלחן ערוך ס"ס קצ"ח וה"ה אם היה שם כשגמרו מלאכול ולא אכל עמהם כך הוא עונה אחר המברך ואחר העונים עכ"ל ואיכא למידק דהא משמע הכא דבא ומצאן אינו עונה אמן אלא כי אשכחינהו דקאמרי ברוך אבל כי אשכחינהו מעיקרא כשאמרו נברך דעונה ברוך ומבורך תו לא צריך לעניית אמן על העונים והכי מסתבר ודאי דהרי ענייתו ברוך ומבורך הוא במקום ברוך שאכלנו של העונים והרי הוא בכללם ולכן נ"ל לפרש דאחר העונים שאמר השלחן ערוך היינו כששכח ולא הוה אדעתיה כשאמר המזמן נברך כו' ולא אמר ברוך ומבורך אזי צריך שיענה אמן אחר העונים ועיין עוד לקמן:

תרמב **אשכחינהו** דקאמרי ברוך עני אמן. ואצ"ל אם מצא שהיו חותמין בברכות והיו מזכירון את השם שודאי חייב לענות אמן תהר"י ולשון הטור בשם בה"ג וכן כל ברכות שאדם שומע בין ברכות פירות בין ברכות מצות עונה אמן ועיין בפ' דלקמן סימן ה' וכתב רמ"י ז"ל וז"ל ואם הנכנס נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו כו' יש להסתפק ולומר שאע"פ שהוא סיום הברכה של ברכת הזימון א"צ לענות כלום אפילו אמן כיון שהמברכים עצמן אין עונים שם כלום או דילמא כיון שאמרו שאם נכנס כשהאחרים עונים כו' יאמר הוא אמן אע"פ שהמברך שומע גם כן ואין המברך צריך לענות אמן אפ"ה יאמר הוא אמן שמא ה"נ אף על פי שהמברכים היוצאים בזימון א"צ לענות אמן מ"מ הנכנס יאמר אמן על סיום ברכתו של המברך ונ"ל שיש לו לענות אמן אע"פ דאינהו א"צ לענות אמן לא תקנו להו לומר אמן כדי שיכוונו לבם שלא יפסיקו ויצרפו עם ברכת הזימון גם ברכת הזן אבל הוא היה יכול לצאת קודם ברכת הזן ועכשיו ששומע סיום ברכת הזימון למה לא יאמר אמן נ"ל עכ"ל:

תרמג **והא** בבונה ירושלים. כבר כתבתי במי"ט שצ"ע דהרי"ף ורבינו לא העתיקו להא דאביי עני ליה בקלא ורב אשי עני ליה בלחישה והתוספות כתבו דבעל ה"ג פסק כרב אשי ועוד לדידן דליכא פועלים אפילו אביי מודה ובהגהות מיימוני פ"א מה"ב כ' דמהר"ם נהג כרב אשי וכן נכון לעשות דטעמא דאביי לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם (וכבר כתבתי זה ג"כ בפ"ב סעיף נ"ב). ועוד דרב אשי בתראה הוא וכן פסק בה"ג ע"כ. ורמ"א ז"ל כתב בסימן קפ"ח דנראה דדוקא כשמברך לבד ואין עונין אמן אחר שאר ברכות אבל כשמזמנין עונין עליו כשאר

אמן שעונין על ברכות הראשונות ואע"ג דהמברך עונה ג"כ מ"מ אינו ניכר כל כך הואיל ואחרים עונים ג"כ עמו וכן המנהג במדינות אלו לאמרו בקול רם אפילו המברך עצמו כשמזמנים ואולי הוא מהאי טעמא עכ"ל:

תרמד **דוקא** כשאומר שתי ברכות כו'. וכתב הטור סימן רט"ו שכן היה נוהג רבינו הרא"ש ז"ל ובסי' נ"א כתב שאחר ישתבח יש לו לענות אמן אחר ברכת עצמו כיון שהוא סוף ברכות לסוף פסוקי דזמרה וכ' הב"י מכח מנהג בני ספרד שהחזיקו לרבינו הרא"ש ז"ל לרבן מפני זה הכריח ר"ל בן תביב שזה שצריך דוקא ב' ברכות הוא בדבר שאין אחיזה לברכות הראשונות עם האחרונות כגון ברכת הנהנין שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה ודוקא בין ברכה ראשונה לתחלת הנאה צריך שלא יפסיק אבל אח"כ יפסיק כמו שירצה וא"כ היאך יענה אחר ברכה אחרונה שאין לומר שהוא סיום ברכות כיון שהיא ברכה אחת לבדה אבל כשהן ב' ברכות סמוכות כגון בה"מ יענה אמן כי הוא סיום ברכות גם כשיהיה ברכה א' לבד אם היא מדובקת עם הראשונה ואינו יכול להפסיק בינתים הרי הוא כאילו אמר ב' ברכות סמוכות ויענה אחריהם אמן. ולכן אחר ישתבח עונים אמן גם אחר הלל גם אחר גאל ישראל של שחרית האמת שבזה לבד לא נהגו כן ע"פ הזוהר גם צריך לענות אמן אחר שומר עמו ישראל של ערבית וכ"ש הוא גם אחר הפורש סוכת שלום של ערבית בשבת ומזה הטעם אין עונין אמן אחר ברכת התורה ואחר ברכת הפירות ע"כ ואני תמה על מ"ש בברכת התורה שאם היא אותה שאומרים בשחרית כל אחד וא' הרי הם שתי ברכות ואם ר"ל שעל קריאת התורה שבצבור בודאי שאין ראוי להפסיק ביניהם בדבור אותו הקורא בתורה וכן מוכח בהדיא מהתוספות דלקמן בד"ה כל הברכות כולן פותחות בברוך כו' שדחקו למצוא טעם למה ברכה אחרונה דקורא בתורה פותחת בברוך ואי איתא דרשאי להפסיק בינתים לא הוה קשיא ולא מידי דלאו סמוכה לחברתה היא כללוא"כ יש לאחרונה אחיזה ודיבוק עם הראשונה ועוד שבראשונות יש ב' ברכות עם ברכו וצריך לי עיון ומ"מ מנהגינו אינו לא כהרמב"ם ולא כמנהג בני ספרד אלא כמ"ש התוספ' דעמא דבר שלא לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבה"מ וכתב רמ"א שכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות:

תרמה **בעה"ב** בוצע כדי שיבצע בעין יפה. ומש"ה כתב הטור סי' קס"ז דאפילו אם האורח גדול ע"כ בגמ' נמי ליכא מאן דפליג כמו בבה"מ הלכך לעולם בעה"ב בוצע ומיהו נהוג עלמא גם בבציעה לחלוק כבוד לגדול ונ"ל דאפשר שבימיהם היו נותנים לכל אחד פרוסה גדולה אכולה שירותא ואיכא עין יפה משא"כ האידנא שאין נותנין כ"א מעט לאכול מפרוסת הברכה וצריך המברך שיאמר תחלה ברשות מורי ורבותי מטעם שבולי

הלקט שכתבתי פ' דלעיל סעיף נ"ה והיכא שאין בעה"ב בין המסובין או שכולם בעלי בתים כתב הרמב"ם בפ"ז מהל' ברכות דגדול שבכולם בוצע וכ"כ התוספות ועיין לקמן סי' י"ט מדין קדימת כהן:

תרמו **מאי** מברך יה"ר שלא יבוש כו'. ואנן מברכים בנוסח אחר וכבר תמהתי על זה בס' מי"ט:

תרמז **ואפי'** בעל הבית גדול כו'. ועיין לקמן סי' י"ט:

תרמח **ונמצאת** בה"מ עולה משנים מהם כו'. אבל לחצאין אין לברך אם הא' אינו יודע כ"א החצי ברכה תוספות והרי"ף מייתי לירושלמי דמותיב דלמא הא דקתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתני הכי דמצי א"ל גברא רביעאה ומשני דלית לך למימר הכי דמדרבנן היא וכתב הב"י סי' קצ"ד דמשמע מהכא שאין ברכת הטוב והמטיב מעכבת שאע"פ שאין שום א' מהם יודע אותה יכולין לזמן ולכן בעל הטורים לא הזכיר שיודע ברכה רביעית כלל ע"כ:

תרמט **וקי"ל** כרב נחמן. לשון הרי"ף הוא והב"י כתב בסימן ר' שנראה שדעת רבינו הרא"ש לפסוק כרב ששת משום דקי"ל דהלכתא כותיה באיסורי ע"כ ולי אין נראה כן שאע"פ דדלעיל כתב כך להקשות על רש"י היינו שכתב לפי' ר"י וכמ"ש לעיל בסמוך שהוא פירוש של ר"י והרי רבינו מקשה גם על פירושו דר"י וכתב לפירוש הרי"ף ומסקנתו דקי"ל כרב נחמן מבואר מזה דגם איהו הכי ס"ל כפסקו של הרי"ף אבל מיהת מהסוגיא דלקמן בסמוך מוכח דכרב ששת ס"ל וגם בזה יש לפקפק ולומר דלרווחא דמלתא מסיק דאף לרב ששת צריך שיחזור לג' ברכות והב"י מסיק דהל' כרב נחמן ורמ"א כתב דנוהגין כרב ששת וכתב הטור בשם רבינו שהשיב לענין עשרה שג' מפסיקים לז' וא"צ להפסיק יותר אלא עד שיאמר נברך אלהינו ועיין בסמוך לקמן:

תרנ **דמסתבר** דלא מחייב לומר נברך כו'. אבל ג' שהפסיקו לז' שכתבתי לעיל בסמוך שאין מפסיקים יותר אלא עד נברך אלהינו כשחוזרין צריכין לחזור ולזמן נברך שאכלנו כו' כ"כ הטור בשה רבינו ז"ל:

תרנא **ואומר** ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ובטור סי' קצ"ב מסיים ביה ברוך הוא וברוך שמו. והב"י לא הראה מקומו זו מנין לו וגם בש"ע שלו השמיטו אבל רמ"י כתבו ואני ראיתי נוסח הזה בספר הרוקח סי' רפ"ג וקשיא לי דכיון שאינו נזכר בגמרא למה לא יהיה הוספה וכל המוסיף גורע כמו שאכתוב בכיוצא בזה בשם הטור לקמן סעיף ס' וצ"ע:

תרנב **מ"מ** ג' ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריהן. וכבר כתבתי במי"ט שהב"י מדקדק מזה שאם לא אכל שא"צ לברך אלא ב' ברכות ושכל זה למאן דפסק כרב ששת דלרב נחמן אינו מפסיק אלא עד נברך וא"כ לעולם צריך לברך הג' ברכות אבל הר"ר יונה אע"פ שפסק בשם בה"ג כרב ששת אפ"ה כתב שחוזר לאכילתו כו' ואפילו אם נמלך אח"כ שלא לאכול כלל כיון שבשעת ברכת המזון היתה כוונתו לאכול ושלא יצא בברכה זו צריך לחזור ולברך בה"מ ע"כ ופשיטא שר"ל כל הג' ברכות ויכולני לומר שגם רבינו מודה בזה שכיון שהיה רוצה לאכול אע"פ שלא אכל שצריך לברך כל הג' ברכות:

תרנג **מהו** אומר בבית האבל הטוב והמטיב. וכתב טור י"ד סי' שע"ט בשם רב עמרם וכ"כ ב"י בשם הכלבו שבברכה שלישית אומר רחם ה' אלהינו וכולל בו נחם ה' אלהינו את אבלי ירושלים ואת המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו וכו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים וכתב עוד בשם רב עמרם שברכת זימון אומרים נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו ומסיק הטור בשם הרמב"ן דבשבת אם בירך ביחיד או בג' אבלים מברך כדרך שמברך בחול דצנעה הוא ואם אכלו אחרים עמו וברכו אין מברכים דכיון דאיכא אחרים לאו צנעה הוא ע"כ ורמ"י ז"ל לא דק בזה יפה וכתב המרדכי בסוף מ"ק דאבל מצטרף לתפלה ולזימון בין לג' בין לי' והא דאמר ר' יוחנן פ"ק דמגילה אין אבלים מן המנין מוקי לה בברכת רחבה גם בסעודה ראשונה שאסור לאכלו משלו אין לצרפו לי' ע"כ וכתב הב"י וז"ל ואיני יודע מה ענין שאסור לאכול משלו לשלא יצטרף לי':

תרנד **בא"י** אמ"ה האל החי. ונוסח הרי"ף המלך החי ועוד כתב הב"י א"ח סי' קפ"ט לשון הרמב"ם והרד"א והכלבו שבכולם אינו מדלג הג' מלכיות הנזכרים בגמרא בפרקין וכך נוסחה בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק כו':

תרנה **אז** מכבדים אף בדרכים. וראבי"ה פירש דבדרך סכנה אין מכבדין. מרדכי:

תרנו **בזמן** שהן ה' מתחילין מן הגדול. וכתב הרשב"א דלאו דוקא גדול ממש אלא מן המזומן לברכה וכדאמרינן בסמוך ולמקום שמים אחרונים חוזרים שם לברכה חוזרת ואמרינן נמי א"ל ר' לרב קום משי ידך אלא משום דגדול מברך [אם לא] נתן רשות לאחר משום הכי קא פסיק מתחילין מן הגדול דכל עצמה של הקדמת נט"י אינה אלא מחמת כבוד הגדול דהא קי"ל כו' וכדי שיעיין בברכה בעוד שהאחרים נוטלים ידיהם וכדא"ל ר' חייא לרב עיין בברכת מזונא קאמר לך ושיערו חכמים שבשיעור נטילת הארבעה יש לעיין בד' ברכות של מזון וכן נמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה ושמעינן

מינה דהא דאמרינן תכף לנט"י ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא בכדי שיעור זה ומיהו אפשר למפסק ממש בכדי לא מפסיקא אלא תכף לנטילה ברכה עכ"ל ותו בגמרא שבזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרים ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת ופירש"י ובזמן שהם ק' לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מה' שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר מה' מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקים שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו וחוזרין ומתחילין מן הגדול ונוטלים שלחן מלפניו למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם צוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך הנוטל ידיו באחרונה תחלה אותו שנוטל בתחלת הה' אחרונים קורא תחלה באחרונה ע"כ וז"ל הטור ואם הם יותר מה' מתחילין מן הקטן נוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול גדול שבהן תחלה עד שמגיעים לה' וכו':

תרנז **אבל** לאחר שרחץ הגדול כו'. או כשנוטלין ידיהם בין תבשיל לתבשיל. תהר"י:

תרנח **כשהיה** כל אחד כוסו בידו. ואע"פ שנתן המברך לכוס ריקן שביד המסובים או שנתן לפניהם מככרו קודם שיטעום אין אחד מהם רשאי לטעום עד שיטעום המברך ואמרינן תו בירושלמי רב כד הוי קצי הוה טעים בשמאלי' ומפליג בימיני' ב"י סימן קס"ז בשם הרשב"א ועוד כתב כן בסימן ק"צ בשם א"ח ובסימן רע"א בשם תהר"י דפרקין וכתב הרמב"ם בפ"ז מה"ב הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד והא' נוטל פרוסה בידו ואין הבוצע נותן ביד האוכל אא"כ היה אבל וכתב הרד"א שאפשר שהטעם בזה משום שנא' פרשה ציון בידיה והוא רמז לפרוסת המוציא ע"כ ולא יזרוק הפרוסה כדת"ר ד' דברים נאמרו בפת כו' לקמן ס"ס ל"ב והוי טעמא משום ביזוי אוכלין ורמ"י כתב עוד טעם אחר שאין זה דרך כבוד לאותו שנותנין לו דרך זריקה וצריכא דאיכא דס"ל דהא דאין זורקין ליתא אלא היכא דממאיס וכתב האגור שכתב הר"ר אביגדור בשם הר"ר שמחה צריך אדם לאכול הפת שבצע בה מוציא קודם שיאכל פת אחר כדי שיאכלנה לתיאבון וכתב ב"י שאולי הטעם משום חבוב מצוה:

תרנט **אבל** אם היו פגומים צריך לשפוך וכו'. וכך מסיק בש"ע ס"ס רע"א וגם בריש סימן ק"ץ ויש לתמוה עליו דבסימן קפ"ב כתב ג"כ לדברי הא"ח שכתב שהרא"ה אומר שלא הצריכו כוס שאינו פגום אלא להמברך ע"כ ומ"מ כתב שם רמ"י ז"ל דנוהגים כסברא הראשונה:

תרס **מהיכא** דבשיל שפיר. וזהו כלשון האחרון שבפירש"י והיינו טעמו של הטור ר"ס קס"ז שכ' במקום שנאפה היטב ואע"פ שרש"י הסכים לפירוש הראשון כתב הטור כלשון אחרון כיון שהרי"ף ורבינו כתבו כך ואשתמיטתיה להך להב"י ובמסכת דרך ארץ זוטא פ"ד תניא לא יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה. והגה"מ כתב ובשס ספר המצות שיש לבצוע מצד התחתון של הפת ששם מתבשל תחלה כי שם נדבק תחלה וכן נוהגים בצרפת אבל באשכנז נוהגים לבצוע מצד העליון כי אמרי' ששם מתבשל תחלה. והר"ם היה חותך חתך אחד משני צדדים לצאת ידי שניהם ע"כ. ועיין בפרק דלעיל סימן י"ט:

תרסא **עד** שיכלה אמן כו'. וכן הדין בשאר ברכות כשמברכים שתים או יותר ימתין עד שיכלה כו' ואם יש קצת שמאריכים יותר מדאי א"צ להמתין להם כמ"ש בטור סימן קכ"ד וכתב רמ"א ז"ל בסימן קס"ז סעיף ב' בשם הא"ז וז"ל ואם רבים מסובים יכוונו לבם לשמוע ברכה ויענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים ע"כ ויראה לי שהוא כדי שידע אימתי יבצע:

תרסב **לא** אמן חטופה כאילו האל"ף נקודה בחטף. וכתב רמ"י ז"ל דנראה לי דהוא הדין שלא יאמר אמן באחד משאר הנקודות שאין משמעות פירושו לשון האמנת דברים כגון בשור"ק או בחול"ם או במלאפו"ם וכהאי גוונא עד כאן. והערוך פירש חטופה שחטף ואמר אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך:

תרסג **ולא** אמן קטופה שאינו מזכיר כו'. והערוך פירוש קטופה שפסק אמן לשנים:

תרסד **א"נ** כבר התפללו ולא היו חייבים כו'. [אבל אם הי' חייב אפי'] יודע איזהו ברכה מברך אלא שלא שמע הקול [הוי אמן יתומה] ויש להחמיר ג"כ כסברא הראשונה דאפי' אינו מחויב באותה ברכה כגון ברכת התורה או ששמע ברכת הנהנין לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"ץ ועיין בפ' דלקמן סי' ה' וכ' בא"ח תשובה לרבינו האי מי ששמע רבים מישראל שאומרים אמן וחזקתו שאין עונין אמן אלא אחר ששמעו הברכה כתקנה אין חוששין לאמן יתומה וכששומע מהם קדושה רשאי לענות עמהם וכן קדיש וברכו אבל ודאי אם שמע יחיד שאמר אמן ולא שמע הברכה יש חשש לאמן יתומה ואינו רשאי לענות אמן עמו ע"כ וכתב בכתבי מהרא"י סימן ק"ט מי שמתפלל בלחש בעת שהש"ץ חוזר ובעת שש"ץ סיים ברכה שיש לענות אחריה אמן באותו פעם לא סיים היחיד תפלתו אך טרם שסיימו הקהל לומר אמן סיים תפלתו אם לא כלתה עניית אמן מפי רוב הצבור יכול לענות אמן עמהם דעניית אמן נמי מן הברכה היא כדאי' פ' שלשה

שאכלו דאין הבוצע כו' דלעיל וכתב הרד"א שי"מ אמן יתומה שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה:

תרסה **ולא** אמן קצרה. וכתבו הגהת מיי' פ"א מהלכות ברכות דשיעור עניית אמן כדי שיכול לומר אל מלך נאמן ועיין לעיל ס"ס ט':

תרסו **קודם** שאמרו שנים הב לן ונבריך. וכתב רמ"א סימן קצ"ו דנטילת ידים אחרונים כהב לן ונבריך דמי וכדלעיל פרק כיצד מברכין סימן ל"א:

תרסז **מצטרף** עמהם. ולעיל סימן ג' כתב רבינו שמצוה לחזר עליו שיאכל כדי שיצטרף ועיין מ"ש שם בספר מעי"ט:

תרסח **והלכתא** גדול מברך כו'. ועיין עוד מדינים אלו לעיל סימן י"א וכתב רמ"י ז"ל סימן ר"א דהאידנא אין מקפידין דלא ליתי לאנצויי עם בעה"ב ולומר לו זה הוא גדול או הגון והבעה"ב נותן לברך למי שירצה במקרה בעלמא בלי שום הקפדת גדול או קטן הגון או אינו הגון ע"כ:

תרסט **כל** ת"ח שמברך לפניו אפילו כה"ג ע"ה כו'. וז"ל המרדכי בפרק בני העיר נראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן ע"ה לפניו דרך חק ומשפט כהונה ע"ז נאמר כל משנאי אהבו מות אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או בהמ"ז אין כאן בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות אפי' לישראל הפחות ממנו כדאיתא בברכות דר' א"ל לרב קום משי ידך כו' וכן בר קפרא נתן רשות לא' מתלמידיו לברך פרק כיצד מברכין:

תרע **אבל** כהן ת"ח מצוה לאקדומיה. ואפי' הישראל ת"ח כמ"ש במעי"ט ומצינו נמי בפרק בני העיר שחכמים נהגו מדת חסידות בעצמם ואפילו אין הכהן ת"ח כמותו נתנו לו דין קדימה כדמוכחי התוס' דהתם ומכאן נ"ל סמך למנהג שלנו שנוטלין רשות מהכהנים בבהמ"ז ואפי' במקום שיש תלמידי חכמים גדולים:

תרעא **ולברך** ראשון. ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי טור סי' ר"א והכי איתא בהניזקין דף נט דבסעודה רשאי אבל בבית הכנסת לא דשכיחי רבים ואתי לאנצויי וז"ל הסמ"ג ואף כהן יכול ליתן רשות במקום שאין שם עם רב כדמוכח בהניזקין ע"ש ולפי זה בסעודה גדולה שיש בה עם רב אינו רשאי ליתן רשות ואין לומר דלא פלוג אלא כל בבית הכנסת מקרי עם רב וכל סעודה לא מקרי עם רב דהא בגמרא מפליג בבית הכנסת בין שבתות וימים טובים לשני וחמישי אלא שהתוס' כתבו דהאידנא אף בב' וה' שכיחי רבים ועי' סעיף מ"ה:

תרעב **וליטול** מנה יפה ראשון אסמכתא בעלמא הוא. דלאו דינא הוא לגבות בבית דין כך כתב רבינו בפ' כיסוי הדם סי' ח':

תרעג **ולא** נהירא דלא דמיא כו'. לא לחלוק על עיקר הדין הוא בא אלא על ראייתו של רבינו שמעון הוא בא לסתרו ובעיקר הדין סבירא ליה דמזמנין:

תרעד **גרסינן** בגמרא והעכו"ם אין מזמנין עליו פשיטא הב"ע בגר שמל ולא טבל דאמר ר' זירא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טביל עכו"ם הוא פירש רש"י עד שימול ויטבול ביבמות נפקא לן מויקח משה את הדם ויזרוק על העם אין הזאה בלא טבילה עד כאן ומסקי האחרונים בסימן קצ"ט בגר גמור שיכול לזמן ולברך ברכת המזון ולומר על שהנחלת לאבותינו כדעת ר"י לפי שנאמר כי אב המון גוים נתתיך ודרשינן מתחלה אב לארם מכאן ואילך לכל העולם ודין האונן מבואר בריש פרק מי שמתו:

תרעה **כגון** לקרות פרשת זכור שהיא מן התורה. שכן דרשו בספרי זכור בפה ואל תשכח בלב והתוס' בריש פ' היה קורא בתורה בד"ה בלשון הקודש נאמרה כתבו לתרץ מה שהקשו שם וז"ל וי"ל דמיירי בפרשיות המחויבים לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור ופרשת פרה אדומה ע"כ. ולא ידעתי אנה מצאו זה שפרשת פרה אדומה מחויבים לקרותה דאורייתא וגם לא ידעתי כמו דקאמרי לאתויי מאי:

תרעו **לא** היה נוהג לעשות כן. ומש"ה נמי עבד אינו מצטרף אע"ג דפירש ר"ת לעיל דהלכה כריב"ל דעבד מצטרף ליו"ד כיון שלא נהג כן בקטן ה"נ בעבד וממילא אשה נמי אינה מצטרפת דבכל דוכתא אשה שוה לעבד ב"י סי' ר"ה:

תרעז **עד** שיביא שתי שערות. אחר שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד כדברי מהרי"ק שכתבתי במעי"ט ולענין יום א' דאמרן כתב הרב המובהק כמהור"ר פאלק כהן זלה"ה בספרו שחבר על הש"ע שנקרא סמ"ע בח"מ ריש סי' ל"ה דיום א' לאו דוקא אלא מיד אחר שהוא י"ג שנים שלימות מיקרי גדול אלא דלא אמרי' של' יום בשנה חשיב כשנה והארכתי בזה בפ' יוצא דופן סעיף ד' ע"ש. וכתב המרדכי בהגהות יבמות אין מצטרף לדבר שבקדושה עד שיהיה בן י"ג שנה וחדש העבור בכלל כדמשמע בפ' השואל גבי ההוא דמרחץ וגבי משכיר בית לחבירו וכדאמרי' בירושלמי דחזרת בתולים תוך ג' שנים לבתולה ואיחור סימנים תלויות בעבור השנה דכתיב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי וכ' בספר האגור בחידותיו שאם נער אחד נולד בכ"ט לאדר הראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר השני א' בו ושנת י"ג איננה מעוברת אותו שנולד בכ"ט באדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט ימים לחודש אדר בשנת י"ג ואותו שנולד אחריו בא' באדר השני

יהיה בר מצוה בא' לאדר בשנת י"ג כי כבר השלים י"ג כי חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים וא"כ זה השלים שנותיו י"ג בא' באדר ע"כ וכתב הב"י סימן נ"ה שיש ללמוד כן מהא דגרסי' בערכין פ' המוכר שדהו מכר שני בתי ערי חומה א' בט"ו באדר הא' ואח' בא' באדר השני זה שמכר לו בט"ו באדר הא' וכו' נולדו לו שני טלאים אחד בט"ו של אדר הראשון וכו' כמ"ש בבכורות פ"ד סעיף ה' וכתב רמ"א בשם תשובות מהר"י מינץ סימן ס' שהנולד באדר כשנעשה בר מצוה בשנת עיבור אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני וכתב הב"י סימן נ"ה שאפילו גדול כל כמה שלא הביא שתי שערות דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סריס וכדאיתא בפרק יוצא דופן ואה נראו בו סימני סריס קודם לכן דינו כגדול כדאיתא בפרק הערל וכ' רמ"א ומיהו אין מדקדקים בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזיקינן אותו כגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות וכן נראה מדברי מהרי"ק שורש מ"ט ובסימן קצ"ט כתב רמ"א שכן נוהגים ואין לשנות ובסימן נ"ה סעיף ד' כתב רמ"א בהג"ה דיש נוהגין להקל בשעת הדחק לצרף קטן על ידי חומש שבידו ותלמידו רבי מרדכי יפה כתב שלא ראה נוהגים להקל אפילו בשעת הדחק וכתב בתשובות מהרי"ל חרש ששומע ואינו מדבר אם יש לצרפו לעשרה לא ידענא מאי קא מבעיא ליה למר הא קי"ל הרי הוא כפיקח לכל דבריו כדתניא ברישׁ חגיגה ואי משום דבור הוא מאי נ"מ הואיל ובר דעת הוא ובר מצוה הוא אכל בי עשרה שכינתא שריא וכתב הב"י שמצא כ' בתשובות אפילו אלם חייב במצות והרי הוא כפקח לכל דבריו ומצטרף לי' אע"ג דלא עני בהדייהו עכ"ל וכמדומה לי שתשובה זו היא ממהר"ם ז"ל וצ"ל דבשומע מיירי דאילו אינו שומע ואינו מדבר זהו חרש שדברו בו חכמים בכל מקוה ודינו כדין שוטה וקטן לכל דבריו עכ"ל הב"י וכך מסיק בשלחן ערוך שלו סימן נ"ה וע"פ הדברים האלו צריך שיובנו ג"כ דברי רמ"א בסוף סימן קצ"ט שכתב חרש ושוטה אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזימון אע"פ שאין החרש שומע הברכה ע"כ שא"א לפרשם אלא בחרש שמדבר ואינו שומע וכן שוטה צריכין לפרש שאינו שוטה שדברו בו חכמים בכל מקום שפירשו בפרק קמא דחגיגה היוצא יחידי בלילה כו' וכתבו רבינו בפ"ק דחולין סימן ד' אלא שאינו חכם והעם קורין ומחזיקין אותו לשוטה וכתב הרשב"א בתשובה מי שנדוהו על עבירה אינו מצטרף ליו"ד ולא מזמנים עליו בג' שהעבריינים אין מזמנים עליהם ואין מצטרפים ליו"ד ולא מחמת החרם שא"כ אפי' נדוהו על עסקי ממון כן אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם ע"כ ועוד יתבארו דיני החרם והנידוי בפרק ואלו מגלחין:

תרעח **ואכל** א' ירק כו'. או שתה כוס אחד מצטרף וכתב המרדכי שאם שותה להצטרף צריך שישתה רביעית ואם אוכל להצטרף צריך שיאכל כזית וכתב הב"י סימן קצ"ז דנראה שזה שאמרו אם שתה כוס אתד מצטרף היינו מאיזה משקה שיהיה חוץ מן המים משום דלא זייני כדאיתא בר"פ בכל מערבין:

תרעט **מצטרף**. לשון הטור כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל שאלתי לא"א הרא"ש ז"ל אם המצטרף נפטר מברכה אחרונה בברכת המזון של אלו והשיבני דלא וכ' הב"י דל"ל טעמא מידי דהוה כדברים הבאים לאחר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת דטעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ואין בהמ"ז פוטרן כדלעיל פרק כיצד מברכין סי' כ"ז והרשב"א כתב טעמא דהוה דומיא דיוצא לשוק שקוראים לו ומזמנים עליו והולך לו וחוזר ומברך לעצמו אבל דשמעון בן שטח קשה לי ושמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעבד דס"ל דשלש פוטר מעין ג' וא"נ שאני יין דמיזן זיין וכענין שאמרו גבי תמרי בספ"ק דאפי' אמר הזן יצא דתמרי נמי מיזן זייני ע"כ:

תרפ **דמשמע** דלא בעינן שיאכל כזית דגן אלא להוציא כו'. ודעת הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף וכתב הכלבו ואפשר לומר שאם אכל תבשיל של דייסא או שאר מעשה קדירה יהיה נחשב כזית דגן אך הרמב"ם כתב בפירוש בג' צריך שיאכל כל אחד ואחד מהם כזית פת והגהות כתבו שהר"ם היה נזהר כשהיה אוכל ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתאי ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן ולא מצא אחר שיאכל עמו אז היה סומך על דברי התוספות והיה מזמן על השותה עכ"ל. וכתב הב"י דדברים נכונים הם:

תרפא **שיברך** אותו שאכל כדי שביעה. וכתב המרדכי בשם ספר יראים אחרי דקי"ל כר"מ דאמר כזית דאורייתא ע"כ דקי"ל ושבעת זו שתיה א"כ לא מחייב מדאורייתא אא"כ שתה אם הוא צריך לשתות אבל אם א"צ לא אמרה תורה שישתה אלא לתיאבון והלכך מי שאכל ולא שתי לא מצי להוציא אחרים י"ח שאכלו ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק מדאורייתא ע"כ וכ"כ הכלבו ושבולי הלקט וכתב הב"י שאינו נכון שהרי כתבו התוספות בפרק שלשה שאכלו דקראי אסמכתא בעלמא והביאו כמה ראיות לדבר ועוד דאפילו למי שסובר דקרא לאו אסמכתא הוא אלא כזית דאורייתא ושבעת זו שתיה מנא ליה דברכת אכילה תליא בשתיה דלמא ה"ק קרא כשתאכל או כשתשתה תברך את ה' אלהיך וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו והכא נקטינן דאכל ולא שתה אע"פ

שהיה מתאוה לשתות מוציא את אחרים י"ח ע"כ ורמ"א ז"ל כתב דטוב ליזהר לכתחלה אם מקצתן שתו ומקצתן לא שתו שיברך מי ששתה:

תרפב **או** שמא ברכה אחת מעין שלש שפיר דמי. אבל הרמב"ם בפ"ה כתב שיהיה המברך אחד מאוכלי הפת וכדבריו סתמו האחרונים:

תרפג **ראשונה** ברכת הזן. ויש שמוסיפין ואומרים ברוך משביע לרעבים ברוך משקה לצמאים בא"י אמ"ה הזן כו' ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע טור סימן קפ"ז וע' בפרק כיצד מברכין סי' כ"ג סעיף ס"ט:

תרפד **שניה** ברכת הארץ. ובחנוכה ופורים אומר בה על הנסים כדאיתא בפרק ב"מ סי' ט"ו וע"ש:

תרפה **רביעית** הטוב והמטיב. ולא יאמר תתברך וכתב האבודרה"ם הטעם שכבר אמר ברוך ומפני כן כתב ג"כ שלא יאמר האל שכבר אמר אלהינו אבל בנוסח הרמב"ם כתוב האל ולא יאמר המלך החי כי אם בבית האבל טור סי' קפ"ט ועיין לעיל סי' י"ג:

תרפו **ואומר** קדושת היום באמצע. רצה והחליצנו פי' זרזינו כמו ועצמותינו יחליץ וברר"ח וחוש"מ אומרים בה יעלה ויבא ואם חל שבת בר"ח או בחוה"מ אומר רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא ואין מזכיר של שבת ביעלה ויבא ולא של חוה"מ ושל ר"ח ברצה והחליצנו טור סימן קפ"ח וכתב ב"י שכ"כ בסמ"ג ונתן טעם למה לא יזכיר של ר"ח ברצה והחליצנו מפני שיזכירנו ביעלה ויבא ושתי פעמים למה יזכיר ע"כ וכן הטעם ממילא למה לא יזכיר דשבת ביעלה ויבא שהרי כבר הזכירו וכתב הכלבו שמקדים של שבת לשל ר"ח מפני שהוא תדיר אבל ר"ח טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ ובברכא בונה ירושלים מזכיר שבת ור"ח ואין חוששין אע"פ שמקדימים שאינו תדיר משום דכיון דתיקנו על הניסים בהודאה אין לשנות מקומו ע"כ:

תרפז **בין** שיתחיל ברחם בין שיתחיל בנחמה. וכן דעת הרמב"ם שא"צ לשנות ברכה של חול אלא שהוא סובר שגם בחול אם רצה מתחיל נחמנו שהרי כתב בפ"ב ברכה ג' פותח בה רחם ה' אלהינו עלינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה בשבתות ויו"ט מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע כיצד מתחיל נחמנו ה' אלהינו או רחם ה' אלהינו ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים ואומר באמצע של שבת ע"כ לשונו ונראה מלשונו דאין קפידא בחתימה שאף על פי שהתחיל רחם הוא חותם בנחם לפי ששניהם ענינים שוים וכן נראה לשון רש"י שכתב דבנין ירושלים קרויה נחמה בין שיתחיל דרחם כו' הרי דרחם נחמה הוא ולפיכך אומר אני שאין דברי רמ"י

ז"ל מוכרחים במה שכתב וז"ל יכול לומר איזה שירצה בין בחול בין בשבת ובלבד שלא ישנה בין פתיחה לחתימה כגון שיתחיל ברחם ויסיים במנחם או איפכא שזה ודאי טעות ושטות הוא דפתיחה וחתימה צריכים להיות שוים או שניהם רחם או שניהם נחם עכ"ל ואין דבריו מוכרחים כמו שכתבתי:

תרפח **צריך** שיזכיר בה ברית וכו'. ונהגו לומר על שהנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון וכו' (וכך היא נוסחת הרמב"ם) וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומר אלא על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו מארץ מצרים שהרי אומר אח"כ על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחת טור סימן קפ"ז וגם המרדכי כתב בסוף מכילתין שהאומר ברית ותורה לא חש לקמחיה שלא רצה הגמרא לומר שיזכור התיבות ממש אלא מענינה שעל בריתך היינו ברית ועל תורתך היינו תורה ע"כ וכתב רמ"א שכן עיקר וכתב הכלבו בשם הראב"ד דנשים לא לימרו לא ברית ולא תורה ועבדים לא לימרו תורה דלאו בני תורה נינהו וכתב רמ"י ז"ל ואי לאו דמסתפינא אמינא שהנשים א"צ לדלג רק על בריתך שחתמת בבשרנו מפני שאינם בני קיום ברית מילה אבל על תורתך שלמדתנו ועל חוקיך שהודעתנו למה ידלגו שאע"פ שאינם בנות לימוד התורה מ"מ הן בנות קיום התורה והמצות והחוקים שגם הן מצוות על הרבה מהם ולמה לא יאמרוה ויהיה להם פירוש שלמדתנו לקיימם כשישמעו אותם מפי האנשים שלמדום ולפי זה העבדים אינם צריכים לדלג כלום דהא גם הם מצווים לקיים כל מצות שהנשים מצוות עליהן נ"ל עכ"ל. ול"נ שאף הראב"ד לא אמר אלא כפי נוסחת הרמב"ם לומר התיבות ממש ברית ותורה ועל זה הוא שאמר שלא יאמרוה הנשים אבל הלשון ועל תורתך שלמדתנו וכו' אפשר שגם הראב"ד יודה שיכולות לאומרו:

תרפט **וכל** שלא אמר וכו' לא יצא י"ח. וכתב הטור שאחיו הר"ר יחיאל כתב מסופקני אי לעכובא קאמר או למצוה קאמר ושהדעת נוטה דלמצוה קאמר ונ"ל כיון דבהמ"ז דאורייתא לעכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכות חוזר לראש ע"כ עיין בסי' דלקמן ואע"פ שיש לדחות שאע"פ שהברכה היא מן התורה מ"מ נוסחא ומטבע שלה אינה אלא מתיקון חכמים מ"מ כתב הב"י דבהדיא תניא בתוספתא ר' יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו וכתבו הרשב"א בפרק אין עומדין וכן הוא בהדיא בירושלמי ספ"ק דברכות אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו:

תרצ **מהו** חותם בה בונה ירושלים. כתב המרדכי בסוף ברכות שמהר"ם היה אומר בונה ברחמיו והכלבו וא"ח כתבו שאינה נוסחה מדויקת לפי שלא תבנה ירושלים אלא במשפט שנאמר ציון במשפט תפדה ואם אומר ברחמיו נראה לי שאין מחזירין אותו שכבר מצינו על בנין הבית רחמים בזכריה ושבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה עכ"ל הב"י. וכתב רמ"א ז"ל שנוהגים כמהר"ם ומורי מהר"ר יעקב גינצבורג זלה"ה היה אומר בונה ירושלים ברחמים והיינו ע"ש הכתוב הזה דזכריה ונזכר הבית באמצע בין הבנין והרתמים וגם לישנא דגמרא ניחא טפי דאי איתא דקאמרי' כמהר"ם א"כ לא ה"ל לגמרא לאשתמוטי ברחמים והל"ל בונה ברחמיו ירושלים אבל אם מזכיר רחמים באחרונה איכא למימר דלא חש לסיים כולה מלתא ומיהו גם למהר"ם יש לתרץ דלא חש אלא לומר לאפוקי דלר"י בר יהודה שאמר אף מושיע ישראל:

תרצא **אין** לומר א"מ. וכ' האבודרה"ם דאף כשאומר יעלה ויבא לא יסיים מלך חנון ורחום אלא ידלג מלת מלך ע"כ וכתב רמ"א ז"ל דסברא נכונה היא אלא שלא ראה נוהגים כן:

תרצב **צריכה** שתי מלכיות לבר מדידה. וזהו הנוסח בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו אדירנו וכו' המלך הטוב:

תרצג **ג'** טובות וג' גמולות לשון הטור המלך הטוב והמטיב לכל הוא ייטיב לנו וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר בזה הסדר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו כסדר שאומר הגמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו וכתב עוד הטור וז"ל כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב הרחמן בכמה גוונים ולא ידעתי מאין בא זה להרבות בבקשה בין בהמ"ז לברכת בפה"ג ואפשר שנהגו לעשות כן דאמר אורח מברך יר"מ כו' ע"כ ונ"ל שאין בזה משום הפסק וגדולה מזו מצאנו בברכת המילה שמתפללים על הילד באמצע הברכה אחר שבירך בורא פרי הגפן ומפסיק בין ברכה לשתיה עד כאן לשון הטור. ור' מרדכי יפה ז"ל כתב שהטעם הוא דלא חשבינן להו להרחמן להפסק כטעם שאומרים תחנונים בסוף י"ח קודם שפוסע לאחוריו עד כאן ואיתנהו להני תחנונים בגמרא פרק היה קורא (דף ט"ז:)

תרצד **טעה** ולא הזכיר של שבת. ואם התחיל לאכול בשבת וחשכה לו קודם גמר סעודתו כתב באורחות חיים בשם התוספות שמזכיר של שבת בבהמ"ז שהכל הולך אחר התחלת הסעודה וה"ה בר"ח ופורים כמו בתפלת נעילה אע"פ שהוא לילה מזכיר בה של שבת ע"כ. ואע"פ שרבינו הרא"ש כתב בתשו' כלל כ"ב שאין להזכיר כלל של שבת בחול מידי דהוה אתפלת מנחה של שבת שאם שכחה מתפלל למוצ"ש שתים של

חול בתשובת אשכנזית כתוב דלא דמי דזמן תפלת מנחה עבר ואין מתפלל במוצ"ש אלא לתשלומין והיאך יתפלל של שבת ודינו להבדיל בראשונה אבל בה"מ אתי על סעודה שסעד בשבת וכיון דאכתי לא צלי ערבית של חול צריך להזכיר מעין המאורע בבהמ"ז ע"כ אבל הראיה שנית שכתוב בתשובה לרבינו הרא"ש מבני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהם דקאמר ר' יוסי גמרו סעודתן כוס ראשון אומרים עליו בהמ"ז שני אומרים עליו קידוש היום בתוס' דברכות שונה בדברי ר' יוסי ומזכיר של שבת בבהמ"ז אע"ג דסעודת חול היתה כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת ה"נ אע"ג דסעודת שבת היתה כיון דמברך בחול לא יזכיר של שבת ע"כ על זה לא השיב בתשובה ההיא ונ"ל דלא חש להשיב לפי שגם על זה נחלקו התוספות וכתבו שלא יזכיר כמ"ש ב"י בסימן רע"א בשם הא"ח אלא דהתוספתא שהביא רבינו הרא"ש לראיה תקשה גם לדברי התוס' דהיאך יהיו חולקים על התוספתא ובפ' ע"פ סימן ז' כתב רבינו הרא"ש דאפשר דהתוספתא לא אמרה שיזכיר אלא כשאכל משתחשך והכריע דאפילו לא אכל משתחשך שיזכיר מההיא דשכח להתפלל מנחה של שבת כו' ואפילו כי נאמר שאין הכרעתו הכרעה וכדדחי לה התשובה אשכנזית מ"מ כשאכל משתחשך מאין לנו לדחות אותה התוספתא שאמרה שיזכיר ובין שבת למוצ"ש אין לחלק שמי שסובר במוצ"ש שלא יזכיר סובר ג"כ בשבת שלא יזכיר והטעם בשניהם שהכל הולך אחר התחלת הסעודה ואם בשבת לא נלך אחר התחלת הסעודה אף במוצ"ש לא נלך אחריה והב"י בש"ע שלו סתם כאן להזכיר אע"פ שבסימן תרצ"ה סעיף ג' כתב ג"כ לסברא שאין להזכירו ושם הגיה רמ"א שנוהגין להזכיר ע"כ ומה אעשה שהמנהג עוקר הלכה כי היה נ"ל להכריע כדברי רבינו הרא"ש מכח התוספתא ולילך עכ"פ אחר סוף הסעודה כשאכל אח"כ גם צריך לי עיון טובא מ"ש בהגה"מ פ"ה מהלכות מגילה בשם הר"ם שצריך לברך על הנסים כשמושכים סעודת פורים בלילה כדאשכחן רב צלי של שבת במו"ש ע"כ ולא אשכחית ליה דבפ' תפלת השחר (דף כ"ז) איתא דרב צלי של שבת בע"ש ואיתא נמי דר' מיאשיא וכן ר"א בר יוסי צלי של מוצ"ש בשבת ותו לא מידי וצ"ע:

תרצה **אומר** ברוך שנתן כו'. מסתבר דכל הני בשם נינהו וכן נמי חתימתן בשם ואע"פ שאם היה מזכירן במקומם לא היה בשם היינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה דכל שסמוכה הרי היא כאלו פותחת בברוך שפתיחתה הראשונה כוללת את כולן וכן נראה דעת רבותינו הצרפתים עכ"ל הרשב"א. אבל אני תמה על לשון תהר"י שכתבו שחותם בהם בשם ומלכות ואומר בא"י אמ"ה מקדש השבת וכן חותם בי"ט וזה תימה דהיכן מצינו

מלכות בחתימה ועל לשון הנוסח של ברכות אלו שנתן ולא הנותן כדאשכחן במוציא בפרק כיצד מברכין דף נ"ח ובורא בגמרא בפרק אלו דברים (דף נ"ב) משום דמשמע נמי לשעבר וכן היה לנו לומר הנותן דמסתמא נמי לשעבר משמע כיון שאין ביניהם במשקלם שכולם במשקל פעל ההווה ויש לומר דהתם כיון שהם נמצאים כן בכתוב נקטינן לישנא דקרא ובהמוציא בה"א כתב רבינו טעם אחר שלא לערב האותיות ועוד שכל נוסחי הברכות של שבת ויו"ט אינם מיוסדים במשקל פעל הווה כי אם בלשון פעל עבר אתה קדשת אתה בחרתנו וכו' וכן כולם ועיין בפ' דלעיל סעיף קט"ז:

תרצו **לעמו** ישראל לששון ולשמחה ולזכרון כבר כתבתי שינוי נוסחאות על מלת לזכרון וגם בלעמו ישראל כתב בטור לישראל ונמשכו האחרונים אחריו ולא כן בגמ' ורי"ף ורמב"ם וכתב הטור בשם הראב"ד שצ"ל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה:

תרצז **ור"י** כתב שאין לשנות כו'. ויש לחתום בה ודעת הרמב"ם בפ"ב כהרי"ף שלא לחתום והכי נקטינן:

תרצח **לעמו** ישראל לששון ולשמחה ולזכרון. כבר כתבתי לעל דיש שאין אומר לזכרון וגם כתבתי שצ"ל את יום חג פלוני הזה ובשלחן ערוך השמיט בכאן לעמו ישראל אבל גם הטור כתבו:

תרצט **וכן** שבת ור"ח. אך שאינו חותם בר"ח כ"כ הגהות מיימוני ורמ"י ז"ל כתב דנ"ל שאף על פי שבחול אינו חותם בשבת כיון שבלאו הכי צריך לחתום משום שבת ואינו מזכיר משום ראש חודש שום שם ומלכות אינה אלא הוספה על הברכה ואינה הפסקה ג"כ בברכה כיון דמ"מ הוא מעין המאורע עד כאן ואע"פ שיש לפקפק עליו מפרק במה מדליקין סי' ט"ז מ"מ בנדון הזה כיון שהרבה הסוברים שאף בחול חותמים דהיינו ר"י שבדברי רבינו והגהות מיימ' כתבו ג"כ כך בשם בה"ג ור"ח ותלמוד ירושלמי הלכך בשבת נסמוך עליהם:

תש **וצריך** לחזור לראש. פירוש לברכת הזן כמו שכתב בתחלת דבריו וכתב הכלבו שלשה שאכלו בשבתות וימים טובים וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש בהמ"ז יברכו כל אחד לעצמו כי מידי זימון יצאו ואינם צריכים לחזור ולזמן:

תשא **בבהמ"ז** אין מחזירין אותו. כשפתח בהטוב והמטיב כמ"ש במעדני יו"ט וכתב רמ"א ז"ל ואפשר דמ"מ יש לאומרו בתוך שאר הרחמן כמו שנתבאר בעל הנסים סימן קפ"ז ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרות שמות ואין לאמרו לבטלה כן נ"ל וכן נוהגים עד כאן וכתב הטור בשם הר"ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב

אומר ברוך שנתן אפילו בלילה אע"ג דגבי תפלה אין מחזירין אותו על שכחת החדש בלילה ה"מ להחזיר אבל להוסיף ברכה אפילו בלילה נמי וכתב עוד הטור אם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר הר"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב אע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל מ"מ משום האי מיעוטא (דרובן של ר"ח אינן חלין בשבת) לא תקנו להחזיר וגם חיוב אכילה דהאי יומא משום שבת הוא וכתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל ויש חולקים בזה ולזה דעתי נוטה וראיה משום יום שנתחייב בד' תפלות (בפרק ב"מ דף כ"ד) ה"נ כיון דסוף סוף לא סגי דלא אכיל צריך לחזור ולברך ע"כ וכתב הב"י דדעת הרשב"א כדעת הר"ר יחיאל דכיון דע"כ אכיל אפילו טעה בשל ר"ח מחזירין אותו ע"כ ומעתה לא ידענא למה פסק בש"ע שלו דאינו חוזר דהא הוה הר"ר יוסף יחידאה לגבי הר"ר יחיאל והטור והרשב"א כ"ש דעמוד ההוראה הוא הרשב"א ורמ"י ז"ל כתב לחלק דלא דמי ליום שנתחייב בד' תפלות דאותו היום אפילו בא בחול נתחייב בד' ברכות מה שא"כ ר"ח שבא בחול אפשר וסגי ליה דלא אכיל פת ולא יתחייב בבהמ"ז ועוד קדושת השבת לא בטילה לגביה יוה"כ כמו ר"ח שבטל לגבי שבת ע"כ ופשיטא שיפה עשה לחלק לפי שנמשך אחר פסק הש"ע שפסק שאינו חוזר ומפני כן הוצרך למצוא טוב טעם לדחות ראייתו של הר"ר יחיאל אבל אני אומר דלהלכה ולמעשה יש לנו לסמוך על הרוב האומרים שמחזירין אותו וכתב עוד הטור ולכ"ע אם שכח גם של שבת ונזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב כוללו כו' כדלעיל ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ומזכיר של שבת ור"ח כבתחלה:

תשב **אלא** מעתה שבתות וי"ט דלא סגי ליה דלא אכיל פת. לשון הטור וכתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל ובסעודה שלישית של שבת צ"ע אם מחזירין אותו לר"ת דאמר שיוצא במיני תרגימא בלא פת ודאי אין מחזירין אותו אפילו אם אכל פת דדמי לר"ח. ולדברי המפרשים שצריך פת דילפינן מג' פעמים דכתיב היום גבי מן שהוא במקום פת לדידהו מחזירין אותו ע"כ וכתב הב"י דהגהות מיימוני כתבו בפ"ב בשם ראבי"ה דכיון דנהוג עלמא להזכיר וגם בירך ע"ד להזכיר שוויה עליה כחובה וכה"ג פסק בה"ג גבי תפלת ערבית בפ' תפלת השחר ומדברי תרומת הדשן סי' ל"ח יתבאר לך דלא קיי"ל הכי ע"כ וכך סתם בש"ע דדין סעודה ג' כר"ח ואכתוב בזה בפרק כל כתבי בסימן ה' ובפרק הישן ס"ס צ' שצ"ע עליו מס"ס רצ"א ולענין חולו של מועד כתב ב"י דדינו כר"ח ושכ"כ הסמ"ג והכלבו בהל' י"ט וכן כתב רבינו ירוחם בנתיב ח' חלק ב' דנראה מדברי הרמב"ם ורש"י שאע"פ שחייב לאכול בז' ימי החג י"ד סעודות אחת ביום ואחת בלילה יכול להשלימן בפירות:

תשג **ונראה** דהלכה כר"מ דאמר בכזית. וכבר כתבתי בריש הפ' דאע"ג דתנן עד כמה מזמנין ה"ה לבהמ"ז דיחיד והש"ע שכתב בס"ס קצ"ו שאין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית לאו לכ"ע כ"כ דהא יש מחלוקת בצירוף לזימון ג' כמו שהזכיר הוא בסי' שאחריו סעיף ג' וכמ"ש ג"כ לעיל סעיף נ"ז:

תשד **או** רביעית. כבר כתבתי במי"ט שבעיני הנכון להגיה או רוב רביעית אלא שקשה עלי ממה שנמצא כמו כן בתשובה לרבינו הלשון הזה רביעית והנני יוסיף בכאן להשיב על דברי רמ"י ז"ל שבס"ס ק"ץ פי' דנראה לו שהספק בשתיה הוא משום דדרשינן ושבעת זו שתיה ומדהוקש לאכילה קי"ל כמ"ד בכזית אלא דאכתי דלמא שיעור שתיה בלח משערינן וכזית קרוש הוי רביעית בלח כדאמר בהמוציא יין או נימא דשיעור שתיה בלח היא ובכזית עד כאן דבריו והרי הדבר ברור שאין הספק שנסתפקו בו התוס' ורבינו בענין שיעור כזית עצמו אלא בענין שביעה שאפשר שהיא בכביצה ומעתה אם נעשה ספק בין לח וקרוש א"כ אפילו רביעית לא תספיק מכיון שכזית קרוש הוא בלח רביעית והיאך לא החמירו להצריך יותר מרביעית ועוד שא"א להיות ספק על הביצה אם הוא בקרוש שא"כ יהיה יותר מרביעית והכוס של ברכה כולו אינו ביותר מרביעית כדאי' התם בפ' המוציא יין אלא ודאי דאין ספק בין לח וקרוש דודאי דשיעור השתיה כמות שהיא דהיינו בלח אלא שהספק אם צריך שיעור כביצה והוא רוב רביעית דביצה ומחצה הוא רביעית הלוג ובמקומי אני עומד דדי לצאת מידי הספק כשישתה רוב רביעית אך איני כדאי לומר קבלו את דעתי:

תשה **בעשרה** אומר נברך אלהינו. כתב ב"י סי' קצ"ב בשם ארחות חיים שאם טעו המזמן בעשרה והעונים ולא ברכו בשם אין יכולים לחזור דאין זימון למפרע מיהו אם לא ענו אחריו הם ודאיי מזמנין עליו ומסתבר דאף הוא מזמן דאין זה כמו שבירך עד שיענו אחריו עד כאן:

תשו **וליברכו** עשרה עשרה. מכאן יש להוכיח דמצוה לחזר אחר עשרה והגהות מיימוני כתבו בשם מהר"ה שמצוה לחזר אחר עשרה מדגרסינן בגמרא רבינא ורב חמא בר בוזי איקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת הכי אמר רבא הלכה כר"ע ע"כ ויראה לי דרבינו לא הוצרך להביא ההוא עובדא לאשמעינן הא דמצוה לחזר אחר עשרה לפי שנשמע מהך דהכא שהוצרך לכתבו בלאו הכי וכתב רמ"י ז"ל בסימן קצ"ג וז"ל כשם שמצוה לחזר אחר ג' כשהם שנים משום ברוב עם הדרת מלך כן כשהם תשעה מצוה להם לחזר אחר עשירי כדי שיברכו בשם משום ברוב עם הדרת מלך אבל בפחות אפשר לומר דלא אטרחו רבנן לחזר אחר עשרה מיהו נ"ל להסתפק

ולומר דאפילו מז' ואילך חייבים לחזר אחר עשרה כיון דג' אוכלי ירק מצטרפין ע"כ ועיין לעיל סעיף ט':

תשז **ובריך** לדעתיה. ולא זימן עם שנים אחרים שאם זימן עם שנים כיון דנפיק ידי זימון פרח זימון מינייהו כמו שאכתוב לקמן סעיף פ"ח בשם רשב"א:

תשח **ששה** נחלקים עד שיהיו עשרה. פירש רש"י אז יחלקו אם רצו וכתב רמ"א דנראה לי דה"ה בששה אינם מחויבים ליחלק רק אם ירצו נחלקים:

תשט **פירוש** שישבו לאכול וכו'. עיין לעיל סעיף ב' דאפילו לא הוקבע מתחלה כו' וכתב הב"י ס"ס קצ"ג שמצא כתוב שנים שאכלו בקרן זוית ואחד אכל בקרן זוית אבל לא בסדר אחד שאלתי הלכה למעשה למורי אם יש להם לזמן יחד אם לא והשיב לי כן כי מאחר שלא נתכונו להסב יחד אינה חייבים בזימון ורשות בידם ליחלק וגם אם רצונם יכולין לזמן ושאלתי לו איזה מהם עדיף והשיב לי טוב שיזמנו משום ברוב עם הדרת מלך יצחק בר אברהם ע"כ. כתב רמ"א ז"ל המנהג שלא לזמן בבית העכו"ם ונ"ל הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עכו"ם משום יראת עכו"ם והוי כאילו אכלו בלא קבע ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו בנוסח הברכה ולא יאמרו הרחמן הוא יברך בעה"ב הזה ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים מ"מ מאחר דכבר נהגו כך הוי כאילו לא קבעו עצמם יחד ע"כ ורמ"י ז"ל קרא תגר על זה ושהמשנה המנהג לא הפסיד לפי שנראה לו שהוא מנהג בטעות שהרי מרגלא בפומייהו דאינשי כשאוכלים בבית עכו"ם לומר אין מזמנין בבית עכו"ם ולא איתמר בשום דוכתי אלא ודאי שהוא בטעות מאמר דריב"ל בפ"ב דביצה שאמר אין מזמנין את העכו"ם בי"ט שמא ירבה בשבילו והם טעו לומר אין מזמנין בבית העכו"ם ע"כ ולי אפשר לומר שאין כאן מקום טעות אלא מאחר שנהגו כן מהני טעמא דכתב רמ"א ז"ל ונתפשט בין העולם על צד הלצה לומר אין מזמנין בבית העכו"ם ונלקח הלשון מהך לישנא דריב"ל כמו שכתב רמ"י ז"ל אבל לא בטעות כ"א על צד הלצת הלשון:

תשי **אבל** לשון הירושלמי לא משמע כפירושו. והטור כ' שצריך לחוש לשתי הגרסאות אפילו כל אחד אוכל מככרו ואפילו לא אכל עדיין כזית פת אין רשאין ליחלק:

תשיא **אפ"ה** אינם יכולים לזמן דפרח זימון מינייהו כו'. ואם לא זימנו עליהן במקומן חייבין לזמן ואינם רשאים ליחלק ואפילו לא אכלי אלו הג' ביחד משנתחברו כדפירש"י וכתב הב"י וזה לשונו ויש לדקדק א"כ היאך מצטרפים שהרי ברכת הזימון ליתא אלא על הפת והוא טעון ברכה לאחריו במקומו וצ"ל שכשאכלו ג' חבורות בבית אחד עסקינן

שהחבורה זו אכלו בזוית זו וזו בזוית זו דהשתא אע"פ שאח"כ מתקבצים בזוית הג' להצטרף זה לזה ולזמן אע"פ שלא הסבו ביחד ולא אכלו ביחד כיון שנתועדו לזמן אינם רשאים ליחלק עוד על כן צריכים לאכול ביחד דחל עלייהו זימון ושוב אינם רשאים ליחלק ע"כ. וכשאוכלים ביחד אח"כ א"צ חזרה למקום הראשון כדמסקינן בפרק ע"פ סי' ו' ועמ"ש בפרק דלקמן סעיף ל"ד ורמ"י ז"ל כתב דנ"ל דמיירי אפילו אכלו בשני בתים וה"ק אינן רשאים ליחלק ואפילו לא אכלו ביחד משנתחברו וגם א"צ לאכול כאן כלום ומיירי ששנים הראשונים שאכלו עמהם עם כל אחד מהם גם הם נתפרדו ואם היו חוזרין למקומן לא היו יכולים לקיים ברכת הזימון שם לפיכך טוב יותר שיברכו כאן ויקיימו מצות זימון משיחזרו לברך במקומן ולא יוכלו לקיים מצות זימון במקומן וסיים בדבריו שאפשר לומר שכל הפירושים אמתיות אליבא דהלכתא ע"כ והר"ר יונה כתב שלענין מעשה נראין דברי רבינו יהודה וכתב דלפי זה ה"ה אם היו ג' בכל חבורה והלך אחד קודם הזימון ובא אחר ואכל כזית ונצטרף עם אלו השנים הראשונים וזימנו שלשתן כיון שכבר זימנו חבורתם אע"פ שלא זימנו עמהם פרח זימון מינייהו והרשב"א כתב שרבינו האי פירש ג' שבאו מג' חבורות אינם רשאים ליחלק מחבורתם הראשונה כי היכי דלא לפקע תורת זימון מחבורתם והיינו דאמר רב חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' ג' בני אדם כלומר הא אילו באו מחבורה של ד' רשאים ליחלק משום דאכתי איכא תלתא בחבורה הראשונה דיכולים לזמן לעצמן ולפי פי' זה מתני' ה"ק ג' שישבו לאכול אין אחד מהם רשאי ליחלק מהם אע"פ שמצטרף הוא עם אחרים מפני שהוא מפסיד זימון מחבורתו הראשונה ואמר רבא ל"ש כו' כלומר ואם מיהרו אליו ג' שבאו מג' חבורות וזימנו לעצמן פרח זימון מן החבורות הראשונות ונראה לפי פי' זה שהוא ז"ל גורס גירסא אחרת שאינה בספרים שלנו וכך הוא גורס אמר רבא ואי אזמין פרח זימון מינייהו והא קא משמע לן רבא דאע"ג דאמרינן לעיל הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקם חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה התם הוא דוקא כשלא יצא זה השלישי ידי זימון אבל הכא דנפיק ידי זימון פרח זימון מינייהו ע"כ ויש לחוש לכל הפירושים ומשום הכי כתב רמ"י ז"ל דגם לפי הפירוש הזה דאם הם ד' דרשאים ליחלק דוקא כשיזמנו אלו הנפרדים קודם שיזמנו הנשארים במקומן שאם יזמנו ג' הנשארים קודם להם יפרח מהם הזימון מאלו הג' כפי הפירוש של רבינו יהודה:

תשיב **הרי** אלו מצטרפין. ובלבד שישמעו בהמ"ז מפי המברך כ"כ התוס' וכבר כתבתי במעדני י"ט בשם הב"י דבהמ"ז לאו דוקא אלא ברכת הזמון בלבד ועיין עוד בסוף פירקין:

תשיג **אלא** אפי' בשני בתים וכו'. ובין ברואין אלו את אלו ובין על ידי שמש מצטרפין ומיהו כתב ה"ר יונה שאם רה"ר מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפים בשום ענין ובפ' הישן סימן מ"ה יתבאר דין בני החופה האוכלים בכמה בתים:

תשיד **ושמא** יש לחלק דמים שנשתנו מראיתם גרועין ממי פירות כו'. והש"ע בסימן ק"ס כשהזכיר סברת המכשיר במי פירות כתב דדוקא בשעה הדחק ונ"ל משום דדימהו למ"ש בהגהות לעיל בפ"ב דשכר ודבש נוטלים מהם בשעת הדחק וכתב הב"י על הג"ה זו שאין דבריו נראין בדבש ואפי' בשעת הדחק שהרי אינם מנוקים ע"כ אבל נראה דלפום ריהטיה לא דק שהדבש הוא דומיא דשכר שהוא מבושל במים ומשנה שלימה שנינו בפ"ב דקדושין דף מ"ח התקדשי לי בכוס של יין ונמצא של דבש ונמצא של יין והדברים פשוטים דדבש בכוס היינו שהוא משקה ודומיא דיין נמי וז"ל רמ"א וכ"ש דמותר ליטול ידיה בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבושלים דעיקרן מים ע"כ והמרדכי בפרק דלקמן תירץ דהכא מיירי דוקא ביין לבן:

תשטו **אלא** נטילה לנקיות בעלמא קאמר. והרשב"א בת"ה הארוך כתב אחר הדברים האלה של כראב"ד בלשון הזה ובהל' נט"י שחיבר הוא ז"ל פירשה לנט"י המכשירים לאכילה וכן ודאי נראה דאי לא לימא אין רוחצין בו את הידים שאין נטילה אלא ע"ש אנטל ע"ש שצריך ליטול בכלי ע"כ וכן פסק בת"ה הקצר וז"ל היין כשר לנט"י בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי שקובע ברכה לעצמו לברך בפה"ג ע"כ ס"ל דחכמים האוסרים ע"כ לא קאסרי אלא לכתחלה לפי שסובר ג"כ כדעת המכשירין במי פירות וא"כ יין נמי אלא ודאי דמשום חשיבתו נאסר וא"כ לא נאסר אלא לכתחלה אבל בדיעבד מכיון שלפי הדין כשר כשאר מי פירות ודאי דעלתה לו הנטילה כך נ"ל מ"מ אע"פ שהראב"ד חזר מפירושו כמו שהעיד הרשב"א מ"מ הדין דין אמת דהא כ"ש הוא שאם נאסרהו לצורך אכילה שמקיים מצות נטילה כ"ש לנקיון בעלמא ואע"פ שיש לצדד דמים אחרונים שהם חובה חמירי כדמשמע בפרק כל הבשר ובדברי רבינו בסוף פרק דלקמן מ"מ לענין בזיון נראה ודאי דלא שנא ולשון הטור בסימן קע"א אפילו נטילה שא"צ אכילה ונתכוין לדברי הראב"ד הראשונים ואע"פ שהוא סובר שלא נדחו דבריו מ"מ למדנו מלשונו דכ"ש הוא מנטילה שהיא לצורך אכילה:

תשטז **ומותר** לסמוך הקערה בפת אי לא ממאיס. כבר כתבתי במי"ט הפי' בשם הב"י ושנסתפק בקערה מליאה מרק או דייסא ורמ"י ז"ל כתב כסברא האוסרת דשאני לאכול

דייסא עם פת דשרינן לקמן דלא מאיס ליה לעצמו ולא דמי ליה הך דהכא שעל ידי נפילת המרק והדייסא נמאס אפילו לעצמו:

תשיז **כגון** אמגוזי כו'. כבר כתבתי במעי"ט דאפילו שלא בקליפתן שרי שאינן מתמעכים וכתב רמ"י ז"ל דדוקא חיים אבל מבושלים מתמעכים ע"י זריקה ונמאסין ואסור:

תשיח **בר** מאין סומכין כו'. כבר כתבתי במי"ט דזריקה אפילו אי לא מאיס אסור מהטעמים שכתבתי שם בשם הב"י וכתב עוד הב"י דמדברי הרשב"א בשם רבינו האי וכן מדברי הר"ר יונה נראה שאין חילוק בין פת לשאר דברים ואפילו בפת כשלא נמאס זורקים אותו וכן נראה מדברי רש"י שפי' על אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה כו' שהרי אף בימות החמה הם נמאסות בזריקה נראה מדבריו שאם לא היו נמאסות היה מותר לזורקן אף על פי שגלוסקאות פת הן ע"כ ואע"פ שבספרו הש"ע לא הזכיר דעת אלו המתירין וגם רמ"א לא הגיהם אבל רמ"י ז"ל כתב גם לסברתם:

תשיט **וזורקין** לפניהם קליות ואגוזים כו'. וכתבו התוספות דעכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקם אלא במקום נקי וכ"כ הר"ר יונה והגהות מיי' פ"ז מה"ב וכתב עוד שם שמהר"ם צוה לכבדם משם כדי שלא ידרסו עליהם:

תשכ **וכן** פי' הראב"ד ז"ל. וכן עיקר רמ"א ז"ל:

תשכא **ומסיק** שחוזר ומברך כו'. כיון ששכח ולא בירך בודאי אבל אם הוא מסופק אם בירך אם לאו לא יחזור ויברך כמ"ש רבינו בשם השאלתות לעיל בפ"ג סי' ט"ו:

תשכב **ולאחר** שגמר סעודתו כו'. וז"ל הב"י סימן קס"ז כתב הכלבו אי גמר סעודתיה ולא יכיל למיכל טפי לא ליברך משמע מדבריו שאם יכול לאכול יותר יחזור ויאכל ויברך עליו תחלה וזה אפשר לדעת הראב"ד בשכח והכניס משקים לתוך פיו אבל אין הפוסקים מודים לו כמו שיתבאר בסי' קע"ב הלכך אפילו יכול לחזור ולאכול אינו צריך עכ"ל הב"י ולכן אני תמה על רמ"י ז"ל שכתב וז"ל אבל אם לא נזכר עד שגמר סעודתו והוא שבע א"צ לברך ולאכול עוד כזית אחריו על השובע שאין הברכה חובה אלא כשרוצה לאכול ע"כ וגם דברי עצמו סותרין שבסוף דבריו כתב אלא כשרוצה לאכול והרי לדידיה לא ברצונו תליא מלתא אלא ביכלתו אם יכול לאכול שאינו שבע לגמרי וה"ל לכתוב בסוף דבריו אלא כשיכול לאכול:

תשכג **לא** נשתנה המנהג. ואע"פ שבסוף מס' נדה לא כתב כן וכמו שכתבתי במי"ט כתב הב"י טי"ד סי' ר' שכמו שכתב שם הוא עיקר לענין דינא והכי אורויי מורינן ולכך גם בפ"ק דפסחים לא כתב בשם ר"י אלא דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה והיינו שלא למחות ביד הנוהגין כן לפי שיש להם על מה שיסמוכו אבל לענין דינא

מורינן כמ"ש בה' נדה שכשפושטת מלבושיה כשהיא עומדת בחלוקה תברך וכתב הטור בשם הראב"ד שאם לא ברכה קודם שפשטה תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים ואם הם צלולים עוכרתן ברגליה ומברכת וכתב ב"י דטעמו משום שלא יהא לבה רואה את הערוה וכדאיתא בסוף פרק מי שמתו אמתני' דאם ירד לטבול אם יכול לעלות כו' ואני כבר כתבתי בס"ד בפרק מי שמתו סעיף קי"ג דבאשה לא שייך לבה רואה את הערוה דא"כ לבישת חלוק מאי מהני לה אלא טעמה משום שכשהיא ערומה הוי בכלל ולא יראה בך ערות דבר ולא שלא יהא לבה רואה שכיון שערותה למטה מאד לא שייך לבה רואה הערוה אלא כשהיא ערומה הוי בכלל ולא יראה ומש"ה בחלוקה סגי לה וא"צ לחגורה וה"נ דכותיה במים עכורים דהוי כמו לבישת חלוק ועדיפא נמי דהא אפילו באיש שצריך לחגורה ג"כ סגי בעכורים כדמפרש התם בגמ' דדמו כארעא סמיכתא ורמ"י ז"ל כתב שהמנהג שלאחר הטבילה בעודה עומדת בתוך המים מכסת עצמה בבגדה או בחלוקה ומברכת:

תשכד **כל** זמן שלא נגב. ורבינו ירוחם כתב שראה לרבותיו נוהגים אחר שפשוף ידים מברכים קודם שיטלו עליהם מים שניים כיון שהם נקיות כבר ולדברי כולם צריך לברך קודם ניגוב עכ"ל וכ"כ המרדכי שיש מברכים בין שפיכה ראשונה לשפיכה שניה והמברך אחר נטילה קודם ניגוב חשיב לפני עשייתן כו' וכתב רמ"א ז"ל ואם שכח לברך עד אחר ניגוב מברך אח"כ ע"כ וטעמו נ"ל משום דבלאו הך טעמא דניגוב הוא מכלל הנטילה א"כ מדמינן ליה לטבילה לגמרי וראיתי בהגהת אשר"י לעיל פ"ב בסוף ההג"ה המתחלת טיט הנרוק כתוב שם אין לברך אלא אחר ניגוב ע"כ וזה ודאי שצ"ע ורמ"י ז"ל השמיט דברי רבו בזה:

תשכה **כל** האוכל בלא ניגוב ידים כו'. וכתב המרדכי פרק אלו דברים והסמ"ג במ"ע כ"ז דתניא בתוספתא דפ"ב דידים המטביל את ידיו אין צריך לנגב ידיו וכתב הב"י סימן קנ"ח דנ"ל שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל ומטעם זה נראה דה"ה לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאינו צריך ניגוב כיון שלא נטמאו המים כלל (כמו שיתבאר בפרק כל הבשר) ואם נטל כל יד בפני עצמה צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל ולא יצטרך ניגוב ע"כ והקשה רמ"י ז"ל דאע"ג שאין כאן מים טמאים מ"מ מאוסים הידים כשאינם נגובים ולכך כתב דאה"נ דלטעמא דהאוכל בלא ניגוב כו' הוא משום דמאיס לעולם צריך ניגוב ואפי' הטביל ידיו או שפך רביעית כאחת כו' והך ברייתא ורבי אבהו פליגי והלכתא כרבי אבהו וא"נ לא פליגי והברייתא שאמרה שא"צ לנגב היינו במטפחת אבל לעולם צריך שיתנגבו מאליהן עכ"ד

והוא דוחק וגם אין דברי הב"י נראין כן וגם דברי המרדכי והסמ"ג וכן בר"פ דלקמן גבי מוזגים את הכוס תחלה ולכן נ"ל לתרץ קושייתו בענין אחר דהא דאמרינן דהאוכל בלא ניגוב כו' הוא משום דמאיס לא אמרן אלא בשיש כאן צד טומאה ומש"ה הוא דמאיס אבל כשאין כאן צד טומאה אע"פ שהידים טפוחים ואפי' ע"מ להטפיח אין כאן דבר מאוס כיון שהמים שעליהם אינם טמאים אבל הם נקיים:

תשכו **עשרה** דברים נאמרו בכוס של ברכה. ובגמ' דפרק אלו נאמרין דף ל' אריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל אל תקרי יבורך אלא יברך:

תשכז **ומלא**. כפשטיה שיהא מלא על כל גדותיו טור סימן קפ"ג:

תשכח **ונותנו** לימינו. כשמתחיל לברך טור וכתב בשבולי הלקט שאם היה המברך איטר אוחז הכוס בימינו שהיא שמאל כל אדם כדאמרינן גבי תפילין:

תשכט **ונותן** עיניו בו. שלא יסיח דעתו מן הברכה כדלקמן וכתב רמ"א ז"ל שעל כן אין לוקחים כוס שפיו צר שקורין גלו"ק גלא"ז לברך עליו:

תשל **ומשגרו** לאנשי ביתו. שתשתה ממנו. הש"ע:

תשלא **ואז** מוזגו להודיע שבח א"י כו'. ויין שלנו א"צ מזיגה כ"כ הטור וכתב רמ"א ז"ל שכן נוהגים באלו המדינות:

תשלב **א"נ** מוציאו מן החביות לשם ברכה. וכתב רמ"א ז"ל דנראה דלדידן שאין לנו הרבה יין א"צ רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו היין לשם ברכה וחבית לאו דוקא וכן נוהגים במדינות אלו ע"כ:

תשלג **הדחה** בפנים כו'. פי' ר"י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי שפיר דמי. תוס':

תשלד **אנן** נעביד לחומרא. וכתוב בשבולי הלקט שכתב הר"ר בנימין דדוקא למנקט ליה כוליה בשמאל אסור אבל לסיועי ליה בשמאליה תחות ידא ימיניה מותר דקי"ל מסייע אין בו ממש וכתב ב"י שהוא מפרש דלא אבעיא לן אלא כשתופס הכוס גם ביד שמאל אבל כשאין נוגעת בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייע אין בכך כלום:

תשלה **ונראה** דה"ה המסובין אין להם להסיח כו'. ולענין לשאול בבה"מ מפני היראה או מפני הכבוד כתוב בארחות חיים שדינו כמו בתפלה. כתוב בשבולי הלקט בשם הר"ר אביגדור שכל אחד מהמסובים חייב לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפי' החתימה וכן יש ללמוד מתשובה של רבינו שכתבו הטור בסימן נ"ט וז"ל ברכות יוצר וערבית אנו אומרים עם הצבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"ץ בשתיקה

וגם אם היה מכוין לדברי ש"ץ ובאמצע הברכה היה פונה לדברים אחרים הרי הפסיד הכונה כי הפסיק כאמצעיתה אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא מקצתה בלא כונה יצא ע"כ ועיין בפ"ב סעיף ל"ב שיקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן:

תשלו **ושלא** יסיח בינתים. ומיהו נראה דהיינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפילו בדיעבד לא יצא תוספות וכתב רמ"א ז"ל דאפילו המברך עצמו אם סח בין ברכה לברכה יצא ונ"ל דאפי' בתוך הברכה דדוקא השומעים אינם יוצאים לפי שכשדברו הפסיקו ודילגו כל מה שברך המברך משא"כ כשהמברך מסיח שאז אינו מדלג כלום ולפיכך אפילו אם באותו פעם סחו גם השומעים יצאו ועיין בפ"ג סעיף ט"ז:

תשלז **והלכתא** בכולהו יושב במקומו ומברך וכו'. וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה טור סי' קפ"ג וכתב רמ"א ז"ל דר"ל דלאו דוקא המברך אלא ה"ה כל המסובים לא ישבו בקלות ראש אלא באימה וכתב הרמב"ם בפ"ד מה"ב דבדיעבד אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא וכתב הב"י שנראה מדבריו שם דברכה מעין ג' נמי צריך לאומרה מיושב לכתחלה וכ"כ המרדכי ע"כ:

תשלח **אבל** המהלך בדרך לא הזקיקו לעמוד כו'. וגרסינן בירושלמי לעיל פרק היה קורא אהא דתניא פועלים העושים מלאכה אצל בעה"ב כו'. א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיברך: 0הדרן עלך שלשה שאכלו @00פרק ח

תשלט **ובית** הלל אומרים מוזגים את הכוס וכו'. עיין בפרק ערבי פסחים סימן י"ז:

תשמ **דהלכה** כב"ש. דמותר להשתמש בשמש ע"ה ומש"ה מכבדין את הבית קודם לנט"י וכתב תהר"י שמה שאין אנו נוהגים עכשיו לעשות כן מפני שבימיהם שהיו נוהגים לסלק השלחן קודם ברכה והיו נוטלים ידיהם במקום שהיה השלחן עומד הוא דאיכא למיחש שמא יפלו המים על הפירורין אבל עכשיו שאין אנו נוהגים לסלק השלחן ואנו נוטלים הידים חוץ לשלחן במקום שאין שם פירורין ליכא למיחש למידי ע"כ ונ"ל שמ"ש רש"י מכבדין את הבית כו' אם הסבו ע"ג קרקע או אם הסבו על השלחן מכבדין את השלחן משיורי אוכלים שנתפזרו עליו ע"כ מיירי כשנוטלים על השלחן וא"כ יש ליזהר בסעודות גדולות שרגילים ליטול על השלחן ואף בנטילת מים ראשונים יש ליזהר ולא עוד אלא שבאותה נטילה עדיין יש פתיתים שלמים וא"כ יש ליזהר ביותר לסלקן וכתבו התוס' דאע"ג דמותר לאבד בידו פירורים שאין בהם כזית מ"מ קשה לעניותא כדאמרינן בפרק כל הבשר:

תשמא **אם** אין לו יין כו'. עיין בפרק ע"פ סי' י"ז מהו לאבדולי אשיכרא ואפת:

תשמב **דקי"ל** בהמ"ז טעונה כוס. ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס כמ"ש לקמן לא יאכל עד שיבדיל. ש"ע סי' רצ"ו:

תשמג **שנראה** שיש להביא ראיה מהך דהכא כו'. וכתבו התוס' בפ' ע"פ דף ק"ה שנראה דכן הלכה דבהמ"ז טעונה כוס ואפי' ביחיד וכ"כ הטור סי' קפ"ב וכתב עוד שצריך לחזור עליו ולא יאכל אא"כ יהיה לו כוס לברך עליו בהמ"ז אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפי' אם צריך לעבור זמן אכילה אחת כדחזינן באמימר שלן בתענית במו"ש מפני שלא היה לו כוס להבדיל עליו דכיון שבהמ"ז טעונה כוס אין חילוק בינו להבדלה ע"כ וכתב הכלבו דהלכך דברכת המזון טעונה כוס ואפילו ביחיד שנים האוכלים ביחד צריך כל א' לקחת כוסו לבהמ"ז ע"כ ובהגה' מיי' פ"ו מה"ב כתב שדעת ר"י ור' אלחנן דבזימון הוא שטעון כוס ע"כ והרשב"א כתב דברכה אינה טעונה כוס כלל ושכן דעת הרי"ף דבפרק ע"פ תנן מזגו לו כוס ג' מברך עליו ברכת מזונו ואמרינן עלה בגמרא א"ל רבינא לרבא ש"מ בהמ"ז טעונה כוס א"ל ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעבד ביה מצוה ומכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק דברכה אינה טעונה כוס ואפילו בג' כהך דחייה וכן כתב הר"ן וכן דעת הרמב"ם שבהמ"ז אינה טעונה כוס כלל וכתב עוד הר"ן ודאי מיפשט פשיטא לן דמצוה מן המובתר שתהיה על הכוס שהרי נאמרו כמה מעלות טובות בכוס של ברכה אלא מדתנן ואפילו מן התמחוי בעי למיפשט שמחזירין עלוו כדרך שמחזירים על כל המצות דקס"ד דכוס ג' משום בהמ"ז בלחוד הוא דאתי ודחינן כו' וכתב רמ"י דהך מצוה מן המובחר אפי' ביחיד ואינו מוכרח כדבריו וכתב הב"י דבמדרש רות הנעלם כתב בהמ"ז בג' צריך כוס שלא בג' א"צ כוס וראיתי מהמדקדקים שכשאינם ג' חוששים לדברי הפוסקים דאפילו ביחיד טעונה כוס ומוזגים כוס יין לבהמ"ז וכדי לחוש לדברי המדרש הזה מניחים אותו על השלחן ואינם תופסים אותו בידיהם ע"כ:

תשמד **שאין** לברך על הכוס פגום. שאם שתה ממנו פגמו לברך עליו ברכות שתקנו לסדרן על היין אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בפה"ג שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה כדפירש הרשב"ם התם ועוד שם בגמרא מר בר רב אשי קפיד אפילו אחביתא פגימא ופירש הרשב"ם חבית קטנה אבל חבית של עץ גדולה אין להקפיד ע"כ וכתוב בארחות חיים בשם רב האי גאון דאפילו מיא פגימא פסילי לממזג בהו כסא דקדושא ואבדלתא וברכתא ע"כ ועיין עוד בפ' דלעיל סי' ט"ו:

תשמה **אבל** אם אין לו אלא כוס פגום כו'. וכן היה נוהג מהר"ם מרוטנבורק לברך עליו בשעת הדחק. טור:

תשמו **ועל** זה נהגו להכשיר במעט מים כו'. וכ"ש במעט יין וכתב הטור יש שנותנין בו מעט פירורים של פת ואומרים שמיתקן בכך ומנהג של שוטים הוא ואין לנו סמך ולא ראיה וכתב עוד בשם מהר"ם מרוטנבורק שאם החזירו מיין של כום פגום לתוך הקנקן שאין לחוש כלל מלברך על היין שבקנקן משום דקמא קמא בטיל ע"כ:

תשמז **נהגו** העם כב"ה כו'. ואנן אפילו לכתחלה נוהגין כן ואע"פ דבפ' הדר אמרינן נהגו אורויי לא מורינן ליה ואי עביד הכי לא מהדרינן ליה י"ל דהתם איכא אמוראי דפליגי חד אמר הלכה והוא פירש הלכה לכתחלה ומורינן הכי א"כ נהגו דקאמר אידך הוי דיעבד אבל הכא יכול להיות דאין כאן אלא נהגו גרידא תוס':

תשמח **אין** מברכין לא על הנר ולא על הבשמים כו'. כתב הארחות חיים בשם הרשב"א כל שבירך על א' מאותם ששנינו במשנתנו שאין מברכין אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך כ"כ בשמו הב"י בסימן רצ"ז ולא נדפס במקצת הדפוסים ותמיהא לי דמא שנא משופר ולולב דר"פ לולב הגזול דבדיעבד יצא בהם ומיהו שם אכתוב דיש מחמירין גם התם וע"ש:

תשמט **ולא** על הבשמים של עכו"ם. כדמסיק במסיבתם וכתב הרשב"א בתשובה על העכו"ם שמשימין שק פלפלים וזנגביל בתוך קנקני היין לתת טעם ביין שמותר להריח באותן בשמים ומ"מ מסתברא דלבשמים דלהבדלה אסור משום הקריבהו נא לפחתך ועוד דכל מי שיש בו איסור מעורב אפשר דממאיס למצוה וכדבעיא ר"ל בפרק כל הצלמים המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה ואע"ג דלא אפשיטא ואפשר נמי דשרי שהרי"ף לא כתבה בהלכות מ"מ טוב להזהר בזה משום הקריבהו נא לפחתך ע"כ:

תשנ **ולא** על הבשמים של עכו"ם. ולא על הבשמים של ערוה מן העריות לפי שאסור להריח בהן כ"כ הרמב"ם פ"ט מה"ב וכתב הרשב"א בתשובה שלא ידע לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשוין להעביר הזוהמא א"נ שהם עשוין לעבירה להטיל ארס של יצה"ר ע"כ וטעמא קמא א"א לומר ללשון הרמב"ם שכתב שאסור להריח בהן והרד"א כתב בשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותן הבשמים שמא יבואו לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר ע"כ ועיין עוד לקמן בדין בשמים של עכו"ם גבי ההולך חוץ לכרך:

תשנא **ועכו"ם** שהדליק מישראל מברכין עליו. דוקא כשאין הכושי במסיבה אבל אם הוא במסיבה אסור מפני שהיא לעכו"ם ב"י סי' רצ"ח:

תשנב **דכי** קא מברך אתוספתא דהיתירא מברך. ולפ"ז ה"ל כאור היוצא מן העצים והאבנים (דכתב רבינו בסי' דלקמן) דאין מברכין עליהם במוצאי יוה"כ וה"נ אין מברכין במוצאי יוה"כ על זה האור שהדליק ישראל מעכו"ם כ"כ המגיד בשם הרמב"ן:

תשנג **וגרסינן** הא והא דליכא אדם חשוב. אלא איכא חזנא כו' כמו שהעתקתי כל זה במי"ט והלכתא הוא:

תשנד **ולא** על הבשמים של מתים. מפרש טעמא בגמ' דלאו לריחא עבידא כמ"ש במי"ט וכ"כ הטור בשם ירושלמי הדא דתימא כשנתונים למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד חיים הם עשוין כלומר להריח בהן:

תשנה **מברך** על כל פעם ופעם. וכתב הר"ם מרוטנבורג דדוקא כשלא היה בדעתו לחזור אבל אם היה דעתו לחזור לא יברך דהא לא אסת דעתיה טור ר"ס רי"ז:

תשנו **והריח** ריח אם רוב עכו"ם כו'. ואם נתערב ריח שמברכים עליו בריח שאין מברכין עליו כתב הרמב"ם בפ"ט מה"ב שהולכין אחר הרוב:

תשנז **מפני** שחזקתו לגמר את הכלים. וכתב הרמב"ם ז"ל וכן המריח בכלים שהם מגומרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר אלא ריח בלא עיקר והשיג עליו הטור סי' רי"ז והשיב הב"י דטעמו של הרמב"ם נראה שהוא משום שסובר דריח כיון שאינו צורך הגוף כל כך כשאין לו עיקר אע"פ שנהנה אין לו לברך עליו ע"כ. וראיה נ"ל לדבר שמפני כן הוצרכו ללמוד מן המקרא כל הנשמה לברך על הריח כדאיתא בפ' כיצד מברכין ומה"ט נמי אין מברכין עליו ברכה אחרונה כדפירש"י בפ' בא סימן:

תשנח **וכמה** עולא אמר כדי שיכיר כו'. והואיל וצריך שיעור כזה ולא סגי בהנאה בעלמא מכאן נראה לראבי"ה דסומא אינו מברך ולא דמי לפורס על שמע דקי"ל כרבנן דאמרי סומא פורס כיון דאית ליה הנאה מיניה דהתם בהנאה גרידא תליא מילתא ואפי' מאחרינא כדמייתי מוהיית ממשש באפלה ע"כ וגרסי' בירושלמי נר בתוך חיקו או בתוך פנס או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת לעולם אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה ע"כ ומצוה מן המובחר לברך על אבוקה כדאמרינן בפ' ע"פ סי' י"א ושם יתבאר יותר בס"ד:

תשנט **וחזקיה** אמר כדי שיכיר כו'. כבר כתבתי במי"ט בשם תהר"י שמפרשים דמלוזמא נמי מטבע וכ"כ הרמב"ם שצריך שיכיר בין מטבע זו למטבע מדינה אחרת והוא היכר יותר מבין איסר לפונדיון:

תשס **לכך** נהגו להסתכל בצפרנים. וטור כתב שנהגו הראשונים להביט בשרטוטי הכפים עד שיכיר ביניהן מפני שהן מצויות ושמענו מזקנים שאומרים שיש בשרטוטי פיסת היד סימן להתברך בו ועוד מנהג אצלנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות ע"כ וכתב רמ"א ז"ל בשם הזוהר פ' בראשית ופ' ויקהל שיש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל ושיש לכוף האצבעות לתוך היד שאז רואה הצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים ע"כ וטעמי הדברים מתבארים שם בזוהר ע"ד הקבלה ואין לנו עסק בנסתרות ובשבולי הלקט כתב תחלה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר הוא נאות מן האור ע"כ:

תשסא **לפי** שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא כו'. וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דה"מ במו"ש אבל במוצאי יוה"כ איכא למימר דמהדר בתר האור לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך לבורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום היינו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנו מותרין:

תשסב **דאינה** אלא להשבת נפשו. וכתב הר"ר אפרים שמי שאינו מריח על הבשמים הוי ברכה לבטלה ומסיק הב"י שאם הוא מכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע ש"ד ואין להריח על הדם יבש דאינו מריח כ"כ רמ"א בשם מהר"א מפראג ושכן נוהגים במדינות אלו וכתב עוד דנ"ל שיש להניח הדס עם הבשמים כיון דבעלי הקבלה אומרים שיש בו סוד להריח בהדם דאז עושין ככ"ע והטור כתב סמך לדבר דכתיב כל שומר שבת מחללו וסמוך ליה תחת הסרפד יעלה הדס:

תשסג **ר"י** מסדרן על הכוס כו'. ואי לא מתרמי ליה כוס כשיראה האש ונהנה לאורו מברך בורא מאורי האש טור וכתב רמ"א שכן בבשמים ג"כ:

תשסד **דאין** מברכין במוצאי יוה"כ אלא באור ששבת מבע"י ממש או על האור שהודלק ממנו וכן להדליק מעששיות של בהכ"נ המגיד בשם הרמב"ן ובמהרי"ל כתב שיש להבדיל על הנר של בהכ"נ עצמו ששבת ממלאכה וכי תימא אותו הנר לא נדלק להאיר רק לשם מצוה ולכבוד היום לכן יטול נר של אבדלתא המזומן בביתו וידליק מנר בהכ"נ ויבדיל לאור שניהם וה"ל אור ששבת וגם שנדלק להאיר ע"כ:

תשסה **אבל** היוצא מן העצים ומן האבנים לא. וכתב ב"י סי' תרכ"ד בשם הכלבו שי"א דאפי' במוצאי יוה"כ מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים מעמוד ראשון ואילך:

תשסו **מי** שאכל ושכח כו' יברך במקום שנזכר. ה"מ בשוכח אבל לכתחלה קודם שיעקר ממקומו צריך לברך הר"ן פ' ע"פ וע"ש סי' ז':

תשסז **ולא** בירך. וכן אם הוא מסופק אם בירך אם לא צריך לברך מספק כדמוכח מפסק השאלתות שכתב רבינו בפ"ג סי' ט"ו דכל ברכות דרבנן אי מספקי ליה אי אמרן אי לא אמרן א"צ לחזור ש"מ הא דמדאורייתא צריך לחזור ובה"מ דאורייתא היא ורבינו כתב בפ' דלעיל סי' כ"א דברכה מעין שלשה נמי דאורייתא וכתבתי בזה בס' מעי"ט בפ"ק סי' י"ד דלהר"ר יונה ליתא וגם כתב הב"י סי' קפ"ד וס"ס ר"ט דלהרמב"ם נמי ליתא עוד שם סי' י"ג הוכחתי דברכות התורה אינן מדאורייתא ושהסוגיות דפ' ג' שאכלו ודפ' מי שמתו דמייתי להו בק"ו וג"ש אינם אלא בדרך אסמכתא בעלמא:

תשסח **ובה"א** מברך על המזון כו'. דבהמ"ז טעונה כוס ועיין לעיל סעיף ד' מה שכתבתי בזה:

תשסט **אבל** אחר ישראל אע"פ כו'. וכתב הרמב"ם בפ"א מה"ב שאם אינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן ואפיקורוס אין עונין אחריו אמן וכתב עוד שהמברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן ועיין בפ"ק סוף סי' י':

תשע **עונין** אחריו אמן. לשון הרמב"ם חייב לענות אחריו אמן וכן נראה מלשון הלכות גדולות שכתבתי בפרק דלעיל סעיף י"ט ובגמ' מוקי לה בשלא אכל עמהן שאינו צריך לצאת י"ח דאילו היה אוכל עמהן והיה חייב בברכה אינו יוצא עד שישמע את כל הברכה כמ"ש בפרק דלעיל ס"ס ל"ה ומכי שמע כולה נפיק אפילו בלא עניית אמן כדכתב רבינו בפ"ג סימן י"ח והיינו ידי חובתו שעליו לברך הוא דנפיק אבל מ"מ ביטל חובה שעליו לענות אמן על כל ברכה ששומע ועיין בפ' דלעיל סימן ג' במעדני יום טוב:

תשעא **כותי** שבירך השם עונין אחריו אמן. אע"פ שלא שמע כל הברכה כולה כ"כ הטור סי' רט"ו ודייק לה מדהירושלמי קאי אהא דכותי אין עונין אחריו וזה מיירי כשלא שמע הברכה כולה א"כ בההוא גונא גופיה קאמר דאחר כותי עונין אבל תהר"י כתבו בשם הר"י דדוקא כששומע כל הברכה מהכותי הוא שעונה אחריו אמן שמאחר ששומע שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שעכו"ם הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעים כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזה"ז כמו עכו"ם דינו ועונין אמן אחריו כששומע כל הברכה מפיו ע"כ:

תשעב **ד"ה** יחזור למקומו ויברך. וכתב הר"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד פת לאכול יאכל שם מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה

ראשונה טור סימן קפ"ד ונ"ל לדקדק מדבריו שהאכילה השניה א"צ שיהא כזית אלא כל מה שיאכל סגי ואפי' פחות מכזית שהרי כתב יאכל שם מעט וגם כתב רק שלא יהא רעב כו' ואי אכיל כזית תיפוק ליה דחייב לברך על כזית הזה שאכל כמ"ש בפרק דלעיל סעיף א' ומיהו בזה יש לדחות דלענין שיהיה פטור מחיובו של האכילה הראשונה התנה שלא יהא רעב כו' ומ"מ נ"ל מ"ש ועיין בפרק ע"פ סי' ו':

תשעז **ובסדר** רב עמרם פסק הלכה כב"ש. דל"ש מזיד ול"ש שוגג צריך לחזור למקומו ולברך בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא כ"כ הטור וטעמו ודאי דלב"ש איכא בינייהו בין שוגג למזיד והיינו דיעבד דבשוגג יצא ובמזיד לא יצא אבל הרמב"ם פ"ד פוסק כב"ה וכתב עוד שם שאם בירך במקום שנזכר יצא י"ח ותהר"י פסקו בשם הגאונים כב"ש ובשם הר"ר יונה פסקו כב"ה:

תשעד **ודוקא** בבהמ"ז כו'. כבר כתבתי במעי"ט שפירש הב"י דלאו דוקא בהמ"ז אלא על כל מיני דגן כו' ע"ש ועיין בפ' ע"פ סימן ו' דג' מחלוקות בדבר י"א שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומן וי"א דדוקא מיני דגן יי"א דדוקא פת לבדו:

תשעה **כל** זמן שאינו רעב כו'. וכתב הר"ר יונה דמשעה שיתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דייניגן ליה:

תשעו **אם** אינו צמא או רעב ותאב לאותן פירות כו'. כבר כתבתי במעי"ט שהב"י מפרש דתאב דמצריך דוקא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו ומבואר ג"כ מתוך לשונו שהעתקתי שם דכשהוא רעב היינו שיעור העיכול בודאי וכי אינו רעב וצמא אפשר שאעפ"כ נתעכלו שעל שתיה ופירות אפשר שנתעכלו ועדיין אינו רעב אלא ה"ק שאם הוא תאב כו' ותרתי קאמר שאם הוא רעב וצמא ודאי נתעכלו ואם אינו רעב וצמא עדיין יש שיעור אחר שאם הוא תאב כו' אבל לא בעי למימר דבעינן תרתי שיהא רעב וצמא וגם תאב לאותן פירות אלא בכל חד סגי לשלא יברך עוד ורמ"י ז"ל נסתפק באינו רעב אבל תאב או אינו תאב והוא רעב אם יש לו עדיין לברך ומכח ספק ברכות דרבנן דברכת שתיה ופירות דרבנן הן ספק להקל ואני אומר דמבואר בלשון הב"י דמדינא אין לו לברך כל שיש לו א' משתים או שהוא רעב או שהוא תאב אבל לשון הש"ע אטעייה לרמ"י ז"ל שז"ל הש"ע לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו ע"כ וסבר רמ"י ז"ל דר"ל שאם אין בו גם שניהם אז לא נתעכל ואם יש בו א' מהשנים שיהיה ספק בדבר וזה א"א לומר דהא ודאי שאין לך שיעור אחר לידע אם נתעכלו אלא הרעב כדא"ר יוחנן אבל ר"ל שאם אינו יודע כו' אז אם אין בו גם א' מהשנים הללו יברך אבל אם היה תאב אע"פ שלא היה רעב אפ"ה לא יברך

וכ"ש אם היה רעב אע"פ שאינו תאב ולא עדיפא לשון הש"ע מלשון רבינו שהוא מועתק ממנו ופירש כך הב"י עליו כך הוא הדבר בעצמו בלשון הש"ע שכתב תחלה לשון רבינו ואח"כ כתב הפירוש שעליו וכפי מה שמבואר בספרו הב"י כן יש לנו לפרש ג"כ בספרו הש"ע ולא בענין אחר כלל וכתב עוד הב"י דמ"מ יש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים ע"כ וכבר הראת לדעת שאינו דקדוק למלת ותאב שכתב ודכולה מילתא ברעב תליא ותאב היינו רעב ע"ש בספר מי"ט:

תשעז **וי"מ** בעידן מפטרייהו אחר שלמדו כו'. ורש"י פירש כשאומרים ההפטרה כו':

תשעח **ואומרים** קדיש. כבר הוכחתי במעי"ט דנ"ל שצריך עכ"פ שיהיו שם עשרה גדולים ובני חורין ומ"מ יצא לו מזה שכל שיש עשרה גדולים ובני חורין במעמד או מושב הלימוד ואע"פ שאין כולם מן הלומדים אלא שנים או שלשה דשפיר מתקיים ונקדשתי בתוך בני ישראל ואומרים קדיש דהא הכא התינוקות הם שלמדו בלבד ואעפ"כ כשיש עשרה אומרים קדיש על דרך החינוך וה"נ לא יגרעו שנים וג' כשלומדים ועוד דפורס על שמע יוכיח שתלמידי רש"י ז"ל כתבו שאפילו בשביל א' שלא שמע פורסים ואומרים קדיש וברכו וכמו שהוא מנהגינו כמ"ש בפרק הקורא עומד:

תשעט **גרסינן** בגמרא א"ל רב לחייא בריה ברי חטוף ובריך וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל רבי נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גליירין יורדין ומתגרים וגבורים יורדים ומנצחים תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה במשמע (דקומו וברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא ואומר ויברכו את שם כבודך והיא עניית אמן שבמקדש במסכת תענית) אלא שממהרין למברך (ליתן שכר) יותר מן העונה אמן ומדאמוראי סברי כמ"ד דמברך גדול א"כ כך היא ההלכה ועיין מה שאכתוב בזה בפרק כסוי הדם סימן ח"י:

תשפ **והתקדשתם** אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים. ודיני כל א' מבוארים יפה בפרק כל הבשר מסי' ו' עד סימן י"ז ועוד מדיני מים אחרונים בפרק דלעיל סימן י"ד:

תשפא **לפי** שאין מלח סדומית מצוי בינינו. וכ"כ התוספות אבל בפרק כל הבשר כתב הרי"ף וז"ל ואפי' אם לא אכל מלח קבעו רבנן חובה משום דמים ראשונים האכילו בשר חזיר ומים אחרונים הרגו את הנפש כו' כדאיתא התם בגמרא ופירש"י בעובדא דכידור בפרק בתרא דיומא ותמיהני למה נתבטל האידנא כיון שמעשה רב נעשה וכדתלי ביה הרי"ף ומה לי אם לא אכל ומה לי שאין מלח מצוי ונ"ל דלא קשה דאם אין מלח מצוי כל

אדם אין נוטלין ושוב לא הוה סימנא מלתא מה שאכל כי האשה תרגיש שלא נטל ולא קנח את פיו ואין לאסור אלא דוקא כעין מעשה כמו שמצינו בשבת בפרק במה אשה בסנדל המסומר: 0הדרן עלך אלו דברים @00פרק ט

תשפב **אניסא** דיחיד כו' צריכי לברוכי. וכתב הרד"א בשם הרא"ש מלונייי"ל שאין מברכין על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה אינו חייב לברך וא"ת והרי פורים שהיה נס כמנהג העולם ומברכים שעשה נסים וי"ל התם נמי יצא ממנהג העולם מפני ב' דברים הא' שבטל כתב המלך והוא הפך דת פרס ומדי והב' שהרג קרוב לשמנים אלף מאומתו בעבור אהובת אשה אחת ואין זה מנהג העולם וטבעו ובחנוכה לאו משום מעשה דיהודית מברכין שעשה נסים אלא משום פך השמן שהיה חתום בחותמו של כה"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים שהיה כמעשה אליהו ואלישע ע"כ ובתשובה להריב"ש כתבו הב"י ס"ס רי"ט מחייב לברוכי על כל כה"ג נמי שהרי הולכי מדבריות שצריכין להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצוים בדרכים כו' ומסיק הש"ע בס"ס רי"ח דטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות:

תשפג **ה"ג** רב אלפס וכן רב האי גאון. וי"מ לפי גירסתן לאו דוקא בן בנו אלא ה"ה נמי כל יוצאי יריכו מברכים ברוך שעשה נם לאבותינו במקום הזה טור ופירש הב"י הטעם דכל יוצאי יריכו שותפים באותו הנס ובש"ע העתיק שעשה נס לאבי ורמ"י עשה פשרה שאם רבים מיוצאי יריכו באים כאחת לשם אומרים לאבותינו ואם א' לבדו יאמר לאבי ואין דעתי נוחה בפשרה זו שאפילו הם רבים אינם יכולים לומר אלא לאבינו:

תשפד **מתני'** בנסא דרבים. וכתב הר"ר יונה דנסי דרבים היינו שנעשה לכל ישראל או רובן וכל נס שאינו נעשה לכל ישראל או רובן נקרא של יחיד ועיין לקמן סעיף ו':

תשפה **מהו** שיברך אדם על נסי אביו. וכתב רמ"א ז"ל בשם האבודרה"ם דה"ה אם רואה האדם שנעשה לו הנס מברך עליו כמו שמברך על המקום שנעשה בו הנס ע"כ וכתב רמ"י ז"ל דנ"ל שהדין עמו דהא אסמכוה אקרא דיתרו שבירך ברוך ה' אשר הציל וגו' (כמ"ש במי"ט) והוא לא ראה את הנס ולא את מצרים אלא שראה למשה ולישראל ע"כ ומצאתי באבודרה"ם הל' ברכות שער ח' שכתב בעצמו זה הטעם בשם הר"ר גרשום בר שלמה אלא שהוא כתב על נסי דרבים כמעשה שהיה ומ"מ ודאי שאין טעם להקל:

תשפו **מברך**. הלכך הרואה גוב של אריות וכבשן האש מברך ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה. טור:

תשפז **ופלוגתא** היא בפ"ק דהוריות. וכיון דספיקא בברכות דרבנן הלכך אין מברכין וכך פסק הש"ע ואני תמה דפלוגתא דתנאי ר"מ ורבי יהודה הן ורבי יהודה הוא שסובר דכל שבט אקרי קהל וקי"ל בפרק מי שהוציאוהו ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה ועוד דר' שמעון נמי ס"ל כותיה וכן פסק הרמב"ם בפירושו ובחבורו פי"ב מהל' שגגות וממה שכתבתי בסעיף ג' בשם הר"י דדוקא רוב ישראל מקרי ניסא דרבים אין להוכיח שסובר דשבט א' לא הוי קהל דהרי אפשר לומר דאיהו לא נחית כלל לענין הזה ואתה מוצא רוב ישראל ואין בו שבט שלם אבל כשיש שבט שלם אפשר דמודה דהוי קהל וכי נמי נימא דלא ס"ל הכי מ"מ קשיא לי עליו כמו שקשיא לי על הש"ע וכמדומני דבתשובות מהר"י קלון כתב דהני כללות דפסקי הלכות לא נאמרו אלא אדיני דשייכי האידנא ולא בדיני טהרות וקדשים וא"כ כי נמי נ"מ מהא דהוריות לענין דינא דהאידנא מ"מ כי איתשל בבי מדרשא לענין קרבן איתשל ומשו"ה יש לנו לילך אחר אותו המחלוקת ולא אפסק הלכתא כמאן שהכללות הללו לא ניתנו עליהם ואכתי קשיא לי דודאי דכלל יחיד ורבים הלכתא כרבים על כל התורה כולה הוא כדכתיב אחרי רבים להטות וגדולה מזו מפורש בפ"ק דחולין דף י"א דהא דאמור רבנן זיל בתר רובא לענין איסור והיתר ילפינן לה מהך קרא והכא ר' יהודה ור"ש רבים לגבי ר"מ נינהו וא"כ ודאי דהלכתא כותייהו וצ"ע וגם מהתוס' שכתבתי במעי"ט בסי' דלקמן נראה דסברי דשבט אקרי קהל:

תשפח **רבה** אומר צ"ל אתה. צ"ע דלא פסק כן לעיל פ' כ"מ סי' כ"ג וגם לקמן גבי ר' יהודה חלש לא הזכיר תיבת אתה וצ"ל דכיון דבגמ' דידן לא הקפידו אלא על שם ומלכות לא קי"ל כהירושלמי ועיין פרק כ"מ סעיף ס"ט לענין תיבת העולם:

תשפט **משלשים** יום לשלשים יום. נראה לפרש שר"ל שיש הפסק ל' יום בין ראיה לראיה וכדכתבתי בשם הטור לענין תפלה בפ' אין עומדין סעיף כ"ב וכאן מוכח ג"כ מהראיה שהביא מראה את חבירו לאחר ל' יום ומסיק הטור בשם רבינו דמל' לל' אז הם חובה כמו בפעם ראשונה ודלא כהראב"ד שכתב שאין עליו חובה לברך על הנס אלא בפעם ראשונה ומכאן ואילך רשות:

תשצ **ד'** צריכים להודות. וכתב הב"י בשם תשובת הריב"ש דהני ד' לאו דוקא שהרי הולכי מדבריות שצריכים להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצוים בדרכים וא"כ כשעמד עליו אריה לטורפו אפי' בעיר אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסים אלו כ"ש שצריך להודות ולא הוזכרו הד' בכתוב אלא מפני שהם מצוים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים וכ"ש הנעשה לו נס וניצל ממיתה עצמה שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא ברוך שעשה לי נס במקום הזה

וכ"ש שמיד שניצל צריך הוא להודות כדרך הד' שצריכים להודות ולא שיפטר בברכת ההודאה מברכת שעשה לי נס שחייבוהו לברך כשישוב לעבור במקום ההוא ואולי לא יעבור שם לעולם ולא יברך אותה ברכה אלא ודאי נראה שברכת ההודאה מברך אותה מ"מ ע"כ ורמ"י ז"ל קא חשיב לכל הני נס נגלה ולא כן כתב בעצמו בס"ס רי"ח וכמ"ש שם הוא עיקר ובא"ח כתוב דיי"א שד' בלבד צריכים להודות אבל אחרים שברכו הוי ברכה לבטלה וכן פסק הר"ר שם טוב בשם התוס' ע"כ וכתב הש"ע שטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות ורמ"י כתב דברי הריב"ש בלבד ולא ידעתי למה:

תשצא **מאי** מברך. ועד מתי מברך כתב הטור סימן רי"ט שאם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כל זמן שירצה אבל בארחות חיים כתב בשם הרמב"ם דעד ג' ימים מברכים וכתב ב"י שמצא כתוב דטעמא מדאמרינן בערובין (פרק הדר) הבא מן הדרך לא יתפלל עד ג' ימים ע"כ ובש"ע פסק כהטור ומ"מ כתב שהנכון שלא לאחר ג' ימים:

תשצב **ברוך** גומל וכ"כ בגמרא ורי"ף אבל הטור כתב הגומל וכן הוא ברמב"ם פ"י מה"ב וכתב עוד הרמב"ם והעתיקו הטור שהשומעים אומרים אשר גמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה:

תשצג **וצריך** לאודוי באנפי עשרה. וכתב הטור דלישנא משמע דוקא לכתחלה והב"י השיג עליו דצריך משמע שיש עיכוב בדבר ושכן דעת הר"ר יונה ובש"ע כתוב דטוב לחזור ולברך בפני י' בלא הזכרת שם ומלכות:

תשצד **ורב** אלפס ז"ל לא כתב כן. וכן דעת הרמב"ם והסמ"ג וטעמייהו פי' הב"י שסוברים דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא והכי משמע מדאמרינן גבי עובדא דרב יהודה חלש כו' והא אמר אביי צריך לאודויי באנפי עשרה ומהדרינן דהוו בי עשרה אלמא דבעשרה לחוד סגי ע"כ וכבר כתבתי במי"ט גבי הך עובדא דרב יהודה שאין להוכיח ממאי דמקשה ומהדר בי עשרה ע"ש ועל מ"ש דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא יש לפקפק דאדרבה כיון דברכה זו אינה מן התורה שאין ברכה מן התורה אלא בהמ"ז ולרבינו אף ברכה מעין ג' וכמ"ש בפ' דלעיל סעיף כ"ט א"כ חומרא היא זו שמברכין אפי' בעשרה ולא מצריכין שיהיו י"ב וכן לשון התוס' ועבדינן לחומרא ואפי' ליכא תרי רבנן ע"כ אבל הטור כתב בשם התו' כדברי רבינו דעבדינן לחומרא ובעינן לתרוייהו וגם על ל' רבינו והטור קשה דהא קולא היא ולכן נ"ל דטעמייהו דפסקו שלא להצריך י"ב הוא משום דאע"ג דאסיקנא בקושיא לא אדחיה גוף המימרא דקשיא דקאמר אינו לדחייה אלא כלומר קושיא יש ומ"מ הדין דין אמת וכיוצא בזה כתב רבינו בפרק תפלת השחר סי' כ' בשם רבינו האי גאון ז"ל ואע"פ שיש לחלק דהתם אותיב מברייתא ושייך

לישנא דתיובתא ועיין בפ' יש נוחלין מה שכתבתי שם בסי' ט"ז וכתב ב"י בשם המרדכי דאי ליכא רבנן יברך וכבר כתבתי דבתוס' שלנו כתוב כן וכתבו התוס' דנהגו לברך אחר שקרא בתורה והב"י כתב כן בשם הא"ח נהגו להודות אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה ע"כ:

תשצה **ונהגו** באשכנז ובצרפת שאין מברכים כו' כשהולכים מעיר לעיר. ובספרד נוהגין לברך כ"כ הטור וכתב הרד"א שבעל ה"ג כתב לענין תפלת הדרך דכשיש לו לילך פחות מפרסה שלא יאמרה ש"מ דס"ל דשיעור דרך פרסה הוי ע"כ וכלומר שכן גם לענין ברכת הגומל וכתב הש"ע שאם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפי' פחות מפרסה:

תשצו **אבל** אם חש בראשו ובמעיו א"צ. וכ"כ הראב"ד ודוקא במכה של חלל שיש בו סכנה וכתב רמ"א ז"ל שכן נוהגין באשכנז וכתב הרשב"א בתשובה שאין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן בין שאינו קבוע ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר חזק ואע"פ שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו מן השמים רחמוהו ולאו כל שעה מתרחיש ניסא:

תשצז **והאמר** אביי צריך לאודויי כו'. אבל על רב חנא ורבנן לא הקשה ונ"ל שמכאן יצא לו להר"ר יונה שכתב דנראה שאחרים יכולים לאומרה אפי' בלא י' אע"פ שאין החולה נפטר בה ועיין סוף סעיף י"ג:

תשצח **דעני** בתרייהו אמן. כבר כתבתי הטעם במעי"ט שזה שצריך שיענה אמן אע"ג דשומע כעונה הכא שאני שהמברך אינו חייב בברכה זו וכ' הטור דלפי זה אם בירך אחד הגומל לעצמו ושמע אחר וכוון לצאת יצא בלא עניית אמן ע"כ וכ' הב"י דה"נ בעינן שהמברך יכוין להוציאו כדאמרי' בס"פ ראהו ב"ד למ"ד מצות צריכות כונה:

תשצט **המאריך** בתפלתו [גמ' הא דמעיין בה כו'] פירש"י ומעיין בה שתיעשה בקשתו לפי שכוון בתפלתו כמ"ש במעי"ט ומסיים הטור סי' צ"ח וז"ל אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת ממ"ה הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו:

תת **כוס** של ברכה כו'. ולא עוד אלא שצריך לחזר אחריו כדא"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך בסוף פרק דלעיל טור סוף סימן ר"א:

תתא **והמנהיג** עצמו ברבנות. מצאתי בשלטי הגבורים שכתב וז"ל בד"א בצנעה אבל בפרהסיא כגון נשיא שנוהג נשיאות ברבים מותר כמו שביאר ר"ח עכ"ל ואני אומר דש"ס ערוך הוא בפרק הנושא סוף (כתובות דף ק"ג:)

תתב **שבע** זמנין ליגזרו כו'. כך הוא הלחש שבע זימנין לגזרו עלך וי"מ דשבע זמנין צ"ל חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאמרו אלא ג"פ עכ"ל התוספות וכתב הב"י ר"ס ר"כ שהעולם נהגו לאמרו ז"פ ע"כ והיינו שהוא אומר ז"פ חלמא טבא חזאי ועל כל פעם עונים הם טבא כו':

תתג **ליזול** וליקום קמי כהני ויאמר רבונו של עולם כו'. וכ' בהגהות פי"ד מהל' תפלה שמהר"ם היה רגיל לומר בשעה שאומר וישמרך ויחנך שלום רבש"ע אני שלך כו' וכתב בת"ה על זה דיש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכ"ף דוישמרך ובויחנך מדאמרינן בפרק ואלו נאמרים יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע"ג דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבת שלום א"א להמתין עד שיסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן ובתשובה אשכנזית כתוב רבש"ע דמקמי כהני יש לחלק דחשיב שפיר מאזין לו שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים ומשו"ה קאמר ליה שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו ועיין לעיל דקבלו רבותינו דע"י כך מתבטל החלום ומ"מ אנא [לא] אמינא ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתו מהברכה אבל מה שכ' בשעת אמן לאו מלתא היא דבעינן דענו צבור עליה אמן ע"כ וכתב הב"י סוף סי' ק"ל דנ"ל טעם ראשון דתשובה זו עיקר דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה הוי שפיר מענין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים ע"כ וכתבו תהר"י שאם אין עושין נשיאות כפים יכוין שישלים כשיגיע ש"ץ למברך את עמו ישראל כדי שיענו כלם אמן ע"כ. וז"ל רמ"א ז"ל יאמר כל זה בשעה שהש"ץ אומר שים שלום ויסיים כו' ע"כ וטעמו דבשעה שאומר הש"ץ ברכת כהנים א"א שיאמר כלום לפי שעל כל פעם הוא אומר כן יהי רצון כמ"ש ב"י ס"ס קע"ז בשם הרד"א אבל נ"ל שמי שירצה להתחיל כשאומר הש"ץ יברכך וגו' ולא יענה כלל לא הפסיד שהרי הרד"א כתב שהרי"ף נשאל אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומר ש"ץ ברכת כהנים והשיב דא"צ לענות אמן אלא כשנושא הכהן את כפיו עכ"ל אלא שאח"כ כתב הרד"א שמקצת יחידים שעונין כן יהי רצון במקום אמן ומכיון שהוא עוסק בבקשת רחמים שלו אין לו לחוש למנהג מקצת יחידים וגם הרמב"ם סתם וכתב שאין העם עונין אמן על ברכת כהנים שאומר הש"ץ:

תתד **ויהיו** לשלום. וכך הלשון ברי"ף ובמדינות אלו נוהגים לסיים ותשמרני כשאומרו בסוף וישמרך ובויחנך מסיים ותחנני ובשלום מסיים ותרצני שכן הוא לשון נופל על לשון כ"כ רמ"י ז"ל:

תתה **אפילו** בשבת. וע"ל בפרק אין עומדין סימן י' ובפ"ק דשבת סימן כ"ד:

תתו **ירושלמי** כשנעקרה ממקומה בא"י אבל נעקרה ממקום אחר כו' ובבבלי גרס דבא"י מסיים וכשם שנעקרה ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובחו"ל אצ"ל והשב לב עובדיהם לעבדך (לב עובדיהם על פושעי ישראל מתפללים. רש"י). רשב"א אומר אף בחו"ל צ"ל כן מפני שעתידין להתגייר שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה ופסק הרמב"ם כרשב"א ואע"פ שהטור סימן רכ"ד תמה עליו הליץ הב"י דמשו"ה פסק כמותו דת"ק נמי לא אסר שיאמר כן אלא שאינו צריך אבל אם רצה לאמרו אין בכך כלום ורשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הלכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא ע"כ ותו בירושלמי וכתבוהו התוספות נעקרה אשירה ממקום אחד וניתנה למקום אחר במקום שניתנה אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מן המקום הזה:

תתז **הרואה** את המרקוליס. וה"ה לאשירה אלא שאומה זו היו עובדים אותה בימיהם יותר תהר"י בשם י"מ וכתב הש"ע שאם ראה אותה בתוך ל' יום אינו חוזר ומברך וטעמו כדכתב רבינו בריש פרקין מההוא דרואה את חבירו לאחר ל' יום כו' וכתב הטור דאין מברכין אותה ופירש רמ"א המגודלים ביניהם ורואים אותה תמיד:

תתח **אין** אוכלוסא בבבל. כבר כתבתי במעי"ט שצ"ל כפי מ"ש הב"י אליבא דהרמב"ם דה"פ שאין לברך על אוכלוסא שבבבל אבל לא פסק כן בספרו הש"ע וטעמו נראה כמ"ש בב"י משום דבגמרא איתא דרב חיננא בריה דרב איקא דבריך ארב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים אע"ג דבבבל הוו ואע"ג דדחו ליה אליבא דהרמב"ם שנויי דחיקי נינהו ומיהו קשה לי דא"כ לפסוק נמי דעל אדם חשוב כמו אלו שמברכים עליהם ולא פסק כן בש"ע ומה שתירץ אליבא דהרמב"ם דלא פסק כן דלא למימרא שבירך ממש כו' מלבד שהוא דוחק גדול לא סלקא ג"כ לפי מ"ש שמההוא עובדא הראיה לברך על אוכלוסא שבבבל אם כן ברכה ממש בירכו ולכן נ"ל דהטעם שלא כתבו הרמב"ם ובזה מתישב ג"כ דהרי"ף ורבינו לא כתבוה להוא עובדא לפי שאין בדורות האחרונים מי שראוי לכך וכמ"ש הטור די"א שאין בזמה"ז מי שראוי לברך עליו כך:

תתט **חכמי** עובדי כוכבים. שחכמים מחכמת העולם כ"כ הסמ"ק ופירש הב"י דנראה שכתב כן לאפוקי היכא דאינם חכמים אלא בדתם שאין מברכין עליהם:

תתי **הרואה** את חבירו כו' אומר ברוך שהחיינו. ושאר דיני ברכה זו בסוף פרק בכל מערבין:

תתיא **ודוקא** חבירו שחביב עליו כו' ואין חילוק בין זכרים לנקבות כ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד שמי שלא ראה את חבירו מעולם ושלח לו כתבים אף ע"פ שהוא

נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו וכתב עוד שאע"פ שאם אחרים נהנים בראייתו אינו מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב ופירש רמ"י הטעם שאין נופל כאן לשון הטבה שאין זה נקרא טובה אלא שמחה ול"נ שא"צ לברך בנוסח אחר שהרי ברכת שהחיינו הוא כולל גם האחרים עמו כתוב במהרי"ל בהלכות ספר תורה וקריאתה שמהרי"ל בזמן שבנו נעשה בר מצוה וקרא בתורה היה מברך עליו בא"י אמ"ה אשר פטרני מעונשו של זה וכן איתא במרדכי הגדול ברכה זו בשם ומלכות עכ"ל. ורמ"א ז"ל כתב שטוב לברך בלא שם ומלכות ופירש רמ"י הטעם שאין פטור זה ברור דהא אם אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם לא נפטר עד כמה דורות כדכתיב פוקד עון אבות וגו' ע"כ לדבריו פירוש הברכה שפטרני מעונשו של זה היינו שלא יענש עוד הבן בשבילו שמעתה כיון שנעשה גדול אינו נענש בשביל אביו ושפטרני דקאמר היינו לפי שבודאי אם יענש הבן בשביל האב דקב"ה עביד דינא ומענשהו ג"כ וכל זה פי' דחוק ורחוק מהענין ומלשון הברכה אבל הכונה בברכה זו היא שמברך על שעד עתה היה חובה ומוטל על האב לחנכו במצות ולגדלו בתורה ונמצא כשמתרשל מכל זה שהוא נענש עליו ומעכשיו שנעשה בעצמו בר מצוה החובה על הבן עצמו ונמצא שהוא פטור מהעונש על ידו עוד ובטעמו של רמ"א שכתב דטוב לברך בלא שם ומלכות נ"ל שהוא מפני שלא הוזכרה בגמרא ואין לברך ברכה בשם ומלכות אא"כ שנזכר בגמ' כמ"ש רבינו בפ"ק דקדושין סימן מ"א ועיין בפ"ק דכתובות סימן ט"ו ומ"ש במהרי"ל כשקרא בתורה היה מברך היינו לפי שאז הוא נודע לרבים שהוא בר מצוה שהרי קודם לכן לא היה יכול לקרות בתורה שלא היה עדיין גדול ולכן נ"ל שאם קודם לכן התפלל להוציא הצבור ידי חובתן שיברכם בפעם ההיא:

תתיב **ראה** בתי ישראל בישובן כו'. פירש"י כגון בישוב בית שני ומפני כן נתלבט הב"י אם רצונו לומר בית המקדש ולשון הרי"ף הרואה בתי כנסיות של ישראל וא"כ יקשה דהשתא בתי עכו"ם דכוותיה בבתי עכו"ם והיכי קאמר שאומר בית גאים יסח ה' דהא מברך שנתן ארך אפים וכו' ודוחק לומר דבעינן לומר ברכתא וקרא לכן נראה דבתי ישראל היינו בתי הגדולים ועושי צדקה כההוא עובדא דמייתי עליה בגמרא מביתו של רב חנא בר חנילאי שהיתה פתוחה לעניים כו' ורש"י שפירש כגון בישוב בית שני דאז שייך לומר קרא דמציב גבול אלמנה משא"כ קודם שגלו ואפשר שכונת רש"י דבא"י ובזמן הבית דוקא יאמר כן כל אלו דברי הב"י ולסוף דבריו נ"ל ראיה מאותו עובדא דבית רב חנא בר חנילאי שכשראוהו בחורבנו לא הוזכר שהיו אומרים ברוך דיין האמת אלא ודאי מפני שלא היה בא"י ועל פירוש הראשון קשיא לי דרש"י לא היה צריך לפרש כלום

דפשיטא שהרי בבית שני נתקנו כל הברכות מאנשי כנסת הגדולה כדאיתא במסכת מגילה בפ"ק:

תתיג **הרואה** את הכושי כו' ראה את החיגר כו'. וכתב הראב"ד דוקא על מי שמצטער עליו דומיא דבריות טובות שיש הנאה לרואה אבל על עכו"ם אינו מברך ע"כ ופי' רמ"י דדוקא אלו דמנויין מחיגר ואילך שכן מצטערים בצרת עצמן משא"כ כושי שכך ברייתן ובצביונם נבראו אינן מצטערין בעצמן והברכה ג"כ אינה מפני הצער אלא על התימה של שינוי הבריאה ולכך אף על נכרי כושי ודומיו מברך דלא גרע מפיל וקוף ויפה פירש אלא שמ"ש דכך חילקן הטור (וכן הוא בברייתא) לשתי בבות ליתא דחילוק הבבות מפני שאלו הן דוקא ממעי אמן ואלו יכולין להשתנות אחר שנולדו ותדע שכן הוא שהרי דברי הראב"ד שאכתוב בסמוך ודאי דאכולן קאי וכתב עוד הראב"ד שאינו מברך אלא פעם א' שהשינוי עליו גדול מאד ולדברי רבינו דר"פ מברך א' לשלשים יום וכן כ' הטור סימן רכ"ה:

תתיד **והדרניקוס**. פרש"י ורודאו"ש כו' והטור כתב שהוא מלא יבלת:

תתטו **ראה** בריות טובות כו'. ובירושלמי מעשה בר"ג שראה כושית אשה נאה ובירך עליה לא כן א"ר זעירא בשם ר' יוסי בר חנינא לא תחנם לא תתן עליהם חן מה אבסטר (פי' אב רחמן ובעל חן) לא אמר אלא שכך ברא בריות כמותה בעולמו שכן אפילו ראה גמל נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שברא כו' זו דרכו של ר"ג להסתכל בנשים אלא דרך הקמומיות היתה כאן פופסרא (פי' פינה זה בא ממזרח וזו באה מצפון) והביט בה שלא בטובתו ע"כ וגם בזה כתב הראב"ד דוקא פעם ראשונה מברך עליהם ולא יותר עליהם ולא על אחרים אא"כ ראה נאה מהם וכתב רמ"י דלדברי רבינו הכא נמי מברך מל' יום לל' יום:

תתטז **על** ההרים ועל הגבעות. וכתב הרד"א בשם הר"ר שמעון דדוקא בהרים וגבעות המשונים ונכרת גבורת הבורא בהן:

תתיז **ועל** הנהרות. גם בזה כתב הרד"א דדוקא נהרות המשונין כגון פרת וחדקל וז"ל התוס' לאו על כל נהרות מברך אלא דוקא אארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת ע"כ וגרסי' בגמרא אמר רמי בר אמי א"ר יצחק הרואה פרת אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית ופירש"י אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית דקים להו שלא נשתנה פרת מהלוכו ע"י אדם משם ולמעלה אבל משם ולמטה הסיבוהו בני אדם דרך אחרת ע"כ וכתב הב"י דמשמע דלא מברכים על הנהרות עושה מעשה בראשית אלא כשרואה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם ע"י אדם:

תתיח **הרואה** את הים הגדול. כתב הש"ע בסי' רכ"ח ואחריו נמשך ג"כ רמ"י ז"ל שהוא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים ויצא להם מהתשובה של רבינו שכתוב בב"י וז"ל וששאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכים עליו ברוך שעשה את הים הגדול הוא ים אוקיאנוס והים שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיאנוס דוקא אע"פ שבלשון הפסוק נקרא ים שלנו הגדול מ"מ הכא משמע שהוא ים אוקיאנוס מדקתני רישא על הימים ועל הנהרות אומר ברוך עושה מעשה בראשית והדר תנא ר"י אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול מדהזכיר ברישא ימים בסתם ופירש ר"י הים הגדול משמע דבים אוקיאנוס מיירי ולא פליג את"ק דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ואתא ר"י למימר דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו ות"ק מודה בהא ע"כ הנה הבינו שהשאלה היתה אם דוקא ים אוקיאנוס והוא הים של א"י או כל ים שהוא גדול הוי בכלל הים הגדול ושהיתה התשובה דדוקא ים אוקיאנוס וממילא שהוא הים של א"י כך צריכין להבין השאלה והתשובה לדעת השו"ע ולא יתכן זה בעיני כלל חדא שא"כ השאלה חסירה ולא נזכר בו הספק מבואר וגם לא יתכן שיסתפק בזה כיון שהתנא אומר הים הגדול בההי"ן הידועות ואלו היתה כוונתו על כל ים שהוא גדול לא ה"ל לומר אלא הרואה ים גדול ועוד הרי נתת דבריך לשיעורין וכי איזה ים אנו יודעים שיהיה ראוי שיקרא גדול או לא ועוד דאם היתה בכלל השאלה דדלמא בכל ים שהוא גדול קאמר א"כ אין התשובה מוכרחת שהשיב דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ומנליה הא דדלמא ת"ק דוקא בימים שאינם גדולים ואתא ר"י למימר דבכל ים שהוא גדול מברך כו' מכל הלין מוכרח שאין הספק של השואל על שאר ימים ואפילו הם גדולים אלא שנסתפק בין שני ימים שהם לבדם ראוים להקרא כל אחד וא' גדול בפני עצמו בלבד משא"כ כל שאר ימים שבעולם ואלו שני הימים שנסתפקו בהן הלא המה הא' והוא ים אוקיאנוס שהוא המקיף לכל העולם כידוע ומפני כן ודאי שראוי להקרא גדול כי אין בכל העולם ים גדול כמוהו כיון שהוא המקיף לכל וב' הוא הים שעוברים בו מאלו הארצות המערביים לא"י וכן למצרים ונקרא ים הגדול שכן כתוב בפסוק עד הים הגדול והטעם שנקרא בכתוב גדול נ"ל שהוא גדול כנגד שאר ימים שבארץ ישראל כמו ים כנרת וים המלח כי הוא על ימים יסדה ואין ים גדול בכולם כמו זה ים המערבי שבא"י ואע"פ שיש ימים אחרים בעולם שהם גדולים כמוהו או גם יותר ממנו מ"מ אפשר שהתנא נתכוין לו כיון שבמקרא מצאנו שנקרא הים הגדול גם יש לתת טעם שיקבע ברכה בפני עצמו לכבוד הארץ הואיל והוא הים הגדול שבמחוזי א"י זו היתה השאלה ומ"ש בשאלה הוא ים אוקיאנוס

והים שלנו כו' נ"ל שהוא טעות סופר וצריך להיות או הים שלנו כו' כך נ"ל פשוט ושוב דקדקתי בתשובותיו של רבינו ומצאתיה בכלל רביעי סי' ד' וכתוב בשאלה ג"כ הלשון כמו שהעתיק הב"י והים שלנו אבל בתשובה שם כתב שתי שורות יותר ומשם מבואר באר היטב ככל אשר כתבתי שהשאלה היתה אם הוא ים אוקיאנוס או ים שלנו ושכך יש להגיה שכ"כ שם בתשובה בזה"ל אע"פ שבלשון הכתוב נקרא ים שלנו הגדול כי הוא גבול מערבי של ארץ ישראל וידוע הוא שהוא ים שלנו כי ארץ ישראל אינה יושבת על ים אוקיאנוס מכל מקום הכא משמע כו' ע"כ הרי מבואר לכל רואה זה הלשון שאין ים אוקיאנוס הוא הים של א"י כלל ושהתשובה היתה שאין ים הגדול שאמר ר' יהודה אלא ים אוקיאנוס ולא הים של א"י כלל ודלא כמו שהבינו הש"ע והנמשכים אחריו ועוד ראה זה מצאתי שכתב האבודרה"ם וז"ל הים הגדול פי' הים המקיף הנקרא ים אוקיאנוס ומתוך חשיבותו קבעו לו ברכה בפני עצמו ע"כ. ואלו ר"ל שהוא ים של א"י ה"ל לפרש זה ותדע מדברי הש"ע עצמו שהוא לא הזכיר בדבריו ים אוקיאנוס כלל וכתב ים שעוברים בו לא"י ולמצרים לפי שבזה מבואר יותר איזה ים אנו רוצים וא"כ גם לאבודרה"ם ה"ל לפרש אלא ודאי דאדרבה ים אוקינוס אינו אותו ים של א"י והים הגדול שאמר ר"י לא רצה בו אלא האוקיאנוס בלבד ואע"פ שהרואה במפת העולם יראה מתוכו כי ים של א"י הזה הוא יוצא ובא מהאוקיאנוס בעצמו מ"מ נחשבים לשני ימים וכמו שאר הנחלים ההולכים אל הים דמשום כך אינם האוקיאנוס בעצמו כן זה הים וכן יש ימים אחרים הרבה היוצאים ובאים מתוך האוקיאנוס ולעולם בשם בפני עצמו יקרא לאחד אחד וא"ת והשתא דהשאלה היתה על אלו שני הימים בלבד א"כ מהיכן דייק בתשובה דדוקא ים אוקיאנוס ולא של א"י וסיומה דתשובה כך היא ות"ק מודה בהא דאי ר"י הוה פליג את"ק ונאמר דת"ק כלל כל הימים וים אוקיאנוס בכלל א"כ הוי הלכה כסתמא דרבים ולא ראיתי בפוסקים שפסקו דאין הלכה כר"י וגם הר"ם כתב דעל ים הגדול מברך שעשה את הים הגדול הלכך נראה דדוקא בים אוקיאנוס מיירי ע"כ והרי אנו יכולים ג"כ לדייק כן דר"ל ים של א"י מדהזכיר ברישא ימים בסתם ופי' ר"י הים הגדול משמע דבים של א"י מיירי ולא פליג כו' דאי כו' ונאמר דת"ק כלל כל הימים וים של א"י בכלל כו' ונ"ל דמכיון דדייק דא"א לומר שר' יהודה חולק עם הת"ק א"כ מוכרח שר' יהודה כשאמר ים הגדול נתכוין לים אוקיאנוס דהשתא שפיר כלל הת"ק כל שאר הימים במה שאמר הימים שכן כל ימים גדולים שישנם בעולם נכללים במאמרו ועל ים אוקיאנוס לא דבר כלל לפי שהוא ים שאין כמותו בכל העולם כולו כי הוא המקיף את כל העולם ואתא ר"י ופירש שאותו ים קובע לו ברכה בפני עצמו מה שאין כן כשנפרש דים הגדול שאמר

ר' יהודה שר"ל ים של א"י שאז לא היינו יכולים לומר שר"י ות"ק לא פליגי שא"א לפרש דהימים דקאמר ת"ק הם כל הימים וים אוקיאנוס בכללן רק ים של א"י שנקרא בכתוב ים הגדול שהוא אינו בכלל שאינו מוצא מלשון הימים אע"פ שבכתוב יש לו שם בפני עצמו והיינו מוכרחים לומר שהת"ק כל הימים כולם קאמר ואף ים אוקיאנוס וכל שכן של א"י הכל בכלל וא"כ ר' יהודה חולק ואין נראה כן מהפוסקים כדמסיק כן נ"ל. וא"ת והפוסקים עצמם מנא להו דר"י לא פליג ומצאתי בכ"מ פ"י מה"ב שכתב די"ל מדאמרי' בגמרא לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא אמר ר' יצחק עד ל' יום וכיון ששאלו והשיבו אליביה אלמא הלכתא כוותיה ע"כ וזו אין נ"ל ראיה דהך דלפרקים ודאי לפרש הוא כדקתני אימתי ומצי קאי אכולהו על ההרים ועל הגבעות וכו' וכמו שאכתוב בסעיף דלקמן אבל נ"ל דכל שנוכל לפרש דלא פליגי כדי למעט במחלוקת עדיף טפי ומ"מ מבואר באר היטב דעכ"פ תשובת רבינו וגם דברי האבודרה"ם מורים באצבע שפירוש הים הגדול הוא ים אוקיאנוס ולא ים של א"י שמש"כ בש"ע ובלבוש שהוא ים של ארץ ישראל הטעתם לשון השאלה ולכן אין אנו שומעין לפרש כדבריהם כלל כיון שעינינו הרואות מהיכן בא להם הטעות:

תתיט **אימתי** שרואהו לפרקים. והרמב"ם בפ' עשירי מה"ב פסק כן גם בהרים וגבעות וכו'. ותמיהני על הש"ע שפוסק כר' יהודה לקבוע על הים הגדול ברכה בפני עצמו ולא הזכיר כלל הא דאימתי שרואהו לפרקים ובקיצור לא פסק כר' יהודה בים הגדול וכתב לה דאימתי וכו'. משום דנ"ל שהוא מפרש אכולהו ועיין בדברי רבינו בריש פרקין:

תתכ **הרואה** את הקשת כו'. ואסור להסתכל בו הרבה טור סי' רכ"ט וכתב ב"י בפרק אין דורשין כל שאינו חס על כבוד קונו מאי היא ר' אבא אמר זה המסתכל בקשת ובתר הכי אמרי' דהמסתכל בקשת עיניו כהות ומפרש הטור דזה לא מתסר אלא דווקא להסתכל בו הרבה וכ"כ הרד"א וז"ל נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכים והא אמרינן שהמסתכל בקשת עיניו כהות והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ע"כ:

תתכא **במתני'** תנא נאמן בבריתו וכו' ובגמר' אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וכו' וז"ל התוספות הלכך נימרינהו לתרוייהו אומר ר"י דאין חותמין בברוך בברכה זו והיכא מברך בא"י אמ"ה נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית ע"כ. אבל הרי"ף והרמב"ם והטור כתבו כמו שהוא בגמרא בתחלה זוכר הברית ואח"כ נאמן בבריתו וקיים במאמרו וכ"כ האבודרה"ם:

תתכב **מפסיקין** שנתפזרו העבים ושמים זכו בעיניו כן לשון תהר"י בשם רבינו חננאל ור"ל דלאפוקי שנתפזרו ע"י הרוח אחד הנה ואחד הנה אבל עדיין מעונן כל הרקיע:

תתכג **היינו** מכ"ח שנה לכ"ח שנה ובתקופת ניסן תחלת ליל ד' ולמחר בבוקר כשרואה החמה מברך כמו שכתבתי במע"ט ורמ"י ז"ל הוסיף שהוא בכמו ג' שעות על היום ולא ידעתי זו מנין לו:

תתכד **על** הגשמים. דמחזא חזי אבל משמע שמע היינו בשורות טובות ואף ע"ג דכי משני הכי בגמרא אדחייא כבר כתב הרשב"א דלמסקנא נמי הוי הכי ומאימתי מברך עיין בפ"ק דתענית סי' ג' ושם אכתוב ג"כ חילוק הארצות בברכה זו:

תתכה **ועל** בשורות טובות. וכדתניא בברייתא דלקמן כללו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב:

תתכו **וחותם** ברוך רוב ההודאות והאל ההודאות. והרמב"ן בספר המלחמות כתב שראה במקצת הנוסחאות ברוך אל רוב ההודאות והוא נכון ע"כ וגם הרמב"ם כתב כן בפ"ו מה"ב אלא שהוסיף והתשבחות וכבר כתב הב"י שאינו יודע למה:

תתכז **ולא** נהירא כו'. אבל הרמב"ם כתב ג"כ כדברי הרי"ף וכן סתמו האחרונים:

תתכח **אבל** מברך הטוב והמטיב. ואפילו כלה לו הראשון דהא מ"מ רבוי יין הוא וצריך לברך עליו כך מסיק הב"י סי' קע"ה וגם מסיק דאפילו שתה ממנו תוך ל' יום ולשון רש"י שינוי יין שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר כו' וכתב הטור דלאו דוקא הביאו לו מחדש אלא ה"ה אם היה לו תחלה שני מיני יינות וכתב הב"י שכ"כ ג"כ הר"ר מנוח אבל המרדכי כתב בשם האבי העזרי שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד שיש לו לברך מיד בפה"ג על היין טוב ופוטר את הרע ולא יברך על הרע תחלה בפה"ג כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה כדאמרי' בפ' כ"מ ע"כ ורמ"א ז"ל מפרש דהטור נמי לא איירי אלא כשלא היו לפניו יחד ופירש רמ"י לדבריו שלא היו לו לפניו יחד על השלחן ולי נראה דכל שהיו לו היינות מוכנים לשתות עכשיו ואפילו אינם על השלחן לפניו דזיל בתר טעמא דלא לאפושי בברכות וכי קאמר הטור אע"פ שהיו לו לעצמו במרתפו וא"נ על שלחנו שהוא שותה שם אלא שלא היה דעתו מתחלה לשתות משניהם אבל כשלא היו מוכנים לפניו ואפילו דעתו לשתות משניהם נמי מברך דהא הביאו לו. ואפילו למ"ש הר"ן בפרק ע"פ בשם הצרפתים בטעם לאין מברכין על שינוי הפת דאורחייהו דאינשי למיכל מיניה מתרי מינים ומעיקרא יהב דעתיה עלייהו משא"כ יין שאין דרך לשתות בסעודה אחת משני מינין ע"כ דמ"מ לא פלוג וכ"ש רבינו שלא כתב לזה הטעם כלל:

תתכט **כגון** דאיכא בני חבורה דקשתו בהדיה. וכתבו התוספות והרשב"א דה"ה אם אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא וכתב הב"י דמוכח בגמרא דיחיד נהי דהטוב והמטיב אינו מברך שהחיינו מברך וכ"כ הר"ן בפ' ע"פ אבל התוספות דפרק הרואה כתבו דאינו מברך שהחיינו דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתי ע"כ וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שהשמיטוהו עכ"ל הב"י ומצאתי כתוב בהגהות שבקיצור ב"י נסתפקתי אם ראובן ושמעון מסובין ושותים כל אחד מיינו ושוב נתן ראובן לשמעון את כוסו אם יברך הטוב והמטיב כיון שגם ראובן נהנה מזה היין או כיון שאין שינוי אלא לדידיה לא ע"כ:

תתל **אבל** אם ידוע שהשני גרוע. וכתב המרדכי דיין לבן מברך עליו הטוב והמטיב אפילו גרוע הרבה יותר מן הראשון לפי שהוא בריא לגוף יותר מן הראשון ע"כ ולפי מה שכתב רבינו בטעם שתקנו הטוב על היין דוקא משום דנתקנה על הרוגי ביתר ויין הוא כמו הדם היה נראה דגם ליין אדום איכא מעליותא לברך עליו הטוב ואע"פ שהוא גרוע מן הלבן ששתה לפניו הואיל ועיקר הברכה משום אדמימות היין ניתקנה מ"מ אין לסמוך על זה למעשה וכ"ש שיש טעמים אחרים כמ"ש רבינו וגם כתבתי במי"ט הטעם הזה בעצמו בשם התוספות דלאו משום שהוא אדום תקנוה ומ"מ כשאינו ידוע אם הוא גרוע מברך הטוב אע"ג דיין לבן בריא לגוף טפי מ"מ כיון שאפשר שהאדום טוב ממנו יברך הטוב כן נ"ל. וכתב הטור בשם רבינו פרץ שכתב בשם רבותיו דיין של שתי חביות והכל ממין אחד אם בתוך מ' יום לבצירותיה שמוהו בשני כלים מברכין עליו הטוב והמטיב ואם לאחר מ' יום חלקוהו אין מברכים עליו הואיל והכל ממין א' ע"כ. ועל מ"ש והכל ממין א' הוסיף רמ"י ומכרם א' ובצרוהו יחד ובטעם המ' יום כתב שאז הם ימי התסיסה וכיון שכל אחד תוסס בחביות שלו אין טעמו של זה כטעמו של זה וחשיבי כשני מינים:

תתלא **האי** טעמא נמי שייך בברכת הטוב והמטיב. אבל היו מסובים לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם טור ועיין בפרק כיצד מברכין סימן ל"ג:

תתלב **אאמרו** לו אשתך ילדה זכר. אורחא דמלתא קתני וה"ה שהיה שם וראה בעצמו כן דקדק ב"י מהטור ר"ס רכ"ג:

תתלג **דמברך** הטוב. וכתב הב"י בשם הסמ"ג דגם היא צריכה לברך כיון ששניהם נהנים ע"כ ור"ל שזה מבואר ג"כ מדברי רבינו דהא מדמצריך שכל אחד מברך לעצמו ש"מ דכל הנהנים מברכים הטוב והמטיב וכתב עוד הב"י דנראה שאפילו מתה אשתו מברך הטוב והמטיב דהא מ"מ טובה היתה לה בעת שילדתו אבל רמ"א לא כתב כן

אלא שאז מברך שהחיינו על הבן וכן אם מת האב קודם שילדתו היא מברכת שהחיינו וכ"כ רמ"י. וכן נראה עיקר וכתב הרשב"א בתשובה מסתברא דכל שנולד לו צריך לברך שהחיינו בין נולדו לו בנים אחרים או לא כלישנא בתרא דר"י (בסימן דלקמן) אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפילו הגדולים אשר בארץ ושמא עשאוהו רשות כקרא חדתא דכל שאינו בא מזמן לזמן במועדו אין מברכין שהחיינו בחובה ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאמרו אני דוחק כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן ושמא אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אומר ולפי טעם זה כל אותם שבפ' הרואה הקונה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מזמן לזמן אתו אלא במקום הנאה לבד י"ל דלאו בחובה אמרום אלא ברשות ע"כ וכתב רמ"א דמזה נתפשט שרבים מקילין באלו הברכות ע"כ ועיין עוד בפר"א דמילה:

תתלד **אומר** ברוך שהחיינו. וכתב הסמ"ג שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ע"כ ופי' הב"י דהיינו בכלי שמשתמשים בו הוא ובני ביתו אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו ע"כ ונ"ל מדקדוק לשון הסמ"ג שכתב גם הטוב והמטיב דמתיישב בהכי דלא תקשה וכי הבונה בית חדש לו לבד הוא בונה אדרבה סתם בית בני ביתו עמו שכן על שם שהם תדירים אצלו בביתו נקראים בני ביתו אלא הכא לא קמיירי בברכת הטוב שכבר נשנית ברישא על הגשמים כו'. ועיין מה שכתבתי בסעיף נ"ו וכ' מהרי"ו בפסקיו שהמנהג לומר למי שלובש בגד חדש תבלה ותחדש ואין לומר כן על מנעלים או בגדים הנעשים מעורות של בהמה דא"כ היו צריכים להמית בהמה אחרת תחלה שיתחדש ממנה בגד אחר וכתיב ורחמיו על כל מעשיו וכתב רמ"א שהטעם חלוש מאד ואינו נראה מ"מ רבים מקפידים על זה שלא לאמרו ע"כ:

תתלה **והלכתא** כר"י כו'. דאפילו כו' צריך לברך על כל פעם טור סימן רכ"ג:

תתלו **ויראה** לי הכל לפי מה שהוא אדם כו' ובת"ה סימן ל"ז כתב דיש לנהוג כדברי התוספות שלא לברך על כלים שאינם חשובים כלל כגון חלוקים ומנעלים ואנפילאות וכה"ג כלים שרגילים לסתם בני אדם להתחדש להם אבל כלים חשובים קצת כגון מלבושים של בגד צמר דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם בני אדם לפרקים מועטים מתחדשים להם מברכין ע"כ ובזה מתישב הא דר' יהודה דפ' הנודר מן המבושל אף לדברי התוס':

תתלז **והן** חדשים לו. כבר כתבתי במעי"ט לשון הטור דהא דנקט במתניתין חדשים לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן וכתב הב"י דמשמע לו שאע"פ שהן חדשים שלא נשתמש בהם אינו מברך דכיון שהיו שלו פעם אחת שוב אינם דבר חידוש כשחזר וקנאם:

תתלח **ניתנו** לו במתנה אומר הטוב והמטיב. כתב הב"י וז"ל הוה משמע לי דאינו מברך אלא הטוב והמטיב בלבד אבל מדברי הסמ"ק דלעיל משמע דשהחיינו נמי מברך ע"כ ואע"פ שבש"ע לא דקדק לכתוב גם הטוב והמטיב מ"מ הדברים נראים כן ממה שכתבתי לעיל סעיף נ"ג ועיין לעיל ס"ס נ"ב:

תתלט **ולבו** שמח ובוטח כי שמא לא ישמע כו'. לשון רמ"י ז"ל בסימן רכ"ב יבקש רחמים ממנו ית' שיצילנו מן הרעה:

תתמ **אומר** ברוך השולח כו'. כ' רמ"י ז"ל בסי' ר"ל שיאמר אותה בלא הזכרת שם ומלכות שאין כאן ברכה מבוררת ע"כ אשתמיטתיה פרש"י דפרק קמא דתענית שהרי פי' בהדיא שצריכים שם ומלכות לבד ראה זה מצאתי בכ"מ פ"י מה"ב שכתב בשם הריטב"א וז"ל כתב הריטב"א פי' ברכה שלימה בשם ומלכות ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומות ומעשרות שהבטיח הקב"ה בברכתו עליהם שנאמר הביאו את המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די וע"כ תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל ומ"מ אף לדעת הרמב"ן ברכה זו בשם ומלכות ניתקנה ככל הברכות כולן וכך משמע מדברי רבינו בריש פרקין שסתם וכתב שכל הברכות השנויות בזה הפ' צריך להזכיר בהם שם ומלכות ולא הוציא שום אחת מהן מן הכלל:

תתמא **הנכנס** לכרך. וכתב הב"י סי' ר"נ דבלישנא בתרא אמרינן בגמ' שאפי' בכרך שדנים והורגים דזמנין דלא מתרמי ליה אינישׁ דיליף זכותא כלומר שאע"פ שהוא מקום שיש בו שופטים שאין הורגים אלא בדין אפ"ה חיישינן שמתוך שהוא נכרי לא יזדמן מי שילמד עליו זכות וילכד ברשת עלילה שיעללו עליו:

תתמב **וכשם** שהוצאתני כו' עד בא"י שומע תפלה וזו היא תפלת הדרך שנתבאר דיניה בפרק תפלת השחר סי' י"ח כך מסיק הב"י בשם הכלבו:

תתמג **הנכנס** לבית המרחץ אומר י"ר כו'. לא ראיתי מימי אפי' מן המדקדקים שיהיו נזהרים בזה ונ"ל לפי שמרחצאות שדברו חכמים בהם היו עושין בענין שהאור וגם מים הרותחים הם מתחת לתקרה שעליה עומדים ורוחצים וכדמוכח בגמרא מעובדא דר' אבהו דעל לבי בני אפחית מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא כו' והיינו נמי דאמרינן בירושלמי בנוסח י"ר הזה שתצילני משרפת האש ומהיזק החמין ומן המפולת ומסיק דדוקא במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מהיזק חמין בלבד ונ"ל דהיינו שאינו ניסקת אלא שמחממין חמין מבחוץ ומביאין לשם ומכיון שאינה ניסוקת אין כאן חשש שריפת אש וגם מפולת ג"כ אין לחוש דהא דחיישינן

למפולת היינו מפני שההיסק הוא תחת הקירוי שעליה בני אדם עומדים ורוחצים וע"י חום האש ורוב ההיסק לפעמים תמוך התקרה ותפחת אבל א"א כשמסיקים אותו מן הצד כעין מרחצאות שלנו למה ניחוש למפולת אלא ודאי מרחצאות שלהם היו כענין הזה שפירשתי ולפיכך באלו הארצות שאין ניסוקות מתחת וגם החמים אינם מתחת אין כאן בית מיחוש לא לאור ולא לחמים ולא למפולת ולכך א"א י"ר הזה באלו הארצות וע"ל סעיף נ"ב:

תתמד **ברוך** רופא חנם. וכן גם גי' הרי"ף אבל הרמב"ם והסמ"ג והטור סי' ר"ל כתבו ברוך רופא חולים:

תתמה **אומר** התכבדו כו'. וכתב הרד"א בשם חידושי דב"ש שאין לומר זה אלא ירא שמים וחסיד שהשכינה שרויה עליו אבל אינש אחרינא לא משום דמחזי כיוהרא ע"כ וכתב ב"י סי' ג' דנראה שמפני זה נתבטל מלאומרו כלל בדורות הללו:

תתמו **אומר** בא"י אמ"ה אשר יצר כו'. ובין לגדולים בין לקטנים אומר ברכה זו טור סי' ז' וכתב ב"י בסוף הסי' בשם מהרי"א שבא"ח כתוב בשם גאון שאפי' לטפה אחת שהשתין חייב לברך שאם יסתם אותו הנקב מלהוציא הטפה היה קשה לו וחייב להודות ושכ"כ רבינו בתשובה כלל ד' שהעושה צרכיו או הטיל מים אפי' מעט מעט צריך לברך כיון שנפתחו נקביו וכתוב עוד בא"ח בשם גאון שאדם שהטיל מים והסיח דעתו מהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת שחייב לברך ב' פעמים אשר יצר והביא ראיה ממה שאמרו טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים וכתב רמ"י דתפלה וברכה זו מאליהן באין כפי הזמן או כפי טבע האדם ולפי' חייב בתשלומין משא"כ ברכת הנהנין דהוי מעוות לא יוכל לתקון כשעבר זמנו כדאשכחן בבהמ"ז בפרק אלו דברים עכ"ד וראיתי אני בהגה' אשר"י לעיל ספ"ק שכתב כל היכא שלא בירך קמיה דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא י"ח אכן בסעודה דאסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואדחי אדחי ע"כ ולענין ליטול ידיו קודם ברכה זו למדו מפרק א"ל הממונה דתנן זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים ואמרינן עלה בשלמא רגלים משום ניצוצות אלא ידים מ"ט א"ר אבא זאת אומרת מצוה לשפשף משמע שכל שלא שפשף א"צ ליטול ידיו ומ"מ כתבו הג"מ פ"ג מהל' שביתת עשור שצריך לרחוץ משום הכון וכ"כ בא"ח שצריך ליטול משום נקיות וכתב הסמ"ג במ"ע סי' כ"ז בשם ר"ת שברכת ענ"י א"צ ואפי' שפשף ומהרי"א כתב ג"כ בשם ר"ת שאפי' ירצה להתפלל א"צ לברך ודלא כדברי רבינו דבסי' דלקמן וע"ש וכתב הב"י שכן מנהג העולם שלא לברך ענ"י אלא בשחר ובשעת אכילה:

תתמז **הנכנס** לישן על מטתו אומר שמע וכו'. ועי' בפ"ק סי' ו' יתר דינים השייכים לק"ש שעל מטתו ואח"כ כשקרא כסדר יפשיט בגדיו וכשהוא חולץ מנעליו חולץ שמאל תחלה כדתניא בפרק במה אשה (שבת דף ס"א) ואע"פ שהפוסקים השמיטוה כתבו ר' יונה בספר היראה והב"י נדחק בטעם למה השמיטה הטור אע"פ שפסק ברישא דינעול של ימין תחלה ופי' לפי שמכוון דאחשבי' בחדא ענינא תו לא צריך ועוד דמצינו בכל דבר הימין תחלה כדתני נמי התם לענין רחיצה וסיכה וא"כ אף בחליצה כך הוא כ"כ בסי' ב' וזה דוחק גדול דבחדא ברייתא מתנית' חליצה דשמאל תחלה ורחיצה וסיכה דימין תחלה והיאך אפשר לומר דהתנא ששנה הכל לא הרגיש בדברי עצמו דפעם מחשיב לימין ופעם לשמאל וכ"ש דבנעילה החשיב ג"כ לימין אלא ודאי שזה שהצריך לחלוץ השמאל תחלה ג"כ מחשיבת הימין כדי שבעודו יחף השמאל ממתין על הימין משא"כ בהפך וכ"כ רמ"י ז"ל שכן יש לתת טעם ג"כ בחליצת תפילין של ראש קודם לשל יד אי יהבינן טעמא לקרא ועיין סעי' ע"ז דחולץ מנעליו יטול ידיו וכשיגיע לחלוק לא יהפכנו ממטה למעלה שא"כ נמצא גופו ערום אלא יפשיטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מחחת ויכנס במטתו כמו שהיה מתפאר רבי יוסי (בפרק כל כתבי) מעולם לא ראו קורות ביתי שפתי חלוקי טור ס"ס רל"ט:

תתמח **ואפשר** דגרסינן שמע והיה אם שמוע. וכתב הטור סי' רל"ט שכן מנהגו של רבינו ז"ל ועכשיו אין אנו נוהגים כן ונ"ל לפי שיש לומר שלא הצריך ר"ח ז"ל לומר ג"כ פ' והיה אם שמוע אלא לקיים מצות ק"ש בזמנו לאותן שקורין אותה בצבור בעוד יום ולפיכך הצריך לקרות גם והיה אם שמוע ומה שכתב משום דכתיב ביה בשכבך ובקומך היינו לתת טעם למה לא הצריך ג"כ לקרות גם פרשת ציצית וכבר כתבתי בפ"ק סעיף ה' בשם הר"ר יונה שאותן שקראו בצבור ק"ש קודם הלילה שאחר יציאת הכוכבים יחזרו ויקראו ואין מחייבין אותן לקרות אלא שמע והיה אם שמוע ולא פרשה ציצית ולפי טעם הזה שאמרתי אין אנו צריכין לומר שהיה לר"ח גירסא אחרת אלא דאיהו נמי לא גריס בגמרא אלא שמע בלחוד ואפ"ה מצריך לקרות גם והיה אם שמוע אבל לא לענין ק"ש על מטתו אלא שאם כבר קראה בצבור שלא בעונתה הוא דהצריך לקרות עכשיו השתי פרשיות וכבר כתב רבינו ברפ"ק בשם רש"י דק"ש שעל מטתו הוא שיוצאין בה אלא שהוא לא הצריך רק שמע ור"ח מצריך לתרווייהו ומהשתא אנן דלא עבדינן כר"ח היינו טעמא דרוב העולם נמשכין אחר רש"י בזה והמדקדקים דלא סברי הכי הם נזהרים לקרות ק"ש מיד אחר צאת הכוכבים וא"כ על מטתו ודאי דסגי ליה בשמע לחוד אפילו לסברת ר"ח לפי מה שפירשתי את דבריו:

תתמט **ותעמידני** לשלום. ויש נוסחאות בגמרא ורי"ף והטור סי' רל"ט כ' כמו שהוא בכאן אלא שאח"כ כתב ורב עמרם הוסיף בה דברים ותעמידני לשלום ותן תנקי בתורתך ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ואל תביאני לידי חטא ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצה"ר ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני כו':

תתנ **וכי** מתער יתגבר כארי לקום בזריזות לעבודת בוראו כדתנן בפ"ה דאבות יהודה בן תימא אומר כו' וגבור כארי ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמוד בבקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך התגבר עליו לקום שתהא מעורר השחר ולא הוא מעירך כמ"ש דהמע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי וכ"ש אם ישכים קודם אור הבוקר מה טובו ומה יפיו וטוב למי שיקדים שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות כדאמרינן בפ"ק סעיף ב' וע"ש סעיף ט' טור סי' א' וירא לי מיהת שאע"פ שיצטרך לקום בזריזות ובלי עצלתים מ"מ ישהה מעט ולא יעמוד פתאום מיד אחר השינה דאמר מר בס"פ מפנין ה' דברים קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן האוכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד הקיז דם ועמד שימש מטתו ועמד אלא לישהי פורתא והדר ליקום וכתב עוד הטור שאם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מ"מ התפלה אשר היא מועד לכל חי אל יאחר ויחשוב בלבו אילו היה בעבודת מלך ב"ו וצוהו להשכים באור הבוקר לעבודתו היה זהיר וזריז לעמוד לעבודתו כאשר צוהו כ"ש וק"ו בנו של ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ע"כ:

תתנא **וכי** לובש לא ילבש מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה כמו שהיה מתפאר ר' יוסי (בפרק כל כתבי) מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי טור סי' ב' וכתב הב"י דאע"ג דר' יוסי לענין פשיטות החלוק קאמר וכדכתבתי לעיל סעי' ס"ו ילפי' מיניה נמי לעת שלבשו דכיון דמשום צניעות הוא מאי שנא. וכתב עוד הטור וז"ל ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי יודעני מי רואני כי הקב"ה מלא כל העולם כבודו אשר לפניו חשכה כאורה וכתב עוד וידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ כדאיתא בשבת פ' אלו קשרים א"ר יוחנן איזהו ת"ח המדקדק בחלוקו להפכו כדרכו וגרסי' לעיל פ' שלשה שאכלו (דף נ"א) דסוריאל שר הפנים א"ל אל תטול חלוקך בשחרית מן השמש ותלבש ופירש"י אלא אתה בעצמך טלהו ממקום שהוא שם ותלבשנו:

תתנב **וכי** זקיף כו'. כתב הטור סי' מ"ו דבסדור רב עמרם כתוב כיון שבירך זוקף כפופים אין לברך מתיר אסורים ופי' הב"י דטעמו לפי שבכלל זקיפת הקומה היא תנועת האברים שעליה מברך מתיר אסורים וא"כ כיון שהוא בכלל למה יחזור ויברך פעם שניה על זה:

תתנג **וכי** מסיים מסאניה. וגרסי' בפ' במה אשה (שבת דף ס"א א)"ר יוחנן כתפילין כך מנעלים מה תפילין בשמאל אף מנעלים בשמאל מיתיבי כשהוא נועל נועל של ימין ואת"כ נועל של שמאל אמר רב יוסף השתא דתנן הכי ואמר ר"י הכי דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד א"ל אביי דלמא ר"י הא ברייתא לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה ואי נמי שמיע ליה קסבר אין הלכה כאותה משנה א"ר נחמן בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שניהם ומנו מר בריה דרבינא היכי הוה עביד סיים דימיניה ולא קטר וסיים דשמאליה וקטר והדר קטר דימיניה א"ר אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד וכל הפוסקים הראשונים השמיטו דסברי כרב אשי דבתראה אבל הטור סי' ב' כתב ופסק כמר בר אבינא ונ"ל באמת דאיהו בתרא' טפי שהרי רבינא אביו רק תלמיד חבר לפני רב אשי כדאיתא פרק הדר והקשה הב"י היאך יצא ידי שניהם בקשירה דשמאל תחלה ותי' דאף ר"י כיון דמדמה לתפילין לא אמר אלא לקשירה וא"נ ר"י לא ס"ל הכי אלא מצריך הנעילה שתהא בשמאל תחלה מ"מ כיון שראייתו מתפילין תסגי לן בקשירה ורמ"י ז"ל נתן טעם יפה והגון מדאמרי' בפרק כיסוי הדם בשכר שאמר אברהם מחוט ועד שרוך נעל וגו' זכו בניו לשתי מצות לחוטין של מצות ציצית ולרצועות של תפילין לכך מדמינן קשירת המנעלים לקשירת תפילין כיון דע"י שרוך נעל זכו בהן וכיון דקשירת תפילין היא תחלה ביד שמאל ואח"כ הוא קושר של ראש בראשו שהוא נוטה לצד ימין ידו השמאלית כן יהיה קשירת נעל השמאל ג"כ תחלה ואח"כ יקשור הימין עכ"ד. וכתבו התוס' דבמנעלים שאין בהם קשירה יש לנעול של ימין תחלה:

תתנד **וכי** מסגי ילך בכפיפת קומה כדאיתא פ"ק דקדושין אריב"ל אסור לילך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ויכסה ראשו כדאמר נמי התם רב הונא לא אזל ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי טור ס"ס ב' וכתב עוד דיבדוק נקביו כו' כדא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה כו' לעיל בפ' היה קורא ושם כתבו רבינו בסעי' י' וירגיל עצמו לבדוק נקביו ערב ובקר כדתניא בפרקין דף ס"ב בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק:

תתנה **וכי** אסר המיניה. כתב הרד"א בשם הראב"ד דהיינו כשלובש המכנסים אבל הרמב"ם כתב דהיינו כשחוגר חגורו וז"ל הרא"ה כי אסר המיניה פי' הוא האבנט שהוא צריך לאזור כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה:

תתנו **וכי** פריס סודרא אירישיה. וה"ה לכל כובע ולכל כסוי כ"כ התוס' ועיין בטעם הברכה במי"ט:

תתנז **גרסי'** בגמרא אחר ברכה זו דעוטר ישראל בתפארה כי מעטף בציצית לימא ברוך אקב"ו להתעטף בציצית כי מנת תפילין אדרעי' לימא ברוך אקב"ו להניח תפילין אירישיה לימא אקב"ו על מצות תפילין ונראה בעיני דלא היה כתוב כלל בגמרא של רבינו ותדע שכן הוא מדלא הביא מינה ראיה בהלכות קטנות הלכות תפילין לענין שצריך לברך שתי ברכות אפילו לא סח בינתים דהא ודאי ריהטא דמלתא הכי משמע דלעולם מברך על של ראש ואפילו לא סח וגם ברי"ף גיר' אחרת דגרס בתר כי לביש כו' כי מכסי סדינא אומר באקב"ו להתעטף בציצית ותפילין לא אדכר כלל ועוד נ"ל ראיה אחרת דרבינו ל"ג ליה מדכתב הטור סי' כ"ה שראה לאביו רבינו שהיה מדקדק להניח התפילין כשהיה מסדר הברכות והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה לפי שהתפילין נקראים פאר שנאמר פארך חבוש עליך ע"כ ואי איתא שה"נ גירסתינו לא היה משנה הסדר שבגמרא שמסדרם אחר עוטר ישראל אע"פ שי"ל דשאני אינהו שלא היה מברכם בשעת מעשה של כל א' וא' כמו שמתוקנים בגמ' מ"מ נ"ל מה שכתבתי שלא הי' בגירסתו ומ"מ הואיל דאף לרבינו מניחין התפילין בין אלו הברכות לכן אכתוב בכאן מסדורס וזהו דעטיפת ציצית קודם לפי ששקולה כנגד כל המצות וגם תדירים יותר מתפילין כ"כ נ"י בהל' ציצית ובש"ע סי' כ"ה יהיב עוד טעמא לפי שמעלין בקדש ומשום כך כתבו שהמניחים כיס של תפילין והטלית לתוך כיס אחד צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצות וכתב רמ"א דמיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית א"צ להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאים לו טלית מעטפו ע"כ ומסיק הב"י שהדרך הנכונה לברך על טלית קטן ואח"כ יניח תפילין של יד ושל ראש ואז יבוא לבהכ"נ ויתעטף בטלית גדול לפי שמצינו בס' הזוהר שמי שאינו הולך לבהכ"נ כשהוא מעוטף בציצית ומעוטר בתפילין אסהיד סהדותא דשיקרא על גרמי' כשיאמר אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך דקוב"ה אמר אן הוא מוראי הא סהיד סהדותא דשיקרא כ"כ בפרשה ואתחנן ובסוף פרש' במדבר כתוב בשעתא דבר נש קאים בעי לדכאה גרמי' בקדמיתא לבתר יקבל עליה האי עול לפרש על

רישיה פרישו דמצוה לבתר אתקשר קשורא דיחודא דאינהו תפילין ומ"מ כתב שהעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם ולברך עליו ואחר כן מניח כתפילין והולך לבהכ"נ ובענין הברכת ודקדוקי תיבותיהן ושאר דיני ציצית ותפילין יפורשו בהלכותיהן:

תתנח **כי** משי ידיה במים. וכ' הרא"ה דכל מים דפסילי לנ"י דוקא לסעודה כמ"ש בפרק כל הבשר אבל לתפלה כיון דסגי לן בכל מילי דמנקי מהני אפילו לכתחלה נמי מיהו לא מברך בהו כיון דלא אתקין לנטילה ע"כ וכתב הטור סי' ד' שידקדק לערות עליהם ג"פ מפני שרוח רעה שורה על הידים קודם נטילה ואינה סרה עד שיערה עליהם ג"פ דהכי איתא בפרק שמונה שרצים תניא ר' נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחץ ידיו ג"פ ומסיק הב"י דשכשוך הידים בתוך כלי עלתה לו נטילה לק"ש ולתפלה אבל לא לרוח רעה שעליהן ואע"ג דבגמ' לא הזכירו אלא רחיצה ושכשוך רחיצה מקרי אבל מדברי הזוהר פ' וישב נראה שצריך עירוי מכלי ועוד כתב שם בזוהר דחין נוטלין אותו אלא לתוך כלי ולא ע"ג קרקע כדי שלא יזיקו לעוברים עליהם ולכך אסור להנות מהם ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם. ועוד בזוהר פ' מקץ שיטול תחלה יד ימין ע"י יד שמאל ולפי שבפ' תרומה נראה כסותר לזה מיישב הב"י דתחלה נוטל הכלי של מים ביד הימין ונותנו לשמאל כדי שיריק מים משמאלו על ימינו בתחלה ועוד בזוהר פ' וישב דלא יטול מן ידא דלא אדכי בקדמיתא ואיתא נמי בגמ' דידן בפ' ג' שאכלו דף נ"א ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו ואשחרית קאי התם וגרסי' בפרק שמונה שרצים יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לאוזן תקצץ יד לחסודה פי' מקום שמקיז דם תקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס ופרש"י יד לעין שחרית קודם שיטול ידיו תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כלן יד לעין מסמא קודם נטילה יד לאזן מחרשת יד לפה או לחוטם מעלה פוליפוס ריח החוטם והפה ובמי"ט כתבתי יישוב להא דאמרינן הכא כי מנח ידיה לעיניה קודם כי משי לידיה ומוכח שם בגמרא דמשמוש היד בפי הטבעת מזיק מפני שמביאתו לידי תחתוניות וכן מזיק משמוש היד למקום הקזה ולכל חבורה וכן בגיגית שכר מפסיד השכר וכל הני אפילו נטל ידיו שחרית וכ"ש כשלא נטל וכתב הרד"א בסוף ספרו בשם ספר התשב"ץ ששבעה דברים צריכים נטילה לאחריהם ואלו הם הקם ממטתו והיוצא מבית הכסא והיוצא מבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף את ראשו וכ"כ בכלבו סימן כ"ג וכ"כ במרדכי פרק אלו דברים אלא שבמקום הקם מן המטה כתב ההולך בין המתים וארחות חיים הוסיף מי שנגע במת ומי שמפלה כליו וי"א המשמש מטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלים אורחותיו וי"א אף הנוגע בכנה וי"א אף הנוגע בגופו

בידו וארז"ל מי שעשה אחת מאלו ולא נטל אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ואם אינו ת"ח יוצא מדעתו ע"כ וכתב המרדכי פרק אלו דברים דלא אתברר אי סגי בנקיון בעלמא בלא מים ואין לעשות פירוקא לסכנתא לכן טוב להחמיר ליטול במים וכ"כ בכלבו וגרסי' בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ב) דמסוכר פירש"י מקיז דם מן הכתפים ולא משי ידיה מפחד ז' יומי דשקיל מזייה ולא משי ידיה מפתד תלתא יומי דנטיל טופריה ולא משי ידיה מפחד חד יומא ולא ידע מאי קא מפחד ומספקא ליה להב"י אם היה נעור כל הלילה אם רוח רעה שורה עליו דדלמא דוקא בישן אמרו וכן המשכים קודם עלות השחר ונטל ידיו מספקא ליה אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת להעביר רוח הרעה וכן מספקא ליה בישן ביום אם צריך לערות עליהם ג"פ ובכולן כתב רמ"א ז"ל שיטלם בלא ברכה ומיהו הישן ביום היינו דוקא כי ניים טפי משתין נשמי דהכי אמרי' בגמרא פרק הישן (סוכה דף כ"ו) ומייתי לה רבינו התם אמר רב אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס וכמה שינת הסוס שתין נשמי והא דכתב רמ"י ז"ל דשינת הסוס פחות משתין נשמי נמשך בזה אחר לשון הזוהר פ' ויגש שכתבו הב"י ומן התימה עליו שאת"כ כתב בעצמו דלכן יהא זהיר שלא יישן ביום יותר משתין נשמי והיינו כגמרא דידן ולדברי הזוהר שתין נשמי אסור וכ"כ הש"ע שהוא נמשך ג"כ אחר הזוהר אבל נ"ל ודאי היכא דמפורש בגמרא דידן דשבקינן לדברי הזוהר ואזלינן בתר גמרא דידן:

תתנט **אומר** בא"י כו' ענט"י וכ' הרד"א שנהגו לברך ענט"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו מפני שרוח רעה שורה על הידים ועוד שהידים עסקניות וא"א שלא נגע בדבר מטונף בלילה ועוד דומיא דכ"ג שמקדש ידיו קודם העבודה ואע"פ שהב"י השיג על זה שאין טעם לברכה זו דאשר יצר כשלא עשה צרכיו אפ"ה כן נהגו כמ"ש רמ"א ורמ"י נתן טעם לדבר לפי שא"א שלא הטיל מים או יצא ממנו מעט צחצוחי מים או עשה צרכיו מעט בלילה או קודם ששכב ולא בירך עליהן מפני ששכב תיכף בידים מטונפות:

תתס **דחייב** אדם לנקות ידיו בשעת התפלה כו'. ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן כ"כ בש"ע ונראה טעמו שכן בגמרא דידן פרק שמנה שרצים נקט רחיצה וכ"ש לדברי הזוהר דבעי עירוי מכלי כמ"ש לעיל סעיף ע"ז:

תתסא **אם** עשה צרכיו ונוטל ידיו מברך ענט"י כו'. וכבר כתבתי לעיל סוף סעיף ס"ה דלא נהיגי הכי דאין מברכין ענט"י אלא בשחרית ולאכילה:

תתסב **כי** משי אפיה. וגרסינן בפ' ר"א דמילה סוף (שבת דף קל"ג) האי מאן דמשי אפיה ולא מנגב טובא נקטיה ליה חספניתא מאי תקנתיה לימשי טובא במיא דסילקא ופרש"י תספניתא פניו מתבקעות ואני אומר שהוא מין שחין והוא שכתוב בתורה וכו'

ובחספניתא תרגום של חרס ע"כ וכתב הרד"א נהגו לרחוץ פיהם מפני הרירין שבתוכו שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה:

תתסג **ירמי"א** שתרגילני בתורתך כו'. וצ"ל וירמ בוי"ו לפי שהכל ברכה אתת כמ"ש במי"ט בשם התוס':

תתסד **כל** הנך ברכות שהן להנאתו כו'. וכבר כתבתי במי"ט דרבינו עצמו כתב בפ' יום הכפורים דכל הברכות הללו כולן מברך אע"פ שלא נהנה בהן וכתב רמ"א שכן המנהג ואין לשנות:

תתסה **והאידנא** נהגו לברך אלו הברכות על הסדר כו'. וכתב הכלבו סימן ך' בשם הר"ם שאינו מברך בבקר כשנוטל ידיו ענט"י ואשר יצר עד בואו לבהכ"נ ואם בירך קודם לכן אינו מברך פעם אחרת בבואו לבהכ"נ ותופס במקום שהנית ע"כ ואע"פ שכל הברכות אומרים על הסדר שסדרום בגמ' אבל ברכת ענ"י ואשר יצר מקדימים לכולם ונ"ל טעמא דהרי מה שא"א אותם על כל מעשה ומעשה כמו שסדורים בגמ' הוא לפי שאין הידים נקיות ומכיון שכן צריך לנקות הידים תחלה הלכך אע"פ שממתין לברך עד בואו לבהכ"נ מ"מ מקדים ברכת נט"י ואשר יצר לכולן מהאי טעמא ומהאי טעמא נמי י"ל שהיא נדחית עם האחרות והב"י נתלבט הרבה בזה בסימן ו' וכ' האגור בשם מהר"י מולין שמנהג בני אשכנזים שאחר שהאחד בירך ברכת השחר בבהכ"נ וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונים אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא האחרים ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו ע"כ ועיין בפ"ק סעיף ע"ז כתבתי היאך ינהוג בברכות אלו המשכים ללמוד בבוקר קודם ע"ה ועיין בהלכות ציצית סעיף ט' ובסידורי אשכנזים יש עוד ברכה אחרת בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח וכתב הטור שנתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלוה וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך ב"ו מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עיפה ומחזירה לו חדשה ורגועה ע"כ וכתב הב"י שאע"פ שיש סמך יפה לברך ברכה זו מאחר שלא נזכרה בגמרא איך היה רשות לשום אדם לתקנה ע"כ וכיוצא בזה תמה רבינו בהאשה נקנית ס"ס מ"א ושם הקשיתי על דבריו ג"כ מברכת בתולים דפ"ק דכתובות ורמ"א ז"ל כתב שהמנהג פשוט בבני אשכנזים לאומרה ע"כ ואני איני אומרה עוד כתב הב"י בקצת סידורים יש ברכה אחרת שאינה נזכרת בגמרא והוא מגביה שפלים ונראה שאין לברכה כלל ואע"פ שנמצא כתוב בעיטור וכ"כ בשבולי הלקט שרב עמרם גאון

הסיר מגביה שפלים עוד כתב ב"י שכתוב בעיטור המברך סומך נופלים טעות הוא ע"כ אבל מה שרגילים לומר אח"כ יהי רצון כו' ושאר תחנות בכל מקום לפי מנהגו אין זה שינוי מטבע חכמים כלל ואומרים לפיכך אנחנו חייבים כו' עד שמע ישראל כו' וכתב הטור שרבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו והי' מכוין לצאת בו ידי חובת קריאת שמע משום שפעמי' עושים קרוב"ץ ומתעכבין בק"ש עד אחר זמנה ואמר שהיה יוצא בזה כדאיתא בברכות פ"ב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר"י הנשיא ע"כ ופי' הב"י דאלו לא אמר בשכמל"ו הי' נראה כספור דברים ע"כ ואני כבר כתבתי בפ"ק סעיף מ"ח דלי נראה דבלאו בשכמל"ו לא סגי לצאת י"ח ע"ש כתב עוד הטור שאומר אתה הוא אלהינו כו' ומסיים בא"י מקדש את שמך ברבים ומיוסד ע"פ הירושלמי ולכך יש לסיים בשם והא דאינו פותח בשם פי' הטור לפי שהיא ברכת הודאה וכמ"ש במי"ט גבי אלהי נשמה כו' ולענין ברכת התורה אימתי מברכים אותה כתבתי בפ"ק סעיף ע"ה. עוד כתב הטור בסי' א' שכשיאור היום יאמר פ' קרבנות כגון פ' עולה או מנחה כו' וכשיסיים פ' העולה יאמר יהי רצון כו' והב"י כתב בשם א"ח לומר פ' כיור ופ' תרומת הדשן כו' וכשיאמר עם פרשת הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' דאמרי' בויקרא רבה שאמר הקב"ה בשעה שאומר פסוק זה שזוכר עקדת יצחק בן אברהם ע"כ. ולא חשתי להאריך בדברים הללו לפי שכבר סדורים הכל בסדר תפלות ומעמדות שביד כל אדם אבל בשתים אני קורא תגר הא' שמפני שמברכים בענינים הרבה הרי הוא כעול על רובא דרובא וממעטין הכוונה ואין זה נכון כי טוב מעט בכוונה כו' כדלעיל ולקמן סימן כ"ה והשנית על מי שיש לו לב להבין וללמוד שנראה לי כי טוב לו תורת ה' ללמוד ויהיה די לו בתפלות המחוייבות מאנשי כנסת הגדולה ומה שנקבע פסוקי דזמרה ופ' איזהו ודומיו שהן כחובה על הכל ובמקום שאר התחנונים והקרבנות ילמוד ובפ' מפנין מוכח בהדיא דת"ת כנגד כולם ואפילו לענין תפלה:

תתסו **שיכול** לברך כל אלו הברכות קודם נט"י. מיהו כתב הרשב"א בתשובה שאם ישן על מטתו ערום ידים עסקניות ופסולות להזכרת השם עד שינקה אותם בכל מידי דמנקי ע"כ וכתב רמ"א ר"ס קמ"ז שאסור לאחוז כתבי קדש ערום בלא מטפחת כשלא נטל ידיו:

תתסז **חייב** אדם לברך מאה ברכות בכל יום. והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף על כל ברכה וברכה (שנתנה) לו כמ"ש תכמים ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו ואמרי' בפ' כיצד מברכין אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל וצריך כל אדם ליזהר שלא יבא לידי מעילה טור סימן מ"ו:

תתסח **וגם** יכוין אדם כו' ויענה אמן. כבר כתבתי במי"ט דלאו דוקא שיענה אמן דשומע כעונה והלכך בחדא מתרתי סגי או שישמע הברכה אפילו לא יענה אמן וא"נ שיענה אמן אע"ג שלא שמע הברכה אלא שיודע איזה ברכה שמברך כדברי הב"י שכתבתי במי"ט:

תתסט **חייב** אדם לברך ג' ברכות. ובסידורי אשכנזים אלו שלש ברכות מיד אחר נתן לשכוי וכתב רמ"י ז"ל דלדברי אבודרהם שאכתוב בסעיף דלקמן שניתקנו על תחלת ברייתו של אדם ראוי שיסודרו כן שכן אשר יצר ואלהי ונתן לשכוי כולם נתקנו על היצירה ע"כ ובסידורי ספרד כתובים קודם המעביר שינה וכתב הטור שאין חשש:

תתע **שעשני** ישראל. עיקר הנוסח שלא עשני גוי כמו ב' ברכות האחרות שהן בלשון שלילה ועוד נ"ל שאם בירך שעשני ישראל שלא יוכל לברך אח"כ שלא עשני עבד שכיון שכבר בירך שעשני ישראל הרי בירך על שאינו עבד דומיא דזוקף כפופים דלעיל סעיף ע"א דאם בירכה לא יברך מתיר אסורים ונ"ל דזו עדיפא מינה ומה שנמצא כתוב שעשני ישראל אין זה אלא ממדפיסים שהגיהו כן הספרים כך נ"ל ברור ובדפוס ישן גרס שלא עשני גוי וכן הוא בקצור וכתב האבודרהם בשם הרמ"ה שהגר אינו מברך שלא עשני גוי כיון שלא היתה הורתו ולידתו בקדושה שהברכות אלו אינם אלא על תחלת ברייתו של אדם ורמ"י כ' שהנוסח שעשני ישראל יכול לברך ולפי מ"ש שנוסחה זו אינה נראית בעיני דא"כ לא יוכל לברך שלא עשני עבד א"כ הגר אם מברך ברכה זו בזו הנוסח גם הוא יפסיד כנגדה ברכה אחרת שלא עשני עבד:

תתעא **שלא** עשני אשה. וכתב הטור דנהגו הנשים לברך שעשני כרצונו ואפשר שנוהגות כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה דאי על שלא נעשית בריה פחותה ה"ל לאומרה גם כן בלשון שלילה:

תתעב **ולעולם** יהיו דבריו של אדם מועטין כו'. וכבר כתבתי לעיל ס"ס פ"ד מה שנ"ל בענין המרבה בתחנונים ע"ש:

תתעג **אל** יהלך אדם אחר אשה בדרך כו'. ויתבארו דיני ריחוק מהעריות בס"פ עשרה יוחסין בס"ד:

תתעד **אבל** אי איכא חד מהני כו'. ועיין עוד מזה בפ"ק סי' ו':

תתעה **ובמנעלו**. ובסוף פ' במה אשה תנן סמוכות של הקטע נכנסים בהן בעזרה וסמוכות דנכווצו רגליו אין נכנסים בהן בעזרה והרמב"ם השמיט להך בפ"ז מהל' בית הבחירה ולא ידעתי למה וגם הכ"מ לא העיר בזה:

תתעו **ובזמן** שהשכינה שורה אסור מן הצופים ולפנים ובזמן שאין השכינה שורה אסור ג"כ בכל אלו במקום המקדש שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת

שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם (לשון ספרא) שאע"פ שחרב בקדושתו עומד כ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה ועיין לקמן סי' נ"ט:

תתעז **לא** יפנה מזרח ומערב כו'. והרבה דינים נאמרו עוד בדרכי הנהגת האדם בבית הכסא בס"פ המוציא יין וכן עיין לעיל בפ' מי שמתו מסי' כ"ה עד סי' כ"ט ועד בכלל:

תתעח **ור"ע** סבר חו"ל אסור. מסיק הב"י סי' ג' דמוכח מדברי הטור דמפרש דר"ע כי אסר בכל מקום לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני ברישא וכי אקשי ר"ע היינו ת"ק ה"מ לתרוצי דהא איכא בינייהו אלא דחדא מתרי מילי דאיכא בינייהו נקט כך והביאו לפרש כן מדחזינן דבירושלמי לא הזכיר חילוק בין מקום למקום אלא סתם ותני המיסך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין ולפ"ז טעמא דמלתא דלא יפנה אדם בכל מקום מזרח ומערב הוא משום דשכינה במערב ומש"ה לזכר בעלמא בין מזרח למערב אסור בכל מקום באיזה רוח שיהיה וכן יש לדקדק מדברי רש"י גבי הנותן מטתו בין צפון לדרום וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ז מהל' בית הבחירה וז"ל אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב ואצ"ל שאין קובעים בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה לא למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב אלא בין צפון לדרום נפנין וישינין עכ"ל הב"י ומסיק עוד דלהטיל מים בכל ענין שרי שכ"כ הרמב"ם שם וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ופניו כלפי הקדש או יסלק הקדש לצדדין הרי בהדיא דשרי להטיל מים ופניו למערב בהא אפילו מן הצופים ולפנים שרי וכ"ש חוץ לצופים והא דקאמר ישב ופניו כלפי הקדש אפשר דלרבותא קאמר דאע"פ שמלפניו הוא פורע טפחיי' מותר לו להחזיר פניו כלפי הקדש אע"פ שהוא מן הצופים ולפנים ויותר נראה לומר דהרמב"ם לא חייש לפירוע אלא שלא יחזיר אחוריו לקדש ומפני כך מן הצופים ולפנים צריך שיחזיר פניו כלפי הקדש אבל חוץ לצופים בכל ענין שרי להטיל מים וכן נראה שהוא דעת רבינו הטור שהשמיע דין מטיל מים משמע דבכל גונא שרי ואע"פ שהו"ל לכתוב דמטיל מים מן הצופים ולפנים יחזיר פניו כלפי הקדש וכו' כיון שאינו דין כולל בכל מקום לא חשש לכתבו ע"כ אבל בספרו הכ"מ שחברו אחר החבור של הב"י כתב שם בהל' בית הבחירה שיש ט"ס בדברי הרמב"ם ושכך צ"ל וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים לא ישב ופניו כלפי הקדש אלא לצפון או לדרום או יסלק הקדש לצדדים וכ"כ בספרים רבים המוגהים ע"כ. ומ"מ מן הצופים ולהלן מוכח דבכל ענין שרי:

תתעט **הלכך** בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות. מסיק הב"י דאין חילוק בין המחיצות קרובות או רחוקות כמו כותל החצר ובהדיא כתב הרשב"א ובלבד מקום שאין שם כותל

כלומר בבקעה משמע דלא נפיק מכלל יש שם כותל אלא בקעה בלבד וכן נראה מדברי הרמזים וכתב עוד דנראה דמחיצות דאמרן לאו דוקא דמחיצה אחת לצד מערב סגי דכיון דכותל מפסיק בינו לבין הרוח שבו הקפידא אע"פ ששאר רוחות מגולות לא אכפת לן מידי והכי דייק לישנא דירושלמי דקתני ובלבד מקום שאין בו כותל ולא קתני מקום שאין בו כתלים:

תתפ **שלא** יפרע אדם עד שישב. יש צניעות אחרות בגמרא דר' אמי ור' אסי הוו עיילי חד חד ולא חיישי למזיקין וסמכו אקבלתם דבית הכסא צניעותא ושתיקותא ומשום הכי לא ילכו שנים יחד ולא ידבר כשהוא נפנה ואפילו צורך גדול כך כתב הרמב"ם פ"ה מהל' דעות ותנן נמי במס' תמיד שלכך היה נקרא בית הכבוד שלא היו מספרים שם וגם מי שהוא שם נועלו בעדו:

תתפא **הנכנס** לבהכ"נ כו'. יתר דיני קדושת בהכ"נ יתבארו בפ' בני העיר בס"ד ושם ראוי להאריך כי שם מקומו:

תתפב **מצוה** לעשות קפנדריא. וכתוב בכתבי מהר"א סי' קי"ד אני נוהג לעלות (פירוש כשקורין אותו לקרות בתורה) על המגדל בפתח שהוא לי בדרך קצרה ממקומי בבהכ"נ ויורד אני מן המגדל בדרך אחר שהוא בדרך ארוכה לי עד מקומי כדאמרי' הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה עכ"ל וכתב הב"י סי' קמ"א שאם שני הדרכים שוים נראה שעולה בפתח שהוא לו בדרך ימין משום כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין ויורד בפתח שכנגדו וכדאיתא במגילה בנכנס לבהכ"נ ע"מ שלא לעשות קפנדריא ומצוה לכנוס בפתח זה ולצאת בפתח אחר:

תתפג **רקיק** ושייף. וכתבו תהר"י בפ' מי שמתו שאם יש בבהכ"נ תבן או גמי רוקק עליו ואינו צריך לשפשף שהרי הרוק מכוסה בגמי וכ"כ שם הרשב"א בשם הראב"ד:

תתפד **היוצא** מבהכ"נ ונכנס לבהמ"ד ועוסק בתורה ויקבע עת ללמוד שיהיה קבוע ותקוע בענין שלא יעבירנו אף אם הוא סבור להרויח הרבה טור סי' קנ"ה וכתב רמ"א קודם שילך לבהמ"ד יכול לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו כדאמרי' בעלמא כדטעי' בר בי רב ועייל לכלה וטוב שירגיל בו כדאמרי' ס"ג מיני חלאים תלויין במרה וכולן פת במלח וקיתון של שחרית מבטלתן ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה והנהגה טובה לשמור בריאתו כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה וכתבו תהר"י לעיל בפרק קמא שאף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו או יקבע לו מקום וילמד מעט במה שיודע ויחשוב בעניניו ויכניס בלבו יראת שמים: 0הדרן עלך הרואה והדרן עלך מסכת ברכות